

Ἡ ΠΡΩΤΗ

ΕΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΖ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 432 - 433 - 434

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1988

Ίδιοκτησία - Διευθυνσις
1954—56
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
Ίδιοκτήτης - Διευθυντής
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
Γεν. Ύπευλη: ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ (ἐτήσια)

Ἐσωτερικοῦ	Δρχ. 2.000
Νομ. Προσώπων & Ὁργανισμῶν, Τραπεζῶν	» 3.000
Κοινοτήτων & Σχολείων	» 3.000
Ἐξωτερικοῦ	Δολλ. 40
Τιμὴ τεύχους	Δρχ. 500

Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς
Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήνα)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ (Ἰάσιον Ρουμανίας)

Ἐμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Ὁδὸς Μελετίου Γεωγράφου 53, Ἰωάννινα, Τηλ. 26-659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Διονύση Μιτάκη	: Ἐποικισμὸς Ἑπειρωτῶν στὸ Βραχώρι (ιστορ. πραγματεία)	Σελ. 161
Πάνου Δημ. Τζιόβα	: Ἡ νεώτερη πολιτικὴ ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων	» 173
Βασ. Κ. Θεολογίτη	: Ἡμερολόγιο ἀπ' τὸν πόλεμο 1912—1913 (ιστορ. στοιχεῖα)	» 181
Φιλარέτου Βιτάλη	: Οἱ ἐλεοθέται τῆς Πρεβέξης (ιστορικὰ στοιχεῖα)	» 187
Ἐλευθερίας Π. Δόβα	: Περίπατοι στὰ παλιὰ Γιάννινα (λαογρ. ὁδοιπορικό)	» 191
Γιώργου Θωμᾶ	: Λαϊκὰ προσωνύμια (λαογρ. μελέτη)	» 197
Ἄννας Μπουρατζή - Θῶδα	: Στὸ Φοῖβο Δέλφη (ποίημα)	» 200
Γιώργου Σιέττου	: Ἀποφράδες ἡμέρες (λαογραφικὴ πραγματεία)	» 201
ROBERTO PASANISI (μετάφρ. Γ. Δ. Κόκκινου)	: Στὴν Ἄννα (ποίηματα)	» 206
JON GHICA (εἰσαγ. - μετάφρ. - σημειώσεις Μεσεμβρινοῦ)	: Ἑλληνες καὶ Ρουμάνοι δάσκαλοι (χρονικό)	» 207
Ι. Ο. Καλογήρου	: Σύμμεικτα Πανηπειρωτικὰ Φιλολογικά	» 214
Χρυσάνθης Ζιτσαίας	: Παλινδρόμηση - Δέσμιοι - Ἄνωμμα (ποίηματα)	» 222
Μίλιας Ροζίδη - Ἄγγελίδη	: Εἶμαι ἐγώ, ποῦ πονῶ... (ποίημα)	» 222
Νικ. Β. Τυπάλδου	: Νὰ μὴν ποθεῖς (ποίημα)	» 223
Ἀρσένη Γερσνίτη	: Ὁ σημαδιακὸς (χρονικό)	» 224
Ντίνου Κούγκουλου	: «KARZINOM» (ποίημα)	» 229
Κώστα Τσιλιμαντοῦ	: Λάμπραινα - Μπιλιῶ - Μπάρμπα - Νάσιος - Βιοπαλαιστής (ποίηματα)	» 230
Νίκου Α. Τέντα	: Ἄφες... - Γιατί κλαίεις; (ποίηματα)	» 231
Δημ. Τσινικόπουλου	: Τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων τὸ τοῦ Σολομώντος (δοκίμιο)	» 232
Ρωξάνης Παυλέα	: Εἰρήνη - Ἄν Ἐρθεῖ - Ἦταν (ποίηματα)	» 236
ΟΙΚΤΑΥ ΑΚΒΑΛ (μετάφρ. Κ. Τσιλιμαντοῦ)	: Μιλῶ γιὰ μένα (διήγημα)	» 237
Γιώργου Πουκαμισᾶ	: Ὁδοιπορικό	» 239
Γερ. Κορολή	: Στοῦ δειλινοῦ τὴν ὥρα (ποίημα)	» 240
Γιάννη Καραβίδα	: Κατεδάφιση - Ἐξώσεις (ποίηματα)	» 240
Ἄνδρέα Ράδου	: Ρεμβασμὸς καὶ μεταμόρφωση στὴν ποίηση τοῦ Νικήτα Στανέσκου (δοκίμιο)	» 241
ΕΝΖΟ ΒΟΝΒΕΝΤΡΕ (μετάφρ. Φ. Δέλφη)	: Ἡ καλύβα (ποίημα)	» 249
JAQUELINE DOLO (μετάφρ. Φ. Δέλφη)	: Ἡ ἀγάπη (ποίημα)	» 249
ANTONIO VANNI (μετάφρ. Φ. Δέλφη)	: Ἡ σελήνη σου, Σαπφῶ (ποίημα)	» 249
Δημ. Χρ. Μπιοσινάκη	: Τὴ νύχτα (διήγημα)	» 250
MARIO LUZI (μετάφρ. Κ. Νίκα)	: Ὁ στρατιώτης - Ὁμως ποῦ; (ποίηματα)	» 253

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σημειώματα: Ἡ Στέγη Καλῶν Τεχνῶν καὶ Γραμμάτων καὶ ἡ πνευματικὴ ἐπαρχία (Δ. Κόκκινου) — Συνάντηση χοροδιδῶν στὰ Γιάννινα (Δ. Κόκκινου) — Ἡ Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη («Η.Ε.») — Οἱ λογοτέχνες δημόσιοι ὑπάλληλοι (Ν. Α. Τέντα) — Συμβολὴ στὴν βιβλιογραφία τῶν Καλαρρυτιῶν (Ροδ. Βαλέα - Κουνάβα) — Παναγ. Κανελλόπουλος (Κων. Μπράτσου) — Πέτρος Ἀποστολίδης (Α. Γεροντικοῦ) — Πνευματικὰ γεγονότα — Κριτικὴ τοῦ βιβλίου — Τεχνολογικὰ — Διάφορα — Οἰκονομικὰ θέματα.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΖ'

◆ ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ ◆

ΤΕΥΧΗ 432 - 433 - 434

ΔΙΟΝΥΣΗ ΜΙΤΑΚΗ

ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΣΤΟ ΒΡΑΧΩΡΙ

Ένα από τὰ ἐνδιαφέροντα κι ἐλάχιστα γνωστά θέματα τῆς ἱστορίας τοῦ Εἰκοσιένα εἶναι καὶ τὸ τῆς μετοίκησης τῶν μάχιμων κι ἄμαχων πληθυσμῶν στὴ μαχόμενη Ἑλλάδα, σ' ὅλες τὶς ἐπαναστατικὲς καὶ μετεπαναστατικὲς φάσεις του. Πᾶνε πολλὰ χρόνια, πρὶν ἢ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» ἐστιάσει συνεργασίε μου γιὰ τοὺς Γιώργη Κίτσο, Κώστα Χορμιάδα, Κώστα Λαγουμιτζῆ, Νικόλα Ζέρβα κι ἄλλους Ἡπειρωτὲς ἀγωνιστὲς, ποὺ προαιρούμουν νὰ ἐρῶ τὸ χρόνο καὶ τὸν τρόπο νὰ παρουσιάσω ὀλοκληρωμένη μελέτη γιὰ τὶς ἐποικίσεις Ἡπειρωτῶν στὴν Αἰτωλοακαρνανία. Ἀτυχῶς ἢ προαίρεση κείνη δὲ φαίνεται ἤδη δυνατὴ, κι ἔτσι περιορίζομαι ἀναγκαστικὰ νὰ γνωστοποιήσω στὶς κυριότερες φάσεις του τὸν ἐπὶ πολλὲς δεκαετίες συζητούμενο ἐποικισμὸ τῶν Ἡπειρωτῶν ἢ Ἡπειροσουλιωτῶν στὸ Βραχώρι, ποὺ συνηθέστερα γραφόταν καὶ ἀκουγόταν ὡς «συνοικισμὸς Σουλιωτῶν», μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἄλλοι νεότεροί μου μελετητὲς Ἡπειρωτὲς ἢ μὴ θὰ θελήσουν νὰ ὀλοκληρῶσιν κάποτε εὐρύτερα τὸ θέμα αὐτό.

Εἶναι στὸν ἀναγνώστη γνωστό, ὅτι οἱ Σουλιωτὲς, ἔπειτα ἀπὸ ἐξορία 17 ἐτῶν στὰ Ἴονια νησιά, γύρισαν στὶς ἐστίεσ τους τὴν 6 Δεκέμβρη 1820 κι ἔρραϊναν ξανά μὲ δάκρυα κι αἷματα τὰ ποθητὰ κακοτράχαλα χῶματά τους, τὰ ὅποια ὁμως ξανάφησαν τὴν 2 Σεπτέμβρη 1822 κι ἀπόπλευσαν τὴν ὑστεραία ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴ Σπλάντζα (Ἀμμουδιά) στὴν Κεφαλλονίτικη Ἄσσο. Ἀπὸ κεῖ οἱ περισσότεροί μεταφέρθηκαν οἰκογενειακὰ στὴν Κέρκυρα κι ἀπὸ τὸ Γενάρη τοῦ 1823 οἱ μάχιμοι ἄρχισαν νὰ συρρέουν στὴν Αἰτωλοακαρνανία, ἐνῶ ἤδη ὁ Νότης Μπότσαρης ἀπὸ τὸ Γενάρη τοῦ 1822 θρίσκειται στὴν Πελοπόννησο ὡς Ὑπουργὸς Πολέμου κι ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἀκολούθησε μετὰ τὴν ἦττα τοῦ Πέτα τὸ Μαυροκορδάτο στὸ Μεσολόγι. (Βλ. Χρ. Περραιβοῦ, Ἀπομνημονεύματα, Ἀθ. 1956, Α 23 - 27 καὶ 139 - 156 καὶ ἐκδ. Τσουκαλά, σ. 23 - 28 καὶ 125 - 142. Ἐπίσης Σηηλιάδης, Ἀπομνημονεύματα, Α 441 - 2, Ἀρχεῖο Μαυροκορδάτου, ἐκδ. Ἀκαδημίας Ἀθ., ἐπιμ. Ἐμμ. Πρωτοφάλη, Π 312 - 4 καὶ Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Πιλαγγενεσίαις Α 43).

Εὐθὺς ὡς οἱ Σουλιωτὲς πολεμιστὲς συγκεντρώθηκαν στὴ Δυτικὴ Στερεά, ἢ Κυβέρνηση θεώρησε ὀρθὸ νὰ τοὺς παραχωρήσει ἐκεῖ ἐθνικὴ γῆ, δηλ. γῆ ποὺ ἀνῆκε πρὶν στὸ Τουρκικὸ δημόσιο ἢ σὲ Τούρκους ἰδιοκτῆτες, γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν μόνιμα, νὰ ἔχουν νέα πατρίδα ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν παλιὰ καὶ ν' ἀποτελοῦν ἔτσι μὲ τοὺς Αἰτωλοακαρνανῆες ἀσπίδα γερὴ κατὰ τῶν ἐχθρικών ἐπιδρομῶν ἀπὸ τὰ μεγάλα στρατόπεδά τους στὴν Ἡπειρο.

Πραγματικά, ἔπειτα ἀπὸ σχετικὴ ἀναφορὰ τους, τὸ Ἐκτελεστικὸ Σῶμα ἀνα-

ποκρίθηκε με προδούλευμα, πῶς θὰ διγόταν σ' αὐτοὺς τὸ Ζαπάντι, κοντὰ στὴν τότε πρωτεύουσα τῆς Αἰτωλοκαρναγίας Βραχώρι ἢ Ἀγρίνιο:

« Πρότασις ἐγκαταστάσεως τῶν ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπότσαρην ἐκπαιρισθέντων Σουλιωτῶν εἰς Ζαπέντιον¹ Δυτ. Ἑλλάδος:

ΣΩΜΑ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ

Βα Περίοδος. Ἀριθ. 1152.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ

Πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ

Καὶ προλαβοῦσαι καὶ νεώτεροι ἀναφοραὶ τοῦ σιρατηγοῦ Μάρκου Μπότσαρη παρορροιάζουσαι τὴν σάσιν τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλθόντων Σουλιωτῶν, προσκαλοῦν ὅλην τῆς Διοικήσεως τὴν προσοχὴν ὑπὲρ αὐτῶν.

Οἱ ἄνδρεῖοι οὗτοι πατριῶται, ἀφοῦ τόσοον καιρὸν ἠγωνίσθησαν σιερωθέντες τῆς πατρίδος των, μετέβησαν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ἐκεῖθε πάλιν, ἅμα λαβόντες τὴν ἀδειαν, ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ σιερούμενοι καὶ πατρίδος καὶ κτημάτων καὶ ὄλων τῶν ἀναγκαίων, οὔτε δι' ἐναντύς, οὔτε διὰ τὰς φανιλίας των, εὐροσκομένων ἐν ξένη γῆ, πόρον ζωῆς ἔχουσι.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν κρίνει καὶ δίκαιον καὶ ὠφέλιμον διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναγκαῖον νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ χωρίον καὶ ὄλος ὁ τόπος τοῦ Ζαπεντίου κατὰ τὸν Βλοχὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ κατοικήσωσι, δίκαιον μὲν, διότι ἔχασαν τὴν πατρίδα των μαχόμενοι ὑπὲρ Ἑλλάδος.

Καὶ ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τόπον διὰ νὰ κατοικήσωσι καὶ καλλιεργοῦντες τὴν γῆν νὰ τρέφονται ὠφέλιμον, διότι μάχιμοι ὄντες χρησιμεύουσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μάλιστα διὰν ἔχωσι σκοπὸν τὸ νὰ φυλάξωσι τὴν νέαν πατρίδα των ἀναγκαῖον δέ, διότι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀπελιζόμενοι καὶ μὴ ἔχον πόρον ζωῆς ἐπόμενον εἶναι καὶ νὰ ἀνησχοῦν καὶ νὰ ταράττουν τῶν ἄλλων τὴν ἡσυχίαν.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐλπίζει ὅτι τὸ Βουλευτικὸν πειθόμενον εἰς ὄλους τούτους τοὺς λόγους θέλει ἐγκρίνει τὸ ἀνωτέρω πρόβλημα.

Τῆς 27ης Ἰουνίου 1823, ἐν Τριπολιτῆ.

Ὁ Πρόεδρος

Πετρόμπεης Μανρομιχάλης

Θ. Κολοκοτρώνης

Σωτήριος Χαλαλάμης

Ἀνδρέας Ζαίμης

(Τ.Σ.).

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Α. Μανροκορδάτος

Ἐπὶ τοῦ νότιου: Ἀνεγνώσθη καὶ ἔμεινεν ἡ σκέψις ἐπὶ τὴν αὔριον.
Ἐγένετο ἡ ἀπάντησις διὰ προβουλεύματος ὑπ' ἀριθμὸν 109, τῆς 9 Ἰουνίου 1823.»

(Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, Ἀθ. 1977, 10, 100 - 101).

Ἐπίσης στὰ Ἀρχ. Ἑλλ. Παλιγγ. Ἀθ. 1862 καὶ 1972, τ. 2, 54:

« Ἐἴτοι ἀνεγνώσθη προβούλευμα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὑπ' ἀριθ. 1152 καὶ α'

1. Τὸ χωριὸν σήμερα ὀνομάζεται Μεγάλη Χώρα, ἐνῶ τότε λεγόταν Ζαπέντι καὶ κυρίως Ζαπάντι, ἴσως γιὰτὶ τὸ κατεῖχαν (τὸ ζάπωσαν, τὸ ἔκαναν ζάπτι, τουρκ. jabt) μόνο Τουρκοὶ, ἢ ἦταν τοιφλίκι κάποιου Ζαπάντη, ἢ καὶ γιὰτὶ ἦταν τόπος τῆς τζάπας (ἰταλ. zappa = ἀξίνα), δηλ. καλλιεργούμενος, εὐφορος μπροστά (ante) στὸ ποτάμι, ἢ γιὰ ὁποιοδήποτε ἄλλο λόγο. Λευτερώθηκε τὴν 26 Ἰουλίου 1821.

Ἰουνίου περὶ τῶν Σουλιωτῶν, ἐγκρίνοντος νὰ δοθῇ τὸ Ζαπάντι κατὰ τὸν Βλοχὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς κατοικίαν τους, καὶ νὰ τὸν καλλιεργοῦν πρὸς ζωοτροφίαν τους. Ἡ περὶ τούτου σκέψις διαφιλονεικουμένη ἔμεινεν τὴν αὖριον.»

Νὰ καὶ τὸ προβούλευμα ἐγκριμένο:

« Ἀρ. 109. ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ

Πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον Πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ

Ἐν τῇ σημερινῇ συνελεύσει τοῦ Βουλευτικοῦ, ἐγένετο σκέψις ἐν τῷ προβουλεύματι τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὑπ' ἀριθ. 1152 καὶ ἡμέραν α' Ἰουνίου, καὶ τὸ Βουλευτικὸν ἐνέκρινε δίκαιον καὶ ὠφέλιμον τὸ νὰ δοθῇ τόπος κατοικίας εἰς τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας πρὸς τροφήν των. «Ὅσον δὲ περὶ τοῦ τόπου τοῦ Ζαπαντίου, ὅπου ρητῶς προσδιορίζει τὸ Σεβ. Ἐκτελεστικόν, ἐστοχάσθη τὸ Βουλευτικόν, ἵνα γίνῃ τοῦτο κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. «Ὅταν ὑπάγῃ ὁ Ἐπαρχος τοῦ Μεσολογίου εἰς τὸν τόπον του, νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ θεωρήσῃ τὸν τόπον ἐκεῖ διαχωρίσας τὸν ιδιόκτητον ἀπὸ τὸν ἐθνικόν, εἰς ἀποφυγὴν συγχύσεως τῶν ἐκεῖ ἐγχωρίων, νὰ παραχωρήσῃ τὸ ἥμισυ τοῦ ἐθνικοῦ τόπου κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ ἂν τοῦτο δὲν ἐξαρκέσῃ εἰς ἐξοικονόμησιν ὅλων τῶν Σουλιωτικῶν φAMILIΩΝ, νὰ τοὺς δοθῇ καὶ ἀπὸ τὰ πλησιέστερα μέρη τὸ ἀνάλογον μέρος τῆς ἐλλείψεως. Ὁ δὲ καὶ καθυποβάλλεται εἰς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τὴν ἐπίκρισιν.

Τῇ 9 Ἰουνίου 1823 ἐν Τριπολιτσᾷ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ
Βρεσθένης Θεοδώρητος
(2, 473).

Ὁ α' Γραμματεὺς
Ἰω. Σκανδαλίδης»

Προσέξαμε ὅτι, ἐνῶ μὲ τὸ προβούλευμα τὸ Ἐκτελεστικὸ ἔκρινε δίκαιο καὶ ὠφέλιμο καὶ ἀναγκαῖο νὰ δοθῇ στοὺς Σουλιῶτας «τὸ χωρίον καὶ ὅλος ὁ τόπος» τοῦ Ζαπαντίου, τὸ Βουλευτικὸν τροποποιώντας παραχωροῦσε «τὸ ἥμισυ τοῦ ἐθνικοῦ τόπου», καὶ ἂν δὲν ἐξαρκέσει, «νὰ τοὺς δοθῇ καὶ ἀπὸ τὰ πλησιέστερα μέρη τὸ ἀνάλογον μέρος τῆς ἐλλείψεως». Ἡ τροποποίηση ἔγινε μᾶλλον ἀπὸ ἀντίδραση, ὅπως δείχνει νὰ βγαίνει συγκαλυμμένα ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ τοῦ Βουλευτικοῦ τῆς 4 Ἰουνίου 1823:

« Ἀνεγνώσθη ἀναφορὰ τριῶν Σουλιωτῶν, διατριβόντων ἐνταῦθα, οἵτινες παραπονοῦνται διὰ δῆθεν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ ὀμιλήθη λόγος κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον δὲν συνέβη ποτέ. Τοὺς ἐδόθη λοιπὸν ἢ ἀπόκρισις ἀπὸ τὸ Βουλευτικόν, ὅτι λόγος ἐναντίος οὐκ ἐρροθή, μάλιστα ἢ Διοίξεις καὶ τὸ γένος ὅλον τιμᾷ μεγάλως τοὺς ἀνδρείους Σουλιῶτας καὶ ὅτι σκέπεται νὰ τοὺς οἰκονομήσῃ. »

(2, 59).

Στὰ ἐκδομένα Ἀρχεῖα βλέπει κανεὶς τὴν ἀπὸ 4 Ἰουνίου ἀπαγόρευση εἰσόδου τους στὸ Βουλευτήριον τῶν Αἰτωλοακαργάνων Γ. Καναβοῦ καὶ Ράγκου, γιὰτὶ ἀλληλοβρίστηκαν στὴν προηγούμενη συνεδρίαση (2, 58 καὶ 12, 87 - 8), ἀλλὰ τὴν ἀναφορὰ τῶν τριῶν Σουλιωτῶν δὲ βρήκα. Ὅμως θὰ διαβάσομε τὴν ἀκόλουθη σχετικὴ:

« Σουλιῶται ἀγωνιστοὶ ζητοῦν νὰ δοθῇ περιοχὴ δι' ὀριστικὴν ἐγκατάστασίν των.
Ἐπεριάτη Διοίξεις!
Ἄν σᾶς παραβαρύνωμεν μὲ ἀναφορὰς μας, συγχωρήσατε τὴν τόλμην μας, μὲ τὴν ὅποιαν θέλετε κάμει κρίσιν τῶν περιστάσεών μας.
Οἱ Σουλιῶται ἔχασαν τὴν παιρίδα των. Δὲν τὴν ἔχασαν προδίδοντές την

οὔτε πωλοῦντες αὐτήν, καθὼς μερικοί, δὲν ἠξέεῦρω πῶς, ἐτόλμησαν νὰ προσφέρουν.

Ἄλλ' ἀφοῦ τὴν ἐπότιον μετ' τὸ αἷμα των καὶ τὴν παρέδωκαν εἰς τὴν μνήμην τῆς ἱστορίας μετ' τοὺς πολέμους των, ἐστάθησαν ὅσον ἠμπόρθεον, γενόμενοι προπύργιον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὅτε μόνον εἶδαν ἄφρευκτον τὸν θάνατον ἀπὸ τὴν πεῖναν, τότε ἐπρόκριναν νὰ ζήσουν, διὰ νὰ σκοτώσουν καὶ ἄλλους ἐχθρούς.

Ἐδειξαν πραγματικῶς αὐτὴν των τὴν ἀπόφασιν, ὅτε ἄφησαν τὰς φαρμιλίας των εἰς ξένην γῆν χωρὶς κανένα πόρον ζωῆς καὶ ἐτρεξαν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος νὰ συμπολεμήσωσι μετ' τοὺς ἀδελφούς των. Ἄλλ', Ὑπεριάτη Διοίκησις, ὅσον προθυμίαν καὶ ἂν ἔχωμεν διὰ νὰ θυσιασθῶμεν διὰ τὴν πατρίδα, εἴμεθα ἄνθρωποι. Καὶ εἶναι φυσικὸν εἰς κάθε ἄνθρωπον νὰ φρονιτίζῃ διὰ τὴν ὑπαρξίν των φιλιτίων του. Αἱ φαρμιλίαι μας κινδυνεύουν ὅπου εὐρίσκονται. Ἡμεῖς οὔτε δεδουλεμένους μισθοὺς μας ἐλάβομεν διὰ νὰ τὰς οἰκονομήσωμεν οὔτε σπιθαμὴν γῆς ἔχομεν διὰ νὰ τὰς ζωοτροφήσωμεν, ἀλλ' οὔτε εἰς ἄλλο ἐλπίζομεν παρὰ εἰς τὴν εὐμένειαν τῆς Ὑπεράτης Διοικήσεως.

Ἡ δόσις τῶν δεδουλεμένων μισθῶν μας θέλει χρησιμεύσει εἰς τὸ νὰ περιθάψωμεν τὰς φαρμιλίας μας, γυμνὰς καὶ ἀπόρους οὔσας. Ὁ προσδιορισμὸς μέρους γῆς διὰ σταθερὰν κατοικίαν μας, εἴτε εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα εἴτε εἰς Πελοπόννησον, θέλει μᾶς ἀφαιρέσει τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ νὰ ἐνοχλῶμεν τὴν Διοίκησιν διὰ μισθοὺς, θίαν ἔχωμεν πόρον νὰ τραφῶμεν. Ὅτε ἐρωμένοι εἰς ἔν καὶ δικαιοκούμενοι ἀπὸ ἐπιτροπῆν, τὴν ὁποίαν θέλομεν νοσησίει διὰ νὰ μᾶς κνθερῶν, ὄλοι ἐκ συμφώνου ἠμποροῦμεν νὰ τρέξωμεν ὅπου μᾶς διορίζει ἡ πατρίς. Καὶ ἐλπίζομεν ὅτι ἡ Διοίκησις ἠμπορεῖ νὰ ἀμεριμνῇ διὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν φύλαξιν τῶν Σουλιωτῶν ἤθελε παραδώσει θέσιν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις τότε μόνον θέλει εἰσχωρήσει ἀφοῦ πατήσῃ τὰ πτώματά των. Ἄλλ' ἐν τοσοῦτῳ ἡ σιάνις μας εἶναι κρείστος, διότι ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἀνοικονόμητον. Διὸ παρακαλοῦμεν θερμοῦς τὴν Ὑπεριάτην Διοίκησιν ν' ἀποφασίσῃ ὅσον τάχος τὴν τύχην. Καὶ ἡ νὰ μᾶς ἐπελπίσῃ μετ' τὴν ὑποδοχὴν τῶν δικαίων προδλημάτων μας ἢ νὰ μᾶς ἀπελπίσῃ ἀπορρίπτουσα αὐτά, διὰ νὰ μὴν χανώμεθα τρεφόμενοι μετ' ματαίας ἐλπίδας.

Οἱ εὐπειθέστατοι δοῦλοι σας

Τῆ 9 Ἰουνίου 1823, Τριπολιζά.

Γιῶργος Κίτζος
Νοῦτζο Κονταξῆς
Χρίστο Φωτομάρα.

Ἐπὶ τοῦ νότου: Ἀναφορὰ τῶν ἐνιαῦθα Σουλιωτῶν, αἰτουμένων διὰ νὰ τοὺς δοθῇ γῆ πρὸς οἰκονομίαν καὶ κατοικίαν τῶν φαρμειῶν τους.

Περὶ τούτου, μετ' τὸ νὰ ἦτον καὶ προδ. τοῦ Ἐκτελεσι. ὑπὸ ἀριθ. 1152 καὶ Αἱ Ἰουνίου, ἡ γνώμη τοῦ βουλευτ. εἶναι ὅτι, ἀφοῦ φθάσῃ ὁ Ἐπαρχος Μισολογγίου, νὰ θεωρήσῃ τὸν τόπον Ζαπάντι καί, διαχωρίσας τὸν ἰδιόκτητον ἀπὸ τὸν ἐθνικὸν εἰς συγχύσεως ἀποφυγῆν τῶν ἐκεῖ ἐγγχωρίων, νὰ μερίσῃ τὸ ἥμιον τοῦ ἐθνικοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος καί, ἂν δὲν ἐξαρκέσῃ, νὰ τοῖς δοθῇ καὶ ἀπὸ τὰ πλησιέστερα μέρη.

Ἐφ' ᾧ καὶ ἐγένετο προδ. πρὸς τὸ Ἐκτελ. ὑπ' ἀριθ. 109. Τῆ 9 Ἰουνίου. » (12, 93 - 94).

Τὴν 9 Ἰούνη ἐπίσης γράφηκε στὰ Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς (2, 67 - 68) :

« Ἐπι ἀνεγνώσθη ἀναφορὰ τῶν ἐνιαῦθα διατριβόντων Σουλιωτῶν, ζητούντων διὰ νὰ δοθῇ εἰς ἅπαντας τοὺς Σουλιώτας τόπος κατοικίας καὶ γῆ πρὸς οἰκονομίαν τῆς ζωοτροφίας των. Διὰ σήμερον ἐγένετο σκέψις καὶ εἰς τὸ προδούλευμα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὑπ' ἀριθ. 152 περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως. Ἡ γνώμη τοῦ

Βουλευτικοῦ εἶναι ὅτι, ὅταν φθάσῃ ὁ Ἐπαρχος τοῦ Μεσολογγίου νὰ θεωρήσῃ τὸν προβαλλόμενον τόπον παρὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ διαχωρίσας τὸν ιδιόκτητον ἀπὸ τὸν ἐθνικὸν εἰς ἀποφυγὴν συγχύσεως τῶν ἐκεῖ ἐγχωρίων, νὰ μερίσῃ τὸ ἥμισυ τοῦ ἐθνικοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, καί, ἂν δὲν ἐξαρκέσῃ, νὰ τοῖς δοθῇ καὶ ἀπὸ τὰ πλησιέστερα μέρη. Ἐφ' ὧ καὶ ἐγένετο προβούλευμα ὑπ' ἀριθ. 109.»

Καταλάβαμε ὅτι καὶ τὴν πρότερη ἀπὸ 4 Ἰούνη «ἀναφορά τριῶν Σουλιωτῶν διατριβόντων ἐνταῦθα», δηλ. στὴν Τρίπολη, τὴν ὑπόβαλαν οἱ ἴδιοι, φερόμενοι καὶ οἱ τρεῖς ὡς Σουλιῶται, ἐνῶ κανονικὰ ἔπρεπε νὰ γράφονται «Ἡπειρώται» ἢ «Ἡπειροσουλιῶται», ἀφοῦ ὁ γνωστός μας Γιώργης Κίτσος κι ὁ Νούτσος Κονταξῆς ἦταν Θεσπρωτοί, καὶ μόνο ὁ Φωτομάρας Σουλιώτης, ἄλλο ἂν οἱ Ἐγκυκλοπαιδεῖτες μας τὸν γράφουν ἐσφαλμένα Παργινό.

Τὴν ἐπόμενη μέρα ὑπόβαλαν ἀναφορά καὶ Αἰτωλοακαρνανῆες ὀπλαρχηγοί, βρισκόμενοι ἐπίσης στὴν Τρίπολη καὶ διαμαρτυρόμενοι γιὰ νὰ μὴ παραχωρηθῆι στοὺς Σουλιῶτες ζαπαντιώτικη γῆ:

«Οἱ παρασιῖται Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας διαμαρτύρονται δι' ἐγκατάστασιν Σουλιωτῶν εἰς περιοχὴν τῶν εἰς θάρος ἐντοπίων.

Σεβαστὴ Διοίκησις,

Εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι οἱ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας τὸ μέρος εἶναι καταβαμμένον μὲ αἵματα ἴσων καὶ ἴσων τέκνων τῆς κοινῆς μητρὸς ἡμῶν Ἑλλάδος. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ δὲν ἔχει ἀντίρρησην, ὡσὰν ὅπου ἡ πείρα τὸ ἔδειξεν εἰς περιστάσεις πολέμων, πολλές τε καὶ διαφόρους. Βλέπομεν λοιπὸν μὲ μεγάλην θλίψιν τῆς ψυχῆς μας ὅπου ἡ φωνὴ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ λαοῦ τούτου, ἥτις ἐκτείνεται διὰ τῶν παρασιταῶν τῆς τὸ σιόμα, περιφρονεῖται καὶ διόλου δὲν ἐπακούεται. Ἀφοῦ ἡ τοῦ Ζαπαντίου ὑπόθεσις διεφιλονικήθη τόσας ἡμέρας, ἀφοῦ οἱ καθαντὸ Σουλιῶται, τρακόσιοι τὸν ἀριθμὸν, καὶ αἱ σημαντικώτεροι τῶν Σουλιωτῶν οἰκογένειαι παρρησιάζονται μὲ ἀναφορὰν τοὺς πρὸς τὸ Σεβαστὸν Ἐκτελεστικὸν Σῶμα, ζητοῦντες κατὰ τὸ παρὸν μίαν παραμικρὰν βοήθειαν παρὰ τῆς Διοικήσεως διὰ νὰ καταφθάσουν τὰς τωρινὰς χρείας τῶν, καὶ ἀκολούθως δὲν πρετεντέρουν² εἰς τὸ ἀκόλουθον μισθοῦς μηνιαίους, ἀφοῦ ἐξηγοῦνται ὅτι αὐτὴν τὴν μετοίκησιν, τὴν ὁποίαν ζητοῦσιν δύο ἢ τρία ἄτομα μόνον, αὐτοὶ τὴν ἐξέλαβον ὡς καταισχύνην τῆς ἰδίας τῶν ὑπολήψεως, προβάλλοντες ὅτι πρέπει νὰ ὑπερμαχήσωσιν ὅλοι τοὺς διὰ νὰ ἐλευθερώσωσι τὸ Σοῦλι, ὅπου εἶναι ἡ καθαντὸ πατρίς τῶν, καὶ ὄχι νὰ ζητῶσι νέας πατρίδας. Ἀφοῦ, τέλος πάντων, ἡμεῖς οἱ παρασιῖται τοῦ λαοῦ ἐκείνου καθ' ἐκάστην δοῶμεν εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ ἱεροῦ τούτου Σώματος, ὅτι τὸ πρᾶγμα τοῦτο δὲν συμφέρει κατ' οὐδένα τρόπον νὰ γένη, προβάλλοντες τόσα καὶ τόσα κακὰ ἐπακόλουθα ὅπου μέλλουν νὰ διατρέξουν καὶ ὅτι πρέπει διὰ ὅλα τὰ δίκαια νὰ προτιμηθῶσιν οἱ ἐντόπιοι εἰς ἐκεῖνα τὰ χῶματα, τὰ ὅποια τὰ ἔχουν θάψει μὲ τόσα αἵματα καὶ ὅπου μέσα εἰς αὐτὰ τὰ χωράφια εἶναι τόσα μνημεῖα καὶ κόκκαλα τῶν ἐκεῖ ἐντοπίων θαμμένα, δὲν ἐσιάθη τρόπος νὰ εἰσακουσθῇ ἡ φωνὴ μας, ἀλλὰ μὲ τὴν μεγαλυτέραν βίαν καὶ δραστηριότητα ἀποφασίζεταί διὰ νὰ γένη αὐτὴ ἡ μετοίκησις, χωρὶς νὰ λάβῃ τὸ δικαίωμα οὔτε καὶ ὁ ἀποφασισθεὶς παρὰ τῆς Διοικήσεως Ἐπαρχος διὰ νὰ ἐξετάσῃ μὲ τὸν ἐκεῖ πηγαμὸν του αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Χρέος λοιπὸν τελευταῖον μας εἶναι νὰ παρρησιάζωμεν πρὸς τὴν ἱερὰν Συνέλευσιν τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα ὅπου μέλλει νὰ ἐπαφήσῃ ἡ ἀπόφασις ταύτης τῆς

2. π ρ ε τ ε ν τ έ ρ ω (ιταλ. pretendere) = ἀποκτῶ, ἐπιδιώκω.

μετοικήσεως και διαμαρτυρομένα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους
δι εἴμεθα ἔξω ἀπὸ κάθε θάρους.

Τῆ 10 Ἰουνίου 1823, Τριπολιζά.

Οἱ Παρασιῆται Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας

Οἱ εὐρισκόμενοι κατ. ἐδῶ

Γιάννης Μπουκουβάλας

Γιαννάκης Ράγκος

Ἀνδρέας Γριβογιώργης³

(12, 96 - 97).

Φλῶρος Δράκου Γρίβας

Κωσιαντῆ Παλάθρας

Σπῦρος Σκυλοδήμος³

Ἐξηγοῦμε στὸν ἀνύποπτο ἀναγνώστη, ὅτι κυριότερος ὑποκινητῆς τῶν διαμαρτυρομένων ἦταν ὁ Γιαννάκης Ράγκος, πού στήν ἀπελευθέρωση τοῦ Ζαπαντιοῦ δὲν πῆρε μέρος, ἐνῶ τὸ προηγούμενο φθινόπωρο πέρασε τὴ Ζαπαντιώτικη γῆ μὲ τοὺς Βριώνη καὶ Κιουταχῆ προσκυνημένος σ' αὐτούς, γιὰ νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγι. Μὰ καὶ ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ Ράγκου, τὸ Σύντεκνο ἢ Πατικόπουλο, ἔρισκόταν ἀρκετὰ μακριά, πάνω στὸ βορεινὸ Βάλτο, πρὸς τὰ σύνορα μὲ τὸ νομὸ Ἄρτας. Ἐχοντας ὅμως νοστροπία κοτσάμπαση τσιφλικᾶ προπαρασκευαζόταν νὰ ἰδιοποιηθεῖ κι αὐτὸς γαίτες στὰ κατώμερα. Ἀπόδειξη ὅτι ζητοῦσε ἀπὸ τὸν Καποδίστρια νὰ τοῦ παραχωρηθοῦν στὸ Νιοχώρι Παραχελωίτιδας 2.000 στρέμματα εὐφορῆς ἐθνικῆς γῆς, γιὰ νὰ τὴν καλλιεργοῦν δούλοι του. (Βλ. τὸ μελέτημά μας, Νιοχωρίτικα τῆς Παλιγγενεσίας, 1974, σ. 31 - 32).

Ἀνάλογη νοστροπία εἶχαν καὶ οἱ συνυπογραμμένοι τοῦ Ράγκου καὶ οἱ περισσότεροι μεγαλοπλαρχηγοί, ὅπως ὁ Βαρνακιώτης, πού ἔτεινε νὰ καταστήσει τσιφλίκι του τὸ Ἐηρόμερο (βλ. τὸ βιβλίο μας Οἰνιάδες - Κατοχή, σ. 668, ὑποσ. 2), οἱ Τσόγκας, Ἴσκος, Γρίβας κ.λ., ἐνῶ στὴ μετεπαναστατικὴ ἐποχὴ τοὺς ξεπέρασε ὄλους μὲ αὐλικὴ εὐνοια ὁ Γιαννάκης Στάικος, πού θὰ τὸν δοῦμε σφόδρα ἀντιτασσόμενο στὴν παραχώρηση στοὺς Σουλιώτες Βραχωρίτικης ἐθνικῆς γῆς. Δυστυχῶς καὶ τῶν ἄλλων νομιῶν οἱ πιὸ πολλοὶ μεγαλοαγωνιστὲς παρόμοια σκέπτονταν κι ἐνεργοῦσαν:

«... ἀνάλογως τῆς ἰδιοσυγκρασίας του ἕκαστον ἄτομον καὶ τῆς ψυχικῆς του ἀλλησιᾶς, ἢ τῆς ἐπισημοποίητός του, ἐζήτει ἑκατοντάδας ἢ ἐζήτει χιλιάδας στρεμμάτων ἢ ἀπέδλεπεν εἰς χωρία ὀλόκληρα ἢ καὶ πλεον τούτου εἰς σειρὰν συγκροτήμας χωρίων ἢ ἀπληστον ἔτι εἰς Ἐπαρχίας ἢ καὶ νομοὺς ἀκόμη ὀλοκλήρους τῆς ἀπελευθερωθείσης Ἑλληνικῆς γωνίας.»

(Δημ. Ζωγράφου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας, Α 12).

Γιὰ νὰ ἐμπεδώσει τὰ γραφόμενά του ὁ Ζωγράφος ἀναφέρει καὶ τὴν ὑποσημείωση τοῦ Σηπλιάδη (Α 285) ὅτι ὁ Πετρόμπετης εἶπε: «Ἄς μὲ δώσωσι τὴν Εὐβοίαν, διὰ ν' ἀπολαύω τὰ εἰσοδήματά της καὶ νὰ ζήσω ἀξιοπρεπῶς». Μ' ἄλλα λόγια, οἱ λίγοι ἔτειναν νὰ ὑποκαταστήσουν ἢ καὶ νὰ ξεπεράσουν τοὺς κατακτητὲς τσιφλικᾶδες σὲ θάρους τῶν πολλῶν, ἐπομένως καὶ τῶν ἐποίκων Ἡπειρωτῶν.

Εἰδικὰ ὁ ἐπιτήδεις Ράγκος, μὲ τὴ συνεργία καὶ τοῦ ἀδερφοῦ του Πάνου ὡς βουλευτῆ, κατάφερε νὰ παρασύρει καὶ τοὺς Τζαβελαίους, ἐκμεταλλεῦόμενος τὴν ἀνέχειά τους καὶ τὴν ἀντίθεσή τους στὴ στρατηγία τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ὥστε ν' ἀναφερθοῦν ἐνάντια στοὺς τρεῖς (Γ. Κίτσο, Κονταξῆ, Φωτομάρα), μὰ καὶ στοὺς Σουλιώτες, ἀφοῦ θὰ ποῦν πῶς τοὺς «προξενεῖ τὸ ζήτημα τοῦ Ζαπαντιοῦ» ντροπὴ καὶ λύπη:

3. Δημοσιεύθηκε ὡς «Γρίβας», ἀλλὰ δίχως νὰ δῶ τὸ χειρόγραφο διόρθωσα, γιὰτι ἀγνοῶ καπετάνιο Αἰτωλιανὰ Ἀνδρέα Γρίβα. Ἐξἄλλου ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεωδωράκη Φλῶρος (ἢ Κώστας) Δράκου Γρίβας φέρεται λαθεμένα ὡς νὰ πρόκειται γιὰ δυὸ πρόσωπα, ἤτοι «Φλῶρος Δράκος» καὶ σ' ἄλλο στίχο «Γρίβας».

« Οί εις Τριπόλιν Σουλιῶται ζητοῦν προσωρινὴν οικονομικὴν ἐνίσχυσιν καὶ ἄμεσον χρησιμοποίησιν τῶν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Ἐπεριτάη Διοίκησις,

Πρὸς τριῶν τεσσάρων ἡμερῶν ἐμφανίσθημεν εἰς τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα μὲ μίαν μας ἀναφοράν, διὰ τῆς ὁποίας παρασιτάναμεν τὴν κατάστασιν μας, τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐβήγαμεν ἀπὸ τὴν Φραγγιάν⁴ καὶ τὸ πρόθυμον τρέξιμόν μας εἰς τὰς χρείας τῆς Πατρίδος, εἰς τῆς ὁποίας τὰς ἐκδουλεύσεις καὶ τὴν εὐρισκόμεθα. Καὶ οἱ δὲν πρειτενίεραμεν ἴσους ἄλλο, παρὰ μόνον ὀλίγην βοήθειαν, διὰ νὰ ἐξοικονομήσωμεν τὰς τωρινὰς μας χρείας καὶ τὸν ἀνήκοντα βαθμὸν εἰς ἓνα τοιοῦτον σῶμα, συνθεμένον ἀπὸ τὸ ἄνθος τῶν Σουλιωτῶν καὶ νὰ τρέχωμεν προθυμότητα ὅπου ἡ Διοίκησις ἤθελε μᾶς διορίσει, προσβλέποντάς μας μὲ τὰ ἀναγκαῖα. Ἐφανερῶσαμεν καὶ τὴν ἐντροπὴν καὶ τὴν λύπην ὅπου μᾶς προσενεῖ τὸ ζήτημα τοῦ Ζαπαντιοῦ εἰς τὸ ὄνομα τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ μερικῶν καὶ μὴ Σουλιωτίας, ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ καθαντὸ Σουλιῶται δὲν τὰ καταδεχόμεθα ποτὲ παρόμοια πράγματα, παρὰ μόνον πόλεμον μὲ τὸν ἐχθρὸν καί, ὅταν ἀπαλλαγθῆ ἡ πατρις μας, ὅλη ἡ Ἑλλὰς πατρις μας εἶναι. Τί ἀνόητος πρότασις καὶ φιλοτιμάρχος τῶν μὴ Σουλιωτῶν! Ἐπειδὴ οἱ Σουλιῶται οὔτε ἐσπίασαν ζευγίται οὔτε θέλουν σιαθῆ. Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς ἐλευθερώσετε ἀπὸ ἐδῶ σήμερα. Καὶ μένομεν μὲ οἴεσας.

Ἰουνίου 10 Τριπολιτζά, 1823

Ζυγούρης Τζαβέλας

Γιαννάκης Τζαβέλας

Κώστα Τζαβέλας

Κίτσο Τζαβέλας

καὶ ἐπίλοιπες φάρες μας

τῶν Σουλιωτῶν »

(Ἄρχ. Ἑλλ. Παλιγγ. 12, 98-99).

Συδαύλιζαν τοὺς Τζαβελαίους οἱ Ραγκαῖοι καὶ μὲ τὴν προτεραιότητα ποὺ ἔδιδε γενικὰ ἡ Διοίκησις στὸ Μάρκο, ὅπως δείχνει καὶ τὸ ἔγγραφο τούτο:

« Βα Περίοδος. Ἄρ. 1796. ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ

Πρὸς τὸν Γενικὸν Ἐπαρχὸν Ἀχαρναντίας καὶ Αἰτωλίας

Ἐπειδὴ κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 109 καὶ ἡμέραν 9 τοῦ παρόντος μηνὸς θέσπισμα τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος, τὸ χωρίον Ζαπάντι, κείμενον κατὰ τὸ τμήμα τοῦ Βλοχοῦ τῆς Αἰτωλίας, δίδεται εἰς κατοικίαν τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοῦ ἡμίσεως μέρους τῆς εἰς τὸ ρηθὲν χωρίον ἀνηκούσης ἐθνικῆς γῆς πρὸς τοὺς Σουλιώτας, ὅσοι ἐνωμένοι εἰς ἓν σῶμα ἐμμένουσιν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Πατρίδος. Ἄν δὲ τὸ μέρος τοῦτο τῆς γῆς δὲν ἐξαρκέσῃ, θέλετε παραστήσει τοῦτο ἔγγραφως μετὰ τοῦ σιραιτηγοῦ Μάρκου Μπότζαρη πρὸς τὴν Διοίκησιν, διὰ νὰ δοθῆ καὶ ἄλλη ἐθνικὴ γῆ ἐκεῖ πλησίον, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐτοῦ θεσπίσματος τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος.

Ἐν Τριπολιτζᾷ, τῆ 11 Ἰουνίου 1823.

Ὁ Πρόεδρος

Πειρόμπεης Μανρομιχάλης

Θ. Κολοκοιτρώνης

Α. Μεταξᾶς

Ὁ Γ. Γραμματεὺς

Α. Μανροκορδάτος »

(Ἐφ. «Ἐλπίς» 25.1.1852 καὶ ἔφ. «Αἰὼν» 30.1.1852).

Σημειωτέον ὅτι καίνας τὶς μέρες (2 - 17 Ἰούνη 1823) ἔγιναν ἄλλοι δεκατέσσερες (ἐκτὸς δηλ. τοῦ μοναδικοῦ ἀρχικὰ Μάρκου) Δυτικοελλαδίτες στρατηγοί, ἤτοι

4. Φ ρ α γ κ ι ᾶ λέγονταν τότε καὶ τὰ Ἐπτάνησα, ὡς δυτικοκρατούμενα ἢ φραγκοκρατούμενα. Βλέπε στὸ βιβλίο μας, Τὰ Ἐναρκτήρια τοῦ Εἰκοσιένα, σ. 78.

οί Γιώργης Κίτσος, Ἀνδρέας Ἴσκος, Γιαννάκης Γιολντάσης, Γεώργιος Τσόγκας, Ζυγούρης Τζαβέλας, Θόδωρος Γρίβας, Γιαννάκης Ράγκος, Γεώργιος Καραϊσκάκης, Δημήτριος Μακρῆς, Κώστας Σαδήμας, Γεώργιος Πεσλῆς, Ἀνδρέας Γριβογιώργος, Ἀλέξης Βλαχόπουλος καὶ Νικόλαος Στουρνάρης.

Ἄς πᾶμε ὅμως ἀπὸ τὴν Τριπολιτσὰ στὸ Μεσολόγγι, ὅπου εἶναι διορισμένοι ἀπὸ τὴν 1 Ἰούνη 1823 ὡς «Ἐπαρχος Μεσολογγίου καὶ παντὸς Καρελίου»⁵ (Ἀρχ. Ἑλλ. Παλιγγ. τόμ. 2, σ. 51, 53, 62, 460) ὁ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς, στὸν ὁποῖο ὁ Μαυροκορδάτος ὡς Γραμματέας τῆς Κυβέρνησης τοῦ κοινοποίησε τὴν ἀπόφασή της νὰ παραχωρήσει τὴ μισὴ ἐθνικὴ γῆ Ζαπαντιοῦ στοὺς Σουλιῶτες καὶ συνάμα τοῦ γνωστοποιῦσε τὸ σκεπτικὸ της, ὑποδείχνοντάς του εὐσχημα τὸ χεiriσμὸ τῆς ὑπόθεσης:

«... Ἡ ἐξοικονόμησις τῆς ὑπόθεσεως ταύτης ἀφήνεται εἰς τὴν φρόνησιν σας, ὁ σκοπὸς τῆς Διοικήσεως εἶναι ὁ ἀκόλουθος: Οἱ Σουλιῶτες εἶναι μάχιμοι καὶ ἐνωμένοι, ἠμποροῦν νὰ χρησιμεύσουν πολὺ ἐναντίον τῶν ἐφόδων τῶν Ἀλβανῶν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ λάβουν γῆν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἔχασαν τὴν ὁποῖαν εἶχον ὑπερμαχόμενοι τῆς Ἑλλάδος καὶ διότι δὲν ἔχουν ποτὲ νὰ θρέψουν τὰς φραμελίας τῶν εἰς ξένην γῆν, ἐνῶ μάλιστα ἡ Διοίκησις δὲν ἔχει τὸν τρόπον νὰ δίδῃ τακτικὸς τοὺς μισθοὺς τῶν, εἶναι συμφέρον νὰ τὴν λάβουν εἰς τὴν Ἀντικὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀντιπαρατίτῳται οἱ μαχιμώτεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς μαχιμωτέρους τῶν Μωαμεθανῶν, τοὺς Ἀλβανούς, εἶναι δὲ συμφερότερον νὰ κατοικήσουν τὸ Ζαπάντι, διότι, πλησίον ὄντος τοῦ ποταμοῦ Ἀχελώου, οἱ Σουλιῶται θέλουν εἶσθαι ἔτοιμοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάβασιν τοῦ ἐχθροῦ ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ, διὰ νὰ μὴ χάσουν τὴν γῆν τῶν, πάντοτε ὅμως πρὸ ὀφθαλμῶν θέλετε ἔχει νὰ φέρετε εἰς ἔκβασιν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην χωρὶς νὰ προξενηθῇ σύγκυσις, ἢ ὁποία οὐδὲ ἤθελε προξενηθῇ βεβαίως, ἂν δὲν ἦτο ὑποψία, ὅτι ἰδιαίτερα τέλη ἢ πάθη θέλουν ἐνεργῆσαι ἐναντίον τούτου τοῦ σκοποῦ τῆς Διοικήσεως. Προλαμβάνων λοιπὸν αὐτὰς τὰς ἐνεργείας καὶ προδιαθέτων τὰ πράγματα, δὲν θέλετε ἀπαντήσαι ἴσως μεγάλας δυσκολίας.»

(Ἀρχεῖο Μαυρ. III 388 - 9).

Αὐτὰ ὁ Μαυροκορδάτος τὰ ἔγραφε τὴν 13 Ἰούνη 1823, ὅταν εἶχαν γίνει οἱ ἀντίθετες ἀναφορῆς τῶν Τζαβελαίων καὶ Ράγκου, ἐπομένως δὲν παρουσίαζε τὴν πραγματικότητα μιλώνοντας μόνο γιὰ ὑποψία. Ὁ ἴδιος δυὸ μέρες μετὰ ἔγραφε σ' ἄλλον:

«Καλῶς πονεῖς ἐνθουσιάζων καὶ παραινῶν τοὺς ὑπολοίπους Σουλιῶτας διὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἀντικὴν Ἑλλάδα. Ἡ μετὰταξις τῶν, τώρα μάλιστα, εὐκολύνεται, ἐπειδὴ καὶ ἡ Διοίκησις, προνοοῦσα πάντοτε καὶ κηρομένη δι' αὐτοὺς, ἀπεφάσισε τέλος διὰ θεοπίσματος νὰ τοὺς δοθῇ γῆ ἐθνικὴ περὶ τὸ Ζαπάντιον (ἀνήκον εἰς τὸ τμήμα τοῦ Βλοχοῦ), διὰ νὰ ἔχουσιν αὐτόθι κατοικίαν μόνιμον καὶ ἀπολαμβάνωσιν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα τῶν. Πολλὰ

5. Κάρελι ἢ Κάρλελι ἢ ὀρθότερα Κάρλιλι λεγόταν ὁ σημερινὸς περίπου χώρος τοῦ Νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας, πλὴν τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας, ποὺ ἀνοηγόταν Βενέτικο, γιατί πρὶν τὴν πατεῖχαν οἱ Βενετοί. Κάρλιλι ὀνομάστηκε τὸ μέρος ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπειδὴ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς ἦταν τοῦ Καρόλου (Τόκκο) χώρα, Carlo - ili. Πολλοί, ὅπως οἱ τοῦ Πατριαρχείου, παρετυμολογοῦσαν τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανία καὶ τὸ ἔκαναν Κάρνεσι καὶ τοὺς κατοίκους Καρνεσίους ἢ Καρνενίδες. (Βλ. Γ. Κωνσταντινίδη, Κάρληλι..., περ. «Ἀρμονία», Α (1900) σ. 465 κ.ε., Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου, Ἀθ. 1856, Β74 καὶ Ἀλ. Ραγκαβῆ, Ἑλληνικά, Ἀθ. 1853, Α670. Λαθεμένη εἶναι καὶ ἡ ἐτυμολόγησις ἀπὸ τὸ kar - ili = χιονισμένη χώρα. (Βλ. Νικηφ. Μοσχόπουλου, Κάρληλι, Μ.Ε.Ε., τ. II-852 καὶ Ι. Βασδραβέλλη, Ἀρματολοὶ καὶ Κλέφτες εἰς Μακεδονίαν, Θεσσ. 1948, σ. 133.

εὐκταῖον ἦιον νὰ μεταβῶσι καὶ οἱ Παργινοὶ ἅπαντες, οὔτινες ἀποδεδειγμένοι καλοὶ παιριῶται, ἔνθερμοι τῆς ἐλευθερίας τῶν ζηλωταὶ καὶ ὑπονοδοὶ τῶν τυράνων ἐχθροί, ἤθελαν ὄχι ὀλίγον χρησιμεύσει εἰς τὸν προκείμενον τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν διωρίσθη ἀκόμη τόπος κατοικίας δι' αὐτούς, ἡ μετακάλεσις τῶν ἴσως πρὸς καιρὸν τινα θέλει ἀναβληθεῖ. »

(III 341).

Πλὴν ὅμως ὁ Ἐπαρχος Κ. Μεταξᾶς βρῆκε στὴν Αἰτωλοακαρνανία σὲ μεγάλη ἀκαταστασία τὰ πράγματα. Ἐνῶ ἐπέρχονταν ἀπὸ βορρᾶ τρομεροὶ οἱ Μουσταῆς τῆς Σκόνδρας καὶ Βριωνῆς, τὸ ἐθνικὸ ταμεῖο ἦταν ἄδειο καὶ τὰ πολεμοφόδια λίγα καὶ κυρίως ἐπικρατοῦσε πολλὴ διχόνοια ἀνάμεσα στοὺς ντόπιους, μὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς Σουλιῶτες, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ Αἰτωλοακαρνανῶν καὶ Σουλιωτῶν, γιὰ πολλοὺς λόγους, καθὼς καὶ γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ζαπαντιοῦ.

Στ' Ἀπομνημονεῦματά του ὁ Κ. Μεταξᾶς (ἐκδ. Τσουκαλᾶ, ἐπιμ. Πρωτοφάλη, σ. 78-79) γράφει μ' ἄλλα:

« Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Σουλιώτας τὸ Ζαπάντι μὲ ὅλας τὰς Τουρκικὰς ἰδιοκτησίας, τοῦτο δυσηρέσησε πολὺ τοὺς ἐντοπίους, οὔτινες ἔχοντες τὰς ἀξιώσεις τῶν δὲν ἀνέχοντο τοὺς Σουλιώτας. »

Παρερχόμενοι τὴν θυμητικὴ ἀνακρίβεια ὅτι τάχα ἡ Ἐθνοσυνέλευσις θὰ παρῶσε τοὺς Σουλιῶτες «ὅλας τὰς Τουρκικὰς ἰδιοκτησίας» τοῦ Ζαπαντιοῦ, ἀντὶ νὰ πεῖ τίς μισές, καὶ ἀκοῦμε τίς σχετικὰς αἰτιάσεις τῶν ντόπιων ὅτι «κοκῶς ἔπραξεν ἡ Διοίκησις νὰ προικοδοτήσῃ τοὺς Σουλιῶτες μὲ τὸ Ζαπάντι, μὴ συμμεθέξαντας εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τούτου, καθόσον εὐρίσκοντο εἰς Σούλι», καθὼς καὶ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Ἐπάρχου:

« Ἀνάλαβον οὔτα τὸ ζήτημα τοῦ Ζαπαντιοῦ καὶ ἀπέδειξα αὐτοῖς, ὅτι οὔτε ὁ τρόπος ἐκεῖνος, οὔτε ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς ἐδυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ἦτον ἐλευθέρη, διότι τοῦτο κρέμαται ἀπὸ τὴν τύχην τοῦ πολέμου καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας καὶ ὅτι εἶναι μωρία νὰ φιλονεικῶμεν διὰ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον εἰσέτι δὲν ἀπατήσαμεν. Ἄν δὲ ἡ Διοίκησις παρεχώρησε τὸ Ζαπάντι εἰς τοὺς Σουλιώτας, ἔπραξε τοῦτο πρὸς παρηγορίαν τῶν καὶ ἵνα δικαιωθῶσι, ἀφοῦ ἀπώλεσαν τὴν πατρίδα τῶν. Ἄλλ' εἶναι ἰώρα εἰς κατὰστασιν οὔτοι νὰ λάβωσι κατοχὴν ἑνὸς τόπου πανταχόθεν ἐπιθεμιμένου εἰς τὰς εἰσβολὰς τῶν ἐχθρῶν; Διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἐπεριώρισε τὰ δικαιώματα ἐκείνων, οὔτινες ἔχον ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου ἵνα τὰ ἐξασκήσωσι καὶ ὅτι θὰ συνέλθωσι καὶ ἄλλαι Ἐθνικαὶ Συνελεύσεις, δπον ἡδύναντο νὰ καθυποβάλωσι τὰ παρόντά των. Μάταιαι λοιπὸν εἶναι αἱ τοιοῦτου εἴδους ἔριδες, διότι ἂν βοηθεῖα τοῦ Ὑψίστου προοδεύσῃ ἡ ἐπανάστασις μας καὶ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλάς, Κύριος οἶδε τότε, ποῖα Κυβέρησις θέλει σοσηθῇ πρὸς ἣν οἱ πολῖται δύνανται νὰ ἀποταθῶσι πρὸς ἀγαγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων των, ἐπομένως εἶναι μωρία νὰ φιλονεικῶμεν ἥδη δι' ἀντικείμενα μὴ ὄντα εἰς τὴν ἐξουσίαν μας. Ἡ διάρρηξις τοῦ ζυγοῦ εἶναι τὸ μόνον ἀντικείμενον, εἶπον; ἄξιον τῆς ἀφοσιώσεώς μας, καὶ μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τούτου, ὅλα τὰ ζητήματα ἐξομαλύνονται. Εἶναι αἰσχρὸς δι' ἡμᾶς ἥδη, ὅτι ἔχομεν ἀπέναντι ἡμῶν τὸν ἐπιθεμιμένον κίνδυνον τρομερᾶς ἐκστρατείας νὰ φιλονεικῶμεν. Εἶναι ἀπόνοια εἰς περίστασιν καθ' ἣν ἔχομεν ἀνάγκην στρατιωτικῶν δυνάμεων νὰ ἀντιφερώμεθα πρὸς τοὺς Σουλιώτας, οὔτινες συσσωματωμένοι εἶναι μεγάλῃ βοήθεια πρὸς καταιρῶσιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Αὐτὰ καὶ ἄλλα ἐν ἐκτάσει εἶπον τοῖς ὄπλαρχηοῖς, διὰ τῶν ὁποίων τοὺς κατέπεισα νὰ μὴ γίνῃ λόγος περὶ Ζαπαντιοῦ, ἀλλὰ νὰ συνεννοηθῶσι μὲ τοὺς Σουλιώτας ἵνα ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Τούρκων. »

(σ. 82 - 83).

Ὅτι ὁ ἀντιδραστικότερος τῶν Αἰτωλοακαρνανῶν στὴν ὑπόθεσις αὐτὴ ἦταν ὁ

Ράγκος μαρτυριέται και από τον Ι. Παπαδάκη, που ήταν μέλος της επιτροπής αγώνα εκεί μέχρι τον έρχομό του Έπαρχου και που στην από 8 Ιούλη επιστολή του στο Μαυροκορδάτο έγραφε πως με «συκοφαντίας, κακολογίας και ραδιουργίας» ανακάτευε τα πράγματα. Και «ο Ράγκος εῦρε μέσον τὴν δόσιν τοῦ Ζαπαντίου διὰ νὰ ἐλκύσῃ και τοὺς ὄσοι δὲν ἤθελον ἀλλέως ἀκούσει τὰς ραδιουργίας των... Ὁ Ράγκος μένει εἰς Ἀνατολικὸν πυρέσων και πυρπολῶν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα».

(Ἀρχ. Μαυρ. III 364 - 5).

Παρόμοια ἀνάφερε ἀπὸ Μεσολόγγι στὴν Κυβέρνηση τὴν 22 Ἰούλη και ὁ Μάρκος Μπότσαρης:

« Πρὶν περὶ αὐτῶν ὁ κύριος Ἐπαρχος, ἦλθεν ὀλίγας ἡμέρας προωτίτερα ὁ στρατηγὸς Γιαννάκης Ράγκος, ὄσους ἀντὶ νὰ παρακινήσῃ τὸν κόσμον νὰ ἀποινάξωσι τὸν βαρῦτατον ὕπνον εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι πεδυσθιμένοι και συμφώνως νὰ ἀρπάξωσι τὰ ὄπλα και νὰ δράσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀρχισε νὰ διασπείρῃ ζιζάνια και νὰ προδιαθέτῃ τὸν κόσμον εἰς φαιρίας, λέγοντας ὅτι δὲν ἐπρεπε νὰ δεχθῶν εἰς κανένα τρόπον νὰ δοθῇ εἰς τοὺς Σουλιώτας τὸ Ζαπάντι και νὰ γένουν πατριῶται. Ἦλθε και ὁ κύριος Ἐπαρχος και ἐπρόβαλε τὰς διαταγὰς τῆς Ὑπ. Διοικήσεως, πλὴν ὁ κύριος Ράγκος εὐρῶν και ἄλλους ὀπαδοὺς του εἶχε προδιαθέσει εἰς τέτοιον τρόπον μέρος τῶν πολλῶν, ὥστε δίχως νινὰ νοσοιλήν ἀποκρίθησαν εἰς τὸν κύριον Ἐπαρχον, ὅτι δὲν ἤμπορῶν νὰ δώσουν οὔτε σινδανὴν γῆς, ἀλλ' ἐὰν οἱ Σουλιῶται θέλουν νὰ σταθῶν μὲ τὸν μισθόν, καλῶς, εἶδὲ «μὴ γὰρ εὐθεῖα κέλευθος». Ὁι Σουλιῶται μὲ μισθὸν γίνονται δοῦλοι τῆς Διοικήσεως, πλὴν κανενὸς ἄλλου ὄχι. Εἰς τέτοιον τρόπον ἡ Δ. Ἑλλάς οὔσα διηρημένη κινδυνεύει περισσότερο ἀπὸ τὰς διχοστασίας τὰς ἐσωτερικὰς και ὄχι ἀπὸ τὸν ἐχθρόν. Διὰ τοῦτο κατὰ χρέος τὸ κάμνω γνωστὸν εἰς τὴν Ὑπεριλίτην Διοίκησιν και ἄς πάρῃ τὰ πλέον δραστήρια μέτρα πρὸς ἀπάντησιν τοῦ κακοῦ. »

(III 401 - 2).

Πάντως ἡ ἐγκριμένη ἀπὸ τὸ Βουλευτικὸ ἀπόφαση τοῦ Ἐκτελεστικοῦ νὰ δοθῇ στοὺς Σουλιῶτες ἐθνικὴ γῆ στὸ Ζαπάντι ἔμεινε ἀνεκτέλεση, και ἀπὸ ἀντιδράσεις τῶν ντόπιων και ἀπὸ ἐπακόλουθες περιστάσεις, ἀφοῦ λίγες μέρες μετὰ, τὴν 9 Αὐγούστου 1823 στὸ Κεφαλόβρυσο τοῦ Καρπενησιοῦ, ἔπεσε ἥρωικὰ μαχόμενος ἐναντὶα στὶς πολλαπλάσιες δυνάμεις τοῦ Μουσταῆ ὁ πρῶτος τῶν Σουλιωτῶν Μάρκος Μπότσαρης.⁷ Καὶ τὴν 28 τοῦ ἴδιου μήνα και ἔτους, στὴ μάχη τῆς Καλιακούδας, ὁ

6. Ἀρχαία πατριωτικὴ φράση, που σημαίνει πως δὲν ὑπάρχει εὐθὺς δρόμος, διεξόδος.

7. Εἶναι ἱστορικὰ δίκιο, τώρα μὲ τὸ θάνατο τοῦ ἀθάνατου Μάρκου, νὰ θροῦμε τὸ Ράγκο τὸν ἴδιο καιρὸ πάνω στὴ Μηλιά τοῦ Βάλτου ἀποτραβηγμένο ἀπόλεμο και προφασιζόμενο διάφορα «γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀποχὴ του ἀπὸ τὸν πόλεμο που ἔβραζε πέρα» στὴν Εὐρυτανία, ὅπως ὀρθὰ κρίνει ὁ Βλαχογιάννης (Κασομούλη, Ἐνθυμήματα, Α 334, ὅσοσ. 3). Ὁ ἴδιος, σχολιάζοντας τὸν Κασομούλη που γράφει ὅτι ὁ ἄπραγος τώρα καπετάνιος πῆγε δυὸ μῆνες πρὶν στὸ Μοριά «διὰ νὰ ρίψῃ τὴν ἐπίρροιαν τοῦ Μάρκου, ὄσους εἶχε μόνος του καθμὸν τῆς στρατηγίας εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἔβγαλεν ὄλων τῶν καπεταναίων τὰ διπλώματα τῆς στρατηγίας και τὸ ἐδικόν του» (μόλο που αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόλυτο, ἀφοῦ τὰ διπλώματα τῶν Γ. Κίτσου, Ἰσκού, Γιολντάση και Τσόγκα, καθὼς και τῶν γειτόνων Σκαλοῦ καὶ Κοντογιάννη, προγγήθησαν) χαρακτήρισε τὴν διανομὴ τῶσων στρατηγιῶν «αἰσχρὴ» και «ἔργο τοῦ Μαυροκορδάτου, που ὁ ἀνάξιος σύντροφός του Ράγκος τοῦ τὸ κανονάρχησε» (Α 324, σημ. 4). Προσθέτομε σχετικὰ, ὅτι καιροσκοποῦσε και δὲ ριψοκινδύνευε σὲ σοβαρὰς μάχες ὁ Ράγκος, τὶς ἀπόφευγε και δικαιολογίόταν μ' ἀσύστατα προσχήματα και συνάμα ραδιουργοῦσε και συκοφαντοῦσε τοὺς ἀξίους, ὅπως τὸ Μάρκο Μπότσαρη, τὸ Γεώργιο Καραϊσκάκη, τὸν Δημητσέλιο.

δεύτερος στρατηγός αὐτῶν Ζυγούρης Τζαβέλας, μαζί και με τὸν ἀδερφό του Γιώργη Κίτσου, τὸ Δημό, και μ' ἄλλους Σουλιῶτες. Ἀκολούθησαν μάχες σὲ διάφορα μέρη και ἡ Δεύτερη Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου και τὸ διώξιμο τῆς Ρούμελης.

Ὅπως δὲ ἔβρισκαμε νάχουν γίνεαι ἄλλες ἐνέργειες ἀπὸ τὸ θέρος τοῦ 1823 μέχρι τὸ φθινόπωρο τοῦ 1826, ὁπότε βλέπομε:

«Πρὸς τοὺς σονισιῶνας τὴν Γ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν σεβασμοὺς πληροξουσίους.

Κατὰ τὰς προκηρύξεις τῆς σεβ. Διοικήσεως περὶ Γ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, οἱ ὑποφαινόμενοι, συνελθόντες εἰς ἐν και οὐσκεφόμενοι, ἐκλέξαμεν, συμφῶνως κατὰ τὸν περὶ ἐκλογῆς νόμον και κατὰ τὸν ὁποῖον ἔχομεν ἔγγραφον ὄλων τῶν πατριωτῶν μας, οἱ ὁποῖοι μᾶς διορίζουν ἐκλεκτοὺς, τοὺς στρατηγούς Κώσταν Μπότζιαρην και Κίτσου Τζαβέλαν πληροξουσίους μας, διὰ νὰ οὐσκεφθοῦν μαζί σας ὅσα ὠφέλιμα και συμφέροντα εἰς τὴν Πατρίδα.

Κοντὰ εἰς τὰ γενικά, τοὺς ἐπεφορτίσαμεν νὰ ζητήσουν ἰδιαίτερος και τὰ ἐπόμενα ζητήματα, δηλαδή:

α'. Ἐνα μέρος, διὰ νὰ κατοικήσωμεν.

β'. Νὰ γενῆ ἐξοικονόμησις διὰ τοὺς προδεδουλενμένους μισθοὺς μας.

γ'. Νὰ θεωρηθοῦν οἱ λογαριασμοὶ μας ἀπὸ α' Μαῖου ἕως τέλος τοῦ τρέχοντος και νὰ εὐρεθῆ πόρος δι' αὐτοὺς.

δ'. Εἰς ποῖον τρόπον ἔχομεν νὰ δουλεύωμεν και εἰς τὸ ἐξῆς.

Ταῦτα τὰ τέσσερα ζητήματα καθυποβάλλομεν εἰς τὴν σκέψιν τῶν σεβ. Πληροξουσίων και παρακαλοῦμεν νὰ λάβουν τὸ προσηκόν τέλος, διότι και' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠμποροῦμεν νὰ ἐξακολουθῶμεν τὰ πρὸς τὴν πατρίδα ἱερά χρέη μας, ἐνῶ, ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς ὄλον τὸ ἔθνος και εἰς αὐτὸν τὸν φωτισμένον κόσμον τῆς Ἐδρῶπης, ἐθουσίασαμεν διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἔθνους μας και πατρίδα και ὑπάρχοντα και ὅλα, ἐκπὸς μόνης τῆς ζωῆς μας, τὴν ὁποῖαν θέλομεν θυοιάσει και αὐτήν, ὅταν ὅμως μᾶς δοθοῦν τ' ἀνωτέρω τέσσαρα ζητήματα, διότι ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔχουν ἐπαρχίας, ἔχουν τὰ σπίτια των και ὅλα τὰ πράγματά των και οἰκονομοῦνται.

Ταῦτα ἀναφέρομεν εἰς τὴν σεβασμιότητά σας και ὑποσημειοῦμεθα μετὰ τὸ προσῆκον ὁέδας.

Μέγαρο τὴν 14 Ὀκτωβρίου 1826.

Οἱ πολῖται

Νότης Μπότζιαρης

Διαμάντης Ζέρβας

Γιωργάκη Δ. Δράκος

(Ἀρχ. Ἑλλ. Παλιγγ. 1, 357 - 8).

Λάμπρος Βέικος

Χρ. Φωτομάρας »

Παρατηρήσαμε ὅτι ὡς πρῶτο αἴτημά τους θέτουν τώρα «ἕνα μέρος» νὰ κατοικήσουν, ἐπανυποβάλλοντάς το και τελευταῖο, ὡς κορωνίδα, «διότι ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔχουν ἐπαρχίας, ἔχουν τὰ σπίτια των και τὰ πράγματά των και οἰκονομοῦνται». Αὐτὰ γραφόμενα μέχρι τὸ Μάρτη τοῦ 1825 εἶχαν τὴ δικαιολογημένη βάση τους. Ἡδη ὅμως εἶναι ἀκαιρα και γράφηκαν μᾶλλον ἀπὸ δυσαρέσκεια και ἀντίδρασή τους στὴν ἀρχιστρατηγία τοῦ Καραϊσκάκη, ὅταν ὄχι μόνο τὸ Ζαπάντι, ποῦ δὲν τὸ ἀναφέρουν βέβαια, ἀλλὰ και ὅλη ἡ Ρούμελη εἶναι σκλαβωμένη. Ἀπόδειξη, ὅτι τελικὰ τὴν συνυπέβαλε ὁ Κίτσος Τζαβέλας μ' ἄλλη δική του ἀνάλογη μετὰ ἀπὸ τέσσερες μῆνες και πλέον, τὴν 24 Φλεβάρη 1827, ὅταν πιά ἡ Στερεὰ ἀναστήθηκε και θριάμβευαν τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκη, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἀγωνίζονταν νικηφόρα και οἱ Σουλιῶτες.

Δυστυχῶς ὅμως μόλις δυὸ μῆνες μετὰ ὁ μεγάλος Στρατηγός τοῦ μεγάλου Ἀγῶνα τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς του ἄφησε τὴν τελευταία πνοή του, πρὶν προλάβει ν' ἀ-

ναμετρηθεί με τὸν Κιουταχῆ, καὶ τὴν ἐπόμενη ἐπῆλθε ἡ καταστροφή στὸν Ἀνάλατο καὶ ὅλης τῆς Στερεᾶς τὸ προσκύνημα.

Μόλις τρεῖς μέρες μετὰ τὴν καταστροφή στὸν Ἀνάλατο οἱ πληρεξούσιοι Σουλιῶτες ὑπόβαλαν γέα ἀναφορά:

« Πρὸς τὴν σεβαστὴν Ἐθνικὴν Τρίτην Συνέλευσιν

Καὶ ἄλλαι δύο ἀναφοραὶ ἐπαροησιάσθησαν πρὸς τὴν σεβαστὴν ταύτην Συνέλευσιν ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν, μετὰ τὰς ὁποίας, ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐζήτησαν περιποιήσιν ἀπὸ τὸ ἔθνος καὶ μικρὰν παρηγορίαν εἰς τὰ πολυχρόνια δεινά τους, ἀλλ' ἀπόκρισις καμμία εἰσέτι δὲν ἐδόθη.

Εἰς τὴν ἐσχάτως δυστυχῆ μάχην τοῦ Μαραθῶνος⁸ ἐφρονεύθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν φαμίλια ὀλόκληραι σημαντικαὶ ἐξοντώθησαν, μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς παιρίδος, παραιτηθέντες ἀδοήθητοι ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν σουστραιωτῶν. Εἶναι γνωστὸν εἰς τὸ ἔθνος, ὅτι οἱ Σουλιῶται, πρὸ πέντε ἤδη χρόνους, ἔχασαν τὴν παιρίδα των καὶ αἱ φαμίλια των εἶναι διεσπαρμέναι τῆδε κακεῖσε, στερούμεναι καὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄριου. Ἔως οὔτου ὑπῆρχον οἱ ἄνδρες των ἢ οἱ συγγενεῖς των, τὰς ἐπιμελοῦντο ὅπως οὖν. Ἦδη ἐχάθησαν καὶ αὐτοί, καὶ αἱ χῆραι τῶν πεσόντων εἰς τὰς μάχας τοῦ Καρπενησίου, τῆς Καλιακούδας, τῆς Ἀμπλιανῆς, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ αἱ χῆραι τῶν λεγομένων ἠρώων λιμοκτονοῦσιν εἰς ξένους τόπους, ἐνώπιον τῶν ὑποσχέσεων τοῦ ἔθνους.

Οἱ ὑπογεγραμμένοι πληρεξούσιοι τῶν Σουλιωτῶν μετὰ ταύτην τὴν τελευταίαν μας ἀναφορὰν ἐνθυμίζομεν εἰς τὸ ἔθνος τὰς ὑποσχέσεις του καὶ αἰτοῦμεν ἕνα τόπον, διὰ νὰ περισυμμάσωμεν τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά, νὰ κατοικήσωμεν. Ἡ αἴτησις αὕτη ἐσυμφωνήθη καὶ ἄλλοτε παρὰ τῆς Διοικήσεως, ἀλλὰ δὲν ἔλαβεν ἐπιτέλειον. Ἄν τὸ ἔθνος γνωρίζῃ τοὺς ἀγῶνας τῶν Σουλιωτῶν καὶ τὰς θυσίας ἂν στοχάζεται, ὅτι αὐτοὶ ἔκαμαν ἐκδουλεύσεις, ὅπου καὶ ἂν εὐρέθησαν, αὕτη εἶναι ἡ στιγμή, καθ' ἣν χρεωστεῖ νὰ τοὺς κατοικήσῃ εἰς ἕνα μέρος τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ τοὺς παρηγορήσῃ καὶ νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ, ὅτι δὲν δύνανται περισσότερον νὰ ὑποφέρουσιν.

Αἰτοῦμεν ἀπόκρισιν συντόμως ἢ τὸ ἀντίγραφον τῆς παρουσίας ἐπικυρωμένον.

Καὶ μετὰ ταῦτα ὁ σέβας ὑποσημειούμεθα

Ἐν Τροιζήνι τῇ 27 Ἀπριλίου 1827.

Οἱ πατριῶται

Νόης Μπότζιαρης
Ν. Τζαβέλας

Γιώργης Κίτζος
Ζῶης Πάνος »

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

8. Ἐννοοῦν τὴν προαναφερμένη μάχη καὶ καταστροφή τοῦ Ἀνάλατου ἢ Φαλήρου, ἢ ἔστω Ἀθηνῶν, ὅπου ἔπεσαν οἱ Λάμπρος Βέικος, Γ. Δράκος, Τούσιας Μπότσαρης, Γ. Τζαβέλας, Φῶτος Φωτομάρας καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀξιοματικοί, ὑπαξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες Σουλιῶτες.

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

(Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΓΕΝΝΗΜΑ ΚΑΙ ΘΡΕΜΜΑ
ΣΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΑ
1908—1909 ΚΑΙ Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡ-
ΧΙΑΣ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ
(1909—1913)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ Ε Κ Α Τ Ο Ο Γ Δ Ο Ο

ΟΙ ΚΑΛΟΓΡΙΕΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΕΙΟΥ

Τὸ Ἀρχιμανδρεῖο βρισκόνταν κοντὰ στὴν τοποθεσία πὸν τότε ὀνομάζονταν «Μνήματα», γιὰτὶ ὑπῆρχε ἐκεῖ παλιὸ ἐβραϊκὸ νεκροταφεῖο κι οἱ πλάκες του φαίνονταν σκόρπιες ὡς πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Ἀργότερα ἡ τοποθεσία ὀνομάστηκε πλατεῖα Βενιζέλου.¹ Ὁ ναὸς ἦταν ἀφιερωμένος στὴ μνήμη τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου) καὶ εἶναι ὁ καλύτερος ἐνοριακὸς ναὸς στὰ Γιάννινα.² Παλαιὰ λειτουργοῦσε σὰν μονὴ καὶ ἀναφέρεται σὰν τέτοια, στὸ χρονικὸ τῶν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου, πὸν μνημονεύει ὅτι ὁ Ἡγούμενος αὐτῆς Γαβριήλ, «ἀνὴρ τίμιος καὶ εὐλαβῆς, εὐάρεστος Θεῷ καὶ ἀνθρώποις», ἐκλέχτηκε στὰ 1385 μητροπολίτης Ἰωαννίνων.³ Στὰ 1486 περίπου ἀναφέρονται στὴν περιοχὴ τῆς μονῆς μοχανές πὸν κατοικοῦσαν σὲ κελλιά⁴ καὶ ὁ χαρακτήρας τῆς μονῆς μεταβάλλεται, καταργεῖται ὁ Ἡγούμενος καὶ τῆ θέσι του τὴν παίρνει ἡ προϊσταμένη, πὸν στὰ Γιάννινα ἦταν γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «κυρα-Μεγάλη», καὶ οἱ ὑποτακτικὲς πὸν ἐκλέγονταν ἀπὸ αὐτή.⁵

Οἱ μοναχὲς αὐτὲς, δὲν ἄργησαν νὰ ἀποτελέσουν βασικὸ παράγοντα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς πόλης καὶ ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν ὕφανση μεταξωτῶν ὕφασμάτων γνωστῶν μὲ τὸ βυζαντινὸ ὄνομα «Τσίπα» καὶ εἶχαν ἀκόμη συμμετοχὴ σὲ ὅλα τὰ χαρμόσυνα ἢ λυπηρὰ γεγονότα τῶν τότε οἰκογενειῶν τῶν Ἰωαννίνων, πὸν τὶς εἶχαν μοιράσει μεταξὺ τους καὶ τὶς ὑπηρετοῦσαν κατὰ τοὺς γάμους, τὶς βαπτίσεις καὶ τὶς κηδεῖες, ὅπου καὶ ἀναλάβαιναν καὶ τὸ καθήκον τοῦ στολισμοῦ τῶν νεκρῶν.⁶ Οἱ καλογριὲς τοῦ ἰδιότυπου αὐτοῦ μοναχικοῦ σώματος δὲν φοροῦσαν ἰδιαίτερη στολὴ ἀλλὰ μόνο μαῦρα φορέματα γιὰ νὰ διακρίνονται καὶ ὅλες κατάγονταν ἀπὸ τὶς πρὸ ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες τῆς πόλης. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἦταν οἱ περισσότερες ὑποτακτικὲς ἀπὸ χωριά, ἀλλὰ εἶχαν μάθει καλοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς, ἦταν ὠραῖες καὶ ἔφεραν περίεργα ὀνόματα ὅπως: πανσέμ, κουμπὶ καὶ ἄλλα.⁷ Ὡστόσο, οἱ μοναχὲς αὐτὲς δὲν ἄργησαν νὰ παρεξηγήσουν τοὺς κανόνες τῆς αὐστηρῆς μοναχικῆς ζωῆς καὶ «κατέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ ὑποπτον εἰς τὰ ὄμματα τοῦ λαοῦ ὀλόκληρον τὸ σῶμα τῶν μοναχῶν, ὁ δὲ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, κηδόμενος τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς Ἐκκλησίας, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ κείρῃ πλέον οὐδεμίαν νέαν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σ. 28.

μοναχὴν καὶ οὕτω μετὰ τὸν θάνατον τῶν παλαιῶν προϊσταμένων, τὸ ιδιόρρυθμον τοῦ μοναχικῶν τάγμα ἔπαυσε πλέον ὑφιστάμενον».⁸

Καὶ ὅμως, γιὰ νὰ καταργηθεῖ τὸ μοναχικὸ αὐτὸ τάγμα, χρειάστηκαν ἀγῶνες πολλοί, ποὺ κράτησαν πολλὰ χρόνια, ὅπως παρακάτω θὰ ἐκτεθεῖ.

Τὴν ἀπαράδεκτη διαγωγὴ τῶν μοναχῶν ὑποτακτικῶν τοῦ Ἀρχιμανδρείου βάλθηκε νὰ τὴ θεραπεύσει ἡ Ἐφοροεπιτροπεία τῶν Ἰωαννίνων στὰ 1890, ὅποτε καὶ ἔχουμε τὴν πρώτη ἰσχυρὴ καὶ οὐσιώδη γραπτὴ μαρτυρία, ἀνέκδοτη μέχρι σήμερα. Στὶς 16 τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1890 συνέρχεται, σὲ κοινὴ συνεδρίαση, ἡ ἐφοροεπιτροπεία καὶ δημογεροντία τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ τότε μητροπολίτη Γρηγορίου καὶ παίρνουν τὴν παρακάτω ἀξιολογημένη ἀπόφαση:

«Αὐο) Περὶ τῶν ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐκκλησίας Ἀρχιμανδρείου ἐνοικουσῶν καλογραιῶν, περὶ ὧν πολλάκις ἤδη ἐν γενικαῖς συνελεύσεσιν ἐγένετο λόγος καὶ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις, αἵτινες ἔμεινον ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἐπειδὴ ἡ διαγωγὴ τῶν εἰρημένων καλογραιῶν κατέστη ἤδη ἀπὸ πολλοῦ χρόνου κακοήθης καὶ σκανδαλώδης, ἡ ἀντιπροσωπεία μετὰ πολλὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου σκέψεις καὶ συζητήσεις κατέληξεν εἰς τὴν ἐξῆς ἀπόφασιν.

1) Καταργεῖ τὸ σύστημα τῶν καλογραιῶν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν.

2) Ἡ Μητρόπολις διὰ παντὸς τρόπον θὰ ἐκβάλῃ ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἀρχιμανδρείου πάσας τὰς νεωτέρας καλογραίας ἐκτὸς τῶν ἐξῆς ἕνδεκα: Εὐγενῆς ἐκ τοῦ κελίου Κατσικιωτῶν ἐτῶν 60, Χριστοδοῦλης ἐκ τοῦ κελίου Λιγδατισῶν ἐτῶν... Βασιανῆς ἐκ τοῦ κελίου Μαχίνων ἐτῶν 45, Εὐφημίας ἐκ τοῦ κελίου Ἀρτινῶν ἐτῶν 55, Πανσέμης ἐτῶν 50 καὶ Ἀγγελικῆς ἐτῶν 50 ἐκ τοῦ κελίου Πανσέμης, Ζηνοβίας ἐκ τοῦ κελίου Σίμωνος ἐτῶν 40, Βασιανῆς ἐκ τοῦ κελίου τῶν Αὐθίμων ἐτῶν 60 καὶ Εὐπραξίας ἐκ τοῦ κελίου τῶν Αὐθίμων ἐτῶν 60.

3) Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἕνδεκα καλογραίας χορηγεῖται προθεσμία τριῶν μηνῶν ὅπως εἴτε ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῷ Γεροντοκομείῳ τῆς πόλεως, εἴτε προσέλθωσιν ἐνταῦθα ἢ ἀλλαχοῦ, ὅπου ἂν βούλωνται, ἐκτὸς ὅμως τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας, εἴτε προσληφθῶσιν ὡς νοσοκόμοι ἐν τῷ Νοσοκομείῳ Χατζῆ - Κώστα.

4) Εἰς τὰς αὐτὰς ἕνδεκα καλογραίας ἐπιτρέπεται ἐξ ἐπιεικειᾶς νὰ νέμονται προσωπικῶς τὰ ἐνοίκια τῶν σήμερον ὑπ' αὐτῶν οἰκουμένων κελίων, γενομένης πάντοτε τῆς ἐνοικιάσεως διὰ τῶν κατὰ καιρὸν ἐπιτρόπων τῆς ἐκκλησίας Ἀρχιμανδρείου ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Μητροπόλεως.

5) Ἐν περιπτώσει ἀνεπαρκείας τῶν πρὸς ζωάρκειαν, ἡ Μητρόπολις θὰ προτείνῃ πρὸς τὴν ἐφοροεπιτροπείαν μηνιαῖον ἐπίδομα μέχρι πεντήκοντα (50) γροσίων».⁹

Ὡστόσο, ἡ παραπάνω ἀπόφαση τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς πόλης εἶχε μείνει ἕνα γράμμα κενὸ γιὰ 21 σχεδὸν χρόνια καὶ ὁ νέος κανονισμὸς τῆς πόλης (1908) ἐπικύρωσε τὸ παραπάνω πρακτικὸ. Τὸ σχετικὸ ἄρθρο τῆς ἐπικύρωσης ρητὰ ἀναφέρει: «Κυροῦται διὰ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ ἢ διὰ πρακτικοῦ τῆς ἀντιπροσωπείας ὑπ' ἀριθ. 286 καὶ χρονολογίαν 16 Ἰουνίου 1890 ληφθεῖσα ἀπόφασις περὶ τῶν ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Ἱεραῆς Ἐκκλησίας Ἀρχιμανδρείου ἐνοικουσῶν καλογραιῶν μέχρις ὅτου καθαρισθῇ ὁ περίβολος οὗτος τοῦ ναοῦ καὶ περιέλθωσιν ἅπαντα τὰ κελία εἰς τὴν ἀνήκουσιν ἐκκλησίαν».¹⁰

Παρὰ τὴν ἐπικύρωση τοῦ παραπάνω πρακτικοῦ τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς πόλης ἀπὸ τὸ νέο κανονισμὸ, ἡ ἀπόφαση ἐξακολουθοῦσε νὰ μείνει γραμμμένη μόνο στὰ χαρτιά, γιὰτὶ οἱ καλογριεῖς τοῦ Ἀρχιμανδρείου εἶχαν βαθιὰ ριζώσει μέσα στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας καὶ δὲν ἦταν καθόλου εὐκόλη ἡ ἔξωσή τους. Ἐφαρμόζοντες τὸ δόγμα «μακάριοι οἱ κατέχοντες», τὸ μοναχικὸ αὐτὸ τάγμα δὲν εἶχε ξεριζωθεῖ, τουλάχιστο μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης, ἀπὸ τὸν περίβολο τῆς τότε

μονῆς, δημιουργώντας ἔτσι μία κατάσταση χρόνια, μία κατάσταση πού τελικά ἀνάγκασε τὴν τότε χριστιανικὴ κοινότητα τῶν Ἰωαννίνων νὰ πάρει ἄλλα μέτρα.

Μὲ δεδομένη τὴν ἀντίδραση, πού θὰ δημιουργοῦσε μία βίαια ἔξωση τῶν καλογραιῶν, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ τότε ἀναπτυσσόμενο θρησκευτικὸ αἶσθημα, ἡ τότε χριστιανικὴ κοινότητα τῶν Ἰωαννίνων διόρισε σὰν εισηγητὲς τὸν Ἄλ. Μέξη καὶ τὸν Ἄλ. Μίσιο μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ μελετήσουν τὸ ζήτημα καὶ νὰ ὑποβάλουν ἔκθεση στὴ δημογεροντία.¹¹ Οἱ δύο εισηγητὲς στὴ συνεδρία τῆς δημογεροντίας, πού ἔγινε στὶς 29 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1911, ἀφοῦ μελέτησαν τὸ ὅλο θέμα, πρότειναν τὰ παρακάτω:

«1) Ὅσα κελλιὰ κατέχουσι καλογραιαὶ πρὸς οἴκησιν νὰ τὰ κατέχουσι μέχρι τοῦ θανάτου των χωρὶς νὰ παραλαμβάνονται νέαι.

2) Διὰ τὰ δωμάτια τὰ ὁποῖα ἐνοικίζουσιν αἱ πτωχαὶ καλογραιαὶ πρὸς συντήρησίν των, νὰ ἐξακολουθῇ τοῦτο μέχρι τοῦ θανάτου των ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ληφθῇ παρ' αὐτῶν ἔγγραφον τῆς κυριότητος τῆς ἐκκλησίας καὶ συγχρόνως πληρῶνωσι τὸν σχετικὸν κτηματικὸν φόρον».¹²

Μὲ τὶς παραπάνω ἀποφάσεις οἱ εισηγητὲς τῆς τότε χριστιανικῆς κοινότητας τῶν Ἰωαννίνων πόνταραν, διπλωματικά, νὰ ξεριζώσουν τὸ μοναχικὸ αὐτὸ τάγμα, ἀφοῦ θὰ πέθαιναν οἱ παλιὲς καλογριεὲς καὶ δὲν θὰ προσλαμβάνονταν νέες καὶ παράλληλα ἱκανοποιούσαν καὶ τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα.

Μὲ τὴ δευτέρη ἀπόφασή τους, πού εἶναι ἰδιαίτερης σημασίας, καθόρισαν τὸν κτηματικὸν φόρο, δηλαδὴ οἱ καλογριεὲς ἔπαυαν πιά νὰ παίρνουν ὄλο τὸ ἐνοίκιο, ἀφοῦ μὲ τὸν κτηματικὸν φόρο, μέρος τοῦ ἐνοικίου θὰ ἔπαιρνε καὶ τὸ κοινοτικὸ ταμεῖο.

Γιὰ τὴν ἐπιτυχία, τέλος, τοῦ σκοποῦ τους, οἱ εισηγητὲς πρότειναν καὶ ὀρισμένα μέτρα «ἐναντίον ἐκείνων οἵτινες θὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὸν ὡς ἄνω διακανονισμόν» καὶ τὰ μέτρα αὐτὰ ἦταν ἐκκλησιαστικά καὶ δικαστικά.¹³ Οἱ εισηγητὲς, ἐκτιμώντας σωστὰ τὴν σοβαρότητα τοῦ ζητήματος, πρότειναν «νὰ συστηθῇ ἐπιτροπὴ ἥτις θὰ ἐκκαθαρίσῃ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, νὰ προσκαλέσῃ τοὺς ἐνδιαφερομένους χωριστὰ καὶ ἐξετάζουσα τὰ εἰς χεῖρας των ὡς καὶ λοιπὰ σχετικὰ ἔγγραφα καὶ βιβλία, νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετ' αὐτῶν διὰ τοὺς φόρους διὰ τὰ παλαιὰ καὶ διὰ τὰ ἐν τῷ μέλλοντι ἑδαφονόμια, παραπέμψῃ δὲ τὰς τυχόν ἐπελευσομένας διαφωνίας εἰς τὴν Δημογεροντίαν διὰ τὰ περαιτέρω».¹⁴

Τὶς παραπάνω σωστὲς προτάσεις τῶν δύο εισηγητῶν τὶς ἐνέκρινε ἡ ὁλομέλεια τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας καὶ γιὰ τὸν διακανονισμὸ τοῦ ζητήματος «διόρισε ἐπιτροπὴν ἀπαρτιζομένην ἐκ τοῦ Πρωτοσυγκέλλου κ. Παναρέτου ὡς προέδρου καὶ τῶν κυρίων Δ. Μήσιου, Ἄλκ. Φορτονοπούλου καὶ Ἰ. Μηλιώνῃ ὡς τακτικῶν μελῶν, προσλαμβάνομενον ὡς μέλους καὶ ἐνὸς τῶν ἐπιτρόπων τῆς οἰκείας ἐκκλησίας, ἧς θὰ συζητῶνται τὰ κτήματα καὶ τοῦ Γραμματέως ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἧς ὁ πρόεδρος θὰ ὀρίξῃ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς συνεδρίας καὶ τὸ θέμα, νὰ διενεργήσῃ τὰ δέοντα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως».¹⁵

Ὡστόσο, τὰ νέα μέτρα δὲν ἔφεραν τοὺς ἀναμενόμενους καρπούς, τουλάχιστο μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση, γιατί ἂν καὶ ἔγιναν οἱ παραπάνω διατυπώσεις, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ λείπει ἀπὸ τῆ βάσης του τὸ δόγμα «μακάριοι οἱ κατέχοντες». Οἱ καλογριεὲς γιὰ χρόνια ὀλόκληρα κατοικοῦσαν στὰ κελλιὰ τῆς μονῆς τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ ψυχολογικὰ εἶχε δημιουργηθεῖ ἓνας δεσμὸς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς περιοχῆς, καὶ εἶναι γνωστὸ πὼς τὸ ἔθιμο καταργεῖ τὸ νόμο. Τέλος, μπορεῖ νὰ εἶχαν δημιουργήσει ἀντιπάθειες λόγω τῆς σκανδαλώδους διαγωγῆς τους, ἀλλὰ ἀντίθετα δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴν εἶχαν ἀποκτηθεῖ καὶ ἕναν κύκλο συμπαθειῶν, ὅταν μάλιστα εἶχαν συμμετοχὴ σὲ ὅλες τὶς κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις τῆς πόλης, στὰ βαπτίσια, στοὺς γάμους καὶ στοὺς θανάτους.

Τὸ καθεστὼς τῶν καλογραιῶν τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τῶν ἰδιωτῶν ποὺ καρποῦνταν τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας καταργήθηκε πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, ὅποτε καὶ γκρεμίστηκαν τὰ κελλιὰ τῶν καλογραιῶν καὶ τὰ ἄλλα σπίτια τοῦ περιβόλου καὶ ρυθμίστηκε ὁ γύρω χώρος τῆς ἐκκλησίας, ὅπως εἶναι ἀκριβῶς σήμερα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΔΕΚΑΤΟΥ ΟΓΔΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου, Παλιότερες καὶ νεώτερες εἰδήσει γιὰ τὸ Ἀρχιμανδρεῖο, Ἡπειρωτικὸ ἡμερολόγιο, ἐκδόσεις ΕΗΜ, Ἰωάννινα 1982, σ. 27.
2. Βλ. Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου, ὁ.π., σ. 27.
3. Βλ. Ἡπειρωτικά, ἔκδ. Bonnæ 1849, σ. 229. Πρὸβλ. Πάνου Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τόμος Α', Ἀθῆναι 1856 σ. 147, Ἀθηναγόρου, Μητροπολίτου Παράμυθας καὶ Πάργης, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων, Ἡπειρωτικά Χρονικά, τόμος Γ (1928), σ. 21.
4. Βλ. Δημ. Σαλαμάγκα, Ἡ κυρα - Χειμαντριώτισσα, περ. Ἡπειρωτικῆ Ἑστία, τόμος 11 (1964), σ. 304. Πρὸβλ. Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου, ὁ.π., σ. 61.
5. Βλ. Βασιλείου Πυρσινέλλα, ὁ.π., σ. 46.
6. Βλ. Βασιλείου Πυρσινέλλα, ὁ.π., σ. 47.
7. Βλ. Βασιλείου Πυρσινέλλα, ὁ.π., σ. 47.
8. Βλ. Βασιλείου Πυρσινέλλα, ὁ.π., σ. 47.
9. Βλ. ΑΜΙ, ὁ.π., ἀριθ. πρακτ. 286/16.6.1890, βιβλίο Νο 2, σ. 155.
10. Βλ. τὸ ἄρθρο 94 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
11. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 8.
12. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 8.
13. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 9. Γιὰ τὰ δικαστικὰ μέτρα οἱ εἰσηγητὲς πρότειναν τὸ διορισμὸ ἀπὸ τὴ δημογεροντία δικηγόρου, ποὺ ἡ ἀμοιβή του θὰ πληρώνονταν ἀπὸ τὴν ἐνδιαφερόμενη ἐκκλησία.
14. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 9.
15. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 9.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ Ε Κ Α Τ Ο Ε Ν Α Τ Ο

ΟΙ ΤΕΣΣΕΡΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ — ΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ — ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

1) Οἱ τέσσερες ἐκκλησίες τῆς πόλης

Οἱ τέσσερες ἐκκλησίες τῆς πόλης, ὀνομαστικά, ἦταν, τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐξετάζουμε, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (Μητρόπολης), τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς ἀγορᾶς, τῆς Ἁγίας Μαρίνης καὶ τοῦ Ἀρχιμανδρείου (Κοίμηση τῆς Θεοτόκου).¹ Ἡ διοίκηση τῶν παραπάνω τεσσάρων ἐκκλησιῶν εἶχε ἀνατεθεῖ, τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας, σὲ διμελῆ ἐπιτροπεία, γιὰ κάθε ἓνα ναό, ποὺ ἐκλέγονταν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοὺς δικαιούχους πολῖτες τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων. Ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ τους, οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν παραλάβαιναν ἀπὸ τοὺς προκατόχους τοὺς «ἐνυπόγραφον τὸν λογαριασμὸν τοῦ ταμείου τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπικυρωμένον ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας καὶ ἐν περιπτώσει ἐλλείμματος εἰδοποιούσι περὶ τούτου τὴν τε ἐφοροεπιτροπείαν καὶ τὴν ἐνιαίαν δημογεροντίαν διὰ τὰ περαιτέρω». ² Βασικὴ ὑποχρέωση τῶν ἐπίτροπων τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν ἦταν ἡ ὑποβολὴ τοῦ προϋπολο-

γισμού. Ὁ προϋπολογισμὸς τῶν ἐκκλησιῶν ὑποβάλλονταν μαζί με τὸν προϋπολογισμό τῶν ὑπολοίπων ἀγαθοεργῶν καταστημάτων ἐνώπιον τῆς δημογεροντίας.³

Ὁ καθρέφτης τῆς διαχείρισης τῆς κάθε ἐκκλησίας ἦταν τὸ βιβλίον τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐξαγωγῆς. Στὸ βιβλίον αὐτὸ καταχωροῦνταν οἱ εἰσπράξεις τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἄλλων γιορτῶν, καθὼς καὶ κάθε ἄλλη πράξη, ὅπως εἰσπράξεις ἀπὸ τοὺς γάμους, τὶς βαπτίσεις καὶ τὶς κηδεῖες. Τὸ βιβλίον αὐτὸ τὸ ὑπόγραφαν καὶ οἱ δύο ἐπίτροποι καὶ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ γνωρίζουν, τόσο στὴν ἐφοροεπιτροπεία ὅσο καὶ στὴν ἐνιαία δημογεροντία, «οὐ μόνον πᾶσαν δωρεὰν ἢ ἀφιέρωμα γενόμενον εἰς τὸν ναόν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποβάλλωσι ἐγγράφως τὸν καθ' ἕκαστον μῆνα λογαριασμὸν ἐσόδων καὶ ἐξόδων».⁴

Τὰ ἀφιέρωματα τῶν πιστῶν πρὸς τὴν ἐκκλησία καταγράφονταν σὲ ἰδιαίτερο βιβλίον καὶ ἔφεραν τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ, ἐνῶ σύγχρονα ἐνημερώνονταν ἐγγραφὰ ἢ δημογεροντία διὰ μέσου τοῦ μητροπολίτη. Ἡ παραπάνω διαδικασία γίνονταν γιὰ ἓνα τυπικὸ λόγο. Καὶ ὁ τυπικὸς αὐτὸς λόγος ἦταν ἡ σύνταξις «πρακτικοῦ εὐχαριστηρίου τῷ δωρητῆ». Ὡστόσο, κάθε ἀφιέρωμα κινήτῳ ἢ ἀκίνητῳ δὲν μεταπωλοῦνταν, ἀλλὰ ἢ χρησιμοποίησθαι του γίνονταν σύμφωνα με τὴ θέληση τοῦ ἀφιερωτοῦ.⁵ Καὶ ὅμως ἐπιτρέπονταν ἡ ἀντικατάστασις ἢ ἡ ἐκποίηση κτήματος με ἄλλο πῶν προσοδοφόρο, ὅστερα ἀπὸ πρότασις τῆς ἐφοροεπιτροπείας, πὺ ἀπαραίτητα ἔπρεπε νὰ ἔχει τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐνιαίας διοικητικῆς δημογεροντίας.⁶

Προκειμένου γιὰ σπουδαία κατασκευή, πὺ ἡ δαπάνη τῆς ξεπερνοῦσε τὰ 400 γρόσια, οἱ ἐπίτροποι ὄφειλαν νὰ παίρουν πρῶτα τὴν ἄδεια τῆς ἐφοροεπιτροπείας καὶ σὲ ἀντίθετη περίπτωσις ἢ δαπάνη τοῦ ἔργου, εἴτε ἐντὸς τοῦ ναοῦ εἴτε ἐκτὸς ἀπὸ αὐτόν, δὲν ἀναγνωρίζονταν καὶ βάραινε τοὺς ἐπιτρόπους πὺ τὴν ἐνήργησαν.⁷ Ἡ διάταξις αὐτὴ τοῦ τότε κοινοτικοῦ κανονισμοῦ εἶχε ἰσχὺ μόνον γιὰ τὶς ἐκκλησίες τῆς πόλης. Γιὰ τὶς ἐκκλησίες τῆς ἐπαρχίας ἀρμόδια γιὰ κάθε κατασκευὴ καὶ ἐκποίηση ἦταν ἡ ἐνιαία διοικητικὴ δημογεροντία, στὴν ἀρμοδιότητα τῆς ὁποίας ὑπάγονταν ὅλη ἢ ἐπαρχία τῶν Ἰωαννίνων.⁸

Κύριο καθήκον τῶν ἐπιτρόπων τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως ἦταν ἀκόμη ἢ «εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους, καθὼς καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς διετοῦς περιόδου αὐτῶν, κατὰστρωσις καὶ ὑπογραφή τῶν ἐνιαυσίων λογαριασμῶν καὶ τοῦ τῆς διετοῦς περιόδου ἀπολογισμοῦ». Τὰ παραπάνω ὑποβάλλονταν στὴ δημογεροντία γιὰ ἔλεγχο, πὺ ἦταν ὑποχρεωτικός.⁹

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι γιὰ κανένα λόγο δὲν ἐπιτρέπονταν στοὺς ἐπιτρόπους τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν, καθὼς καὶ στοὺς ἐπιτρόπους τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐπαρχίας, ὁ δανεισμὸς χρημάτων γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἐκκλησιῶν. Ὡστόσο, σὲ περίπτωσις ἔκτακτῆς ἀνάγκης οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλης ἀναφέρονταν «διὰ τῆς ἐφοροεπιτροπείας εἰς τὴν Δημογεροντίαν»,¹⁰ καὶ οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐπαρχίας κατευθεῖαν στὴ δημογεροντία.¹¹

Τὸ προσωπικὸ τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ ψάλτες καὶ οἱ νεωκόροι, διορίζονταν ἀπὸ τοὺς ἐπιτρόπους με χρονιάτικη ἀμοιβή, πὺ ἦταν προῖδον συμφωνίας μεταξὺ τῶν ἐπιτρόπων καὶ αὐτῶν, καὶ παύονταν «ἐπὶ δεδίκαιολογημένη παρεκτροπῇ τῶν καθηκόντων αὐτῶν μετὰ πρώτην, δευτέραν καὶ τρίτην παραίνεσιν καὶ ἐπιτίμησιν» ἐν διαφωνία τὸ ζήτημα λύεται ὑπὸ τῆς ἐφοροεπιτροπείας.¹²

Κύριο ἀκόμη καθήκον τῶν ἐπιτρόπων τῶν ἐκκλησιῶν ἦταν καὶ ἡ σύνταξις τῶν τιμῶν, πὺ γίνονταν ἓνα μῆνα μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τους, σὲ κοινὴ συνεδρίασις. Στὴν κοινὴ αὐτὴ συνεδρία μετέχουν ὅλοι οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλης καὶ σύντασσαν «τὴν περὶ κηδεῖας διατίμησιν, διαιροῦντες εἰς τρεῖς τάξεις: πρώτην, δευτέραν καὶ τρίτην» δι' ἐκάστην τάξιν θὰ ὀρισθῇ ἢ πληρωμὴ τῶν ἱερῶν, τῶν ψαλτῶν καὶ νεωκόρων καὶ λοιπῶν.¹³ Καὶ ὅμως, ἢ διατίμησις γιὰ νὰ εἶναι ἔγκυρη ἔπρε-

πε να επικυρωθεί τόσο από την ολομέλεια της έφοροεπιτροπείας, όσο και από την ενιαία διοικητική δημογεροντία.¹⁴

Για κάθε διαφορά, τέλος, μεταξύ του προσωπικού των εκκλησιών και των επιτρόπων, ή και για διαφορές μεταξύ του προσωπικού, οι έπίτροποι αναφέρονταν στον μητροπολίτη¹⁵ και, τέλος, απαγορεύονταν σ' αυτούς να δίνουν βοηθήματα κέραν των 10 γρ. εν συνεννοήσει δέ μετά του μητροπολίτου κέραν των 50 γρ.»¹⁶

2) Οί υπάλληλοι τής κοινότητας — Γενικές διατάξεις

Με τον όρο υπάλληλοι τής τότε χριστιανικής κοινότητας των Ίωαννίνων, εννοούμε τους δύο γραμματικούς των έλεών και τον κλητήρα, που ήταν οί υπάλληλοι τής έφοροεπιτροπείας, χωρίς να αποκλείουμε τους άλλους υπαλλήλους που άφορουσαν τα άλλα κοινοτικά σωματεία και τις διακλαδώσεις τής έφοροεπιτροπείας. Με άλλα λόγια, στο κεφάλαιο αυτό θα περιγράψουμε τις γενικές διατάξεις που άφορουν μόνο τους υπαλλήλους τής έφοροεπιτροπείας.

Οί γραμματικοί τής έφοροεπιτροπείας ήταν δύο και διορίζονταν από την έφοροεπιτροπεία, άφου διέθεταν τα άπαραίτητα προσόντα.¹⁷ Με βάση τη σχέση τής εργασίας, οί γραμματικοί κρατούσαν τα λογαστικά βιβλία των έλεών κατά τη διπλογραφική μέθοδο¹⁸ και ήταν ύποχρεωμένοι 1) «να παρευρίσκονται πάντοτε εν τῷ γραφείῳ κατά τας εργασίμους ώρας¹⁹ και να λαμβάνωσι τας ύπό του Μητροπολίτου ή του αντιπροσώπου αυτού παραπεμπομένας άναφοράς και οιονδήποτε άλλο έγγραφον, πρωτοκολλούντες αυτά και συνεννοούμενοι μετά του προέδρου,²⁰ 2) να κρατῶσι την άλληλογραφίαν, τα πρακτικά και πᾶσαν γραφικήν εργασίαν,²¹ 3) να τηρῶσιν αυστηράν έχεμύθειαν επί των πράξεων και άποφάσεων τής έφοροεπιτροπείας,²² 4) έντός του πρώτου δεκαήμερου εκάστου μηνός όφείλουσι να έχωσι κατεστρωμένας εν τοῖς βιβλίοις πάσας τας πράξεις του προηγουμένου μηνός έτοιμους προς εξέλεγγιν. Τῇ δέ 30ῃ Δεκεμβρίου κατά τὸ 10ον άρθρον όφείλουσι να έχωσι κατεστρωμένην και τακτοποιημένην άπασαν την ληψοδοσίαν του λήξαντος έτους και έτοιμον προς ύπογραφὴν ύπό τής έφοροεπιτροπείας και ύποβολήν προς εξέλεγγιν εἰς την Δημογεροντίαν».²³

Τις έπιστολές που άφορουσαν την έφοροεπιτροπεία, οί Γραμματεῖς τις διέβιβαζαν στον μητροπολίτη «δοτις άποσφραγίζει αυτὰς και παραπέμπει εἷτα εἰς τὸ γραφεῖον προς έέργειαν των δεόντων. Οὐδέν μέλος τής έφοροεπιτροπείας δικαιούται να άπροσφραγίξη οιονδήποτε έγγραφον».²⁴

Έάν οί γραμματικοί δέν κρατούσαν ακριβῶς τους παραπάνω ρητούς όρους του κοινοτικού κανονισμοῦ, που είχαν ισχύ νόμου, υποβάλλονταν σ' αυτούς ποινές «διά του προέδρου εν Συνεδρία τής έφοροεπιτροπείας». Και οί ποινές ήταν: Παρατήρηση, επίπληξη, πρόστιμο, παύση προσωρινή και τέλος όριστική.²⁵

Στους υπαλλήλους τής κοινότητας υπάγονταν και ό κοινοτικός κλητήρας, που με βάση τα καθήκοντά του «όφείλει να εύρίσκειται άνελλιπῶς εν τῷ Γραφείῳ, διατελών ύπό τας διαταγάς των γραμματέων σχετικὰς προς ύπηρεσίαν τής κοινότητος,²⁶ οὐδενός δέ των μελών τής έφοροεπιτροπείας ύποχρεούται να εκτελή ιδιαιτέραν ύπηρεσίαν. Διατασσόμενος δέ ύπό του προέδρου, προσκαλεί την έφοροεπιτροπείαν εἰς τας συνεδρίας, προσάγων προς ύπογραφὴν την έγγραφον πρόσκλησιν. Όφείλει δέ να τηρή αυστηράν έχεμύθειαν επί πάντων, άτινα άκούει εν ταῖς συνεδρίασις».²⁷

Σε περίπτωση, τέλος, άθέτησης των παραπάνω ρητῶν όρων, ό κλητήρας υποβάλλονταν «εἰς τας αυτὰς με τους γραμματεῖς ποινὰς».²⁸

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΝΑΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. τὸ ἄρθρο 2 τοῦ κανονισμοῦ πόλης καὶ ἐπαρχίας τοῦ 1908.
2. Βλ. τὸ ἄρθρο 72 τοῦ κανονισμοῦ πόλης καὶ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τοῦ 1908. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς διαχείρισης, οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν «παρалаμβάνουσι ἐνυπόγραφα καὶ τὸν κατάλογον πάντων τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων, ὡς καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐὰν θὰ ὑπάρχωσι τοιαῦτα. Ἀντίγραφα δὲ τῶν καταλόγων ὑπογεγραμμένα παρ' αὐτῶν καὶ σφραγισμένα μὲ τὴν σφραγίδα τῆς ἐκκλησίας κατατίθενται εἰς τὸ γραφεῖον τῶν ἐλεῶν καὶ εἰς τὴν Δημογεροντίαν». (Βλ. ἄρθρο 72 κανονισμοῦ).
3. Βλ. τὸ ἄρθρο 73 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908. Στὴν περίπτωσιν αὕτη ἡ δημογεροντία ἐνεργοῦσε «κατὰ τὸ ἐδάφιον δ τοῦ 21ου ἄρθρου, ἥτις δικαιούται νὰ ἐπιψηφίσῃ αὐτὸν ὅπως ἔχει ἢ καὶ νὰ τροποποιήσῃ».
4. Βλ. τὸ ἄρθρο 74 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων τοῦ 1908. Σὲ περίπτωσιν ἀθέτησεως τῆς ὑποβολῆς τῶν μηνιαίων λογαριασμῶν, ἡ Δημογεροντία προβαίνει αὐτοδικαίως εἰς τὴν ἐξέλεγκσιν τοῦ ταμείου τῶν ἐκκλησιῶν διὰ δύο τῶν μελῶν αὐτῆς.
5. Βλ. τὸ ἄρθρο 75 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908. Σὲ περίπτωσιν ἀθέτησης τῆς θέλησης τοῦ δωρητοῦ «παρὰ τινος τῶν ἐπιτρόπων συνεπάγεται τὴν παῦσιν αὐτοῦ καὶ τὴν στέρησιν τῶν κοινοτικῶν δικαιωμάτων του».
6. Βλ. τὸ ἄρθρο 75 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
7. Βλ. τὸ ἄρθρο 76 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
8. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 229, ἔτος 1980, περιοδικὸ Ἡπειρωτικὴ Ἑστία.
9. Βλ. τὸ ἄρθρο 77 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908. Σὲ περίπτωσιν ἐλλείμματος ἢ ἀδικαιολογήτου δαπάνης ἢ πέραν τοῦ ἐπιψηφισμένου παρὰ τῆς δημογεροντίας προϋπολογισμοῦ δαπάνης, οἱ ἐπίτροποι, στεροῦνται τῶν κοινοτικῶν δικαιωμάτων ἐπὶ μίαν τετραετίαν καὶ ὡς καταχραστὲς παραλέπονται στὸ μεικτὸ ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριον.
10. Βλ. τὸ ἄρθρο 78 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1909.
11. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 626.
12. Βλ. τὸ ἄρθρο 79 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
13. Βλ. τὸ ἄρθρο 79 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908. Ἡ διατίμησιν τῶν κηδειῶν, γάμων, βαπτίσεων καὶ μνημοσύνων ἦταν ὀριστικὴ. Τὸ ἄρθρο 79 ρητὰ γράφει: «Ἡ οὕτω πως ἐπικυρωθεῖσα διατίμησις θὰ ἰσχύῃ εἰς τὸ μέλλον διὰ πᾶσαν κηδεῖαν. Ἀνάλογος διατίμησις δέον νὰ ὀρισθῇ καὶ διὰ τοὺς γάμους καὶ τὰς βαπτίσεις, ὡς καὶ διὰ τὰ μνημόσυνα. Αἱ κηδεῖαι καὶ αἱ βαπτίσεις τῶν ὁμολογουμένως ἀπόρων θὰ γίνονται δι' ἐξόδων τοῦ ταμείου τῶν ἐλεῶν».
14. Βλ. τὸ ἄρθρον 79 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
15. Βλ. τὸ ἄρθρο 80 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων τοῦ 1908. Σύμφωνα πάλι μὲ τὸ ἄρθρο 83 τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908: «Ἐὰν ὁ Μητροπολίτης κρίνῃ ἀναγκαίαν μετβολὴν τινὰ τοῦ προσωπικοῦ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ οἱ ἐπίτροποι ἀντιτείνουσι, ἡ Α.Σ. προσκαλεῖ τὴν ἐφοροεπιτροπείαν, ἥτις καὶ ἀποφασίζει κατὰ πλειοψηφίαν».
16. Βλ. τὸ ἄρθρο 82 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων τοῦ 1908.
17. Βλ. τὸ ἄρθρο 52 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων τοῦ 1908. Κύριον προσὸν πρόσληψης ἦταν τὸ ἀπολυτήριον τοῦ γυμνασίου.
18. Βλ. τὸ ἄρθρο 52, παρ. α, τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
19. Βλ. τὸ ἄρθρο 54 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908: «Ἔρω ἐργα-

- σίας διά τούς γραμματεῖς εἶναι 4 πρὸ μεσημβρίας καὶ 2 μ.μ., κανονιζόμεναι ὑπὸ τοῦ προέδρου κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους».
20. Βλ. τὸ ἄρθρο 52 παρ. β τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
  21. Βλ. τὸ ἄρθρο 52 παρ. γ τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
  22. Βλ. τὸ ἄρθρο 52 παρ. δ τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
  23. Βλ. τὸ ἄρθρο 52 παρ. ε τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908 ποὺ εἶναι ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 10 ποὺ περιγράψαμε παραπάνω.
  24. Βλ. τὸ ἄρθρο 53 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
  25. Βλ. τὸ ἄρθρο 55 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
  26. Ἔχει ἐφαρμογὴ τὸ ἄρθρο 54 τὸ σχετικὸ μὲ τὸ ὠράριο τῶν γραμματικῶν. Καὶ γιὰ τὸν κοινοτικὸ κλητῆρα εἶχε ἰσχύ τὸ ἴδιο ὠράριο, δηλαδὴ 4 ὥρες ἐργασία τὸ πρωῖ καὶ δύο τὸ ἀπόγευμα, κατὰ τὴν ὥρα τοῦ ἔτους.
  27. Βλ. τὸ ἄρθρο 56 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
  28. Βλ. τὸ ἄρθρο 56 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΘΕΟΛΟΓΙΤΗ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ 1912-13*

28 (- 11 - 12). Τὸ πρωτὴ τῆς 28ης μᾶς ὠμίλησεν ὁ ταγματάρχης μας καὶ εἶπε νὰ ἔχωμεν θάρρος καὶ ὑπομονὴν καὶ ὅτι στὸ χωριὸ πού θὰ πᾶμε, θὰ εὐρωμε τροφάς. Ἐπηγαίναμεν εἰς τὸ χωριὸν Γ ρ ε β ε ν ῖ τ ι, διότι εἶχαν παρουσιασθῆ ἀνταρτικὰ σώματα ἐκεῖ καὶ ἠπειλοῦν νὰ κάψουν τὸ χωριό. Ἀφοῦ ἐπερπατήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν νηστικοὶ καὶ μὲς στὰ χιόνια καὶ ἀφοῦ ἐπεράσαμεν ἀπὸ μέσα ἀπὸ δύο ποταμοὺς καὶ ἐχώθημεν στὸ νερὸ ἕως τὴν μέσην, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωριὸ εἰς τὰς 8 τὸ βράδυ μισοπεθαμένοι ἀπὸ τὸ χιόνι καὶ ἀπὸ ἀπὸ τὴν πείναν. Κουρασμένοι δὲ πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀκολουθήσουν, παρὰ ἔμειναν μὲς στὸν δρόμον καὶ ἤλθαν τὴν ἄλλην ἡμέρα συνοδευόμενοι ἀπὸ μερικὸς ποιμένας. Εὐτυχῶς οἱ κάτοικοι, φοβισμένοι ἀπὸ τοὺς Τουρκαρθανίτες, μᾶς ὑπεδέχθησαν μὲ δάκρυα χαρᾶς μᾶς ἀναψαν φωτιὰς καὶ μᾶς ἔδωσαν καὶ ἐφάγαμε.

29 (- 11 - 12). Ὅσοι ἀπὸ ἡμᾶς εἶχαν χρήματα καὶ ἠθελον, ἐπλήρωσαν. Μόνον διὰ καπνὸν δὲν εὐρίσκαμε. Ὁ ὀλίγος μαῦρος καπνός, τὸν ὅποιον εἶχον τινὲς χωρικοί, ἐπωλήθη ἀντὶ 40 δραχμ. τὴν ὀκτῶν. Οἱ διοικηταὶ μας ἐφρόντισαν καὶ ἐπρομηθεύθησαν τροφάς καὶ τὰς ὀλίγας ἡμέρας πού ἐμείναμεν εἰς Γρεβενίτι, ἐτρώγαμεν καλὰ.

30 (- 11 - 12). Ἀνεπαύθημεν ὀλίγον ὀπισθῆποτε, ἀλλὰ αἱ ψεῖραι μᾶς ἠνόχλουν πού, διότι, ἔνεκεν τοῦ ψύχους, δὲν ἠμπορούσαμε νὰ κυτταχθῶμεν καὶ δὲν εἶχαμεν καὶ ἀσπρόρουχα καθαρὰ διὰ νὰ ἀλλάξωμεν. Ἐπλυνα τὰ ρούχα μου καὶ τὰ ἐστέγγνωσα εἰς τὴν φωτιάν καὶ ἔτσι ἠμπόρεσα καὶ ἐκοιμώμουνα τὴ νύχτα. Ἐμείναμεν εἰς Γρεβενίτι τρεῖς ἡμέρας.

(ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1912)

2 (- 12 - 12). Εἰς τὰς 2 δὲ τοῦ μηνός, ἐπήγαμεν εἰς τὸ χωριὸν Δ ρ ι σ τ ε ν ῖ κ ο καὶ ἐμείναμεν δύο ἡμέρας.

3 (- 12 - 12). Αἱ χιόνες ἐξακολουθοῦν, τὸ ψυχὸς ὑπερβολικὸν καὶ αἱ τροφαὶ ὄχι ἐπαρκεῖς, καθ' ὅτι ἡ ἐπιμελητεία μακριὰ καὶ αἱ ὁδοὶ δύσβατοι. Ἐλλείπει δὲ ἐπαρκὸς συγκοινωνίας, ὑποφέραμε πολὺ.

4 (- 12 - 12). Μᾶς ἤλθεν διαταγὴ ἀπὸ τὸ Μ έ τ σ ο β ο ν, ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ μένοντος μετάρχου κυρ. Συνταγματάρχου Μαθαιοπούλου, νὰ ἀναχωρήσωμεν ἐσπευσμένως εἰς θέσιν Δ ρ ῖ σ κ ο, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτεθῆ τὸ σῶμα τῶν Γαριβαλδινῶν. Ἐμπλεοὶ ἐμεῖς ἀπὸ ἐνθουσιασμόν, ἐλησμονήσαμεν πρὸς στιγμὴν τὸ τί εἶχαμεν ὑποφέρει καὶ ἐζητωκραυγάσαμεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Τὴν ἐνάτην δὲ πρωϊνὴν ἐφύγαμε κατευθυνόμενοι εἰς Δρίσκο. Δ ρ ῖ σ κ ο ν ἐννοῶ ὄρος, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν μία πλευρὰ εἶναι πρὸς τὸ μέρος τῶν Ζαγοροχωρίων, ἡ δὲ ἄλλη πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ πρόποδες του δὲ περιβρέχονται ἀπὸ τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων. Ἐνυκτώθημεν καθ' ὁδόν, καθ' ὅτι αἱ ὁδοὶ λίαν δύσβατοι δὲν μᾶς ἐπέτρεπαν νὰ προχω-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σ. 8.

ρήσωμεν ταχέως. Είχαμε φθάσει εις Δρίσκον και ήρχισαμε νά ανεβαίνωμεν ἐπ' αὐτοῦ. Ἀλλά ὁ Θεὸς μᾶς ἐγλίτωσεν ἀπὸ βέβαιον θάνατον. Διότι εἶχε συμβῆ τὸ ἐξῆς: Τὸ σῶμα τῶν Γαριβαλδινῶν, διοικούμενον ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν του Γαριβάλρη και Ρώμα, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο δυνατὴ ἡ ἄλωσις τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τῆν θέσιν ταύτην. Διὰ τοῦτο ἐπετέθη ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο. Ἔσχεν δὲ τὸ λάθος και ὁ συνταγματάρχης Μαθαιόπουλος νά πεισθῆ ὑπὸ τούτων και ἔστειλεν πρὸς αὐτοὺς ἐνισχύσεις και ἀπὸ τὸ Μέτσοβον. Ἔστειλε τὸ τάγμα Οἰκονόμου μὲ τέσσερα ὀρειβατικὰ τηλεβόλα τοῦ Κρούπ. Πρὸς ἡμᾶς δὲ ἔστειλε ἀγγελιοφόρον και μᾶς διέτασεν νά σπεύσωμεν. Μεταβάς δὲ και οὗτος ἐπὶ τόπου και ἀντιληφθεὶς ὅτι οὐδεμίαν ἐπιτυχίαν ἦτο δυνατόν νά ἐπιφέρῃ μία τοιαύτη ἐφοδος ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο, καθότι δὲν ὑπῆρχον ἰσχυραὶ δυνάμεις και ἐπαρκῆ κανόνια, ἐθεώρησεν καλὸν νά ἐπιστρέψῃ εις Μέτσοβον. Ἔδωκε διαταγὴν εις τὸ ὑπ' αὐτοῦ τάγμα τοῦ Οἰκονόμου νά ὑποχωρήσῃ μετὰ τῶν κανονιῶν. Καθότι ταῦτα μὲ τὰς πρώτας βολὰς τῶν τοῦς ἠνάγκασεν τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν νά σιγήσῃ. Διότι τοῦς εὔρον τὸν στόχον και ἐφόνευσαν και μερικοὺς πυροβολητάς. Κατόπιν τῆς διαταγῆς του ὑποχώρησαν κανονικῶς και ἐπανῆλθον εις Μέτσοβον. Ἐκεῖθεν ἔστειλαν ἀγγελιοφόρον μὲ διαταγὴν νά μὴ μεταβῶμεν εις Δρίσκον.

Ἀλλὰ δυστυχῶς ἦτο ἀργά, διότι ἐμεῖς εἶχαμε φύγει πρὸ πολλῶν ὥρῶν και ὁ ἀγγελιοφόρος δὲν ἠμπόρεσε νά μᾶς εἰδοποιήσῃ ἐγκαίρως. Ἐνεκεν τούτου ἐμεῖς εἶχαμεν προχωρήσει και ἐνῶ εἶχαμεν παραταχθῆ σχεδὸν εις τάξιν μάχης βλέπομεν ἕναν Κρητικὸν ἀντάρτην ἐρχόμενον πρὸς ἡμᾶς. Ἡ ὥρα ταύτη ἦτο 7 ἑσπερινή. Ἐπὶ τῆ ἐρωτήσῃ μας «ποῦ πηγαίνει», μᾶς εἶπεν τί εἶχε συμβῆ και μᾶς ἐξόρκιζεν νά ὑποχωρήσωμεν ταχέως, καθότι μᾶς ἀπειλεῖ ἄμεσος κίνδυνος. Ὅταν ὁ Μαθαιόπουλος ὑπεχώρησεν, ὁ Γαριβάλδης μετὰ τοῦ Ρώμα, ἀντὶ νά τὸν μιμηθοῦν και αὐτοί, ἠθέλησαν νά δείξουν ἀνδρείαν και ἔμειναν ἐξακολουθήσαντες τὴν μάχην, ἐνισχυμένοι δὲ και ἀπὸ 400 περίπου Κρητῶν ἀνταρτῶν. Οἱ Τούρκοι τοῦς ἀφησαν και ἐπροχώρησαν ἀρκετόν. Κατόπιν δὲ τοῦς ἤρχισαν πυρὰ ταχέα ἀπὸ τὰ πυροβόλαια τοῦ φρουρίου Καστριτσας. Ἐρριπτον δὲ ἀνὰ μίαν ὀβίδα εις ἕκαστον Γαριβαλδινόν. Οὕτοι, ἰδόντες ὅτι ἤρχισε νά τοῦς θερίζῃ τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν και βλέποντες ὅτι θὰ ἐφονεύοντο ὄλοι ἀνευ λόγου, ἤρχισαν νά φεύγουν προτροπάδην ἐδῶ και ἐκεῖ. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς εἶχον σκορπισθῆ ἅπαντες εις τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. (ὁ σῶζων ἑαυτὸν σωθῆτω).

Ταυτοχρόνως ὑπεχώρησαν και οἱ Κρητικοὶ ἀντάρται και σὲ ὀλίγας στιγμὰς ἔμειναν εις τὸ πεδῖον τῆς μάχης μόνον οἱ νεκροί.

Εὐτυχῶς δι' ἡμᾶς, ὁ ἀντάρτης οὗτος εἶχε βραδύνει, ἀγνωστον διὰ ποῖον σκοπόν, ὅταν δὲ μᾶς εἶδεν ἐθεώρησεν καθήκον του νά ἔλθῃ ὅπως μᾶς εἰδοποιήσῃ διὰ τὸν κίνδυνον.

Κατόπιν τῆς πληροφορίας ταύτης ὁ ἐπὶ ἡμᾶς ἀρχηγὸς Ἠπίτης διέταξεν κανονικὴν ὑποχώρησιν και ἀνεχωρήσαμεν ἐσπευσμένως. Καθότι οἱ Τούρκοι, ἰδόντες τὴν ὑποχώρησιν τῶν Γαριβαλδινῶν, κατέλαβαν τὰ ἀφεθέντα μέρη. Ὅταν εἶδον δὲ ἡμᾶς νά ἀνερχόμεθα ἐπὶ τοῦ Δρίσκου, ἐκρύφθησαν και ἐπερίμεναν νά προχωρήσωμεν ἀρκετόν, διὰ νά πάθωμεν ὅ,τι ἔπαθον οἱ Γαριβαλδινοὶ και χερρότερα. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς μᾶς ἐλυπήθη και μᾶς ἔσωσεν, στείλας πρὸς ἡμᾶς τὸν ἀντάρτην τοῦτον.

Κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ μας, ὅπως ὑποχωρήσωμεν, ἐσηματίσαμε φάλαγγα κατὰ τετράδας ἐπιστρέφοντες εις τὰ ἴδια. Ἀλλὰ διὰ νά φθάσωμεν, φαντασθῆτε τί ἐτραβήξαμεν. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡμεῖς ὑπερβολικὰ κουρασμένοι και πεινασμένοι, ἦτον και σκότος βαθύ, ὁ δρόμος δὲ δύσβατος και δὲν βλέπαμε ποῦ πατοῦμε και εις κάθε βῆμα μᾶς ἐσκοντάφαμε, ὥστε, ὅταν ἐπιστρέψαμεν, ὄλων τὰ πόδια ἔτρεχον αἵματα, διότι εἶχον μισοφθαρῆ τὰ παπούτσια μας και πολλῶν τὰ δάκτυλα ἦταν ἔξω.

Πολλοί ἠναγκάσθησαν νὰ μείνουν καθ' ὁδὸν καὶ νὰ προτιμήσουν νὰ μείνουν στὸ ὑπαιθρο ὑπὸ βροχὴν. Καθότι ἠδυνάτουσαν νὰ προχωρήσουν.

Ὅταν ἐπιστρέψαμεν στὰ χωρία, εὐτυχῶς εἶχεν ἔλθει καὶ ψωμί ἀπὸ τὸ Μέτσοβον καὶ μᾶς ἔδωσαν τὴν ἄλλην ἡμέρα τὸ πρωῒ.

5 (- 12 - 12). Ἐμείναμεν καὶ τὴν 5ην καὶ ἐξεκουρασθήκαμε.

6 (- 12 - 12). Εἰς τὰς 6 ἀναχωρήσαμεν διὰ τὸ χωρίον Λιὰπη. Ἐκδιώξαμεν ἐκεῖθεν σῶμα Τουρκαλθανῶν, φονεύσαντες πολλοὺς ἐκ τούτων, χωρὶς νὰ ἀπολέσωμεν κανένα. Καθαρίσαντες τὰ χωρία ταῦτα ἀπὸ πάντα κίνδυνον, ἐξασφαλίσαντες δὲ τοὺς κατοίκους, ἐφύγαμε διὰ τὸ χωρίον Δεμάτι.

7 (- 12 - 12). Διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ περιμένοντες τὰ μεταγωγικά μας, ἅτινα εἶχον ὑπάγη εἰς Μέτσοβον διὰ νὰ μᾶς φέρουν ἄρβυλα. Εὐτυχῶς μᾶς ἐπρόφθασαν εἰς τὸ χωριὸν καὶ ἀμέσως μᾶς ἔδωσαν καινούργια, καθ' ὅτι πολλοὶ ἐξ ἡμῶν ἐβάδιζαν ἐντελῶς ἀνυπόδητοι. Μᾶς ἔδωσαν καὶ ἀνὰ ἓν τέταρτο τοῦ ἄρτου καθενός, διότι δὲν ἔφεραν μαζί τους πολὺ ψωμί. Καὶ διανυκτερεύσαντες εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐτοιμάσθημεν πάλιν διὰ ἀναχώρησιν τὴν ἐπομένην, 8ην τοῦ μηνός, διὰ τὸ χωρίον Γότιστα.

8 (- 12 - 12). Ἐφύγαμεν ἀνευ ἄρτου καὶ διελθόντες διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου, τὸν ὅποιον ὑπερεβώθημεν νὰ διέλθωμεν μισχωμένοι εἰς τὸ νερὸ καὶ μὲ ὄλο τὸ ψῆχος καὶ χιόνι πρὸ διαρκῶς σχεδὸν ἔρριχεν καθημερινῶς. Ἐφθάσαμεν εἰς Γότιστα τὸ ἔσπερας. Καθ' ὁδὸν συνηγήσαμεν καὶ τὸν συνταγματάρχην Μαθαιόπουλον, ὅστις ἤρχετο καὶ αὐτὸς εἰς Γότιστα μὲ τὸ τάγμα τοῦ Οἰκονόμου καὶ πυροβολικόν.

Εὐτυχῶς εἰς Γότιστα, καθ' ὃ μεγάλο χωριὸν, ἠμπορέσαμεν καὶ ἐπρομηθεύθημεν ἐξ ἰδίων μας μερικᾶς τροφᾶς καὶ ἄρτον. Εἶχε δὲ καὶ ἐπαρκεῖς οἰκίας καὶ οὕτω ἠδυνήθημεν νὰ κοιμηθῶμεν εἰς καταλύματα καὶ νὰ στεγνώσωμεν στὴν φωτιάν.

9 (- 12 - 12). Τὴν ἐπαύριον πάλιν ἐσυγκεντρώθημεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου καὶ τὰ τέσσαρα τάγματα: 1ον Παπαδάκη, 2ον Μπέλλου, 3ον Φιλιακοῦ καὶ 4ον Οἰκονόμου, μετὰ πυροβολικῶν δὲ καὶ 6 μυδραλισβόλων, ἐξεκινήσαμεν, προπορευομένου τοῦ ἡμετέρου τάγματος διὰ τὸ χωρίον Παλαϊοχώριον. Σημειωτέον, ὅτι διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἔπρεπε νὰ διέλθωμεν διὰ τῶν χωρίων Κρᾶψι καὶ Περκάτι. Ἐκεῖθεν δὲ ἔπρεπε νὰ διέλθωμεν κάποιον ξεροπόταμον, εἰς τὸν ὅποιον ἐφύλαγαν Τούρκοι διπλοσκοποί, οἱ ὅποιοι, ἐὰν μᾶς ἔβλεπαν καὶ εἰδοποιῶν τὸ πυροβολικόν των, εὐρισκόμεθα εἰς κρίσιν θέσιν, διότι τὸ μέρος ἀνώμαλον, θὰ μᾶς ἐκτυπούσανε ἐκ τῶν ἄνω καὶ ὀπισθεν, χωρὶς ἡμεῖς νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀμυνθῶμεν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὁ ἀρχηγός μας μᾶς εἶπεν, ὅτι καθ' ὅλην τὴν πορείαν νὰ προσπαθοῦμεν οὔτε ὀμιλίας, οὔτε κανένα θόρυβον. Βοηθούμενοι δὲ καὶ ἀπὸ τὸν θόρυβον τῆς πιπτούσης βροχῆς, κατωρθώσαμεν μὲ πορείαν 17 ὥρων νὰ φθάσωμεν εἰς Παλαϊοχώριον ἀπαράτρητοι, φονεύσαντες δὲ καὶ τοὺς δύο διπλοσκοποὺς.

Εὐτυχῶς εἰς Γότιστα, προτοῦ φύγωμεν, μᾶς ἔδωσαν ½ ἄρτον μὲ 30 δρ. τυροῦ καὶ μὴ μαστιζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, κατῴρθωσαν καὶ ἠκολούθησαν τὴν πορείαν ταύτην ἅπαντες οἱ στρατιῶται. Καθ' ὅτι, ἐὰν ἔμεναν ὀπίσω, ἦτο βέβαιος ὁ θάνατός των. Εἰς τὸ Παλαϊοχώριον ὅμως, μικρὸ χωριὸν καὶ ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους, μᾶς ἦτο ἀδύνατον ἐντελῶς διὰ νὰ κοιμηθῶμεν, ἔνεκεν τοῦ υπερβολικοῦ ψύχους καὶ ἠναγκάσθημεν νὰ ἀγρυπνήσωμεν μὲ ὅλην τὴν κοῦρασίν μας.

10 (- 12 - 12). Ὅταν ἐξημέρωσεν μᾶς ἔδωσαν τὰς ὑπολοίπους τροφᾶς, ἃς εἶχον ἐπὶ τῶν μεταγωγικῶν. Ἐπῆραμεν δὲ ἕκαστος ἀνὰ ⅓ τοῦ ἄρτου, τὸν ὅποιον ἐφάγαμεν στιγμιαίως. Μᾶς εἶπαν πάλιν νὰ λάβωμεν ὑπομονὴν καὶ οὕτω ἀνεχωρήσαμεν καὶ διὰ τῶν χωρίων Μιχαλίτσα καὶ Ἀγία Μαρίνα καὶ

μέ πορείαν 14 ὡρῶν ἐφθάσαμεν ἐντὸς τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους εἰς τὴν κωμόπολιν Π ρ ὁ μ α ν τ α .

Εἰς τὰς 8 τὸ ἑσπέρας ἐφρόντισαν ἀμέσως οἱ λοχαγοὶ διὰ τροφάς, ἀλλὰ ποῦ τροφαὶ σὲ ἓνα χωρίο διὰ 5.000 στρατοῦ! Φαντασθῆτε ποῦ ἓνα ψωμί μιᾶς ὀκτῆς ἐγιγεν ὀκτῶ μερίδια. Ἐκόντες ἄκοντες ἠναγκαζόμεθα νὰ τὰ ὑπομείνωμεν ὅλα καὶ ἐμάμαθε νὰ κοιμούμεθα νησιτικοί.

Εὐτυχῶς τὴν ἐπομένην μᾶς ἔδωσαν συσσίτιον μπιζέλια, ἀλλὰ χωρὶς ἄρτον. Πολλοὶ ἐξ ἡμῶν εἶχαμε ἀγοράσει καὶ ἔτσι ἤμπορέσαμε νὰ καταλάβωμε ὅτι εἴμεθα ζωντανοί.

11 (- 12 - 12). Ἐξεκινήσαμεν ἀμέσως διὰ τὸ χωρίον Κ ο υ σ ο β ῖ τ σ α καὶ μέ πορείαν ὀλίγων ὡρῶν ἐφθάσαμεν ἐκεῖ καὶ κατευλίσθημεν σὲ κάτι χωράφια.

Εὐτυχῶς ὁ καιρὸς ἦτανε καλός. Ἐκεῖ ἐξηνάγκασαν τοὺς χωρικοὺς νὰ φέρουν ἀνά 5 ὀκάδας μμπομπότα ἕκαστος. Τὴν ἐτοίμασαν καὶ μᾶς τὴν ἔφεραν. Ἐπήραμε δὲ ἀπὸ 100 δράμια ἕκαστος στρατιώτης καὶ ὀλίγον τυρὸν διὰ συσσίτιον. Ἐξεκουράσθημεν ὀλίγον τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα. Τὴν δὲ πρωτὰν τῆς ἐπομένης ἀναχωρήσαμεν εἰς θέσιν Π λ ἄ κ α .

12 (- 12 - 12). Μὲ πορείαν 10 ὡρῶν ἐφθάσαμεν ἐκεῖ, διανυκτερεύσαντες δὲ καὶ πάλιν εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἀνεχωρήσαμεν τὴν ἐπομένην πρωτὰν διὰ Κ α τ σ α - ν ο χ ῶ ρ ι α .

13 (- 12 - 12). Διὰ νὰ φθάσωμεν ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἀνέλθωμεν ἓνα βουνὸ πολὺ ὕψηλόν. Μετὰ πολλοῦ κόπου ἤμπορέσαμεν καὶ ἀνῆλθομεν ἐπ' αὐτοῦ, ὕστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρας. Μὲ πορείαν δὲ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐνουχτώθημεν εἰς τὸ χωρίον Ρ ε - β ἔ ν ι . Ἐμείναμεν πάλιν εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ ἐπεινούσαμε καὶ πολλοὶ ἐκοιμήθημεν νήστεις.

14 (- 12 - 12). Πρωτὸ πρωτὸ δέ, ἀνεχωρήσαμεν διὰ Π ε σ τ ἄ , χωρίον κατεληγμένον ἀπὸ τὸν στρατὸν Σαπουτζάκη. Ἐκεῖ ἔμεινεν ὁ Μαθαιόπουλος μὲ τὰ δύο τάγματα, Μπέλλου καὶ Οἰκονόμου, καὶ τὸ πυροβολικόν του, τὰ δὲ δύο ἄλλα τάγματα ὑπὸ τὸν Ἡπίτην ἀνεχωρήσαμεν διὰ Κ α ν ἔ τ α . Ἐφθάσαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ Χ ἄ ν ι τ ῆ ς Φ τ υ λ ι ᾶ ς . Ἡ πείνα μᾶς ἐμάστιζεν. Εὐτυχῶς ἐγὼ συνήντησα καθ' ὁδὸν τὸν κουμπάρου μου Ἀνδρέα Τζανακάκι ἐκ Κρήτης, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀνεξάρτητον σύνταγμα τῶν Κρητῶν. Ἐμείνει δὲ ἐκεῖ, διὰ νὰ ἀναπαυθῶσιν οἱ ἄνδρες, οἵτινες εἶχον ἀποδεκατισθῆ εἰς τὰς ἐφόδους τοῦ Μπιζανίου. Μὲ ἐνηγκαλίσθη καὶ μέ ἠσπᾶσθη. Ἐπῆγα δὲ εἰς τὴν σικηνὴν του καὶ μοῦ ἔδωσεν ἄρτον μὲ τυρὸν καὶ κατεπράϋνα τὴν πείναν μου. Δὲν ἤμπορέσα νὰ παραμείνω μακρὸν παρ' αὐτῷ, καθ' ὅτι τὸ τάγμα μου ἐπροχώρει καὶ ἔπρεπε νὰ τὸ φθάσω. Τὸν ἔχαιρέτησα καὶ ἔφυγα. Ἐφθάσα στὸ τάγμα μου καὶ εἶχαμε φθάσει σχεδὸν εἰς τὸ μέρος, ὅπερ θὰ ἐκοιμώμασθε τὴν νύκτα, ὅπου ἔξαφνα ὀλέπω τὸν Μανώλη Πλατῆν ἀπὸ τὴν Χώραν, ὅστις ἦτανε στὰ πυροβολικὰ τῆς Β' Μεραρχίας. Ἀπερίγραπτος ἡ χαρὰ μου! Ἦσαν τὰ πρῶτα γνωστά μου πρόσωπα, ἅτινα συνήντησα ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποῦ ἔφυγα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Τὸ κάλλιστον πάντων ἦτο ποῦ ἦταν μάγειρος ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ Μανώλης καὶ εἶχανε μαγειρεύσει φασόλια καὶ εἶχανε περισσεύσει ἄρκετά. Δὲν ἔχασα καιρὸ νὰ καθήσω καὶ νὰ φάγω καλά. Κοντὰ δὲ σὲ μένα ἔφαγαν καὶ τινες τῶν συναδέλφων μου, οἵτινες παρευρέθησαν εἰς τὴν συνάντησιν. Τὸν ἠὺχαρίστησα διὰ τὴν φιλοξενίαν καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ μέρος, ὅπου εἶχον καταυλισθῆ τὰ τάγματα.

15 (- 12 - 12). Μᾶς ἔφεραν γαλέτες καὶ τυρὸν διὰ δύο ἡμέρας, μᾶς ἔδωσαν καὶ ἄλλα φυσιγγια καὶ τὸ πρωτὸ πρωτὸ ἐπροχωρήσαμεν καὶ ἐτοποθετήθημεν ἀκριβῶς ἔναντι τοῦ Μ π ι ζ α ν ῖ ο υ ὡς προφυλακὴ καὶ εἰς θέσιν Π ρ ο φ ῆ τ ο υ Ἡ λ ῖ α .

Ἄφου ἐκάμαμεν τὴν 15 τοῦ μηνὸς τὴν α' ἀψιμαχίαν μὲ τὰς προφυλακὰς τῶν Τούρκων, τὸ ἑσπέρας, μόλις ἐνύχτωσεν, μᾶς ἐτοποθέτησαν εἰς τὰ προχώματα. Ἐνεκεν τῶν πολλῶν βροχῶν, τὰ προχώματά μας ἦσαν γεμάτα νερὸ καὶ εἶχε σχηματισθῆ λάσπη πού μᾶς ἔχωνεν ἕως τὰ γόνατα. Μᾶς εἶπαν νὰ εἴμεθα προσεκτικοὶ καὶ νὰ μὴν ἐξερχόμεθα τῶν προχωμάτων δι' οὐδένα λόγον τὴν ἡμέραν, νὰ μὴν καπνίζωμεν καὶ νὰ ἀγρυπνοῦμεν τὴ νύκτα.

Τὰ τάγματα τὰ ὁποῖα ἀντικαταστήσαμεν ἦσαν τοῦ 1ου Πεζικοῦ Συντάγματος. Εἰς τὸ μέρος ἀκριβῶς πού ἐπληρώθηκεν ὁ Γιώργος Συνοδινός, ὁ ἀκόλουθος τοῦ Ἐντοῦ. Εἰς τὰ προχώματα ταῦτα ἐμείναμεν μέχρι τῆς 23 Δεκεμβρίου, ἦτοι ὀκτὼ ὀλόκληρα ἡμερονύκτια. Σημειώσατε, ὅτι μᾶς ἦτον ἀδύνατον νὰ κλείσωμεν μάτι καθόλου. Καθ' ὅτι ἐπὶ ὀκτὼ συνεχεῖς νύκτας πού ἐμείναμεν εἰς τὰ προχώματα πρὸ τοῦ Μπιζανίου, μᾶς ἐγένοντο ἐπιθέσεις δύο - τρεῖς φορές κάθε νύκτα. Ἐμεῖς, ἀμυντικοὶ ὄντες, ἀπεκρούσαμεν ὄλας τὰς ἐφόδους πού μᾶς εἶχον κάμει οἱ ἐχθροί, διὰ νὰ διασπᾶσιν τὴν γραμμὴν. Δὲν ἤρκοῦμεθα μόνον πού ἀπεκρούσαμεν τὰς ἐχθρικὰς ἐφόδους, ἀλλὰ ἐκάναμεν καὶ ἐμεῖς ἀντεπιθέσεις τὴν νύκτα διὰ τῆς λόγχης καὶ ἐφουέσαμεν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς.

Τὸ πρὸ ἡμῶν ἔδαφος εἰς ἀπόστασιν 200 - 300 βημάτων εἶχε γεμίσει ἀπὸ ἐχθρικὰ πτώματα, τὰ ὁποῖα ἀμέσως ἤθελον ἐπιφέρει πρὸς ἡμᾶς ἀσθένειες, ἐὰν ὁ καιρὸς δὲν ἦτο ψυχρὸς καὶ δὲν ἐχιόνιζεν τακτικά. Τὴν δὲ ἡμέραν τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἐκ τοῦ Μπιζανίου ἔρριχνε κατὰ μέσον ὄρον 1.000 ὀβίδες τὴν ἡμέραν. Τροφὰς καὶ φυσίγγια μᾶς ἔφεραν καθε βράδου μόλις ἐθασίλευεν ὁ ἥλιος. Εἶχαμε γίνεαι ὄλοι σχεδὸν πτώματα γιὰ ὀκτὼ ἡμέρας πού ἐμείναμεν εἰς τὰς θέσεις αὐτάς. Εἶχον δὲ φονευθῆ καὶ πολλοὶ ἐξ ἡμῶν εἰς τὰς διαφόρους ἀντεπιθέσεις καὶ ἐφόδους. Μᾶς εἶχε προξενήσει ζημίας καὶ τὸ κανόνι Μπιζανίου. Καὶ αὐτὸ εἶχε σκοτώσει κάμποσους. Ἀλλὰ ἐκεῖνο πού μᾶς ἔκανε καὶ ὑποφέραμε πολὺ ἦτον τὸ ψῦχος καὶ ἡ ἀγρυπνία. Εὐτυχῶς ὁ μέραρχος στρατηγὸς Καλάρης, μόλις ἔμαθεν ὅτι μένομεν ὀκτὼ συνεχῆ ἡμερονύκτια ἐκεῖ, διέταξε καὶ τὴν 23ην Δεκεμβρίου μᾶς ἀντικατέστησε τὸ 9ον σύνταγμα. Ὄταν ἤλθε δὲ καὶ μᾶς ἐπιθεώρησε ὁ στρατηγὸς καὶ μᾶς εἶδε σκελετούς, μᾶς συνεχάρη καὶ μᾶς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ φροντίσῃ διὰ νὰ ἀναπαυθῶμεν ὀλίγον.

24 (- 12 - 12). Πραγματικῶς, ἐφρόντισε καὶ τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἔλαβε διαταγὴν ὁ ἀρχηγὸς μας Ἡπίτης νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Κ α ρ δ ι - κ ι πλησίον τῆς πόλεως Π α ρ α μ υ θ ι ᾱ ς καὶ νὰ κρατήσῃ θέσιν ἀμυντικὴν, ἵνα μὴ ἡ ἐκεῖ διαμένουσα ἐχθρική δύναμις ἐκ πολλῶν χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπιτεθῆ ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ κτυπήσῃ τὸν στρατόν μας ἐκ τῶν ὀπισθεν. Τοῦ ἐδόθη δὲ καὶ διαταγὴ νὰ στείλῃ δύο λόχους πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀριστεροῦ τῆς παρατάξεώς μας. Διὰ τοῦτο ὁ Ἡπίτης ἐλυπήθη, διότι θὰ ἀπεχωρίζετο ἐκ δύο λόχων. Ἡθέλησε νὰ διαμαρτυρηθῆ, ἀλλὰ ἦτον ἀδύνατον, ἔνεκεν τῶν ρητῶν διαταγῶν τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Οἱ μὲν δύο λόχοι τοῦ 1ου τάγματος, Παπαδάκη 1ος καὶ ὁ ἰδικὸς μου ὁ 2ος, ἐξεκίνησαν ἀμέσως διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὸ ἀριστερόν. Τὸ δὲ Β' τάγμα Φιλιακοῦ μὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ 1ου τάγματος ἔφυγαν τὴν ἐπομένην 25 Δεκεμβρίου. Ἐβάδισαν διὰ Φιλιππιάδα Πρεβέζης εἰς τὸ μέρος πού εἶχαν διαταχθῆ νὰ καταλάβουν καὶ νὰ ἀμυνθοῦν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἐμεῖς δὲ βαδίζοντες ἐσπευσμένως, ἐνυχτώθημεν εἰς τὸ χωρίον Τ ὁ σ κ ε ς . Ἐκοιμήθημεν στὸ ὑπαιθρον. Τὴν δὲ ἐπομένην 25ην Ὀκτωβρίου, ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ἀφου μᾶς ἐπαρρασκεύασαν συσσίτιον (ἀρνὶ - πάστα) καὶ μᾶς ἔδωσαν καὶ ἄρτον καὶ ἐφάγαμεν καλὰ, περὶ τὴν 11 π.μ. ἐφύγαμεν κατευθυνόμενοι εἰς Μ π α ο υ σ ο ὑ ς , ὅπου ἔμενον ὁ ἀρχηγὸς μας ὁ νέος, κυρ. Μαλάμος, ἀντισυνταγματάρχης Μηχανικοῦ.

25 (- 12 - 12). Ἡ ὁδὸς λίαν δύσβατος καὶ σὲ κάποιον μέρος πλησίον τοῦ χωρίου Τ σ α ρ ι τ σ ε γ α δὲν ἤμπορέσανε νὰ περάσουν, φορτωμένα τὰ μετα-

γωγικά μας ως ἦτον (μὲ φυσίγγια, φάρμακα κλπ.). Εὐτυχῶς ἤλθον ἀπὸ τὸ χωριὸ πολλὰ κορίτσια καὶ τὰ ἐσήκωσαν στὸν ὄμιον καὶ τὰ μετέφερον ἕως τὸ μέρος ποῦ ἠμποροῦν νὰ βαδίσουν τὰ μεταγωγικά μας, περὶ τὸ ½ τῆς ὥρας.

Τὸ ἑσπέρας εἶχαμε φθάσει εἰς τὸ χωριὸν Τ σ α ρ ί τ σ ε ν α καὶ ἐμείναμεν ἐκεῖ εἰς τὸ ὄπαιθρον. Δὲν ἐκοιμήθημεν ὅμως καθ' ὅτι ἐχιόνιζεν ὄλην τὴν νύκτα.

26 (- 12 - 12). Τὴν ἐπομένην μᾶς ἤλθεν διαταγὴ ἀπὸ τὸν νέον ἀρχηγόν, ὅπως ὁ μὲν 1ος λόχος προχωρήσῃ καὶ βαδίσῃ πλησίον τοῦ παραποτάμου Καλαμᾶ καὶ ἀναλάβῃ ἐκεῖ τὰς προφυλακὰς, ὁ δὲ 2ος νὰ ὑπάγῃ νὰ καταλάβῃ τὸ χωριὸν Λ ι ἄ χ ο β ο ν καὶ νὰ μείνῃ ἐκεῖ μὲ ἀμυντικὴν θέσιν, μέχρι νεωτέρας διαταγῆς του.

Οὕτω καὶ ἐγένετο καὶ μᾶς ἀπεχωρίσθη καὶ ὁ 1ος λόχος. Ὁ λοχαγός μας κύρ Φραγκάκης τότε μᾶς διέταξε νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀμέσως διὰ τὸ Λ ι ἄ χ ο β ο ν .

Ἡ χιῶν ἐξηκολούθη πίπτουσα. Καθ' ὅδὸν ἐδλέπαμε τὸ περιβόητον ὄρος Ζάλογγον, διότι ἐπερνούσαμεν ἀπὸ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως. Ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ περὶφημον Σ ο ὔ λ ι , τὸ ὅποιον ὅμως ἀτυχῶς ἐμεινεν ἔρημον καὶ ἀκατοίκητον ἀπὸ τῆς καταστροφῆς του.*

Εἰς τὰς 4 μ.μ. ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωριὸν. Εἶχαμε λάβει τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ νὰ ἐπιτεθῶμεν, ἀλλ' εὐτυχῶς οὐδεὶς Τοῦρκος ὑπῆρχε ἐκεῖ.

Εἰσήλθομεν καὶ κατευλίσθημεν εἰς τὸ χωριὸν, ἀφοῦ πρῶτον ἐβάλαμε τὰς προφυλακὰς μας καὶ περιπόλους.

27 (- 12 - 12). Τὴν ἐπομένην ἐνεργήσαμεν ἔρευναν εἰς τὰς ὀλίγας τουρκικὰς οἰκίας δι' ὄπλα. Εὔρομεν δὲ μίαν ἀποθήκην ἀπὸ κριθῆν τοῦ Μπέη τοῦ χωρίου, τὴν ὅποιαν ἐκατασχέσαμεν καὶ ἐδώσαμεν εἰς τοὺς μύλους νὰ τὴν ἀλέσουν.

Ἐκτοτε δὲ εἶχαμε καθημερινῶς ἄρτον μέχρι τῆς 10ης Ἰανουαρίου, ὅπου καὶ ἐφύγαμεν ἀπὸ τὸ Λ ι ἄ χ ο β ο ν .

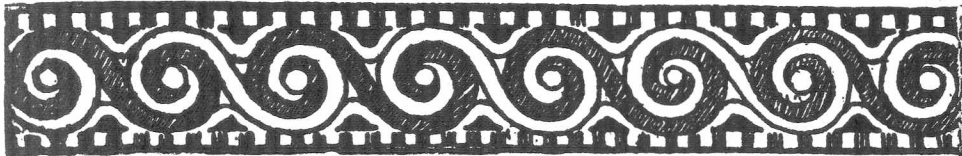
28 (- 12 - 12). Τὸ χωριὸν τοῦτο, καίτοι μικρόν, οὐχ ἦττον ὅμως εὔρομεν ἐν αὐτῷ καὶ καπνὸν καὶ διαφόρους τροφὰς μὲ τιμὰς συμφέρουσας. Καθημερινῶς ἤρχοντο διὰ μέσου τοῦ χωρίου χριστιανοὶ πρόσφυγες τῶν καμένων περὶξ χωρίων, οἵτινες ἦσαν ἀξιολύπητοι. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, χωρὶς ρούχα τοῦ ὕπνου καὶ χωρὶς τροφὰς, ἐγύριζαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ.

Τοὺς ἐχορηγοῦσαμεν πᾶσαν συνδρομὴν καὶ τοὺς ἐστέλναμεν εἰς Φιλιπιάδα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἄρταν, ὅπου τοὺς ἐδίδεν ἡ Κυβέρνησις μας πάντα τὰ ἀναγκαῖα καὶ τοὺς ἐπροστάτευσεν πολὺ.

29 (- 12 - 12). Ἐπερνούσαμε ὀπισθόηποτε ὑποφερτὰ σὲ αὐτὸ τὸ χωριὸν, καθ' ὅτι οἱ χωρικοὶ μᾶς ἐπεριποιοῦντο. Μᾶς ἔφερναν ξύλα νὰ ζεσταινῶμεθα, μᾶς ἐζύμωσαν αἱ γυναῖκες καὶ οὕτω, καίτοι καθημερινῶς ἐχιόνιζεν καὶ δὲν ἠμποροῦσανε τὰ μεταγωγικά μας νὰ πᾶνε νὰ μᾶς φέρουν τροφὰς, οὔτε ἐκρυώναμεν, οὔτε ἐπεινάσαμεν. Μόνον τὰς ἡμέρας, ἅτινας ἐφυλάγαμε διπλοσκοποί, ὑποφέραμεν πολὺ ἀπὸ τὸ φῦχος.

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

* Πρὸκειται γιὰ Παρασουλιωτοχώρια στὸ Ριζὸ Βρουτζάκης καὶ ὄχι γιὰ τὸ Σούλι.

Ἄρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ

Ἱεροκήρυκος - Συγγραφέας

ΟΙ ΕΛΑΙΟΘΕΤΑΙ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ*

ΚΕΙΜΕΝΑ - ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΔΙΑΘΗΚΩΝ ΤΩΝ ΕΛΕΟΘΕΤΩΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

20. ΜΑΡΙΑΣ ΣΚΕΦΕΡΗ

«Πρὶν ἢ παραδώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτῆς εἰς χεῖρας τοῦ Δημιουργοῦ (14.4.1880, ἡ ἄγαμος Μαρία, γεννηθεῖσα 1.7.1830), ἔχουσα τὰς φρένας ὑγιεῖς, καὶ τὴν λαλιὰν καθαρὰν, ἀνήγγειλε πρὸς τὴν πρεσβυτέραν αὐτῆς ἀδελφὴν κ. Ἀναστασίαν σύζυγον τοῦ κ. Κ. Χ. Μαμμάτη, ὅτι προμαντεύουσα τὸ τέλος τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ θέλουσα νὰ διαθέσῃ κληροδοτήματι πρὸς ταύτην τὴν φίλην αὐτῆς πατρίδα εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἐαυτῆς καὶ τοῦ μακαρίου πατρὸς τῆς Πέτρον Σκέφερη, ἀπεφάσισε 200 τάληρα ν' ἀφήσῃ πρὸς ἓνα τῶν ἐνιαύθια Ἱ. Ναῶν ἢ μᾶλλον πρὸς τὴν Θεοφάνειον ταύτην Σχολὴν τῆς πατρίδος τῆς, καὶ ὅτι ὠριμώτερον μετ' ὀλίγον ὀκεφθεῖσα εἶπε πρὸς τὴν ἀδελφὴν τῆς, ὅτι τὰ 200 αὐτὰ τάληρα διατίθεται ὑπὲρ τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, ἐπιφορτίσασα αὐτὴν ν' ἀναφέρῃ ταύτην τὴν ὑστέραν θέλησίν τῆς μετὰ τὸν θάνατόν τῆς πρὸς τοὺς ἀνωτέρω ἀγαπητοὺς τρεῖς ἀδελφούς των (Ἀναστάσιον, Χρῆστον καὶ Δημήτριον). Ἡ κ. Μαμμάτη διεκοίνωσεν ἀκριβῶς τὴν θέλησιν ταύτην τῆς μακαρίτιδος ἀδελφῆς τῆς Μαρίας πρὸς τοὺς τρεῖς προσφιλεῖς ἀδελφούς τῆς κ. Ἀναστάσιον, Χρῆστον καὶ Δημήτριον, οἵτινες μετὰ πλειστοῦς εὐχαριστήσεως ἐδέχθησαν εἰς ἀμετάκλητον καὶ βεβαίαν τὴν τελευταίαν ταύτην θέλησιν τῆς αἰοιδίμου ἀδελφῆς των Μαρίας, θεωρήσαντες αὐτὴν ὡς ἐν Διαθήκῃ διαλαμβανομένην.

Ὅθεν οἱ ἐμφανισθέντες ἀδελφοὶ κ. Ἀναστάσιος, Χρῆστος καὶ Δημήτριος Σκέφερη ὁμολογοῦσιν ὅτι ὀφείλουσι πρὸς τὴν Θεοφάνειον ταύτην Σχολὴν τὰ διακόσια αὐτὰ τάληρα, ἧτοι γροῖα ἀνεβασμένα ἐξ χιλιάδας ἐξακόσια ἀρ. 6.600 τιμημένου τοῦ ἀργυροῦ τουρκικοῦ μετζίτιου ἀνὰ 33 γρ. τὰ ὑπὲρ αὐτῆς διατεθέντα παρὰ τῆς μακαρίτιδος Μαρίας ἀδελφῆς των, ὑποσχόμενοι νὰ δώσωσι πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν Ἀγ. Νικολάου, Ἀγ. Χαράλαμπος καὶ Ἀγ. Ἀθανασίου τοὺς διέποντας τὴν Σχολὴν, τόκον ἐνιαύσιον 8% ἀπὸ τῆς 14 τοῦ μηνὸς ἰούλιου, ἡμέραν καθ' ἣν ἐξέπνευσεν ἡ αἰοιδίμος ἀδελφὴ των διαδέχεις. Τὰ χρήματα δὲ ταῦτα θέλουσι μένουσι ὡς δάνειον παρ' ἐαυτοῖς, ἕως οὗ αὐτοὶ οἱ οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ συνεννοούμενοι μετὰ τῶν προκρίτων τῆς κοινότητος ταύτης καὶ τῶν ἐπιτρόπων τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν, εὐρωσιν προσοδοφόρον τι κτήμα, ἵνα διὰ τῶν χρημάτων αὐτῶν τοῦτο ἀγοράσωσι, καὶ μείνῃ ἀναπόσπαστον καὶ αἰώνιον κτήμα τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, καὶ ἀπολαμβάνῃ αὐτὴ τοὺς καρπούς του κατὰ τὴν θέλησιν τῆς διαθέτιδος Μαρίας Π. Σκέφερη ἀδελφῆς των...»

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 53 - 54).

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σ. 45.

21. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ

Διὰ τῆς διαθήκης αὐτῶν, συνταχθείσης τῇ 1ῃ Ἰουνίου 1880, καθιερούτο ἡ κατ' ἔτος ὑπανδρεία ἀπόρου νεάνιδος ἐκ τῶν ἐνοικίων τῶν λαμβανομένων ἐκ τοῦ ὡς φαρμακείου χρησιμοποιοιμένου μαγαζείου των, τὸ ὁποῖον κατέλιπον ὡς κληροδότημα, διεπόμενον ἐκ τῆς Ἐφορείας καὶ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς.¹

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ. καὶ Ὁ Κ ὦ δ ι ξ Β' τῆς ἐν Πρεβεζῇ Μητροπόλεως, 1873 - 1880, σσ. 249-259).

22. ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΛΕΦΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Γνωστὸς καὶ μὲ τὸ παρώνυμον Κερασσοβίτης ὁ Ἐλεοθέτης αὐτὸς συντάξε τὴν διαθήκην του τὴν 2.9.1880, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ τὰ ἐξῆς ὤρισε:

«Γον. Τὸ ἀνώγειον ὁσπίτιόν μου, ἡ ἐκίος αὐτοῦ τοποθεσία του κείμενον εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου... ἀφίνω πρὸς τὴν ἀγαπητὴν μου σύζυγον Ἐλένην ἵνα χάρῃ, κατοικῇ εἰς αὐτὸ ἢ ἐνοικιάζῃ πρὸς ὄφελός της λαμβάνουσα τὰ ἐνοίκια ἐφ' ὅρου ζωῆς της καὶ μετὰ τὸν θάνατόν της ἀτέκνου οὔσης, ὅπως καὶ γὰρ φανῶ χρήσιμος εἰς τὴν φίλην Πατρίδα μου Πρεβεζαν, διορίζω καὶ ἀποφασίζω τὸ αὐτὸ ἀνώγειον ὁσπίτιον μαγαζεῖα αὐτοῦ καὶ ἐκίος αὐτοῦ τοποθεσία καὶ διάφορα καρποφόρα δένδρα νὰ περάσῃ εἰς τὴν κυριότητα καὶ κατοχὴν τῆς Θεοφανείου ταύτης Σχολῆς τῆς Πατρίδος μου κυβερνωμένης τὴν παρὰ τῶν Ἐπιτρόπων τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν... , οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τῆς Συνζύγου μου θέλουσιν ἐμβῆ αὐτοδικαίως εἰς τὴν κατοχὴν ὅλων αὐτῶν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, θέλω δὲ εἰς τὴν διαχείρισιν αὐτῶν τῶν κληροδοτημάτων καὶ ἐξόδευσιν τῶν καρπῶν των νὰ ἀκούεται ἡ γνώμη καὶ ἔγκριστις τῶν δημογερόντων καὶ προκοιτων τῆς φίλης ταύτης Πατρίδος μου, ἵνα τὸ εὐεργέτημα τοῦτο καλῶς καὶ θεαρεστῶς ὑπὲρ τῆς νεολαίας διαχειρίζεται...»²

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ.).

23. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΤΣΑΣ ΒΙΤΣΑ

Πρεβεζαίου ἀλιέως, συντάξαντος τὴν διαθήκην του τὴν 13.7.1881 καὶ ἀποβύσαντος τὴν 9 Μαρτίου 1884, βλέπομεν τὰ ἐξῆς ἄξια λόγου:

«Αφίνω πρῶτον εἰς τοὺς ἀδελφούς μας Χριστιανοὺς τὴν τελείαν συγχώρησιν παρακαλῶν νὰ μοὶ ἀποδώσωσι καὶ αὐτοὶ τὰ ἴδια, ἔπειτα (ἐπρόσθεσε) παρα-

1. Δυνάμει τοῦ κατὰ τὴν 2.12.1931 συνταχθέντος πρωτοκόλλου παραδόσεως καὶ παραλαβῆς περιῆλθεν εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ Δήμου Πρεβέζης καὶ «Τὸ Κληροδότημα τοῦ Ἰωάννου Α. Ἀθανασιάδου μὲ ὑπόλοιπον ταμείου Δρχ. τρεῖς χιλιάδας πεντακοσίας ἐβδομήκοντα ὀκτώ (ἀριθ. 3.578) καὶ 35/00 καὶ τέσσαρας (4) ὁμολογίας τοῦ Α' Ἀναγκαστικοῦ Δανείου μὲ ὑπ' ἀριθ. 008858, 008859 καὶ ἀριθ. κοπονίων 5ος τῶν ἑκατῶν (100) Δρχ. ἐκάστη».

2. Ἐν τέλει τῆς διαθήκης ἀνεγράφη ἡ ἐνθύμησις αὕτη: «Ἐν Πρεβέζῃ τὴν πρώτην ἐκτωβρίου 1880 ὀγδοηκοστοῦ μεταστάντος εἰς οὐρανοὺς μονὰς τὴν παρελθούσαν νύκτα τοῦ διαθέτου Σωτηρίου Ἀλεφαντοπούλου Κερασσοβίτη, ἐγένετο πανηγυρικῶς σήμερον τὴν μεσημβρίαν ἡ κηδεῖα αὐτοῦ, πολλῶν παρακολουθησάντων πολιτῶν εἰς τὸν Ναόν τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπους, ὅπου μετὰ τὴν νεκρικὴν ἀκολουθίαν ἐδημοσιεῦθη ἡ παρούσα Διαθήκη καὶ ὑστέρᾳ θέλησῆς του. Διὸ μαρτυρεῖται τοῦτο παρὰ τῶν υπογραφομένων ἀξιόπιστων μαρτύρων. Ἡ δὲ Θεοφάνειος Σχολὴ ἐτήρησε πένθος κληθεῖσα κατὰ τὴν ὥραν τῆς κηδεῖας τοῦ ἀειμνήστου τοῦτου πολιτοῦ, εὐγνωμονοῦσα εἰς τὴν σκιάν αὐτοῦ».

καλῶ νὰ φέριτε ἐδῶ καὶ τὴν σύζυγόν μου Ἐυαγγελινὴν θυγατέρα ποτὲ Ἀνδρ. Καραβέλλα μετὰ τῆς ὁποίας ἀπεφασίσαμεν νὰ συνδιαταχθῶμεν σήμερον. Εἰσελθούσης λοιπὸν καὶ αὐτῆς τῆς συνομολογησῆσός σου ἐνώπιόν μας, οὕσης καθ' ὁμολογίαν τῆς ἀγραμμάτου καὶ περὶ τὰ οἰκιακὰ καταγινόμενης ἔργα, ἤρχισαν ἀμφότεροι νὰ λέγωσιν ὅστις ἐξ ἡμῶν πρῶτος ἀποθάνη ἀφίρων κληρονόμον τὸν ἐπιζῶντα σύζυγόν του εἰς τὴν ἐαντιῶν περιοσίαν ἅπασαν κτηματικὴν τε καὶ κινήτην ἰδίαν καὶ ἐαντιῶν προικῶν, τὰ ὅποια ἅπαντα κτήματα ὁ ἔσχατος τούτων τῶν δύο θέλει νέμεσθαι ὡς κτῆμα του ἐφ' ὅρου ζωῆς του, μετὰ δὲ τὸν θάνατον καὶ τούτου τὰ δύο κοινὰ αὐτῶν κτήματα θέλουσι μείνῃ κληροδότημα εἰς τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Θεοφάνειον Σχολήν, τῆς ὁποίας οἱ κατὰ καιροὺς Ἐπιτροποὶ θέλουσιν ἐνοικιάζειν αὐτὰ ἐπὶ τὸ συμφερότερον πρὸς συνδρομὴν τοῦ Σχολείου τῆς Πατριδος μας εἰς μνημόσυνον ψυχικὴν ἀνάπαυσιν... Ἡ περιοσία δ' ἡμῶν, ἣτις θέλει εἶσθαι τοῦ Σχολείου κληροδότημα εἶνε ἀπὸ μὲν τοῦ ἀνδρὸς ἢ λιθόκτιστος οἰκία... ἀπὸ δὲ τῆς γυναικὸς προικεῖον κτῆμα εἶνε τὸ πατρικὸν αὐτῆς μαγαζεῖον...».

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 62).

24. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΚΑΛΟΥ

Περὶ τοῦ Ἐλεοθέτου τούτου ἐκ Πρεβέζης ζήσαντος εἰς Ἀθήνας καὶ αὐτόθι συντάξαντος τὴν διαθήκην του, ὄπθεν ὁ Ἀθ. Ἀθανασιάδης ἐμερίμνησε καὶ τὴν μετέγραψεν ἰδιοχείρως εἰς τὸν Κώδικα τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱ. Μητροπόλεως (1873 - 1885), ἐν σσ. 219 - 221, ἐγράψαμεν σχετικῶς εἰς τὸ ἴδιον ἡμῶν μελέτημα.³ Ἐνταῦθα μεταφέρομεν περὶ αὐτοῦ ὅ,τι ὁ ἀοίδιμος Φωτικῆς Ἰωακείμ ἐσημείωσεν εἰς κατάλογόν του μὲ τίτλον «Κληροδοτήματα Μητροπολ. Περιφερείας Πρεβέζης»:

«α/α: 21, Ὁν. Διαθέτου: Ἀναστάσιος Καλός, Σκοπὸς Κληροδοτήματος: Ὑπὲρ Ἐκπαιδευτικῶν Σκοπῶν Πρεβέζης, ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἀθήναις πιωχοκομείου, ὑπὲρ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἐταιρείας, ὑπὲρ Ὀρφανοτροφείου Χατζῆ Κώστα καὶ ὑπὲρ ἐμπρηχώσεως τῶν Τεχνῶν καὶ τῆς Βιομηχανίας. Τόπος καταθέσεως: Κατεῖδη ὑπὸ τὸν διαθέτου εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τραπεζαν ἀπὸ 24 Ὀκτωβρίου 1880 ἐπὶ τὸν ὅρον μετὰ πάροδον ἑκατὸν δώδεκα ἐτῶν νὰ συντελεσθῇ ποσὸν 10,000,000 διὰ τοῦ νομίμου τοκισμοῦ καὶ ἀνατοκισμοῦ τοῦ ποσοῦ τῶν 10,000. Ἀγροεῖται... ἢ σημερινὴ κατάστασις αὐτοῦ, Ἐκτελ. Ἐπιτροπή: Οἱ κατὰ καιροὺς Ὑπουργοὶ τῶν ἐσωτερικῶν, Διοικητῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, καὶ Πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῆς ἐμπρηχώσεως Ἐθνικῆς Βιομηχανικῆς Ἐπιτροπῆς».

25. ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ Β. ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΥ

«Παρασιάντες ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει (28.1.1882)...οἱ ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Γεώργιος Τσακαλώτος ποτὲ Βασιλεῖον μετὰ τῆς χήρας αὐτῶν μητρὸς κ. Ἐλισάβετ, ἐδήλωσαν ὅτι ἀποθανούσης ἀτέκνον ἐνιαυθὰ τὴν 3 τοῦ τελευτήσαντος μηνὸς Δεκεμβρίου (1881) τῆς προσφιλοῦς αὐτῶν ἀδελφῆς καὶ θυγατρὸς Ἀγγελικῆς, ἀγούσης τὸ 25 τῆς ἡλικίας ἔτος, συνεξευγμένης ἀνδρὶ Γρηγορίῳ Καλύδα, θέλουσιν αὐτοπροαιρέτως καὶ ἀπαραβιάσιως νὰ παρὰσχωσιν ἐκ τῆς προικὸς αὐτῆς τῆς μακαρίτιδος, περιελθούσης κατὰ νόμον εἰς τὴν κληρονο-

3. Βλ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ἔτ. ΙΘ' (1970), σελ. 153. Κατὰ δὲ τὸ γνωστὸν Πρωτόκολλον (2.12.1931) καὶ τοῦτο «Τὸ Κληροδότημα τοῦ Ἀναστασίου Καλοῦ μὲ ὑπόλοιπον 0» παρέλαβεν εἰς τὴν διαχείρισίν του ὁ Δῆμος Πρεβέζης.

μίας αὐτῶν πρὸς τὴν Θεοφάνειον ταύτην Σχολὴν τῆς Πατρίδος τῶν τάλληρα 200. Ὄθεν ἐνώπιον τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου καὶ τῆς Δημογεροντίας, παρόντων καὶ τῶν ἐπιτρόπων τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν Ἁγίου Νικολάου, Ἁγίου Χαράλαμπος καὶ Ἁγίου Ἀθανασίου τῶν διεπόντων τὴν Θεοφάνειον Σχολὴν ἐγνωμότως παραδεχομένων τὸ κληροδότημα τοῦτο, ὁμολογοῦσιν οἱ εἰρημένοι δύο ἀδελφοὶ Τσακαλιῶται καὶ ἡ μήτηρ αὐτῶν, καὶ κηρύττονται ἀλληλεγγύως ὀφείλονται τῶν 200 αὐτῶν ταλλήρων πρὸς τὴν Θεοφάνειον Σχολὴν ὑποσχόμενοι ἀπαρεγκλίτως νὰ πληρῶνωσι, κατ' ἔτος, πρὸς τοὺς ἀνωτέρω κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπους τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν, τόκον τῶν διακοσίων αὐτῶν ταλλήρων ἀνὰ (8%) ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, ὅσους θέλει χρησιμοποιεῖται ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῇ γνώσει τε καὶ ἐγκρίσει τοῦ Μητροπολίτου, τῶν Δημογερόντων, ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παρὰ τῷ Ἀρχιερεῖ συνελθόντων. Ὁ τοκισμὸς δ' οὕτως παρ' αὐτοῖς τῶν χρημάτων ὁμολογοῦσιν οἱ ἐμφανισθέντες ὅτι θέλει διαρκέσῃ ἕως οὗ εὐρωσι προσοδοφόρον τι κτήμα καὶ ἀγοράσωσιν αὐτὸ διὰ τῶν χρημάτων τούτων τῶν 200 ταλλήρων ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοφανείου Σχολῆς ὅτε ἀπαλλασσόμενοι τοῦ ἐτησίου τόκου ἔσονται ὑπόχρεοι νὰ παραδώσωσι τὸ σχετικὸν ἔγγραφο τῆς ἀγορᾶς πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν παρουσίᾳ τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῆς Δημογεροντίας συνασσομένου ἐπ' αὐτῷ τούτῳ πρωτοκόλλου εἰς τὸν κώδικα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Τούτων ὁμολογηθέντων παρὰ τῶν ρηθέντων ἀδελφῶν καὶ Μητρὸς Τσακαλιῶτου ἔπαινος ὀφείλεται τούτοις διὰ τὸν πατριωτισμὸν τῶν, πράγματι οὕτως ἀποδειχθέντα εἰς μνημόσυνον αἰώνιον πρὸς τὴν μακαρίτιδα ἀδελφὴν αὐτῶν καὶ θυγατέρα Ἀγγελικὴν διὰ τὸ ἐκούσιον τοῦτο κληροδότημα πρὸς τὴν Θεοφάνειον Σχολὴν τῆς Πατρίδος τῶν. . .».

(Βλ. Κ ὠ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 66).

26. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Κ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ

Περὶ τοῦ μεγάλου τούτου Ἐλεοθέτου βλέπε τὴν ἡμετέραν ἱστορικὴν μονογραφίαν μὲ τίτλον «Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης, ὁ Ἐδεργέτης τῆς Πρεβέζης» εἰς τὴν «Ἡπειρωτικὴν Ἔστιαν» ἔτ. 1978-1979, καθὼς καὶ τὴν ἑτέραν ἐργασίαν μου «Ὁ Κώδιξ Β' τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱ. Μητροπόλεως», Αὐτόθι, ἔτ. 1969. Εἰς τὸν πρωτότυπον δ' αὐτὸν Κ ὠ δ ι κ α Β', σσ. 270-280.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Π. ΔΟΒΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΠΑΛΙΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ*

Οι συνοικίες, οι «μαχαλάδες» των Γιαννίνων ήταν ήσυχες. Το εμπορικό κέντρο ήταν στο μέσον της πόλης. Ο μπακάλης, ο φιλικαντζής και τὸ πολύ πολύ και κανένας τσαγκάρης-μπαλωματής, δὲν ἐνοχλοῦσαν. Διευκόλυναν τὴν καθημερινή ζωή, χωρὶς νὰ δημιουργοῦν τὴ φασαρία τοῦ παζαριοῦ. Ἐτσι οἱ δρόμοι ἦταν ἁμορφοί, συμπαθητικοί, καθένας μὲ τὸ χρώμα του, ἐπιδητικοὶ ἂν εἶχαν ἀρχοντικά σπίτια καὶ γραφικοὶ στὶς λαϊκὲς συνοικίες. Σὰν τύχαινε νὰ εἶναι ἀνοιχτῆς οἱ πόρτες τους, ἔβλεπε τὶς πεντακάθαρες αὐλές, πνιγμένες στὸ λουλούδι. Γλάστρες πῆλινες στὰ Γιάννινα δὲν πολυπῆρχαν, γιατί τὸ εἰδικὸ χῶμα λείπει. Ἐτσι ἡ Γιαννιώτισσα νοικοκυρὰ χρησιμοποιοῦσε γιὰ γλάστρες ὄλων τῶν εἰδῶν τὰ τενεκεδένια δοχεῖα, ἀφοῦ πρῶτα τὰ ἀσβέστωνα ἁμορφα, ἁμορφα. Κάποτε στὴν Καραβατιὰ, εἶδα σὲ μιὰ αὐλὴ μιὰ σειρά ἀπὸ τέτοια δοχεῖα, πού δὲν εἶχε προφτάσει ἡ νοικοκυρὰ νὰ τὰ βάψει καὶ εἶχαν ἓνα περίεργο ΝΑΙ - ΟΧΙ μὲ μεγάλα γράμματα. Ἄντε, ἓνας σημερινὸς διαβάτης νὰ καταλάβει τί ἐσήμαινε αὐτὸ τὸ «ναὶ» καὶ τὸ «ὄχι». Ἦταν, ἀπλούστατα, κάποιες κάλπες ἀπὸ τοιοῦ, δὲ θυμᾶμαι, δημοψήφισμα. Ἴσως γιὰ Βασιλεία ἢ Δημοκρατία. Ἡ ψηφοφορία γίνονταν μὲ σφαιρίδια. Τὸ τενεκεδένιο κουτί, ἀρκετὰ ψηλὸ, εἶχε δύο χωρίσματα· τὸ ἓνα ἔγραφε «ναὶ» καὶ τὸ ἄλλο «ὄχι». Ἀνάλογα μὲ τὸ τί πίστευε καθένας ἔριχνε στὸ εἰδικὸ χωρίσμα τὸ σφαιρίδιο. Ὅταν αὐτὴ ἡ ψηφοδόχος ἔφτασε ὡς τὴν Καραβατιὰ, ἀφοῦ εἶχε τελειώσει τὸν προορισμὸ της, τὸ καταφατικὸ χωρίσμα τὸ εἶχε καταλάβει μιὰ μαντζουράνα καὶ τὸ ἀρνητικὸ ἓνας πλατύφυλλος βασιλικός.

Οἱ «γυρολόγοι» πού τριγυροῦσαν στοὺς ἡσυχούς δρόμους, ὁ μπροσταντζής — πατάτες, πατριτζάνια, μῆλα κόκκινα —, ὁ Μπαροῦχ μὲ τὰ «γκαβέτσα διάφορα», ὁ Τσάκος μὲ τὶς «νταντέλες, ἀσπρακέντια, μαντήλια Πολίτικα», ὁ Ρουβίμ «τενεκέδες γιὰ κόλλημα», ὄλοι αὐτοὶ ἔδιναν τὴ γραφικὴ τους νότα, μὲ τὴν ξεχωριστὴ κθένας τους φωνή. Τώρα, κι ἂν ὑπάρχει κανένας γυρολόγος, τριγυρνᾷ μὲ τὸ DA-TSUN καὶ τὸ μεγάλφωνο ἀλλοιώνει τὴ φωνή του, τόσο πού δὲν καταλαβαίνεις τί πουλάει.

Συμπλήρωμα σ' αὐτὲς τὶς καθημερινὲς παρουσίες ἦταν ὁ «κατσάρς». Ἦταν ἓνας ἀπλοϊκὸς καλὸτατος ἄνθρωπος που δουλεῖα του ἦταν νὰ κουβαλᾷ ἄμμο, κάπου ἀπὸ τοὺς «μπαμπάδες» γιὰ τὶς διάφορες ἀνά τὴν πόλη οἰκοδομές. Εἶχε μιὰ σωστὴ ἐφοδιοπομπὴ ἀπὸ 10 - 15 γαιδουράκια. Ἐμπαιναν ὅλα στὴ σειρά, τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο καὶ στὸ τέλος ὁ «κατσάρς» κρατώντας μιὰ βεργούλα. Ἄν τὸν πετύχαιναν κάτι ζωηρούτσικα παιδιὰ τῆς γειτονιάς, μετροῦσαν τὰ γαιδουράκια: «Ἐνα, δύο, τρία...δέκα κι ὁ κατσάρς ἔντεκα!» Καμιὰ φορὰ διάλεγε κανένα χοντρὸ «κατσάρ» καὶ τὰ πετροβολοῦσε. (Κατσάρια στὰ Γιάννινα ἔλεγαν τὸ χοντρὸ ἄμμο, τὰ χαλίκια).

Καὶ πῶς νὰ ξεχάσεις τὸ «Γκέγκα», τὸν εὐσταλὴ βορειοαλβανό, ντυμένο μὲ τὴν τοπικὴ του φορεσιά, πού μὲς στὸ φθινόπωρο ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του μὲ μιὰ μεγάλη ξύλινη τάβλα στὸ κεφάλι — θαῦμα ἰσορροπίας καὶ παρπατησιᾶς — καὶ δια-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σ. 55 καὶ τέλος.

λαλούσε: «μπιριμπιλιά ταζέε (χ)αλθά, (χ)αλθά!» Είχε ακόμα και τις «πλάκες», κόκκινες ή κίτρινες στρογγυλές, που δεν ήταν άλλο παρά ένα είδος καραμέλλας, αυτό που τα σημερινά παιδιά λένε γλυφιτζούρι. Ξεκινώντας για τὸ Σχολεῖο, μιά, δυὸ φορές τὴν ἑβδομάδα μᾶς ἔδιναν οἱ μεγάλοι μιά δεκάρα κι ἐμεῖς διαλέγαμε ἀπὸ τὴν πλούσια τάβλα τοῦ γκέγκα β,τι θέλαμε.

Ἄλλη μιά γραφικὴ νότα, μέσα σ' αὐτοὺς ὅλους τοὺς πουλητάδες, ἦταν κι ὁ Βαγγέλης. Κοντὸς πολὺ καὶ σχεδὸν ὕδροκέφαλος. Εἶχε μιά μικρὴ τάβλα κρεμασμένη ἀπὸ τὸ λαιμὸ του καὶ πουλοῦσε «φυστίκια - καραμέλλες». Πολλὲς φορές πουλοῦσε κι αὐτά. Τὸ Μεγαλοδῶμαδο ὅμως διαλαλοῦσε μὲ τὴν ψιλὴ φωνή του: «Ὁ Ἐπιτάφιος Θρήνος... κι ἓνας πέτος!!» Καὶ πραγματικά, κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιά του ἓναν τεράστιο κι ὄμορφο κόκορα. Κι ἀκολουθοῦσε ὁ διάλογος:

— Πόσο τὸν πέτο, Βαγγέλη;

— Ἔξι φράγκα.

— Τί λές, μωρ' ἀθεόφοβε! Γιατί τόσο ἀκριβός;

— Εἶναι Μπερατινός!

— Βάλτον νὰ λαλήσει κι ἀπὲ νὰ τὸν πάρω!

Ὁ Μπερατινὸς πέτος (ὑποτίθεται καταγωγή ἀπὸ τὸ Μπεράτι) εἶχε μακρόσυρτο λάλημα, σὰν τερόνος μὲ ωραῖες κορόνες.

Μὲ τὸ σούρουνο νὰ κι ὁ φαναρτζῆς τοῦ Δήμου ποὺ δουλειά του ἦταν ν' ἀνάβει τὰ φανάρια. Περαισμένη ἀπὸ τὸν ὄμο του τὴν ξύλινη ἀνεμόσκαλα καὶ στὸ χέρι νὰ κρατᾷ ἓνα κουδά, ποὺ μέσα εἶχε τὰ σύνεργα γιὰ νὰ καθαρῖσει τὰ λαμπόγυαλα καὶ νὰ γεμίσει τὴ λάμπα πετρέλαιο, ἀνεβοτέβαινε κάθε ἑκατό, ἑκατὸν πενήντα μέτρα, ἀν καλὰ θυμᾶμαι, ποὺ ἦταν τὰ φανάρια. Τὰ ἀναβε καὶ τὸ γλυκὸ φῶς τους ἡμέρευε τὸ σκοτάδι. Ὁ φαναρτζῆς ἦταν ὁ τελευταῖος ἀνθρώπος τῆς ἡμέρας ποὺ ἦ παρουσία του καὶ ἡ δουλειά του συμπλήρωναν τὸ πρόγραμμα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Τοῦ ἔλεγε «καληνύχτα» καὶ σοῦ ἔλεγε «καληνύχτα». Ἦταν κι αὐτὸ μιά ἀνθρώπινη ἐπαφή. Κάποιοι ἄλλοι ἀνθρώποι — ἀθέατοι ὅμως — καὶ μιά μηχανὴ τὸν ἀντικατέστησαν. Οἱ δρόμοι τῶν Γιαννίνων, σὲ λίγα χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, ἠλεκτροφωτίστηκαν.

Στὶς παρυφές τῆς Λίμνης, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Γιαννίνων, ἦταν τὰ μπιστάνια. Νοικοκυρεμένα, καλλιεργημένα, προμήθευαν τοὺς Γιαννιώτες μὲ τῆς κάθε ἐποχῆς τὰ λαχανικά. Χημικὰ λιπάσματα δὲν ὑπῆρχαν καὶ ἦταν ὄλα νόστιμα. Ἡ Λίμνη ἔδινε ἀφθονο τὸ νερὸ ποὺ διοχετεύονταν μ' ἓνα βαθὺ αὐλάκι ὡς τὸ μπιστάνι. Ἐνα μεγάλο ξύλινο στεφάνι — τὸ «ροδάνι» — μὲ τὰ εἰδικὰ τενεκεδένια δοχεῖα ποὺ ἔπαιρναν τὸ νερὸ ἀπ' τ' αὐλάκι καθὼς τὸ ροδάνι γύριζε κι ἀνεβοκατέβαινε στὸ νερὸ, πότιζε τὸ μπιστάνι. Τὸ κυκλικὸ γύρισμα τοῦ ροδανιοῦ τὸ ἔκανε ἓνα ἄλογο. Κι ἀν κάποια παιδιὰ, μὲ τὶς καλοκαιρινὲς παύσεις, προθυμοποιόνταν νὰ ὀδηγοῦν τὸ ἄλογο, συνοδεύοντας τὴ δουλειὰ αὐτῆ μ' ἓνα χαρούμενο τραγοῦδι, ἡ ἀμοιβὴ τους πάντα ἦταν ἓνα φρέσκο καὶ δροσερὸ «καστραβέτς».

Ἡ Λιμνοπούλα ἦταν καὶ τότε καὶ τώρα γνωστή. Σ' αὐτὴ πρωτομάθαιναν τὰ Γιαννιωτάκια κολύμπι. Τ' ἀγόρια, βέβαια, μόνο. Τὰ κορίτσια ποτὲ δὲν εἶχαν ἀποτολήσει κατὶ τέτοιο ὡς λίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Στὴ Λιμνοπούλα πλένονταν καὶ τὰ μάλλινα στρωσίδια, καρπέτες, χιράμια, βελόντζες. Ἀχολογοῦσε ὁ τόπος ἀπὸ τὸ κοπάνισμα, τὶς ζωηρὲς κουβέντες τῶν γυναικῶν ποὺ ἔκαναν αὐτὴ τὴ δουλειὰ καὶ τὰ γέλια τους. Κι ἀφοῦ σχολοῦσαν καὶ τὰ μάζευαν, ὕγρα ἀκόμα, γιατί ὅσο κι ἀν ὁ ἥλιος ἦταν καλοκαιρινός, δὲν πρόφταιναν καλὰ νὰ στε-

γνώσουν, τὰ φορτώνονταν στὴν πλάτη καὶ τὰ πήγαιναν στὰ σπίτια. Κι ἂν αὐτὰ βρίσκονταν στὶς ψηλότερες συνοικίες, αὐτὸ τὸ κουβάλημα δὲν ἦταν εὐκολο πράγμα.

Ἡ Γιαννιωτοπούλα, σὰν περνοῦσε τὴν ἡλικία τῶν 14-15 χρονῶν, ἔπρεπε νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ τὸ ρόλο τῆς καλῆς νοικοκυρᾶς, εἴτε πλούσια ἦταν εἴτε φτωχή. Καὶ δὲν ἦταν μόνο τὸ τέλειο συγύρισμα καὶ ἡ καθαριότητα τοῦ σπιτιοῦ, τὸ πλύσιμο καὶ τὸ σιδέρωμα τῶν ρούχων, ἡ πολυποίκιλη μαγειρική καὶ ζαχαροπλαστική, μὰ ἔπρεπε ἀκόμα νὰ ξέρει πῶς μαδοῦν μιὰ κότα — ὄχι νὰ τὴ σφάζει! —, νὰ ξεχωρίζει τὰ ἄγρια χόρτα — πού τὰ ἔλεγε «μαζώματα» — νὰ τὰ προσθέτει στὸ σπανάκι γιὰ νὰ φτιάξει τὴ σπανακόπιτα πού τὴν ἔλεγε «λαχανόπιτα» καὶ ἦταν τόσο μὰ τόσο νόστιμη καὶ ν' ἀνοίξει, τέλος, τὰ φύλλα τῆς πίτας ψιλὰ σὰν τὸ σιγαρόχαρτο. Προσόντα ἀπαραίτητα ὅσο καὶ τὰ προικιά της.

Τὰ ἄγρια χόρτα τῆς πίτας εἶχαν τὴ λαϊκὴ τους ὀνομασία κι ἄς φάξουν οἱ βοτανολόγοι νὰ μᾶς ποῦν τὴν ἐπιστημονικὴ τους. Ἦταν: ἡ «σουρλίνα», τὸ «λαγάφτ», τὸ «ποντικονουρίτς», «τσ' πέρδικας τοῦ μᾶτ'», ὁ «τζουχιός», οἱ «λουβοδιές», τὰ «λάπατα», ἡ «μολόχα», «καυκαλήθρες», «παπαρούνα», «στρουλέτσια» κι ἄλλα πού δὲν τὰ θυμᾶμαι. Ἀπαραίτητη καὶ ἡ τσουκνίδα, ὄχι ἡ πλατύφυλλη ἀλλὰ ἡ ἄλλη μὲ τὰ μικρότερα φύλλα.

Ὅσο γιὰ τὴ γραμματικὴ παιδεία τῆς Γιαννιωτοπούλας, ὡς τὰ 1913-14 δὲν προχωροῦσε πέρα ἀπὸ τὸ Ἀνώτερο Παρθεναγωγεῖο (ἓνα εἶδος ἡμιγυμνασίου) καὶ τὴν ALLIANCE, τὸ Ἑβραϊκὸ Σχολεῖο γιὰ ὅσες ἤθελαν νὰ μάθουν Γαλλικά. Ἄν ἤθελαν νὰ γίνουν δασκάλες, ἔπρεπε νὰ πηγαίνουν στὸ Ἀρσάκειο τῶν Ἀθηνῶν ἢ στὸ Ζάππειο τῆς Πόλης. Μετὰ τὸ 1914 ἀνοίξε ὁ δρόμος γιὰ τὴ Ζωσιμαία καὶ γιὰ τὰ κορίτσια. Ὡς τότε, μοιραῖα, τὴ ζωὴ της τὴν ἀνάλωνε στὸ νοικοκυριό, τὸ κέντημα καὶ ἐπισκέψεις στὰ συγγενικά καὶ πολὺ φιλικὰ σπίτια. Διάβαζε ρομάντζα πού συντελοῦσαν στὸ νὰ πλάθει ἓνα κόσμο δικό της φανταστικὸ καὶ οἱ καντάδες ποῦ καὶ ποῦ τὰ βράδια τῶν νεαρῶν τῆς ἐποχῆς της συμπλήρωναν τὸ γλυκὸ της ρομάντζο. Ἐρχονταν ὡστόσο ἡ ὥρα νὰ παντρευτεῖ καὶ μετατρέπονταν σὲ μιὰ πειθήνια σύζυγο, ὑποταγμένη στὴν ὅποια μοίρα της.

Τὸ ἐσωτερικὸ τῶν Γιαννιώτικων σπιτιῶν θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ ξεχωρίσουμε ἀνάλογα μὲ τὴν κοινωνικὴ τάξη πού ἀνήκαν. Ἦταν τ' ἀρχοντικά, μὲ τὴ βαριά ἐπίπλωση, μὲ τίς θελούδινες ἢ ἀπὸ δαμασκηνὸ ὕφασμα κουρτίνες, τίς κονσόλες μὲ τοὺς ψηλοὺς καθρέφτες, τοὺς κρυστάλλινους πολυελαίους καὶ τ' ἀνατολίτικα χαλιά. Ὁ γνωστὸς ρυθμὸς τοῦ 19ου αἰῶνα. Τὰ δωμάτια ψηλοτάβανα — πολλὰ ζωγραφισμένα — καὶ μεγάλα, βοηθοῦσαν στὴ μεγάλωπρητη ἐμφάνιση. Τῆς μεσαιᾶς τάξης ἦταν λιγότερο πολυτελῆ, μὰ πάντα καλαίσθητα. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶχαν ἀνατολίτικα χαλιά γιὰ νὰ ζεσταίνουν τὸ σπίτι τους τὸ χειμῶνα, εἶχαν ὁμως τοὺς «κετσέδες», ἓνα βιομηχανικὸ εἶδος χαλιοῦ μὲ φανταχτερὰ σχέδια καὶ λουλούδια πού ἔδινε μιὰ χαρούμενη ὄψη στὸ δωμάτιο. Καὶ ἦταν καὶ τὸ λαϊκὸ σπίτι, τὸ πεντακάθαρο καὶ ἀφάνταστα συμπαθητικὸ. Ἐδῶ δὲν ὑπῆρχαν θελούδα κι ἀνατολίτικα χαλιά· ἐδῶ, τὸ δωμάτιο τῆς ὑποδοχῆς, θὰ εἶχε στὸ πάτωμά του καλὰ καλὰ τεντωμένη καὶ καρφωμένη στὶς ἄκρες τὴν ὑφαντὴ «καρπέτα» μὲ κόκκινα καὶ μαῦρα καρῶ συνήθως. Πρὶν τεντωθεῖ ἡ καρπέτα κι ἀφοῦ εἶχε καθαριστεῖ καλὰ τὸ πάτωμα, θὰ ἔστρωναν πρῶτα τὴ «μισιριώτικη» ψάθα. Μιὰ ψάθα δηλ. ἀπὸ πολὺ λεπτὸ καλάμι,

γι' αυτό και λεπτή κι ευλύγιστη και που προέλευσή της θα ήταν ή Αίγυπτος, αν κρίνουμε από την όνομασί της. Ἡ ψάθα βοηθοῦσε στὸ νὰ πατάει κανένας πιὸ μαλακά κι ἀκόμα, νὰ μὴ φθειρεται εὐκολά ἢ καρπέτα μὲ τὴν ἐπαφή της μὲ τὸ σανίδι. Σὰν ἐπιπλα εἶχε καρέκλες κοινές, ἀπλές, πού τὴν ψάθα τους τὴν ἐπλεκαν οἱ γυναικες τοῦ Νησιοῦ, ἢ τὸ πολὺ τίς γνωστὲς μαῦρες Βιεννέζικες καὶ καμιά φορά κονσόλα μὲ καθρέφτη. Μὰ τὸ κυριότερο στοιχεῖο τοῦ δωματίου ἦταν τὸ «μπάσι». Ἐὰν τὸ δωμάτιο εἶχε τζάκι, θὰ ἦταν ἀπὸ τίς δυὸ πλευρὲς τοῦ τζακιοῦ καὶ πολλὲς φορές προεκτείνονταν κι ὡς τὸν ἄλλο τοῖχο. Τὰ στρωσίδια στὸ μπάσι ἦταν ὑφαντά, σὲ χρώματα, συνήθως, κόκκινο σκούρο μὲ γεωμετρικὰ σχέδια κατ' ἀποστάσεις καὶ διαφορετικὰ χρώματα ἀπὸ τὸν «κάμπο». Αὐτὸ τὸ ὑφαντὸ σκέπαζε τὸ κυρίως μπάσι ὡς κάτω στὸ πάτωμα καὶ τελείωνε μὲ μιὰ ὠραία μπορντούρα, σχετικὴ πάντα μὲ τὰ γεωμετρικὰ σχέδια τοῦ ἄλλου ὑφαντοῦ. Γιὰ τίς μαξιλάρες, πού ἦταν μακρόστενες καὶ κατὰ μῆκος ὅλου τοῦ σπασιοῦ, ὕφαιναν τὰ ἴδια σχέδια μὲ τὰ ἴδια χρώματα. Ἦταν καὶ ἡ «μποχαροποδιά». Τὸ ὑφαντὸ δηλ. πού ἐβαζαν στὴν «ποδιά» τοῦ τζακιοῦ. Τὸ σύνολο ὠραιότατο. Φρόντιζαν οἱ καλὲς νοικοκυρὲς νὰ ἔχουν τὸ μπάσι καλοστρωμένο, καλοτεντωμένο τὸ ὑφαντὸ καὶ οἱ μαξιλάρες, ἢ μιὰ κολλητὴ μὲ τὴν ἄλλη, ντουβρες κι ὄρθιες.³

Στὴ μέση τοῦ δωματίου, τίς πιὸ πολλὲς φορές ἦταν τὸ μαγκάλι. Χάλκινο, καλογαλισμένο, τοποθετημένο σὲ εἰδικὸ τραπεζάκι ξύλινο. Ἦ ἀκόμα καὶ χωρὶς τραπεζάκι, μὲ εἰδικὴ χάλκινη βάση. Ἦταν καὶ τὰ μπρούντζινα. Αὐτὰ ἦταν πιὸ πλούσια σὲ διακόσμηση καὶ εἶχαν καὶ μεγάλο ταψί, μπρούντζινο κι αὐτό, πού ἀκουμποῦσε τὸ μαγκάλι. Ἡ ζεστασιά πού ἔδινε τὸ χειμῶνα ἦταν μὲ τὰ κάρβουνα πού φρόντιζαν νὰ εἶναι πουργαρισμένα γιὰ νὰ κρατοῦν πιὸ πολὺ καὶ νὰ δίνουν ἀσπρη στάχτη. Σὰν ἔμπαινε τὸ ἀναμμένο μαγκάλι μέσα στὸ δωμάτιο, φρόντιζαν τὰ κάρβουνα νὰ εἶναι καλὰ χωνεμένα, ἀλλιῶτικα ἦταν ὁ φόβος τῆς δηλητηρίωσης. Ἀπ' αὐτὸ τὸν κίνδυνο τοὺς προφύλασσε πιὸ πολὺ τὸ ξύλινο νταβάνι, πού εἶχε ὅπωςδήποτε χαρμαίδες καὶ τὸ ἀνοιγμα τοῦ τζακιοῦ.

Στοὺς τοίχους πίνακες ζωγραφικοί, βέβαια, δὲν ὑπῆρχαν, μὰ ὅπωςδήποτε ἀποποιεῖς λαϊκὲς λιθογραφίες ἀπὸ γάμους βασιλικούς καὶ πριγκηπικὲς φιγοῦρες. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, τὰ θέματα τῶν λιθογραφιῶν ἦταν ἄλλα. Τὸ «Μπιζάνι», ἡ παράδοση τοῦ ξίφους ἀπὸ τὸν Ἑσάτ Πασιᾶ στὸν Κωνσταντῖνο, ὁ τσολιάς πού δαγκώνει στὸ λαιμὸ τὸ Βούλγαρο καὶ ἄλλα. Νὰ μὴν ξεχνᾶμε καὶ τίς κεντητὲς «μπάντες» καὶ τὰ κεντητὰ μαξιλάρια. Στὴν κονσόλα — ἂν ὑπῆρχε — ἦταν οἰκογενειακὲς φωτογραφίες σὲ πόξες σὰν ἀπολιθωμένοι καὶ μὲ ἐκπληκτὰ πάντα μάτια.

Συμπλήρωμα τοῦ ὅλου σπιτιοῦ ἦταν πάντα καὶ ἡ αὐλὴ μὲ τὰ λουλούδια.

Τὰ Γιάννινα, σὰν πολιτεία, δὲν ξέφυγαν ἀπὸ τὴ μοίρα τὴν καταστροφικὴ πού

3. Ὅνομαστὲς ὑφάντρες στὰ Γιάννινα, στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας κι ὡς τὸ 1925 περίπου, ἦταν ἡ Λιούμπω (Βακοπούλου), ἡ Θεανὸ (Βηλαρᾶ - Ἰσιδωρίδου), ἡ Ρίνκω (Ντάφλου), ἡ Γίτσα (Τσιαπᾶρα), ἡ Διαμάντω (Βλάχου). Ἐνας κλάδος ὑφαντικῆς, ἰδιαίτερα στὰ Γιάννινα, πού μ' αὐτὸν ἀσχολιόνταν οἱ καλόγριες, κυρίως, τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Ἀρχιμαντρείου, ἦταν τὸ περίφημο «πιμπιζᾶρ», λεπτότατο μεταξωτὸ ἢ χαμπακομέταξο ἢ καὶ μόνον χαμπακερό, ὕφασμα, θαῦμα λεπτότητας καὶ ἀκριβείας στὴν ἐκτέλεση δύσκολων γεωμετρικῶν σχεδιῶν. Ἀπὸ τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ ὑφάσματος ἐφκριαχναν σεντόνια διακοσμητικὰ τοῦ κρεβατιοῦ, κρεβατόγυρους καὶ τὰ πουκάμισα τῆς παλιάς Γιαννιώτικης φορεσιάς, πού σὰν συμπλήρωμα εἶχαν τὴ δαντέλα «δοντίτσι».

χαρακτηρίζει πολλές πόλεις της Ελλάδας σήμερα, με πρώτο βλέθριο παράδειγμα την Αθήνα.

Η μανία του κέρδους και η εγκληματική oligωρία της Πολιτείας κατάντησαν τούτη την ιστορική πόλη, που θα μπορούσε να είναι μία από τις ωραιότερες της Ευρώπης, ένα τσιμεντοκατασκευασμα, με δηλητηριασμένη ατμόσφαιρα. Τήν Αθήνα έννω⁴. "Όσο για τὰ Γιάννινα έχω να πώ τούτο: "Όταν Δήμαρχος τών Γιαννίνων ήταν ο Γεώργιος Ίωαννίδης — εκεί γύρω στά 1920 — είχε ζητήσει τή γνώμη ένδς Γάλλου πολεοδόμου, που δέν θυμάμαι δυστυχώς τ' όνομά του, για ένα συγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο τών Γιαννίνων. Έκείνος τούς είπε πώς τó χαρακτηριστικό κι ώραίο στοιχείο τής πόλης είναι ή Λίμνη. "Άρα, ή πόλη θά έπρεπε να χωριστεί σέ τετράγωνα και όσοι δρόμοι θά ξεκινούσαν από τó βουνό τής Καραβατιάς και τών άλλων λόφων να καταλήγουν στή λίμνη, εύθυγραμμισμένοι κι όσο γίνονταν πιό φαρδείς. "Όραία ή σκέψη...

Από τότε και ύστερα μεσολάβησαν πόλεμοι και καταστροφές που ή σωστή ρυμοτομία τών Γιαννίνων θά ήταν τó τελευταίο που θά μπορούσαν να σκεφθούν Δήμος και Πολιτεία. "Έτσι, βρήκαν τήν εύκαιρία άνθρωποι υπεύθυνοι μέν αλλά αδιάφοροι για τó σωστό και τó ώραίο, οικοπεδοποίησαν τούς μεγάλους κήπους τών Γιαννίνων άνοιγοντας δρόμους άχρηστους και μεμιάς οικόπεδα για «άντιπαροχή». "Άπ' εκεί και ύστερα άνοιχτηκε δρόμος εύκολος για τó κέρδος, αλλά όλέθριος για τήν πόλη. Ούτε Κράτος, ούτε Δήμος, ούτε ιδιώτες σκέφτηκαν για μιá στιγμή τó τί κακό πρόκειται να γίνει. Τώρα θρηνούμε, όχι έπάνω στά έρείπια, αλλά στίς όγκώδεις και άχαρες κατασκευές του μπετόν, εύχόμενοι, αν ήταν δυνατόν, να βρεθεί ένας καινούργιος «πασιάς χαλαστής» τών παλιών Γιαννίνων. Δύσκολο όμως!

Τό άλλο θλιβερό σημείο τών σημερινών Γιαννίνων είναι ή μετατροπή τής λίμνης σέ χαδούζα με πρασιτισμένο νερό. Γίνεται πάρα πολύς λόγος γι' αυτό και δέν έχομε τίποτε να πούμε περισσότερο, παρά να εύχθούμε να καταλήξουν οι άρμόδιοι σέ κάποια λύση καθαρισμού και να ξαναβρεί αυτή ή θρυλική λίμνη τήν παλιά της όμορφιά.

Σταματώντας τή δίκαιη γκρίνια μας, άς πούμε και για ό,τι ώραίο έγινε τίς τελευταίες δεκαετίες στά Γιάννινα. "Ένα άπ' αυτά είναι τó πάρκο στους παλιούς Στρατώνες, στά Λιθαρίτσια. Ίδιαίτερα προνομιούχο από τή θέση του, τó συνοδεύει και ή σωστή διαρρύθμιση του χώρου κι έτσι, όσες φορές κι αν τó επισκεφθείς και τó περπατήσεις, φεύγεις με ώραιες έντυπώσεις. "Άλλη μιá ίκανοποίηση νιώθεις όταν άντικρύξεις τó Μιτσικέλι κι ανακαλύπτεις τήν άπόπειρα άναδάσωσης του. Να ξαναγίνει τάχα όπως τó περιγράφουν παλιοί περιηγητές; Και

4. "Ό Παύλος Νιρβάνας, μ' ένα χρονογράφημά του στή «Ν. Έστία» του 1930, σελ. 733, μιλάει για τή «σωτηρία τής Αθήνας».!! Από τότε, δηλ. πριν 57 χρόνια! Αναφέρεται στήν προσπάθεια ένδς ξένου πολεοδόμου, του Μούσσον, που, καλεσμένος τó 1923 από τήν τότε Κυβέρνηση και τó Δήμο Αθηνών να κάνει ένα πολεοδομικό σχέδιο τών Αθηνών, έκανε τó σχέδιό του με άπόλυτο σεβασμό στήν ιστορία και τó κλέος αυτής τής πόλης, που τήν άποκαλούσε «ή τιμιωτέρα παών». Ξαναήρθε στήν Αθήνα τó 1930 και ό πόνοσ του για τó μη σεβασμό, όχι μονάχα του σχεδίου του, αλλά και κάθε έννοιασ σωστής ρυμοτομίας και άρχιτεκτονικής, ήταν βαθύτατος. «Η δυστυχισμένη πόλη», λέει ο Νιρβάνας, «άπροστάτευτη από κάθε νόμο και κάθε φροντίδα, έχει παροδοθεί στά κέφια και τά συμφέροντα λίγων ανθρώπων και λίγων ομάδων. Και ή καταστροφή προχωρεί». Και καταλήγει: «Αθηναίοι, σώστε τήν Αθήνα!! "Όσο είναι καιρός ακόμα. Άβριο θά είναι άργά, άνεπανόρθωτα άργά».

Τί κρίμα να βγει τόσο άληθινός προφήτης!

μόνο να τὸ φαντασθεῖ κανένας δασωμένο αὐτὸ τὸ μακρὺ βουνό, δὲν θὰ βρεῖ πιὸ ταιριαστὸ πλαίσιο γιὰ τὴ Λίμνη καὶ τὴν πόλη.

Ἄνῃκω στὴν τελευταία πιὸ γεγεὰ τῶν Γιαννιωτῶν κι ὅσο κι ἂν εἶναι πολλὰ τὰ χρόνια πού ζῶ μακριὰ ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ὁ ὀμφάλιος λῶρος ποτὲ δὲν κόπηκε. Ἐκεῖ γυρίζει ὁ λογισμὸς μου κάθε φορὰ πού ἀφήνω τὴ σκέψη μου στὴν ἀναπόληση...

Ἔτσι ἔγραφα τοῦτες τὶς ἀναμνήσεις μου, κάπως σκορπιστά, σὰν ἕνα μικρὸ μικρὸ συμπλήρωμα στὰ ὅσα, τόσο ὁμορφα, μᾶς ἔδωσε ὁ Κώστας Φωτόπουλος καὶ τὰ «ἄπαντα» τοῦ Σωτήρη Ζούμπου τοῦτο τὸν τελευταῖο καιρό. Παραδίνομε στὶς κατοπινὲς ἀπὸ μᾶς γενιὲς τὶς ἀναμνήσεις καὶ τὶς περιγραφές μας γιὰ νὰ συνδεθοῦν στὸν καμβά τοῦ δικοῦ τους σημερινοῦ καιροῦ πού κι αὐτὸς κάποτε θὰ γίνεῖ ἀνάμνηση καὶ ἱστορία.

Κλείνοντας δὲν μπορῶ νὰ μὴν πῶ καὶ κάποιες ἀνησυχίες μου καὶ μιὰ βαθύτατη πικρία. Πολλὲς φορές, ὅταν θρίσκομαι στὰ Γιάννινα, μπαίνω στὴ Ζωσιμαία μὲ τὸν ἴδιο σεβασμὸ πού πηγαίνω καὶ στὸν Ἄι - Γιώργη τὸ Νεομάρτυρα (τὸν παλιὸ ἐγνοῶ). Εἶναι ἕνα προσκύνημα καὶ στοὺς δυὸ χώρους. Ὅσο γιὰ τὸν Ἄι - Γιώργη, τί νὰ πῶ ἢ εὐλάβεια καὶ ἢ φροντίδα λές καὶ δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ παλιώσει. Ἴδιος κι ἀπαράλλαχτος ὅπως ἦταν στὰ παιδικὰ μου χρόνια. (Πόσα παλαιὰ κι ὠραῖα δὲν θὰ μπορούσαν ἔτσι καλὰ νὰ διατηρηθοῦν ἂν ὑπῆρχε ἡ στοργή καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς ὅ,τι προγονικὸ κι ἂν, ἰδιαίτερα, δὲν εἶχε ἐπέμβει ἡ μπουλντόζα; Αὐτὴ ἡ μπουλντόζα πού δὲν σεβάστηκε οὔτε τὸ σπίτι τοῦ Τσακάλωφ, τὴ στιγμή πού οἱ Ρῶσοι διατηροῦν καὶ ἔχουν ἐντοιχισμένες πλάκες στὰ σπῖτια πού ἔζησαν οἱ Φιλικοί. Ἀκόμα καὶ οἱ Αὐστριακοί, παρ' ὅλο τὸ μῖσος ἐνάντια στὸν Ἑλληνικὸ ξεσηκωμὸ. Οἱ σημερινοὶ Αὐστριακοὶ ἔχουν ἐντοιχισμένη πλάκα σὲ καφενεῖο τῆς Βιέννης καὶ λέει πῶς σ' αὐτὸ τὸ καφενεῖο σύχναζε ὁ Ρήγας Φεραῖος). Γιὰ τὴ Ζωσιμαία ὅμως; Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ ρύπανση τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων μὲ τὰ διάφορα συνθήματα, τὸν παραμελημένο κήπο καὶ τὴ ζωσμένη ἀπὸ ἀγριόχορτα προτομὴ τοῦ Ζωσιμά, ὡς τὸν ἀπίστευτο, ἀλλὰ ὅμως ἀληθινὸ, ἀγκυλωτὸ σταυρὸ καὶ τὸ «Χίτλερ, σὲ ἀγαπῶ» (!!) τί νὰ πῶ; Σοῦ ἔρχονται δάκρυα στὰ μάτια. Καταλαμβάνεσαι ἀπὸ μιὰ ἐντονη ἀνησυχία καὶ μὲ ἀγωνία ρωτᾷς: γιὰ πού τραβάτε νιάτα; Στὸ Πάρχο μὲ τὶς προτομὲς τῶν Ἑπειρωτῶν λογοτεχνῶν, βλέπεις ὅτι ὅλοι ἔχουν γίνεῖ «ρινότιμητοι», μὲ συμπλήρωμα τὰ αἰσχρόλογα!

Προσπαθεῖς σιγὰ σιγὰ νὰ συνέλθεις. Ἀναπολεῖς ἀγῶνες παλιούς καὶ γενναίους τῆς νεολαίας καὶ λές: δὲν μπορεῖ, αὐτὰ τὰ νιάτα, πού εἶναι ἀνάξια νὰ λέγονται Ἑλληνικά, εἶναι λίγα. Οἱ καλοὶ καὶ σωστοὶ θὰ ὑπερισχύσουν. Αὐτοπαρηγοριέσαι μ' αὐτὴ τὴ σκέψη κι εὐχέσαι ὀλόψυχα αὐτὴ ἢ ἐλπίδα νὰ γίνεῖ πραγματικότητα.

Μιὰ πολιτεία μὲ τόση ἱστορία καὶ θρόλο ἀξίζει τὴ στοργή καὶ τὸ σεβασμὸ.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ

ΛΑΪΚΑ ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΑ*

Β' ΜΕΡΟΣ

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΜΑΣ

ΟΛΑ τὰ παρωνύμια, εἴτε σατιρικά εἶναι, εἴτε διακριτικά, εἴτε εὐφημιστικά, θὰ τὰ συναντήσουμε μόνο στὰ χωριά μας ἢ ἔστω σὲ λαϊκὲς συνοικίες μιᾶς πόλης μὲ στενὸ κοινωνικὸ καὶ πνευματικὸ σύνδεσμο ἀτόμων. Θὰ τὰ βρούμε ἀκόμα καὶ στὴν κοινωνία τῶν παιδιῶν, χωριοῦ καὶ πολιτείας. Θὰ προσπαθήσω νὰ αἰτιολογήσω τὸ φαινόμενο ὅσο μπορῶ κι ὅσο μοῦ ἐπιτρέπει ὁ κῶρος.

Τὸ πρῶτο αἴτιο θαρῶ πὼς εἶναι τὸ πλέγμα τῆς μειονεκτικότητας ποὺ βαρραίνει τὸν ἄνθρωπο τῆς ὑπαίθρου. Ἡ θέση του, ἡ ζωὴ του κοντὰ στὴ φύση, τὰ ταπεινά του ἔργα, ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπ' τὴ βιτρίνα τῆς πόλης, ἡ κατώτερη μόρφωσή του, τοῦ δημιουργοῦν στὴ συνείδηση τὴν ἐντύπωση ὅτι αὐτὸς ὑστερεῖ μπροστὰ στὸν ἀστό. Ἔτσι νιώθει καὶ αἰσθάνεται μειωμένος. Τούτῃ ὅμως ἡ συνείδηση πρέπει νὰ ἀντισταθμιστεῖ. Δημιουργεῖται δηλαδὴ ἐδῶ ὁ ψυχολογικὸς νόμος γιὰ ἀναπλήρωση. Ὁ χωρικός λοιπὸν θ' ἀντιδράσει. Ἔνας τρόπος εἶναι νὰ κάνει χτυπητὴ τὴν παρουσία του στὸ χωριὸ μὲ τὴν εἰρωνεία. Θὰ κοροϊδέψει τὸν ἄλλον καὶ θὰ τοῦ βγάλει παρατσούκλι. Γιὰ νὰ ὑπογραμμίσει τὴν προσωπικότητά του, νὰ ἀνεβεῖ στὰ μάτια τῶν ἄλλων σὰν ἕνας ὑπολογισμὸς ἄνθρωπος ποὺ ἀξίζει κάτι. Ἔτσι ὁ ἕνας συναγωνίζεται τὸ διπλανό του στὴν ἐξέυρεση τοῦ πιὸ χαρακτηριστικοῦ καὶ τοῦ πιὸ ταιριαστοῦ παρωνυμίου. Γι' αὐτὸ κάθε παραξενεὴ κίνηση τοῦ συντοπίτη του, συμπεριφορά, ἐκδήλωση, ἐλάττωμα, ἐλαττωματικὴ ὁμιλία, φωναχτὴ προκλητικὴ συνήθεια, σωματικὴ καὶ πνευματικὴ πάθηση, θὰ γίνῃ ἀντικείμενο σχολίων καὶ θὰ προκαλέσει τὸ παρατσούκλι.

Τὸ αἴτιο τοῦτο εἶναι συναρτημένον καὶ μὲ τὴν ἀνάγκη γιὰ διασκέδαση. Δὲν ὑπῆρξαν, βλέπετε, μορφὲς ψυχαγωγίας στὸ χωριό, καὶ ὁ κάτοικος, σὰν ἄνθρωπος κι αὐτός, ἔπασχε ἀπὸ τὴν ἔλλειψη αὐτῆ. Πρέπει, ἐπομένως, ὁ ἴδιος νὰ δημιουργήσῃ εὐκαιρίες γιὰ διασκέδαση. Μιὰ ἀπ' ὅλες ἦταν καὶ ὁ σχολιασμὸς τοῦ διπλανοῦ του μὲ ἀστειότητες καὶ κέφι. Θὰ διαλέξῃ λοιπὸν τὸ πιὸ ἀπίθανον σοῦμι γιὰ τὸν ἄλλον, ὥστε νὰ γίνῃ ντόρος μὲ τὴν ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ τοῦ ἑαυτοῦ του σὲ μιὰ μορφὴ κοινωνικότητας τῆς πολίχνης. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ ὁ ἴδιος καὶ οἱ ἄλλοι διασκεδάζουν, εἰρωνευόμενοι μὲ τσουχτερὲς λέξεις τὸ χωριανό τους.

Ἀπὸ τὴν ἴδια βάση ξεκινοῦν, νομίζω, καὶ τὰ τόσα περιπαιχτικά δίστιχα, καθὼς καὶ τὰ εὐτράπελα ἱστορήματα κι ὅλη ἡ ἐπιθυμητὴ ἀνεκδοτολογία, ποὺ συνθέτονται, ἀναζητοῦνται καὶ ἐπαναλαμβάνονται στὸ χωριό. Προέχει δηλαδὴ κι ἐδῶ ἡ ἀνάγκη γιὰ προβολὴ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἄλλη ἀναγκαϊότητα γιὰ ψυχαγωγία, χαμηλῆς πάντα ποιότητας.

Τρίτη αἰτία στὴ δημιουργία τῶν παρωνομάτων αὐτῶν πρέπει νὰ εἶναι ὁ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 61, καὶ τέλος.

έγκωκεντρισμός του χωρικού. Νομίζω ότι η έγωπάθειά του αυτή είναι αποτέλεσμα της μειονεκτικότητας και της αναιμικής πνευματικής ατμόσφαιρας του χωριού. Κι είναι γνωστό, πώς όπου λείπει το πνεύμα, εκεί περισσεύει η έπαρση. Φυσικά ο κανόνας έχει και τις εξαιρέσεις του.

Έπειδή λοιπόν υπερηφανεύεται ο άνθρωπος του χωριού, άρέσκεται να ταπεινώνει τον άλλον. Για να ίκανοποιήσει μια μορφή έγωισμού του και να τονώσει περισσότερο. Κι όσο πιο πολύ διαστρεβλώνει τα κανονικά όνόματα ή σερβίρει τα πιο προκλητικά του γέλιου παρατσούκλια ή διακωμωδεί κατά τον άλφα ή βήτα τρόπο πρόσωπα και πράγματα, τόσο ίκανοποιείται και κολακεύεται ανάλογα. Κάποιες φορές μάλιστα διακωμωδεί όχι με σούμια, μα με διάφορες φράσεις ή κινήσεις πειραχτικές του διπλανού του, που βάζει ως στόχο για κάποιο έλαττωμα, ή φαιδρό πάθημα ή έλαττωματική όμιλία. Άκόμα και με μια μόνο λέξη — όπως συνέβη με το θρυλικό εκείνο «Άέρα» του Σαράντα — μπορεί να σατιρίσει κάποιο συγχωριανό του. Τέτοιες λέξεις ή και κραυγές στερεώνονται στην καθημερινότητα του χωριού και επαναλαμβάνονται φωναχτά και, συχνά - πυκνά, όμαδικά για να γελοιοποιήσουν κάποιον. Είναι κι αυτό μια μορφή ίκανοποίησης τόσο αυτών που βρίσκουν και καθηλώνουν τις κοροϊδευτικές λέξεις, όσο κι εκείνων που τις επαναλαμβάνουν. Ωραία και έπιτυχημένα τονίζει τουτό το φαινόμενο στο Μοριά ο Φώτος Πολίτης:

«Γειτονιές ή χωριά όλόκληρα βαφτίζουν με ιδιαίτερα παρατσούκλια τους συντοπίτες τους, όχι παρατσούκλια που σημαίνουν κάτι — όπως γίνεται στη Ρούμελη — (αυτή είναι ή λογοτεχνική, ως πούμε, φιλολογική σύλληψη του τύπου) αλλά παρατσούκλια — όπως στην καρδιά του Μωριά — που δέν έχουν καμιά όρισμένη σημασία. 'Ο φθόγγος καθ' έαυτον έχει ζωγραφική άξια — άξια αναπαραστάσεως του ώρισμένου ανθρώπου — κι αυτός λυτρώνει ύποκριτικά».

('Ο παραγκιάζης, «Θεσσαλία» Βόλου 11.3.1973).

Τελευταίο αλλά βασικό αίτιο του φαινομένου των παρονομάτων νομίζω πως είναι και τουτό: 'Η πειστικά όργανωμένη κοινωνία του χωριού με τους άυστηρούς θεσμούς και τις άπαγορευτικές διατάξεις. Μέσα σε τέτοια άναγκαιότητα ύποταγής ο χωρικός έξαντλώντας συνέχεια τη ζωή του, αισθάνεται την άνάγκη ν' αντιδράσει για να ξεθυμάνει, να έκτονωθεί. Καταφεύγει λοιπόν στην έπιθυμητή συνήθεια της κατασκευής παρωνυμίων για πρόσωπα και πράγματα του περιβάλλοντός του και γενικά δημιουργεί κύκλους όλόκληρους άνεκδότων, σατρικών ίστορημάτων, τραγουδιών και εύφυλογημάτων.

«Μπορεί να ύποστηρίξει κανείς — σημειώνει ο λαογράφος μας κ. Δημ. Λουκάτος¹ — ότι όλες οι άνεκδοτολογίες των κλειστών κοινωνιών: της γειτονιάς, του χωριού, του σχολείου, των μοναστηριών, των κληρικών πλατύτερα, του στρατού, των ναυτικών, του έμπορίου και της πολιτικής, είναι όλες κινήματα άπολυτρωτικά από κάποια δεσμευτική ή ύποκριτική καταπίεση. Τις ίστοριούλες αυτές — συνεχίζει ο κ. Λουκάτος — δέν τις σκαρώνουν βέβαια οι άνώτεροι. Θα τις πρωτοφιάξουν στο χωριό οι φτωχότεροι, στο σχολείο οι μαθητές, στην έκκλησία ο κατώτερος κλήρος, στο στρατό οι φαντάροι, στα καράβια οι ναύτες, στα ύπουργεία οι ύπάλληλοι και στην πολιτική οι πολίτες. Θα ξεθυμάνουν για όσα ύφιστανται (με τη φυσική και διοικητική έννοια του όρου) και θα έκτονώσουν τις άντίδικες στενοχώριες τους».

1. Έφημ. «Τό Βήμα», 4.5.1978.

ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ είναι, στην περίπτωση μας, ότι τα παρατσούκλια δεν απευθύνονται μόνο στους συγχωранούς αλλά και σελόκληρο χωριό άκόμα, γειτονικό κυρίως. Τό ένα χωριό κοροϊδεύει τό άλλο. Θραύση έκαναν παλιότερα τρία σούμα, πού άπευθύνανε οί κάτοικοι του Λαύκου πρός τους κατοίκους του Προμριουό στο νότιο Πήλιο, και αντίστροφα. Οί πρώτοι άποκαλούσαν τους Προμριιώτες «κατσιούλια», οί δεύτεροι τους Λαυκιώτες «καρούμπες» και «κοπάνια». Πουό τολμούσε κάτοικος του Λαύκου νά πάει στο Προμίρι και Προμριιώτης στο Λαύκο! Και οί δυό θα γίνονταν στόχος των κοροϊδευτικων αυτών χαρακτηρισμων. «Κατσιούλι» ό ένα, «καρούμπα» και «κόπανε» ό άλλος. Είχαν μάλιστα σκαρώσει κι ένα δίστιχο οί Προμριιώτες και τό τόνιζαν ρυθμικά, όταν έβλεπαν Λαυκιώτες:

«Καρούμπα και ζεστό ψωμι
και κρύα γκαβαλίνα».

Τότε οί Λαυκιώτες άναβαν κι άπαντούσαν κι αυτοί ρυθμικά με τό «κατσιούλια, κατσιούλια...».

Σήμερα βέβαια τά ήθη έξευγενίστηκαν, τό πνευματικό επίπεδο των χωριων άνέβηκε, τό ένα προεκτείνεται στο άλλο, και με διαφορετικά μάτια αντικρίζονται οί γειτόνοι. Γι' αυτό και έχει άτονήσει πια σήμερα ή άλλωτηνή έντονη ροπή νά κοροϊδεύονται άναμεταξύ τους τά χωριά.

Δέ συμβαίνει τό ίδιο με τους άνθρώπους της πολιτείας. Οί τελευταίοι, ζώντας πέρ' από τις πιεστικές ώρες της πολίχνης, χωρίς στενούς δεσμούς μεταξύ τους και έχοντας τόσες δυνατότητες για μόρφωση, ψυχαγωγία και έκτόνωση σ' ένα άνοιχτό και πιδό έλεύθερο περιβάλλον, κυριαρχούν από διαφορετική νοοτροπία. Υπάρχει σ' αυτούς ένας τόνος ύπεροχής, έστω και ύποσυνείδητος. Τό γεγονός δηλαδή ότι βρίσκονται μέσα στη λάμψη του τεχνικού πολιτισμού με τις φωναχτές προεκτάσεις, τους όπλίζει με ένα πνεύμα άνωτερότητας και τους όδηγεί σε μιá ύψηλότερη θέση θεώρησης των ανθρωπίνων. Καλλιεργούμενοι πνευματικά, ξεμακραίνουν από τη φύση τους κι άποβάλλουν σιγά σιγά κατάλοιπα και πυρήνες δοξασιών και συνηθειων, πού κληρονομήθηκαν από τά περασμένα. Ό άστος κάνει ένα βήμα πρός την κατεύθυνση του καθαρισμού και του έξαγνισμού του από τους παλιούς τρόπους του «σκέπτεσθαι» και της συμπεριφορās του γένους του.

Όλα αυτά του Ξανοίγουν άλλους όρίζοντες και τον έμποδίζουν νά υιοθετήσει την τακτική πού ακολουθοόσε είτε ό ίδιος, είτε οί πρόγονοί του, όταν ζούσαν στο χωριό. Δέ δέχεται πια ό άστος τώρα νά κατεβεί στο επίπεδο του χωρικού και νά συμπορευτεί μ' αυτόν στη νοοτροπία του και τη συμπεριφορά του. Θεωρεί ότι άπάδει πρός τη θέση του νά κοροϊδεύει τό γείτονά του ή τό διπλανό του με παρονόματα και σούμια.

Διαφορετική διαγράφεται ή κατάσταση στα άστόπαιδα. Τά παιδιά αυτά ζούν κοντά στη φύση τους, περνούν — μπορώ νά τό πω — την παιδική ήλικία της ανθρωπότητας, κι όπως εκείνη ήταν τόσο έπιρρεπής στα προσωνώμια, για πρόσωπα και πράγματα, έτσι και τά παιδιά της πολιτείας. Σκώπτουν και βγάζουν άπίθανα παρατσούκλια για τους όμηλικούς τους, κάποιες φορές και για τους δασκάλους τους. Όταν όμως μεγαλώσουν, ή πόλη θα τά έπα-

ναφέρει στην τάξη», θὰ τὰ «εὐγενίσει» καὶ θὰ νεκρώσει μέσα τους τὴν παλιὰ συνήθεια τῆς ἐπινόησης παρωνυμίων.

ΩΣΤΕ τὸ φαινόμενο τοῦτο, ποὺ μὲ ἀπασχόλησε σὲ δυὸ συνέχειες τώρα, παρατηρεῖται στοὺς πληθυσμοὺς ἐκείνους ποὺ ζοῦν κοντὰ στὴ φύση, καὶ ἡ ζωὴ τους εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο συνέχεια τῆς ζωῆς τῶν πατέρων τους. Μάλιστα ὅσο κοντύτερα στὴ φύση ζεῖ μιὰ κοινωνία, τόσο περισσεύει ἡ ἔφεση τῆς ἀμοιβαίας εἰρωνείας. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς δίνουν ἕνα χτυπητὸ «παρῶν» τῆς πρωτόγονης καὶ πιεσμένης ψυχῆς τους μέσα στὴν ταπεινὴ καθημερινότητα.

ΣΤΟ ΦΟΙΒΟ ΔΕΛΦΗ

Ἐγειραν τὰ λουλούδια τῆς ἀμυγδαλιάς
καὶ χάιδεψαν τὸ πρόσωπο τοῦ Φοίβου.
Ἡ ρίζα τῶν Δελφῶν τραγούδησε
μὲ παιάνες γιορτῆς στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνα.
Τώρα εἶσαι δικός μου!
Ἄκουσα τὸν Ἠνίοχο ν' ἀπαγγέλλει τοὺς στίχους σου
μὲ λύρες θεϊκὲς καὶ ψιθύρους χθόνιους,
καθὼς σ' ἀγκάλιαζαν οἱ ἀγέρωχες Φαιδριάδες,
καθὼς ἄρματα φλόγινα
ἀκουμποῦσαν τὸ σῶμα τοῦ λόγου σου
σὲ κρύπτες φωτὸς μὲ ἱέρειες καὶ μύστες
κάτω ἀπ' τοῦ Παρνασσοῦ
τὴ χρηματοδότρα θρονιὴ
τὴν Ἀθάνατη!
Εἶσαι δικός τους,
μὰ καὶ δικό μας ἄστρο, ποιητή.

ANNA ΜΠΟΥΡΑΤΖΗ - ΘΩΔΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΙΕΤΤΟΥ

ΑΠΟΦΡΑΔΕΣ ΗΜΕΡΕΣ*

ΣΑΒΒΑΤΟ

Τὸ Σάββατο ἀκολουθεῖ σ' ἐπισημότητα τὴν Κυριακὴν, ἴσως ἐπειδὴ εἶναι ἡ μέρα τῆς ἀνταμιωθῆς τῶν κόπων μας, ἢ ἐπειδὴ εἶναι κοντὰ στὴν Κυριακὴ: «Σάββατο κοντὴ γιορτῆ». Χρωστάει ἀκόμα τὴ δόξα του στὸ γεγονός ὅτι κάποτε ἦταν ἡμέρα ἀναπαύσεως τῶν Ἑβραίων.

Εἶναι ἡμέρα σημαδιακὴ, ποὺ μᾶς δίνει τοὺς «σαββατογεννημένους» ἀνθρώπους, πολὺ τυχεροὺς, μὲ μαγικὲς ὑπερφυσικὲς ἰκανότητες, ποὺ μποροῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ ἀόρατες δυνάμεις, ὅπως οἱ «ἀλαφροίσκιωτοι» ἢ «ἀλαφρόστοιχοι». Γιατί; Ἴσως ἐπειδὴ γεννιοῦνται μέρα ποὺ περιμένουμε τὸν Κύριο. Μέρα ποὺ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἀπόφευγαν καὶ τ' ἀντρογόνα τὴ σαρκικὴ ἐπαφὴ (Μάνεσης, 24).

Στὴ Ζάκυνθο (Ζώης, Λεξικὸ) Σάββατο γεννιέται ὁ πολυμπάλωτος, στὴ Σητεία (Παπαδάκη, 25) ὁ χιλιομπάλωτος καὶ στὴν Κάλυμνο ὁ πικραμένος (Ἡμ. Καλύμνου, 1976).

Στὴ Λέσβο (Διαλεκτός, 52) ὅποιος γεννηθεῖ Σάββατο, λέγεται Σαββατιανός. Δὲν τὸν πιάνουν τὰ μάγια καὶ τὸ βάσκαμα, δὲν τὸν βρῖσκει ἡ κακὴ ὥρα καὶ δὲν τὸν χτυπάει ἡ σφαῖρα στὸν πόλεμο.

Στὴ Λέσβο (Διαλεκτός, 52) ἐπίσης, θεωρεῖται κατάλληλη μέρα γιὰ βάφτιση. Σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας, παρατηρεῖ ὁ λαογράφος μας Δ. Οἰκονομίδης (Λαογραφία, 495, Μέγας, ΕΛΛΑΣ, ἔτους 1939, σελ. 41) τὰ παιδιά τὰ βαπτίζουν Σάββατο, γιατί εἶναι σῶμα στῆς ἐβδομάδας καὶ σώνονται τὰ θηλυκά.

Στὴ Σητεία δὲ γίνονται ἀραβῶνες, γιατί εἶναι «συνεπαριμὸς» στὸ τέλος τῆς ἐβδομάδας (Παπαδάκη, 41). Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, στὴ Ρούμελη δὲν κάνουν ἀρχὴ κούρου στὰ γιδοπρόβατα (Λουκόπουλος, Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης, 54).

Στὴ Λέσβο (Διαλεκτός, 52) πιστεύεται ὅτι ἂν τὸ προὶ τοῦ Σαββάτου ἀρχίσει νὰ βρέχει, ἡ βροχὴ θὰ κρατήσει μέχρι τὸ βράδυ.

Στὶς Καστανιὲς Θράκης ἔβαζαν τὴν κλώσσα νὰ καθήσει Σάββατο, γιὰ νὰ βγάλει πουλακίδες καὶ ἔλεγαν: «Νὰ βγοῦν ὅλα σὰν κι ἐμένα κι ἕνα σὰν τὸν ἄντρα μου». (Σταμούλη, Λαογρ. Π', 106).

Στὴν περιοχὴ Κάβο Ντόρο τῆς Εὐβοίας, τὴν Πέμπτη ἢ τὸ Σάββατο τὸ βράδυ, προτοῦ δύσει ὁ ἥλιος, πηγαίνουν στὸν τάφο τοῦ νεκροῦ, ποὺ ἔγινε βουρδοῦλακας (βουκόλακας) καὶ τὸ καταλαβαίνουν αὐτό, ὅταν ὁ τάφος ἔχει τρύπα καὶ ρίχνουν ξύδι καὶ καταστρέφεται (Φαράντζης, 115).

Στὴ Θράκη, ὥσπου νὰ χροῖνιζε ὁ πεθαμένος καὶ δυὸ χρόνια ἀκόμα, τὸ Σάββατο δὲ λούζονταν καὶ δὲν ἔπλεναν:

*Σάββατο μὴ λουσιεῖς, Κυριακὴ μὴν ἀλλάξεις,
στὴν ἐκκλησιὰ μὴν πᾶς καὶ βαριανασιενάξεις.*

(Ἐλπ. Σαραντὴ - Σταμούλη: Προλήψεις Θράκης, Λαογραφία ΙΔ, 200).

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σ. 67, καὶ τέλος.

Στην Ἡράκλεια Θράκης, Σάββατο δὲν τελείωναν ὑφάσιμο, πλέξιμο, κέντημα, ράψιμο, γιατί θὰ τελείωναν τοῦ ἀνθρώπου οἱ μέρες.

Στὸ βελόνι περνοῦσαν μιὰ κλωστή καὶ τὸ σκάλωναν πάνω στὸ ροῦχο, γιὰ νὰ δουλεύει ἡ τύχη.

Πλέξιμο καὶ ράψιμο, ποὺ ἦταν γιὰ ἄντρα, ποτὲ δὲν τελείωνε Σάββατο.

“Ὅταν σκοτεινίαζε λούζονταν κι ἔβαζαν μιὰ μπουκιά ψωμί κι ἓνα σπυρὶ ἀλάτι στὸ τουλουπάνι, ποὺ τὸ ἔδεναν στὰ μαλλιά τους γιὰ τὸν κοῦκο καὶ στὸ νερὸ ποὺ λούστηκαν ἔσθηναν ἓνα ἀναμμένο κάρβουνο κι ὕστερα τὸ ἔχυναν.

Οἱ θλιμμένες ὡς δυὸ χρόνια Σάββατο δὲ λούζονταν καὶ δὲν ἔπλεναν.

Τὸ ὄνειρο τοῦ Σαββάτου ξεδιαλύνει ὡς τὴν ὥρα τῆς καμπάνας τοῦ ἑσπερινοῦ.

Σάββατο ἀπόκοφταν τὸ μωρό.

(Σταμούλη: Προλήψεις καὶ Δεισιδαιμονίες Θράκης, Λαογρ. ΙΓ', 105 - 106).

Στὴ Λέσβο (Διαλεκτός, 52) οἱ γυναῖκες δὲν ἀρχίζουν οὔτε ἀποτελειώνουν πλεκτό, γιατί θὰ τὶς πάρει ὁ χάρος. (Σάββατο - σάβανο).

Στὴ Ζάκυνθο δὲν τελειώνουν τὸ φόρεμα ποὺ ράβουν τὸ Σάββατο, γιατί πιστεύουν πὺς δὲ θὰ ζήσουν νὰ τὸ χαλάσουν (Λ. Ζώης, Λεξικὸ Ζακύνθου). Τὸ ἴδιο καὶ στὴν Κάρυστο (Κανακάρης, 152).

Στὰ χωριά τῆς Κύμης (Παπαποστόλου, 184) τὸ Σάββατο δὲν τελειώνουν καμιά δουλειά.

Στὴν Ἠπειρο δὲν ἀρχίζουν ἐργασία καὶ δὲν ξεκινοῦν γιὰ ταξίδι (Μέγας, ΕΛΑ, Γ Δ, 149).

Γενικά, παρατηρεῖ ὁ Μέγας (ΕΛΑ, ΙΓ - ΙΔ, 149), τὸ Σάββατο θεωρεῖται ὡς ἡμέρα ἀποφράς· ὡς ἐκ τούτου δὲν τελειώνουν καμιά ἐργασία αὐτὴ τὴ μέρα. Αὐτὸ ἐκφράζουν οἱ παροιμίες:

«Σάββατο κόψε καὶ ἄρχεψε, δουλειὰ μὴν τελειώσεις».

ἢ

«Σάββατο κὰν' ἀρχὴ καὶ ξόφληση μὴν κάνεις».

Στὴν Τήνο, παρατηρεῖ ὁ Φλωράκης (267) κάτι ποὺ ράβουν ἀποφεύγουν νὰ τὸ τελειώσουν Σάββατο. Θεωρεῖται γρουσουζιά. Συνήθως ἄφηναν ἓνα κουμπὶ ἄραφο ἢ κάτι μισοτελειωμένο.

Στὴ Ζάκυνθο δὲν πρέπει νὰ τελειώνει φόρεμα τὸ Σάββατο, γιατί δὲ ζεῖ νὰ τὸ χαλάσει ἐκεῖνη ποὺ θὰ τὸ φορέσει (Ζήβα Μαρίνα, Λαογρ. ΚΔ, σ. 457).

Στὴ Σινασὸ τῆς Καπαδοκίας δὲν κόβουν καινούργια φορέματα τὸ Σάββατο, γιὰ νὰ μὴν τοὺς σαβανώσουν μ' αὐτὰ (Σαραντίδης, σ. 90).

Ἀντίθετα στὴν Τήνο (Φλωράκης, 267) τὸ Σάββατο θεωρεῖται καλὴ μέρα. Τὸ λέει ἄλλωστε καὶ ἡ παροιμία: -

«Σάββατο κόψε νυφικὸ καὶ Τρίτη οὔτε τριῶν».

Στὰ Ἀμπελάκια Θεσσαλίας πιστεύαν πὺς οἱ βρυκόλακες τὸ Σάββατο δὲν ἔχουν ἀνάκαρο, γι' αὐτὸ ξέχωναν τὰ μνήματα κι ἔκαιγαν τοὺς νεκροὺς (Πετρόπουλος, Λαογρ. ΙΣΤ, 209).

Τὸ Σάββατο εἶναι ἡ ἡμέρα τῶν φαντασμάτων. Ὁ λαὸς τὸ πιστεύει αὐτό, γιατί τὸ Σάββατο τὸ γιορτάζουν οἱ Ἑβραῖοι, οἱ διώκτες τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ πιστεύουν πὺς ὁ σαββατογεννημένος βλέπει εὐκόλα φαντάσματα, χωρὶς νὰ ἔχει φόβο μὴν τοῦ κάνουν κακό. Δὲν τὸν πιάνει, ἐπίσης, τὸ μάτι, ἀλλὰ ταυτόχρονα δὲν προκόβει. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τὸ Σάββατο θεωρεῖται κατάλληλη γιὰ μαγεία μέρα (Μπούτουρας, 102).

Τὸ ἀγόρι ποὺ γεννιέται Σάββατο δὲν προκόβει· τὸ ἐπιβεβαιώνουν καὶ τὰ λόγια τῆς παροιμίας:

«Σάββατο γιό μὴ χαιρεσαι καὶ Τρίτη θυγατέρα».
 *Μπούτουρας, 100, 102).

ΚΥΡΙΑΚΗ

Ἡ πιό ἐπίσημη μέρα τῆς ἐβδομάδας εἶναι ἡ Κυριακή. Τὴν ἀξία της τὴν ἐπῆ-
 ρε ἀπὸ τὴν ἀφιέρωσή της στὸν Κύριο, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔπλασε τὸν κόσμον σὲ ἕξι ἡμέρες,
 τὴν ἑβδόμη ἀναπαύθηκε (Μάνεσης, 22).

Τὴν Κυριακὴ (Θεμελῆς, 16) δὲν ἐπιτρέπεται τὸ λούσιμο:

«Τὴν Κυριακὴν νὰ μὴ λουστεῖς, ἂν θέλεις νὰ προκόψεις»,

μᾶς θυμίζει ἡ παροιμία. Ἡ ἀπαγόρευση ἴσως θὰ θεσπίστηκε (Μάνεσης, 24) γιατί
 θὰ πρέπει νὰ εἶσαι ἀπὸ τὸ Σάββατο καθαρὸς σωματικά, ὅπως καὶ ψυχικά, ὑποτί-
 θεται, γιὰ νὰ προσευχηθεῖς στὴν ἐκκλησία, στὸν Κύριο.

Στὴ Ζάκυνθο (Ζώης, Λεξικό) τὴν Κυριακὴ γεννιέται ὁ μπιτζάρος, δηλαδὴ
 ὁ κομπός, καὶ στὴ Σητεία (Παπαδάκη, 25) ὁ φουστούλης (αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὰ
 λούσα) ἢ ὁ τεμπέλης.

Στὴν Κορώνη συνθηθίζουν νὰ κόβουν τὰ καινούργια ρούχα τους τὴν Κυριακὴ.

Στὴν Ἀνατολικὴ Κρήτη πιστεύουν πὼς ὁποῖος γεννηθεῖ Κυριακὴ, θὰ γίνεῖ
 δεσπότης (Μέγας, ΕΛΑ, Γ-Δ, 150).

Στὴ Συνασό (Σαραντιδῆς, 90) δὲν ξυρίζονται ποτὲ τὴν Κυριακὴ· αὐτὸ ἄλλω-
 στε ὑπενθυμίζει καὶ ἡ παροιμία:

*«Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ τὰ νύχια σου μὴν κόψεις,
 καὶ Κυριακὴ νὰ μὴ λουστεῖς ἂν θέλεις νὰ προκόψεις».*

Στὶς Καστανιές Θράκης (Σαραντῆ, Λαογρ. Π, 104) δὲ ζύμωναν ψωμί. *Ἄν
 ἦταν ἀνάγκη νὰ ζυμώσουν, μαγιά δὲν κρατοῦσαν. Τὸ προζύμι τῆς Κυριακῆς εἶχε
 αἷμα καὶ σκουλήκιαζε. Δανεικὸ ψωμί, μαγιά, ἀλάτι καὶ κρεμμύδια δὲν ἔδιναν.

Στάρι γιὰ τὰ κόλυθα δὲν καθάριζαν ποτὲ τὴν Κυριακὴ· ἦταν ἄμαρτία.

Τὸ χειμῶνα, σὰν ἔβγαινε τὴν Κυριακὴ ὁ ἥλιος, ὅλη τὴ βδομάδα θὰ ἦταν βρο-
 χερὴ καὶ κατσούφα. *Ἐλεγαν:

*Τῆς Κυριακῆς τὸ λάμπιμο,
 βδομάδας κλάμπιμο.*

Τῆς Κυριακῆς τὸ ὄνειρο γιὰ τὸ γέμα, γιὰ τὸ ψέμα.

ἢ

Τὰ *νείρατα τῆς Κυριακῆς ξαδιάλυζαν ὡς τὸ μεσημέρι.

Στὴ Ματσούκα τοῦ Πόντου (Ποντιακὴ Στοά, 1971) ἡ Κυριακὴ ἦταν ἡ κα-
 τάλληλη μέρα γιὰ τὸ στεφάνωμα. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν Τήνο (Φλωράκης, 182) καὶ στὴν
 Ἀμυγδαλιὰ Πλέσσας (Πορτούλας).

Στὴν Κάλυμνο θεωροῦνταν εὐτυχεῖς ὅσοι γεννήθηκαν τὴν Κυριακὴ καὶ ἰδιαί-
 τερα τὸ Πάσχα, λαμπρογεννημένοι. (*Ἡμερολόγιο Καλύμνου, 1976, 21 Δεκ.).

Στὸ Πάπιγκο Ζαγορίου δὲν πλένουν τὰ ρούχα τοῦ μωροῦ τὴν Κυριακὴ, γιατί
 παθαίνει ἀπὸ ἐγκαύματα (*Αναγνωστόπουλος, Λαογρ. 8, 217 - 219).

Γενικά, ἡ Κυριακὴ λογίζεται ἡμέρα χαρᾶς, ἡμέρα φωτὸς καὶ ἀπόλυτη ἀργία.
 Γι' αὐτὸ, ὁποῖος γεννιέται Κυριακὴ πρῶτὸ θὰ ζήσει εὐτυχῆς σ' ὅλη του τὴ ζωὴ
 (Μπούτουρας, 192).

*Ἄν τὴν ὥρα τῆς Κυριακάτικης λειτουργίας κοιμᾶσαι, θὰ καεῖ τὸ σπίτι σου
 (Μπούτουρας, σ. 102).

Στὴ Ροῦμελη (Λουκόπουλος, 54) δὲν κάνουν ἀρχὴ γιὰ κούρεμα.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

- ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Π. Προλήψεις και δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐν Παπίγκω τοῦ Ζαγορίου, Λαογραφία 8, (1921/25) 217 - 219.
- ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Λαογραφικὰ ἐξ Ἡπείρου, Λαογραφία Ε, 23.
- BYDGE SIR. Μαγεία στὴν ἀρχαία Αἴγυπτο, ἔκδοσις Οἰκονομίδου, Ἀθήνα 1978, σελ. 192 - 195 (τίτλος πρωτότυπου Egyptian Magic, 1899).
- ΓΡΑΒΙΓΓΕΡ ΠΕΤΡΟΣ. Ἐγκυκλοπαίδεια Ἐσωτερικοῦ καὶ Ἀποκρύφου γνώσεως, τόμ. Β, 409.
- ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΝΤ. Προλήψεις καὶ δοξασίες στὴ Λέσβο, Μυτιλήνη 1970.
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ.
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΠΥΡΣΟΥ.
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ Α—Ω.
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΜΠΡΙΤΑΝΝΙΚΑ.
- ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ ΣΤ. Ἡ Σίνασος τῆς Καππαδοκίας, Ἀθήνα 1924.
- ΖΑΡΡΑΦΤΗΣ Ι. Σ. Λαογραφικὰ ἐκ Κῶ, Λαογραφία ΙΓ, 300.
- ΖΗΒΑ ΜΑΡΙΝΑ. Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐκ Ζακύνθου, Λαογραφία ΚΔ, σελ. 457.
- ΖΗΚΙΔΗΣ Γ. Νεοελληνικὰ Ἡπειρωτικὰ Ἀνάλεκτα, Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Σύλλογος, 18 (1883 - 84), σελ. 207.
- ΖΩΗΣ Α. Λεξικὸ Ζακύνθου.
- ΗΜΕΛΛΟΣ ΣΤΕΦ. Γεωργικὰ ἔθιμα τῆς Νάξου, Λαογραφία ΙΗ, 490 - 491.
- ΗΜΕΛΛΟΣ ΣΤΕΦ. Λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἐκ Χειρογράφου Μάρκου Βεντούρη, Κιμωλιακά, τόμ. Γ, Ἀθήνα 1973, σελ. 124 - 125.
- ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΛΥΜΝΟΥ 1980 (25 Φεβρ.).
- ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΛΥΜΝΟΥ 1973 (9 Φεβρ.).
- ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΛΥΜΝΟΥ 1972 (1 Γενάρη, 1 κτβ.).
- ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΛΥΜΝΟΥ 1965 (31 Ἰούλη).
- ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΛΥΜΝΟΥ 1970 (1 Αὐγούστου, 2 Ἀπρίλη, 1 Ἰούνη).
- ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΛΥΜΝΟΥ 1976 (21 Δεκ.).
- ΗΣΙΟΔΟΣ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, ἔκδοσις Παπύρου, Ἀθήνα 1975.
- ΗΣΥΧΙΟΣ. Λεξικὸ ἐκδ. Γεωργιάδου, Ἀθήνα, ἄ.χ.
- ΘΕΜΕΛΗΣ ΧΡ. Λαογραφικὰ Ἰσπαιίας - Ξηροχωρίου, Ἀθήνα 1979.
- ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Τί ἔκαναν οἱ παλαιοὶ κάθε Πρωτομηνιά, περιοδικὸ «Ρομάντσο», τεῦχος 1817/10.1.78.
- ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ ΑΝΤ. Καρυστινὴ Λαογραφία, Ἀρχ. Εὐθ. Μελετῶν, τόμ. Η, σελ. 152.
- ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗΣ Γ. Προλήψεις Χαλδίας, Ἀρχ. Πόντου, τόμ. Α (1928), σελ. 221 - 223.
- ΚΟΥΤΡΟΥΒΕΛΗΣ Γ. Γιὰ νὰ γνωρίσετε τὴ Λέσβο, Ναύπλιο 1969.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ Π. Κ. Δεισιδαίμονες δοξασίαι ἐν Σοποτῶν Καλαβρύτων, Λαογραφία 8 (1921/28), 215 - 217.
- ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ Δ. - ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Δ. Ἡ λαϊκὴ λατρεία τῶν Φαράσων, Ἀθήνα 1949.
- ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ Δ., Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης, Ἀθήνα 1930.
- ΜΑΝΕΣΗΣ ΣΤ. Ὁ κύκλος τοῦ χρόνου, Ἀθήνα 1981.
- ΜΕΓΑΣ Γ. Ζητήματα Ἑλλ. Λαογραφίας, ΕΛΑ, τόμ. Γ - Δ (1941/1942) 149 - 180.
- ΜΕΓΑΣ Γ. Ἑλληνικαὶ Ἑορταί, Ἀθήνα 1963 (σελ. 195).
- ΜΕΓΑΣ Γ. Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (ἀνατύπωσις), Ἀθήνα 1975.

- ΜΠΟΥΝΙΑΣ Ι., Κερκυραϊκά, τόμ. Β, Κέρκυρα 1959.
- ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΣ ΑΘΑΝ. Προλήψεις του Έλληνικού λαού, 'Αθήνα 1931.
- ΝΑΤΣΟΥΛΗΣ ΤΑΚΗΣ. Προλήψεις και Δεισιδαιμονίες, 'Αθήνα 1974.
- ΝΑΤΣΟΥΛΗΣ ΤΑΚΗΣ. Παροιμιώδεις έκφράσεις, τόμ. Α, 'Αθήνα 1972 (σελ. 48).
- ΝΟΥΑΡΟΣ - ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ Μ. Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. Β, 1934, σελ. 18, τόμ. Α, 1932, 'Αθήνα.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Δ. 'Η άγία Παρασκευή παρά τοίς Έλλησι και τοίς Ρουμάνοις, ΕΛΛ, τόμ. 9 - 10, σελ. 81.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Δ. 'Όνομα και όνοματοθεσία, Λαογραφία Κ. 495.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΔΗΜ. 'Απειραθίτικες δεισιδαιμονίες, Ναζιακόν Μέλλον 27.7.1938.
- ΠΑΠΑΔΑΚΗ ΕΙΡΗΝ. Στά παλιά κρητικά χρόνια, 'Αθήνα 1981.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΘ. Δεισιδαιμονίες και προλήψεις Τραπεζούντος, 'Αρχ. Πόντου Α' (1928), σελ. 220.
- ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΑΓΓ. Λαογραφικά του χωριού 'Άγιος, 'Αρχ. Εύβ. Μελετών, τόμ. Β (1936), σελ. 200.
- ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Τ. Λαογραφικά της Εύβοίας, 'Αρχ. Εύβ. Μελετών, τόμ. ΙΓ, 182, 184.
- ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Δ. 'Ησιόδαιοι προλήψεις και δεισιδαιμονίαι, ΕΛΛ, τόμ. 11 - 12, σελ. 14.
- ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Δ. 'Ανέκδοτα κείμενα του Φωριέλ, Λαογραφία ΙΣΤ, 209.
- ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ. 'Ηθικά, έκδοση «Βιβλιοθήκη τών Έλλήνων».
- ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚ. Παραδόσεις Α, 'Αθήνα 1904 (σελ. 617 - 621, αριθμ. παραδ. 990 - 997 και 507 - 508 και παραδόσεις 833 - 835).
- ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚ. Λαογραφική 'Επιθεώρησης (Κρητικός 'Αστήρ), Λαογραφία Α, 358.
- ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚ. Διατή ή Τρίτη θεωρείται άποφράς ήμέρα (Σκόκκον 'Ημερολόγιον 1897, σελ. 343 - 9, 'Αθήνα· μηνιαίον παράρτημα Β' 1909, σελ. 2230 - 3). Λαογραφικά Σύμμεικτα Α, σελ. 42 - 7.
- ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΣΤΟΑ. 1971.
- ΠΟΡΤΟΥΛΑΣ Π. Θ. - ΚΟΚΜΟΤΟΣ Ι. Χ. Λαογραφικά και ιστορικά 'Αμυγδαλιās Πλέσσας, 'Αθήνα 1966.
- ΠΟΥΔΙΑΝΟΣ Α. Λαογραφικά 'Ικαρίας, τόμ. Α (200), 'Αθήνα 1976.
- ΡΟΥΣΑΛΗ - ΔΙΑΤΣΙΝΤΟΥ ΣΟΦΙΑ. Λαογραφικά Λεωνιδίου.
- ΡΩΜΑΙΟΣ Κ. Κοντά στις ρίζες, Β' έκδοση «'Εστίας», 'Αθήνα 1980, σελ. 323 - 327.
- ΣΑΡΑΝΤΗ - ΣΤΑΜΟΥΛΗ ΕΛΠ. Προλήψεις και δεισιδαιμονίες της Θράκης, Λαογραφία ΙΓ - ΙΔ.
- ΣΑΡΑΝΤΙΔΗΣ ΑΡΧ. 'Η Σιναιός της Καππαδοκίας, 'Αθήνα 1899.
- ΣΕΤΤΑΣ ΔΗΜ. Ξόρκια από τη βορειο - ανατολική Εύβοια, 'Αρχ. Εύβ. Μελετών, τόμ. Δ (1955) 34.
- ΣΕΤΤΑΣ ΔΗΜ. Γλώσσα και λαογραφία της Εύβοιας, 'Αρχ. Εύβ. Μελετών, 'Αθήνα 1960, τόμ. Ζ., 83.
- ΣΙΕΤΤΟΣ Γ. Λαογραφικά και ιστορικά Ξηροκαρύταινας Γορτυνίας, Πειραιās 1982.
- ΣΙΕΤΤΟΣ Γ. 'Εθίμα στις γιορτές, Πειραιās 1975 (σελ. 84 - 102).
- Σ'ΤΑΓΕΙΡΙΤΗΣ ΑΘΑΝ. 'Όρυγία, Βιέννη 1815, τόμ. Α. 198.
- ΣΤΑΜΑΤΗΣ Κ. Τά Λαογραφικά της Κορινθίας, Κορινθιακά, τεύχος 6/1978, σελ. 273.
- ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ Κ. 'Ηπειρωτική μαντεία.
- ΣΤΕΦΑΝΟΥ Μ. Συριανές σελίδες, τόμ. Β' 'Αθήνα 1973.
- ΤΟΣΚΑ - ΚΑΜΠΑ ΣΟΥΛΑ. Λαογραφικά 'Αργιθέας, Θεσσαλικών 'Αγράφων, 'Αθήνα 1981.

ΤΣΑΓΓΑΛΑΣ Κ. Τὸ ἀνακάλυμμα τῶν νεκρῶν καὶ ζωντανῶν στὰ νεοελληνικὰ ὕδρο-
μαντικά καὶ κατοπτρομαντικά ἔθιμα, Γιάννενα 1977.

ΦΑΡΑΝΤΟΣ ΧΑΡ. Δ. Τὰ νεκροταφεῖα καὶ τὰ νεκρικά ἔθιμα τῆς περιοχῆς Κάβο
Ντόρο τῆς Εὐβοίας, Ἄρχ. Εὐβ. Μελετῶν, τόμ. Κ., σελ. 95 - 124.

ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ Ε. Λαογραφία Β, 703.

ΦΛΩΡΑΚΗΣ ΑΛ. Τήνος, λαϊκὸς πολιτισμὸς, Ἀθήνα 1971.

ΧΑΤΖΗΑΠΟΣΤΟΛΟΥ. Αἱ μαντικαὶ τέχναι εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα (σελ. 251 -
252).

ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ Κ. Ξόρκια ἀπὸ τὴν Κύπρο, Λαογραφία ΙΓ, 26 - 27.

ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ ΣΤ. Ἀποφράς (ἄρθρο στὴν ἐγκυκλοπαίδεια Ἑλευθερουδάκη).

ΔΕΚΚΑΣ Ν. Ρύπος, Ἐρινεός, Σαλμενίκα, μονογραφία ἱστορία, γεωγραφική, Ἀθήνα
1916 (Λαογραφία ΣΤ, 665).

ΣΤΗΝ ANNA

Ἡ φωνή σου
ἓνας καταρράκτης
ἀπὸ γαλανὰ ρυάκια.

ANNA — ΕΝΑ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἄννα — ἓνα θαλασσινὸ τραγούδι
ποῦ τραγουδῆσαν γιὰ τὰ μάτια σου
τὰ κύματα τοῦ Ρήμι.
Εἶταν ἓνα γαλάζιο ταγκὸ
στὶς γλυκεῖες ἀκτὲς τῶν πόθων.
Ἔμειναν οἱ νύχτες ἀπαλές
ἀπὸ φῶτα κι ἀπὸ γυναῖκες
μεταφέροντας τὴ φωτεινὴ μαγεῖα
τῶν παιδιῶν τῆς Σκανδιναβίας.
Ἄλλὰ ξανάρθες
μέσ' ἀπὸ κάθε ἐπώδυνη στιγμή
στὴν ἀστραπὴ τῶν ξεμοναχιασμένων ἀκτῶν
μέσ' ἀπὸ ἀνέμους γιομάτους μίαν αὐγὴ
ποῦ ἔρχονταν μὲ τὰ φιλιὰ τῶν γυναικῶν
καὶ τὸ βλέμμα σου
φωτισμένο ἀπὸ μελαγχολία.

ROBERTO PASANISI
Μετάφρ. Γ. Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

JON GHICA (1816 - 1897)

Εισαγωγή - Μετάφραση - Σημειώσεις: ΜΕΣΕΒΡΙΝΟΣ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΡΟΥΜΑΝΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ

Ο Ιων Γκίκα σιάθηκε ένας από τους πρωτεργάτες της πολιτικής και παιδευτικής αναγέννησης που συντελέστηκε στις Ρουμανικές χώρες, αρχίζοντας να παίρνει μορφή αμέσως μετά το τέλος της Φαναριοκρατίας. Σπούδασε πολιτικός μηχανικός, μελέτησε πολιτική οικονομία στο Παρίσι και άκουσε τους διάσημους πανεπιστημιακούς δασκάλους Μισσέ και Edgar Κινέ. Κρατούσε από αρχοντική γενία, αλλά εμπνέονταν από δημοκρατικές αρχές, και συμμετείχε δραστήρια στις πολιτικές και παιδευτικές ζυμώσεις του καιρού-του, μαζί με τους προοδευτικούς ανθρώπους της γενίας-του με σκοπό να απαλλαγεί ο Ρουμανικός λαός από την πολιτική και πνευματική εξάρτηση. Η επαναστατική αφή γενία ετοίμασε την αστική επανάσταση του 1848 που, παρόλη την αποτυχία, είχε σημαντικότητες συνέπειες για τις μελλοντικές εξελίξεις.

Στον πνευματικό τομέα ο Γκίκα πρωτοστάτησε στην έκδοση προοδευτικού περιοδικού (1844). Αργότερα δίδαξε στο πρώτο πανεπιστήμιο της Μολδαβίας και έγινε μέλος της Μιχαηλίνης Ακαδημίας στο Ιάσι. Μετά την ένωση των Ρουμανικών πριγκιπάτων (1859) κατέλαβε ανώτερα πολιτικά αξιώματα. Η πολιτική-του ιδεολογία παρουσιάζει κάποια ρωγμή, όταν μετά την αποτυχία της επανάστασης του 1848, δέχτηκε να διοριστεί από τη σουλτανική κυβέρνηση διοικητής (μπέης) της Σάμος (1854-58). Οσοίσο εργάστηκε με αφοσίωση για τη διάδοση και την εθνικοποίηση της ρουμανικής παιδείας, που την εποχή εκείνη θρυσκότανε ακόμα κάτω από τον έλεγχο ξένων εκπαιδευτικών, Ελλήνων και Γάλλων.

Ο Γκίκα δεν ήταν λογοτέχνης. Τα λίγα έργα που έγραψε είναι επιστημονικά. Η μοναδική συμβολή-του στη λογοτεχνία είναι μια σειρά από επιστολές που στα τελευταία χρόνια της ζωής-του είχε γράψει στο φίλο-του ποιητή Βασίλε Αλεξαντρη. Οι επιστολές αυτές αποτελούν ένα κεφάλαιο από ενθυμιάματα και ζωντανές ματιές στο παρελθόν, που συχνά χρησιμεύουν για ιστορικό υλικό. Αλλά ταφτόχρονα φανέρωσαν ένα προικισμένο αφηγητή, που η νέα ρουμανική πεζογραφία πολλά του χρωστά στα πρώτα-της βήματα.

Η επιστολή που μεταφράζουμε παρακάτω περιέχει είδησες γύρω από τη δράση των Ελλήνων δασκάλων στη Βλαχία και δίνει μια γενικότερη εικόνα της παιδευτικής κατάστασης στη χώρα αυτή τις πρώτες δεκαετίες μετά την Ελληνική επανάσταση. Η αφήγηση στηρίζεται στην εμπειρία του αφηγητή που διαθέτει και φαντασία και χιούμορ, αναγκάζοντας τον αναγνώστη να την παρακολουθήσει όχι μόνο με ενδιαφέρο για τα πρόσωπα και τα περιστατικά της ιστορίας, παρα και με ικανοποίηση για τις αρετές-της ως λογοτεχνική επίτευξη. Αξίζει να προσέξουμε τις απήψεις του Γκίκα για τα εκπαιδευτικά προβλήματα του καιρού-του, καθώς και τη γλώσσα-του, όπου συναντούμε ελληνικές λέξεις και εκφράσεις, όπως είχαν περάσει στη ρουμανική γλώσσα της εποχής εκείνης. Αλλωστε, όπως ο ίδιος έμμεσα μαρτυρεί, τα πρώτα-του γράμματα τα έμαθε ελληνικά.

Τέλος, στη μετάφραση παραλείπουμε ελάχιστες περιγραφές από το κείμενο, όσες δεν ενδιαφέρουν ιδιαίτερα τον Έλληνα αναγνώστη.

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

22 Οχτώβρη 1882

Αγαπητε φίλε,

Θυμάσαι εκείνον τον

... όμορφον καιρο
που ένας δάσκαλος γραικος¹
με ραβδι αρματωμένος
παράδινε φανερωσ²
αριθμητικη
και γραμματικη
και ιστορικη
απ' εδω κι απ' εκει;³

Με τους Φαναριώτες ηγεμόνες είχαν περάσει στον τόπο-μας πλήθος δάσκα-
λοι (λογιότατοι),^{3α} παιδαγωγοι στ' αρχοντικά σπίτια. Αφτοι μάθαιναν τ' αρχον-
τόπουλα να μιλουν, σαν μεγαλώσουν, τη γλώσσα του Φαναριου με τον ηγεμόνα
και με το μέγα ποστέλνικο.⁴

Δεν έφτασα τους διάσημους εκείνους δάσκαλους: το Λάμπρο Φωτιάδη, το
Βαρδάλαχο, τον Κομητα, που φορούσαν ισλίκι⁵ και βράκες, γνώρισα όμως τον
περιλάλητο Κερκυραίο, που ήταν προικισμένος με γερο μνημονικο και στάθηκε
παιδαγωγος του Μανολάκη Baleanu και τον υπηρέτησε ως το τέλος της ζωης-του·
έχω δει τον κομψο Μυτιληναίο, που αλλοιθώριζε και φορούσε στραβα ένα καπέλο
δυο φορές φαρδύτερο στην κορφη. Αφτος, αφου εβγαλε ξεφτέρι τους γιους του
Δινίκου Γολέσκου, το Νικολάκη και το Στεφαν, πέρασε στους Κρητσουλέσκηδες,⁶
και στο τέλος κατάληξε έμπορας και πουλούσε τσορβα,⁷ φροντίζοντας με την ίδια
προθυμία το στομάχι όπως και το πνέμα των νέων που έπεφταν στα χέρια-του.
Γνώρισα το σκληρο Κορυτσα, που ξυλοκοπούσε αλύπητα τ' αδέρφι-του. Ελαβα μέ-
ρος στην παράσταση^{7α} του έργου Ο ι γ ι ο ι τ ο υ Β ρ ο ύ τ ο υ με τον
επικο Αριστία,⁸ και στο Παρίσι συναναστράφηκα με το μελίχιο Λυκιαρδόπουλο,
που τραγουδούσε κομμάτια από τη Νό ρ μ α σε ήχο ψαλτικης.

Απο το Σηκωμο και ύστερα όλοι αφτοι παράτησαν το αντερι⁹ και το σουρωτο
σκούφο και βάλανε τα φράγκικα. Σχεδόν όλοι φορούσανε καφε ανοιχτο φράκο με
μακριες ουρες ίσαμε τους αστράγαλους και μπρούντζινα κουμπια, πράσινα παντα-
λόνια, τεντωμένα στα μερια, ρηγωτο γελέκο, μωβ γραβάτα και σκληρο κολάρο ως
απάνω στ' αφτια.

Η μέθοδο διδασκαλίας, όπως και το πρόγραμμά-τους ήταν ίδια σε όλους. Αρ-
χίζανε με το Ε κ λ ο γ ά ρ ι ο ν, απο το Φ ί λ ε Γ ρ η γ ό ρ ι ε, ένα ειδος
χρηστομάθειας ad usum delphini (το δελφίνι ήταν ο φίλος-μας Γρηγόρε Καρα-
κάς, που για χάρη-του κάποιος δάσκαλος, ο Χρυσολωρας, είχε γράψει το έργο
αφτο. Σαν έφτανες στο τελεφταίο φύλλο του βιβλίου, σε περνούσε στην Τ ε ρ ψ ι -
θ έ α, έτσι λεγότανε η γραμματικη που είχε γράψει ο σοφος δάσκαλος Νεόφυ-
τος Δούκας. Σού'δινε ανάγνωση τους Ν ε κ ρ ι κ ο υ ς δ ι α λ ό γ ο υ ς του
Λουκιανου και σ' έζεβε στην τεχνολογία. Αν έκλινες σωστα το όνομα, το ρήμα, γλί-
τωνες' αν όχι, τ ί π τ ω !¹⁰ Ο λογιότατος δε σκοτιζότανε αν καταλάβαινες ή όχι,
αν ήξερες ποιος ήταν ο Χάρων, τί ήταν η εξουσία του Δία. Τσοτε' απο τρία ή
τέσσερα χρόνια ήτανε στον Ξενοφόντα ή στον Πλούταρχο, κάνοντας γνωριμία
και με το συνταχτικο. Ταίριαζες άλλα τρία τέσσερα χρόνια το ουσιαστικο με το επί-
θετο, το επίρρημα και την αντωνυμία, κι αν τύχαινε και δεν τα μπερδεβες, καλως'
αν όχι, - τ ί π τ ω !... Δεν είχε σημασία αν καταλάβαινες την Κ ύ ρ ο υ Πα ι -
δ ε ί α, αν γνώριζες ή όχι τα μέρη απ' όπου είχαν περάσει οι μύριοι. Καμμια
προσοπάθεια να σε ελκύσει ο βίος του Τιμολέοντα ή του Επαμεινώνδα. Το παν

ήταν να κατέχεις την τεχνολογία και το συνταχτικό. Τότε σε περνάσε στους ποιητές, αρχίζοντας με το Μ ή ν ι ν ά ο ι δ ε , και μέσα σε δέκα χρόνια σ' έκαμνε φωστήρα, τ έ λ ε ι ο ς .¹¹ Χωρίς σοβαρές γνώσεις ιστορίας, χωρίς φιλοσοφία και χωρίς στοιχεία μαθηματικών, σ' έπαιρνε μια Κυριακή απο το χέρι και σε παρουνσίαζε στους γονιους-σου λέγοντας με στόμφο:

«Το παιδι τελείωσε το σχολείο!»

Η είδηση πήγαινε από δάσκαλο σε δάσκαλο ως το παλάτι. Κι αν βαστούσες απο τζάκι, ο Βόεβοδας σ' έντυνε με καφτάνι και σε πάντρεβε με την κόρη-του, με την ανεψια-του, ή με καμια παρακόρη του σπιτιου ξεχασμένη απ' το Θεο εκει μέσα. Όταν ο Δημητράκης Βυζοϊανι, γιος πλούσιου βογιάρου απο το Βυζαυ, τέλειωσε το σχολείο, ο [ηγεμόνας] Καρατζας τον πάντρεψε με την ξαδέρφη-του τη Σουλτανίκα, που θα τη γνώρισες και συ. Όταν ο Νικουλάκης Γκίκα βγήκε τ έ λ ε ι ο ς , ο βόεβοδας τού 'δωσε την ανεψια-του τη Σμαραγδίτσα, την κόρη της Δέσποινας Ναστασίτσας, και τον έκαμε αγα. Όταν ο Κερκυραίος έφερε στο παλάτι το Μανολάκη Μπαλεάνου, ο ηγεμόνας Σούτσος του άφησε να μεγαλώσουν τα γένεια και τού 'δωσε την κόρη-του δομνίτσα¹² Κατίγκα, προικίζοντάς-τη με το χτήμα της πολιτείας Tirgovistea. Βλέπεις, τότε ήταν που σηκώθηκε όλο το Τ'ργόβιστε στο ποδάρι, κι ήρθανε μικροί και μεγάλοι στο Βουκουρέστι με αναφορες και παράπονα στο ντιβάνι. Πήγανε στην εκκλησια του Αη Νικόλα του Φτωχου στη λεωφόρο Βικτώριας,¹³ και μετα τη λειτουργία βγήκανε στην αβλη της εκκλησίας, κρατώντας κίτρινες λαμπάδες που τις σβήνανε μέσα σ' ένα βαρέλι με αναμένη πίσσα, φωνάζοντας:

«Καταραμένος νά 'ναι ο Βόρνικος!... κι έτσι να σβήσει το σπίτι-του!»

Έχουν και λένε πως σηκώνονταν οι τριχες του κεφαλιου-σου. Ο Βόρνικος που αφορίζαν ήταν ο βογιάρος που είχε υπογράψει τη δωρεα του τσιφλικιου.

Δεν είχε κλείσει χρόνος, κι η δομνίτσα, η γυναίκα του Μπαλεάνου, πέθανε στη γέννα. Ο άρχοντας, ο πατέρας-της, πέθανε κι αφτος, φαρμακωμένος απ' τους δικους-του, κι αργότερα το σπίτι του βογιάρου που είχε υπογράψει έσβησε πραγματικά.

Απο τότε βγήκε ο λόγος «στόμα του Τ'ργόβιστε».

Το χτήμα εκείνο κανένας πια δεν μπόρεσε να το πλησιάσει κι ως τα σήμερα έμεινε της πολιτείας. Λένε όμως πως το κολοβώσανε λιγάκι τον τελεφταίο καιρο.

Λοιπον τότε με τους Έλληνες δάσκαλους η μέρα των παιδιων αρχίζει με την ανατολη του ήλιου και τέλειωνε κάπου δυο ώρες μετα το ηλιοβασίλεμα. Το πρωι γλυκο και καφε, το μεσημέρι γέβμα γερο με σουπα και βραστο κρέας' έπειτα καμια δυο ώρες ύπνο. Μετα τον ύπνο πάλι γλυκο και καφε' το βράδυ φαγητο και ύπνο. Η πιο αγαπημένη ώρα των παιδιων ήταν του απογευματινου ύπνου, αν ο Ρωμhos δε σου σφαλούσε την πόρτα, για να σ' εμποδίσει να παίξεις στην αβλη στον κήπο. Αν σε κλειδωνε, δε σου 'μεινε άλλη σωτηρία, παρα να πιάνεις κάμποσες μύγες, να κρεμας απάνω-τους μπαμπάκι και να τις αφήνεις να γαργαλέβουν τη μύτη του δάσκαλου που κοιμότανε. Ο Ρωμhos ξυπνούσε φουρκισμένος και, για να βρει την ησυχία-του, σου άνοιγε την πόρτα και σ' έβγαζε όξω. Αλλο που δεν ήθελες! Το βράδι σε πήγαινε περίπατο στο λόφο της Μητρόπολης, στον κήπο της Bresla ή του Desliu, όπου έσμιγε με άλλους Γραικους. Και τότε νά 'κουγες νέα και συζήτησες που παίρναν κι έδιναν. Ξωστος καθγάδες άναβαν, λες κι ήταν μυθικοι ήρωες, πού 'τρωγαν αναμμένα κάρθουνα και κατάπιαν φλόγες.

«Αν ήμουν εγώ στη θέση του Μπότσαρη, έλεγε ο γενναίος Κορutzας, δε θά 'κανα επίθεση από τη δεξια πτέρυγα, παρα θα τραβούσα ίσια στη μέση της παράταξης και δε θά 'φηνα ρουθούνι να γλυτώσει από τους Τούρκους».

Ὁ Μυτιληναῖος με την πολλή γνώση, σαν νησιώτης που ἦτανε κι ἔξερε ἀπο θάλασσα, φώναζε ὅσο μπορούσε:

«Ἄν ἤμουνα ἐγὼ ἐκεῖ, δε θά 'φηνά το Μιαούλη ν' ἀνάψει το μπουρλότο με το βοριά' θα περιμένα να γυρίσει νοτίας και θά 'καιγα ὅλα τα τούρκικα καράβια. Ἀκουσ ἐκεῖ να του ξεφύγει ο Καπουδαν πασας!»

Πόσες φορές δε μου 'ρχότανε να τους πω: «Χριστιανοί-μου, ἀφου εἰσαστε τόσο γενναῖοι, γιατί δεν πάτε κεικάτου να πολεμήσετε, νά 'βρω κι ἐγὼ την ησυχία-μου;»

Στα μάτια-τους ὅλοι οἱ ἥρωες του γιγάντειου ἐκείνου αγώνα, ο Μπότσαρης, ο Κολοκοτρώνης, ο Κωλέτης, ο Μιαούλης, ο Κανάρης, ο Σαχτούρης, ἦταν ἀποκλειστικά Ἕλληνες, δεν ἤθελαν να παραδεχτον πως οἱ Σουλιώτες, οἱ Μανιάτες, οἱ Σπετσιώτες και οἱ Ἡπειρώτες εἶναι ὅλοι-τους σχεδον Ἀρβανίτες και Ρουμάνοι.¹⁵ Ἐκεῖνον τον καιρο εἶχε ἐρθει κι ἕνας ἀγριάνθρωπος, που σαν ἀκουγε πως τον Μπότσαρη τον λογάριζαν Ρωμηο, θύμωνε και τους φώναζε ἀπότομα:

«Ὀχι Γραικος! Ἀρβανίτης, μπρε!»

Ετούτος ἐρχότανε ἀπο τον πόλεμο. Ο Γιώργης ο Σερίφης, ἀφο ἦταν τ' ὀνομάτου, εἶχε μεγαλώσει στο σπίτι του Κίτσου, του πατέρα του Μάρκου Μπότσαρη, στο Σούλι, πάνω στα βουνά. Μ' ὅλο που ο Ἀλήπασας ο Τελεπενλης εἶχε χρησιμοποιήσει κάθε δόλο του Νούτσου και του γιατροῦ Βόγια, που ἦταν οἱ ἐμπιστοί-του και με τη βοήθειά-τους εἶχε ξεπαστρέψει πολλούς μπέηδες κι ἄλλους δυνατους ἀπο την Ἀλβανία, μουσουλμάνους και χριστιανους, δεν μπόρεσε οὔτε να πιάσει, οὔτε να νικήσει τον μπέη του Σουλίου, το Σταβραητό. Και στο τέλος, για να ζήσουν' ἀδερφικα, ἀναγκαστήκανε να δώσουν ὁμηρους ο ἕνας στον ἄλλον, τα παιδια-τους. Ο Κίτσος Μπότσαρης εἶχε δώσει στον πασα το γιο-του το Μάρκο, δώδεκα χρονω παιδι. Ο Σερίφης, ο σύντροφός-του, τον ἀκολούθησε. Ἐστερ' ἀπο δυο χρόνια υπομονή, σηκώνεται μια νύχτα ο Μάρκος, ξυπνάει το Σερίφη και του λέει:

«Γιώργη, να φύγουμε!»

Τό 'πανε και το κάμανε. Ξεκινουν τα παιδια πηδώντας πάνω ἀπο τειχια και χαλιάκια των Ἰωαννίνων. Μα τη στιγμή που θά 'βαζαν το πόδι-τους στη λήφτερη γη, τα προφταίνουν ἀπο πίσω οἱ ἄνθρωποι του Τελεπενλη, τα βουτουν και τα πάνε πεσκέσι πίσω στα Γιάννινα. Το Μάρκο δεν τον πείραξε ο Ἀλης, γιατί φοβότανε τον Κίτσο' ὁμως τον καημένο το Σερίφη τού 'δωσε κάμποσες μπαστουνιες και τον κράτησε δυο χρόνια στα σίδερα. Ὅταν εἶδε πια λυμένα τα πόδια του φίλου-του, ο Μάρκος τό 'σκασε για δέφτερη φορα, και παρόλες τις τουφεκιες ἀπο τους Ἀρβανιτάδες του Ἀλη, κατάφερε να φτάσει στην Πρέβεζα. Ἀπο τότε ο Σερίφης ἔζησε πάντα κοντα στο Μάρκο. Στην Ἑλληνικη Ἐπανάσταση τον ἀκολούθησε σε δώδεκα μάχες, ὥσπου τον ἔβγαλε ἀψυχο στα χέρια-του μες ἀπο το τούρκικο στρατόπεδο. Με τρία βόλια στο στήθος σούρθηκε ἀπο σπηλια σε σπηλια, κι ἀκολουθώντας τον οὐρανο το «δρόμο της Παναγίας»,¹⁶ ἔφτασε στο Μπαλτένι κοντα στο Γκερργανι. Ἐκεῖ, με λίγα κομμάτια παστουρμα, κουλούρια και τρεις τέσσερις τσαπέλες σῦκα, ἀνοῖξε μαγαζι, ἀργότερα τό 'καμε χάνι και το χάνι ἐγινε ἀγρόχτημα με ἀρχοντικο μεγαλόσπιτο, ὅπου ἔζησε σαν ντερέμπεης ὡς τα 1874.

Το σπίτι ἦταν ἀληθινὸ κάστρο και το δωμάτιό-του σωστό οπλοστάσιο' τρεις τέσσερις σισανέδες πάντα γεμάτοι ἴσαμε τη μπουκα, σπαθια, γιαταγάνια, πιστόλες, λόγχες και τσεκούρια σκέπαζαν τους τοίχους γύρω ἀπο το εικονοστάσι. Στον ἐξώστη δεξια κι ἀριστερα ορθώνονταν δυο μετερίζια, που σημάδεβαν ἴσια πάνω ἀπο την πόρτα του κεφαλόσκαλου. Οὔτε με κανόνι δεν μπορούσες να το πάρεις. Ἡ πρώτη φροντίδα του ἀρέντη Γιώργη σαν σηκωνότανε το πρωι ἦταν να πάρει τις πιστόλες κάτω ἀπὸ το προσκεφάλι και να τις βάλει στην τσέπη-του. Εἶχε χρήματα κρυμμένα και φοβότανε τους ληστες.

Μια μέρα, καθώς έσπερνε λουλούδια στο περιβόλι, μπαίνουν δυο άγνωστοι και τον ρωτάνε μήπως είχε δουλίες να τους δώσει. Ήτανε μαραγκοί, έλεγαν. Εκεί που τους συμφωνούσε για κάτι φράχτες, ο ένας του ρίχνει θηλία στο λαιμό και τον σφίγγει. Ούτε πρόφτασε να βγάλει τις πιστόλες, τον ρίχνουνε στο λεφτό χάμου και τον πήραν σηκωτό. Το σπίτι ήταν απ' όξω ζωσμένο απο είκοσι ανθρώπους οπλισμένους: ήταν ο Μιχάλε ο Μπόνεα, δέκα χρόνια ο φόβος και ο τρόμος δύο νομων. Τρέχουν οι χωρικοί απο το Μπαλτένι, αλλά είναι άοπλοι, κι οι ληστες τους κρατούν σ' απόσταση τουφεκώνοντας ολοένα απο την πόρτα κι απ' τον εξώστη. Η γυναίκα του πάρεδρου, αληθινή καλλονή, πέφτει χτυπημένη. Σηκώνουν τον άτυχο το γερο-Σερίφη και τον πάνε μέσα και τονε βασανίζουν άγρια, για να μαρτυρήσει πού κρατάει τα λεφτα. Πνιγμένος στο αίμα, πέφτει λιπόθυμος. Οι ληστες γκρεμίζουν τις θερμάστρες, τρυπούν τους τοίχους, θρίσκουν δεκαπέντε χιλιάδες λεί, κι απο δω παν κι άλλοι.

Ο Γιώργης ο Σερίφης έμεινε κάπου δυο μήνες στο κρεβάτι και πέθανε τη μέρα ακριβώς που τουφεκίζαν τον Μπόνεα στο ζωπάζαρο.

Με τους Έλληνες δάσκαλους οι γιοι των βογιάρων τυχαία κι αρπαχτα μόνο μαθαίνανε ρουμανικά, μερικοί δε μαθαίνανε καθόλου. Μου άρεξε ν' ακούω το λογοθέτη Ματάκε, το βράδι, καθώς διάβαζε τους Βίους των Αγίων ή τα κατορθώματα του Μεγαλέξανδρου, που πολέμησε, καβάλα στο Βουκέφαλο, το Ρήγα Πωρ και τα πουλικά με τη σιδερένια μούρη. Ακόμα δεν καταλάβαινα καλά τις ιστορίες του Ω ρ α ί ο υ Α ρ γ ύ ρ η , τον διάβασα όμως πολλές φορές. Ο Πετράκε Ναέσκου ήταν γραμματικός του πατέρα-μου, παλιος μαθητής του Λάζαρ¹⁷ μέσα σε λίγες βραδιές με είχε μάθει να γράφω τα ρουμανικά: διάβαζα κι έγγραφα στην εντέλεια τις πιο λόγιες γραφές.

Η κυρα μάνα Ελένκα Δουδεάσκα,¹⁸ αδελφή της γιαγιάς-μου, χήρα του ποιητή Α λ έ κ ο υ Β α κ α ρ έ σ κ ο υ και μητέρα του ποιητή Γ ι ά ν κ ο υ Β α κ α ρ έ σ κ ο υ ,¹⁹ είχε σεντούκια γεμάτα έγγραφα ιδιοκτησίας. Μ' έπαιρνε στο σπίτι-της και της διάβαζα ώρες ολόκληρες αναφορές²⁰ του κυβερνητικού συμβούλιου των πέντε, των επτά και του συμβούλιου των πρωτοβογιάρων. Είχα τύχη που περιοριζότανε να της διαβάζω από το ω ς ε κ τ ο ύ τ ο υ και κάτω. Τελειώνοντας, μου πρόσφερνε γλυκό και μού 'δινε ένα κομμάτι κυδονόπαστο, τυλιγμένο σε χαρτί κι εγώ της φιλούσα το χέρι. Ποτε δεν παράλειπε να μου πει:

«Έλα να σε φιλήσω, αρχοντόπουλό-μου' γιατί, σαν συλλογίζουμαι την αρχοντία του σογιου-μας, έτσι μού 'ρχεται ζάλη. Εμεις έχουμε συγγένεια μ' όλους τους μέγλους άρχοντες, και με τους Γ'νδέστηδες, και τους Μπαρκανέστηδες, και τους Κ'μπινέηδες, και με τους Φιλιπέστηδες, και τους Καντεμίρηδες,²¹ ακόμα και με τη Μαρία Τερέζα.»

Επειτα άρχιζε να μου διηγείται πώς συμπεθεριάσαμε και συγγενέψαμε με το καθένα απο τ' αρχοντικά τζάκια. [. . . . .] Λησμονούσε να μου εξηγήσει απο πού κι ωσπου είχε συγγένεια με τη Μαρία Θηρεσία' και σαν τη ρωτούσα, μου απαντούσε:

«Βλέπεις, εδω δεν ξέρω καλά πώς έρχεται η σειρά της συγγένειας' όμως ξέρω χωρίς άλλο πως συγγενέβουμε.»

Ιδιαίτερα μου άρεξε ν' ακούω το Γιάνκου Βακαρέσκου, όταν ερχόταν στο σπίτι-μας και απάγγελνε το Θ λ ι μ μ έ ν ο β ο σ κ ο , την Ω δ η στο σ τ έ μ μ α της πα τ ρ ί δ α ς . . . Αργότερα ο Ελιαδ²² μού 'δωνε μαθήματα ρουμανικής γραμματικής και αποστήθιζα τις μετάφρασες απο τους ρεμβασμούς του Λαμαρτίνου. Γύρω στα 1830 ο Vaillant²³ είχε ανοίξει ένα σχολείο κοντα στην εκκλησία της Σταυροπόλεως, κι όλα τ' αρχοντόπουλα: Φιλιπέστηδες, Γραδιστεάνηδες,

Μπαλατσέανοι, Γκίκιηδες, Ροσέττηδες, Μπουδιστένοι, Γκολέστηδες²⁴ παρατούσανε τους Έλληνες δάσκαλους και τρέχανε στο γαλλικό σχολείο.

Το πέρασμα απο το ελληνικό σχολείο στο γαλλικό και στο ρουμανικό είχε αρχίσει απο καιρο, απο τα χρόνια της Γαλλικής επανάστασης, με τους Laureyson, Ricordon, Colson, Mondoville κ.ά., όλοι κόμητες και μαρκήσιοι μετανάστες που έγινα δάσκαλοι. Γύρω στα 1806, όταν κατέβηκαν οι μόνσκοβοι, κάμποσοι νέοι και νέες στις αρχοντικές οικογένειες μιλούσαν τα γαλλικά.

Με τον Λάζαρο, με την ηγεμονία του Γκρηγόρε Γκίκα, με τον Εουφροσιν Ποτέκα, τον Κωστάκε Μορόι, το Συμεων Μάρκοβιτς, τον Πετράκε Ποενάρου το ρουμανικό σχολείο πήρε ώθηση. Τα ξένα εκπαιδευτήρια του Λάμπρου, του Βαρδάλαχου και του Βαγιαν είχαν μετατραπει σε συστηματικές εθνικές σχολές, με εκατοντάδες καθηγητες της ιστορίας, φιλοσοφίας, μαθηματικων, ξένων γλωσσων, ζωντανων ή όχι. Γυμνάσια, λύκεια, κολλέγια, φιλοσοφικές, φυσικομαθηματικές, νομικές, ιατρικές σχολές, τίποτα δε μας λείπει, και μ' όλα αφτα δεν φαίνονται ν' ανατέλλουν φωστήρες στον ορίζοντα των γραμμάτων, μονάχα πλήθος δικηγόροι και δημοσιογράφοι, ένα μπουλούκι που πάνω απο δύο δεκαετίες αλληλοαναθεματίζουν με τα ίδια λόγια:

— Κλέφτες! Ληστες! Προδοτές! Εμεις ενώσαμε τα πριγκιπάτα, εμεις φέραμε τον ξένο βασιλιά, το Σύνταγμα, εμεις δημιουργήσαμε το στρατο, την ανεξαρτησία, τα οικονομικά, τη βασιλεία κλπ.

Και οι άλλοι απαντούν με τα ίδια ωραία λόγια:

— Όχι εσεις, - εμεις!

Και πάει λέοντας. Μερικων η έξαψη έφτασε στο σημείο να πιστέβουν κι ίδιοι τα όσα λένε και γράφουνε. Πως τάχα χωρις αφτους δε θα ύπαρχε ρουμανικό κράτος, και πως, αν λείψουν αφτοι, ο κόσμος θα βουλιάζει. . .

Μια φορα είχα πάει να δω έναν απ' αφτους τους αλλοπρόσαλλους. Ηταν άρωστος, τον βασάνιζαν οι θέρμες. Μου λέει:

«Είμαι πολυ άσχημα, θα πεθάνω. Όχι πως φοβάμαι το θάνατο' ξέρεις πόσα βόλια έχω στο κορμι-μου. Το χάρο τον αντίκρισα πολλές φορες κι έχω συνηθίσει με δάφτονε. Όμως σκέφτομαι, αν πεθάνω, τί θ' απογίνει η πατρίδα!»

[. . . . .]

Ο τάδε τελειόφοιτος γυμνασίου γράφει στην εφημερίδα δυο αράδες, κι αφτες σε γλώσσα αξιοθρήνητη, και μονομίας τον βλέπεις και παθαίνει φαντασιοπληξία σε βαθμό να πιστέβει πως είναι μεταρρυθμιστης, δημιουργος, σωτήρας.

Κανεις δεν μπορεί ν' αρνηθει, πως τα σχολεία-μας, εξον απο τις πανεπιστημιακές σχολές της νομικής και της ιατρικής, δώσανε πενιχρα αποτελέσματα ίσαμε τώρα. Οι νέοι που παίρνουν το bacalaureat²⁵ στον τόπο-μας δεν μπορούν να συγκριθουν ούτε στις αρχαίες γλώσσες, ούτε στην ιστορία, ούτε στη φιλοσοφία, ούτε στα φυσικομαθηματικά με εκείνους που τελειώνουν το κολλέγιο στη Γαλλία, στη Γερμανία, στην Ιταλία, στο Βέλγιο ή στην Ελβετία. Η γυμνασιακή-μας εκπαίδευση δεν είναι αρκετα σοβαρη, οι καθηγητες όχι όσο χρειάζεται απαιτητικοι, ούτε αρκετα αφστηροι στις εξετάσεις. Ο πανεπιστημιακος βαθμος χαρίζεται με εφκολία κι έγινε προσιτος στα πιο μέτρια μυαλα. Η έλλειψη σοβαρότητας στην κλασική-μας εκπαίδευση αναγκάζει τους γονεις, που έχουν τα μέσα, να στέλνουν τα παιδια-τους στα ξένα σχολεία. Μόνο στο Παρίσι έχουμε σήμερα πάνω απο χίλιους νέους. Αντι να ενθαρρύνονται οι μέτριοι, προτιμότερο θα ήταν ν' αλλάξουμε κατέφθουση, σπρώχνοντας τη νεολαία προς τις τέχνες και τα επαγγέλματα, γιατί μόνο έτσι οι μέτριες αξίες θα μπορούσαν να γίνουν παραγωγικές, αντί να μιλουν άγονες και πολλές φορες επικίνδυνες με τις απαιτήσές-τους. Μορφώνοντας επιστήμονες είναι ωφέλιμο, ξεφουρνίζοντας δικηγόρους και δημοσιογράφους είναι βλαβερο.

Νομίζω πως το συμφέρο της Ρουμανίας και του λαου-της είναι να αποχτήσουμε σοβαρη κλασικη και φυσικομαθηματικη εκπαίδειψη και όχι μια επιφανειακη επίπλωση με γνώσες. Για όσους δεν είναι αρκετα προικισμένοι ώστε να γίνουν ειδήμονες της φιλολογίας και της επιστήμης, να ιδρύσουμε σχολεία, όπου η διδασκαλία να βαδίζει χέρι χέρι με το εργαστήριο. Τρία, τέσσερα, δέκα, είκοσι εργαστήρια στην κάθε πόλη, όπου τα παιδια θα διδάσκονται την τέχνη για την οποία αισθάνονται κλίση και σύγκαιρα να έχουν τρεις ή τέσσερις ώρες θεωρητικα μαθήματα τη μέρα, που θα τα εξοπλίζει με τις απαραίτητες γνώσες στα θρησοκεφτικα, στη μητρικη γλώσσα, στην εθνικη ιστορία, στα μαθηματικα, στη γεωμετρία και στο σχέδιο για την εφαρμογη στην τέχνη-τους. Οπου έχουν ιδρυθει τέτοιες σχολες, οι λεγόμενες half-time, τα αποτελέσματα στάθηκαν απροσδόκητα. Η τέχνη δε στάθηκε εμπόδιο να εκδηλωθει η ιδιοφυία του Φραγκλίνου, ή του Εδισον ή του Watt, γιατι η μεγαλοφυία ξεπερνα κάθε κοινωνικο συνωστισμο, όπως το ηφαίστειο σπάει τη φλούδα της γης και τινάζεται οξω.

[. . . . .]

Απο το ρουμανικο
ΜΕΣΕΒΡΙΝΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΣ

1. Στο κείμενο: dascalos grecos.
2. Στο κείμενο: paradosa faneros.
3. Στο κείμενο: ap' edo p' echi.
- 3a. Στο κείμενο: loghiotatoi.
4. Κυβερνητικο αξίωμα, κάτι σαν σημερινος υπουργος επι των εξωτερικων.
5. Καλπάκι εβγενων της εποχης.
6. Η οικογένεια Cretulescu.
7. Είδος σούπας (τουρκ. λέξη).
- 7a. Ο συγγρ. χρησιμοποιει τη λέξη am parastisit, δηλ. παραστήσαμε, ανεβάσαμε (έργο).
8. Κωνσταντίνος Αριστίας (1799-1857), απο τους πρωτοπόρους του ελληνικου και ρουμανικου θεάτρου.
9. Μακρης χιτώνας (τουρκ. λ.).
10. Στο κείμενο: tipto.
11. Στο κείμενο: telios.
12. Κόρη ηγεμόνα, πριγκήπισσα.
13. Κεντρικη αρτηρία του Βουκουρεστίου (Calea victoriei).
14. Ανώτατος αθλικος με διάφορες δικαιοδοσίες.
15. Αξιοπαρατήρητο, ότι ο συγγρ. δε χρησιμοποιει την ονομασία Β λ ά χ ο ι ή Α ρ ω - μ ο ύ ο ι .
16. Ο γαλαξίας.
17. Gheorghe Lazar, απο τους πρωτεργάτες της ρουμανικης εκπαίδειψης.
18. Της οικογένειας Dudescu.
19. Απο τους πρώτους ποιητες που εγκαινίασαν τη νέα ρουμανικη λογοτεχνία.
20. Στο κείμενο: anaforale.
21. Καντεμρ, παλια ηγεμονικη οικογένεια.
22. Ion Eliade-Radulescu, απο τους σπουδαιότερους συντελεστες της νέας ρουμανικης παιδείας και λογοτεχνίας.
23. Γάλλος πρόσφυγας, ιδρυτης γαλλικης σχολης.
24. Πρόκειται για τις πιο γνωστες απο το ρουμανικο αρχοντολόγι: Filipescu, Gradisteanu, Balaceanu, Ghica, Rosetti, Budisteanu, Golescu.
25. Δίπλωμα τελειόφοιτου γυμνασίου.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ*

(Με ἀφορμὴ τὴν ἔκδοσιν τῶν «Ἀπάντων» Δ. Στ. Σαλαμάγκα)

Ἄλλὰ στὴν ἀρχὴ τῆς νέας μας αὐτῆς μεγάλης παρέκβασης εἶχαμε καταπιαστῆ με τὸ νὰ πλαισιώσουμε τὶς περιγραφὰς καὶ τὶς ἐκδηλώσεις γιὰ τὶς ἡμέρας τῆς λευτεριάς τῶν Ἰωαννίνων τὸ 1913 — σὲ συσχετισμὸ πάντοτε μετὰ τὸ «Ἐχ α μ ο γ ἑ λ α σ ε ς» καὶ τὸ «Ἐ λ λ η ν ι κ ὸ ς σ τ ρ α τ ὸ ς ε ἰ ς Ἰ ω ἄ ν ν ι ν α . . . » τοῦ Δ. Σαλαμάγκα — με ἐκπροσωπευτικὰς ἐκδηλώσεις ξένων καταξιωμένων τότε πνευματικῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι «συνεώρτασαν» — ὁ καθένας μετὰ τὸν τρόπον του — τὴν μεγάλην ἐκείνην ἡμέραν καὶ τὴν καθ' ὅλα πράγματι ἔνδοξον ἐκείνην ἐποχὴν. Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ τὴν φωνὴν τῆς G. Chantepleur, παρουσιάζουμε τώρα μιὰ ἄλλη ἀνάλογον ὑψηλὴν ξένη ἐορταστικὴν ἰαχὴν. Εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς χαρᾶς τοῦ μεγίστου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων γενικώτερα Φιλολόγου, τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου U. Wilamowitz.

Στὸ Περιοδικὸν «Ἡ πειρωτικὰ Χρονικὰ» τῆς πρώτης περιόδου, τῆς ιδρύσεώς του καὶ ἐκδόσεώς του ἀπὸ τὸν τότε Μητροπολίτην Ἰωαννίνων, τὸν ἀείμνηστον πολὺν Σπυρίδωνα (Βλάχον), στὸν Τόμ. Α' 1926, σελ. 31, ὁ ἐπίσης ἀείμνηστος συμπατριώτης, ἀπὸ τὸ Πάπιγκο Ζαγορίου, καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν Γεώργιος Ἀναγνωστόπουλος, ὁ ὅποιος ἄφησε νέος τὸν κόσμον αὐτὸν (1884-1936) ἀλλὰ μετὰ μέγαλον συγγραφικὸν ἐπιστημονικὸν ἔργον, ἔχει καταχωρήσει τὸ ἔξῃς Σ η μ ε ἰ ω μ α :

«ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ WILAMOWITZ ΕΠΙ ΤΗ, ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΙ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δὲν εἶναι βέβαια ἐδῶ ὁ κατάλληλος χώρος», γράφει στὸ σημεῖωμα αὐτὸ ὁ Γ. Ἀναγνωστόπουλος, «διὰ νὰ περιγραφῆ ἡ φιλολογικὴ δρᾶσις καὶ νὰ ἐξαρθῆ ἡ μεγάλη φυσιογνωμία καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ προσωπικότης τοῦ Wilamowitz, τοῦ διασημοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, τοῦ πρυτάνεως τῶν συγχρόνων φιλολόγων, ὁ ὅποιος διὰ τῆς δημιουργικῆς καὶ πολυμερεστάτης διανοίας του ἀνεμόρφωσε τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην καὶ διήνοιξεν εἰς αὐτὴν νέους καὶ εὐρυτέρους ὀρίζοντας.

Εἰς τὰ «Ἡ πειρωτικὰ Χρονικὰ» ἔχει πτὴν θέσιν του», συνεχίζει ὁ Γ. Ἀναγνωστόπουλος, «ἐπίγραμμα τοῦ σοφοῦ ἑλληνοιστοῦ, τὸ ὅποιον ὑπηγόρευεν εἰς αὐτὸν ὁ ἀγνότατος φιλελληνισμὸς του καὶ τὸ ἀγγελματὴς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τὴν ἐπιστολὴν του μετὰ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιγράμματος, δημοσιεύω κατ' εὐγενῆ παραχώρησιν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γ. Ν. Χατζηδάκι, εἰς ὃν καὶ ἀπεστάλην αὕτη τῇ 8 Μαρτίου 1913:

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 83.

Ἀξιότιμε Κύριε καὶ φίλε συνάδελφε,

Ἦγωνιώμεν καὶ ἡμεῖς περὶ τῆς Ἰωαννίνης· οὐδὲν γὰρ ἐπυθνανόμεθα· οὔτε γὰρ ψεύδεσθαι οὔτε ματαιολογεῖν ἐβούλοντο οἱ ὑμέτεροι στρατηγοὶ καλῶς ποιοῦντες. Νῦν δέ, ὅτε μάλιστ' ἐν καιρῷ ἔμαθον τὴν νίκην τελείαν γενομένην, ὥσπερ εὐξάμεθα, ἡ Μουσά μ' ἐκέλευσεν εὐθὺς τῇ Ἑλλάδι συγχαίρειν διὰ τῆς οἰκείας φωνῆς. Δέξασθε δὴ τεκμήριον τῆς ἐμῆς πρὸς τὰ παρόντα διαθέσεως τόδε τούπιγραμμάτιον.

Ὅλος πρόθυμος ὑμέτερος

U. WILAMOWITZ

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Δίης ἐν Τμαρίοις δρυὸς ἀκρεμόνεσσι πλειὰς
ἄδει γαυριόωσ' ὕμνον ἐλευθερίας·
"Ζεὺ ἄνα, Δωδωναίε Πελασγικέ, δέρκεο χαίρων
οἴη τῆς καινῆς Ἑλλάδος ἠνορέη".
Καὶ συνεορτάζουσ' ἐπινίκια πάντες ἄν' αἶαν
Ἑλλήνων ὄσσοι καὶ Διὸς εἰσι φίλοι.

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ καὶ ἰδίως τὸ ἐπίγραμμα (σχολιάζει, συνεχίζων ὁ Γ. Ἀναγνωστόπουλος) δὲν εἶναι μόνον ὕμνος λαμπρὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας· εἶναι συγχρόνως καὶ δείγμα τρανὸν τοῦ εὐγενοῦς, τοῦ μεγαλόφρονος φιλελληνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὸν ὁποῖον γεννοῦν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ξένων μελετητῶν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Ἀθῆναι

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ»

Ἄς ἐπιχειρήσουμε καὶ ἡμεῖς (Ἰ. Καλ.) μιὰ παράθεσι ἐδῶ τοῦ Ἐπιγράμματος σὲ ἀπόδοσί του στὰ Νεοελληνικά:

Στὰ τμαριώτικα* κλαριά (μιᾶς) θεϊκῆς θαλανιδιάς
ψάλλει περήφανα ἓνα περιστέρ' ὕμνο λευτεριάς·
"Βασιλιᾷ Δία, Δωδωναίε Πελασγικέ, κύττα χαρόκοπα
πόσο τραπῆ' ναι τῆς νέας Ἑλλάδας ἡ ἀνδρεία).
Καὶ γιορτάζουν αὐτὴ τὴ νίκη σ' ὅλη τὴ γῆ
ὄλ' ὄσοι 'ναι φίλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Δία, μαζί.

Συμπληρωματικά, καὶ «παρεκβατικά» βέβαια πάλι, ἄς παρατεθοῦν ἐδῶ καὶ μερικὰ διευκρινιστικά γιὰ τὶς βασικὲς ἐκφράσεις σχετικὰ μὲ τὴν Δωδώνη στὸ Ἐπίγραμμα τοῦ Wilamowitz. Κατὰ τὸν Γιαννιώτη καθηγητῆ, ἀγαπητόν μου πρωτοεξάδερφο, Σωτήρ. Δάκαρη, «αφοῦ ν φηγός** τῆς Δωδώνης ἦταν κατοικία τοῦ Δία καὶ τῆς Διώνης, τὸ δένδρο ἦταν προφητικό. Ἀπὸ τοῦ θρόισμα των φύλλων φαίνεται ὅτι χρησιμοδοτοῦσαν στους ομηρικοὺς χρόνους οἱ Σελλοί. Ἀπὸ τὴν υψίκομο φηγὸ πηγαίνει στὴ Δωδώνη γιὰ νὰ πληροφορηθεῖ ὁ Ὀδυσσεὺς γιὰ τὸ γυρισμὸ του στὴν Ἰθάκη. Οἱ υποφῆται τοῦ Θεοῦ, οἱ Σελλοί, ἦταν ἀνιπτόποδες («σκοουρογόνατ' -οι —»; Ἰ. Καλ.) γιὰ νὰ ἐρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ Μητέρα Γῆ καὶ νὰ ἀντλοῦν τὴ δύναμή της. Στὴ λατρεία τῆς Διώνης θὰ ἦταν ἀφιερωμένες οἱ τρεῖς γυναῖκες «προμάντεις» που ἀναφέρει ονομαστικά ὁ Ἡρόδοτος, ἡ Προμένεια, ἡ Τιμαρέτη καὶ ἡ νεώτερη ἀπὸ ὅλες ἡ Νικάνδρη, που οἱ ἐπικῶριοι τὶς ὀνόμαζαν

* Ἐπίθετο ἀπὸ τὴν ὀνομασία τοῦ ὄρους Τομάρου ἢ Τμάρου (τῆς Ὀλύτσιας). Οἱ ἱερεῖς τοῦ Δία στὴ Δωδώνη ὀνομάζονταν καὶ Τόμουροι, ποὺ εἶναι, πιθανόν, συντεταγμένος τύπος τοῦ Τομάρουοι = οἱ φύλακες τοῦ ὄρους Τομάρου ἢ Τμάρου (Ἰ. Καλ.).

** Φηγός, ἡ δρυς, ἡ θαλανιδιά· ἀκριβέστερα: εἶδος δρυός, φεροῦσης «ἐδῶδιμον βάλανον» (Θεόφραστος, Περὶ φυτόν ἱστορίαι 3, 8, 2). Εἶναι ἀμφίβολον ἂν τὸ δέντρο αὐτὸ βρῖσκειται τώρα στὴν Ἑλλάδα ἢ στὴ Μικρὰ Ἀσία (Ἰ. Καλ.).

πλειάδες, δηλαδή περισσότερες. Το περιστέρι ήταν το σύμβολο της θεάς της γοιμότητας, η επιφάνεια (ή φανέρωσις, Ἰ. Καλ.) της θεάς. Παραστάσεις της θεάς ή του ιερού της με ένα ή τρία περιστέρια συναντούμε στη μινωική και μυκηναϊκή λατρεία. Σε ένα χάλκινο Ηπειρωτικό νόμισμα, γύρω στο 300 π.Χ., παριστάνεται η ιερά φηγός της Δωδώνης με τρία περιστέρια (πελειάδες), ένα στην κορυφή του δέντρου και δύο στο έδαφος δεξιά και αριστερά από τον κορμό...)) (Σωτ. Δάκαρη, Ο δ ύ σ σ ε ι α και Ἡ π ε ι ρ ο ς, ἐμπεριστατωμένη εἰσήγησις στὸ Δ' Συνέδριο γιὰ τὴν Ὀδύσεια, Λευκάδα 9-15/9/1984. Στὰ Π ρ α κ τ ι κ ἄ, σελ. 141-170' τὸ ἀπόσπασμα σελ. 149-150. Μὲ τὸν καθηγ. Σ. Δ. καὶ τὸ ἔργο του θὰ ἀσχοληθοῦμε καὶ παρακάτω).

Τὸ πρῶτο ἐκεῖνο περιστέρι στὴν κορυφή τῆς «ιερῆς φυγῆς της Δωδώνης», στὸ χάλκινο Ἡπειρωτικὸ νόμισμα, πὺ ἐπισημαίνει ὁ καθηγητὴς Δάκαρης, θὰ εἶναι, νὰ ποῦμε, αὐτὸ πὺ «ψάλλει περὶφανα» τὸν «ῦμνο λευτεριάς» γιὰ τὰ ἀπελευθερωμένα Γιάννινα τοῦ 1913 στὸ Ἐ π ἰ γ ρ α μ μ α τοῦ Wilamowitz. Ἔτσι — εἶχαμε δὲν εἶχαμε — διασυνδέσαμε καὶ ἡμεῖς ἐδῶ, ποιητικῆ ἀδεία καὶ νοσταλγικῆ παραφορᾶ, τὰ ὄνόματα καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, στὶς ἀναλογίς τους, τοῦ Wilamowitz καὶ τοῦ Σωτ. Δάκαρη. Αὐτὸ τὸ «περιστέρι», πὺ ἀναφέρουν καὶ οἱ δύο, εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο πὺ μᾶς «παραπλάνησε» — «διδασκτικᾶ» βέβαια πάντοτε — καὶ στὴ νέα αὐτὴ παρέκβασι, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι καιρὸς νὰ ξαναγυρίσουμε στὰ κατὰ Δημ. Σαλαμάγκαν ἐλεύθερα Γιάννινα τοῦ 1913.

Στὸ τρίτο λοιπὸν μέρος τῆς «τριλογίας» τοῦ Δημ. Σαλαμάγκα: «Κ α θ ὠ ς χ α ρ ἄ ρ ε ι ἢ λ ε υ τ ε ρ ι ἄ . . .», στὸ κομμάτι: Ἐ λ λ η ν ι κ ὸ ς Σ τ ρ α τ ὸ ς ε ἰ ς Ἰ ὠ ἄ ν ν ι ν α . . ., παρελαύνουν αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ «λαοῦ» στὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ στὴ μέθη τῶν πρώτων ἐκεῖνων ἡμερῶν τῆς λευτεριάς, οἱ ἐορτασμοὶ καὶ οἱ πανηγυρισμοὶ ὄλων τῶν τάξεων, τῶν φυλῶν καὶ τῶν θρησκευμάτων τότε στὰ Γιάννινα. Αὐτὸ γίνεται μὲ τὸν ἰδιότυπο πάντοτε τρόπο τοῦ συγγραφέα μας — τοῦ Δ. Σαλαμάγκα —, τὸν «χαλαρό», ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα γι' αὐτὸ ζωντανὸ καὶ παραστατικὸ τρόπο, νὰ προβάλλη τίς ἐξιστορήσεις του σὰν «ἀπομνημονεύματα», μὲ παράθεσι καὶ «πηγῶν», ἤτοι μὲ χρησιμοποίησι μαρτυριῶν, διηγήσεων, περιγραφῶν καὶ ἄλλων συναφῶν «ντοκουμέντων», πὺ συμπλέκονταν καὶ συνδέονταν ἅμεσα μὲ τὴν ἐξιστορούμενη ἐποχὴ καὶ τὴν περιγραφόμενη κατάστασι. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο συμπροβάλλοντα στὰ «ὑπομνήματα» αὐτὰ τοῦ Δ. Σαλαμάγκα καὶ αἱ φροντίδες καὶ τὰ μέτρα, αἱ ἐπιδιώξεις καὶ αἱ προσπάθειες τῆς νικητριάς ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας — μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐγκατασταθέντα στὰ Γιάννινα Ἀρχιστράτηγο Διάδογο τότε Κωνσταντῖνο — καὶ τῶν ἐγκαθισταμένων ἐπίσης στὴν ἀπολυτωθεῖσα πόλι πρώτων ἑλληνικῶν πολιτικῶν καὶ δικαστικῶν ἀρχῶν — μὲ τὴν ἄγρυπνη σὲ ὄλα καθοδήγησι τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς νίκης Ἐλευθερίου Βενιζέλου — γιὰ τὴν ἐμπέδωσι τῆς νέας τάξεως στὴν ἐλευθερία, στὴν ἰσονομία καὶ στὴ δικαιοσύνη σὲ ὄλα, ἀπὸ ὄλους καὶ πρὸς ὄλους.* Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἐπιβάλλεται καὶ ἐπιδιώκεται πάντοτε σὲ παρόμοιες περιστάσεις, κατὰ τὴν πρὸς τοῦτο ὑψηλὴ καὶ ὑπέρ-

* Βλ. τὸ συναφὲς πολὺ ἐνδιαφέρον ἱστορικὸν μελέτημα τοῦ Φιλ. Π. Γιωβανάκη, «Τὰ Μουσουλμανικὰ Ἱδρύματα (Βακούφια) τῶν Ἰωαννίνων», εἰς «Ἡπειρωτικὴ Ἐταιρεία», Δελτίον πνευματικῆς ἐνημερώσεως, Μηνιαία ἔκδοσι τῆς ὁμώνυμης Ἐταιρείας (Ἀθῆναι, ἔτος ΙΔ', Τεῦχος 136, Ἰανουάριος 1988, σελ. 7-10 καὶ Τεῦχ. 137, Φεβρουάριος 1988, σελ. 43-45).

τιμη δεοντολογία, αλλά συγχρόνως και κατά την ανθρώπινη, στις τότε συνθήκες — και πάντοτε — ανταποκρινόμενη, δυνατότητα και ικανότητα.

Ἐδῶ τώρα χρειάζονταν, ὅπως και πάντοτε, ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἡ χάρις, ἡ καθοδήγησις και ὁ φωτισμός Του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρόσφερε τὴν συμβολή της γιὰ τὰ Γιάννινα τότε, πάλι φυσικὰ κατὰ τὶς ἀνθρώπινες δυνατότητες και ἀνάλογα μὲ τὰ μέσα τῶν καιρῶν ἐκείνων, και ἡ νεοϊδρυμένη τότε ἐκεῖ (στὰ Γιάννινα), ἀπὸ τὸν γιατρὸ Στέφανο Σαλαμάγκα, **Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ Ἰ δ ρ υ σ ι κ ῆ Ἰ α δ ε λ φ ὄ τ η ς « Ἡ Θ ε ο τ ὀ κ ο ς »**.

Βέβαια, στὰ δυὸ περίπου χρόνια ἀπὸ τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἰαδελφότητος μέχρι ποὺ λευτερώθηκαν τὰ Γιάννινα και ἦρθε τὸ «Ἑλληνικό», τὸ ὁποῖο ἄλλαξε σιγὰ-σιγὰ, σὲ πολλὰ ὄμοια και γοργὰ, τὶς συνθήκες τῆς ζωῆς ἐκεῖ, δὲν πρόλαβαν νὰ ἐκπληρωθοῦν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σκοποὺς της, ἰδίως ἀπὸ τοὺς μεγαλεπήβολους ἐκείνους σκοποὺς ποὺ ἐξαγγέλλονταν, σὰν ἐλπίδες και εὐχές, πρὸς τὸ τέλος τοῦ «Ἰδρυτικοῦ» της. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἰαδελφότητος, ὁ γιατρὸς Στέφανος Σαλαμάγκας, ἀπέθανε κατὰ τὴν πρώτην ἀκριβῶς ἡμέρα τῆς λευτεριᾶς και ἦταν ὁ πρῶτος νεκρὸς στὸν ὁποῖο παρουσίασαν ὄπλα οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες...»*

Ἐναν ἀπὸ τοὺς βασικοὺς σκοποὺς τῆς Ἰαδελφότητος « Ἡ Θ ε ο τ ὀ κ ο ς » στὰ Γιάννινα ἐπραγματοποίησεν ἀμέσως ὁ Στέφ. Σαλαμάγκας μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς ἐβδομαδιαίας Ἐφημερίδας « **Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ Σ ἄ λ π ι γ ξ** », τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ ἴδιος και ὁ κύριος συντάκτης.

Ἀπὸ τὶς σελίδες 10 και 11 τοῦ προμνησθέντος δημοσιεύματος τοῦ Δημήτρη Σαλαμάγκα γιὰ τὸν πατέρα του, πληροφοροῦμαστε ὅτι ἡ ἀείμνηστος μητέρα του Καλλιόπη Στ. Σαλαμάγκα εἶχε δωρίσει, τὸ 1932, μιὰ πλήρη σειρὰ τῆς πολύτιμης ἀσφαλῶς αὐτῆς Ἐφημερίδας στὴ Ζωσιμαία Σχολή — Γυμνάσιο Ἀρρένων — γιὰ τὴν Βιβλιοθήκη της. Ὁ τότε Γυμνασιάρχης, ὁ ἀείμνηστος, νοσταλγικώτατος πάντοτε Χρ. Σούλης, στὴν εὐχαριστήριον ἐπιστολή του ἔγραφε μεταξὺ ἄλλων: «...Ἡ δωρεὰ αὐτὴ θὰ εἶναι οπουδαῖον ἀπόκτημα διὰ τὴν Βιβλιοθήκην, δεδομένου ὅτι, ὁ ἀνήρ ἐκείνους τὰ μάλιστα ἐμόχθησεν χάριν τῶν Σχολείων και τῆς πνευματικῆς και ἠθικῆς ζωῆς τῆς πόλεως ταύτης, και δεινούς ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου ἀγῶνας διεξήγαγε...». Τὸ δὲ 1933 εἶχαν δωρίσει, ἡ μητέρα τοῦ Δημήτρη Σαλαμάγκα και ὁ ἴδιος, τὴν βιβλιοθήκην τοῦ θείου τους Ἀρχιερέως Λεοντίου Ἐλευθεριάδου (; Ἰ. Καλ.) και τοῦ συζύγου και πατρὸς τους Στεφάνου Σαλαμάγκα, «καθὼς και ἀπάσας τὰς σωζομένας σειρὰς τῆς Ἰαδελφότητος Ἰαδελφότητος **Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ Σ ἄ λ π ι γ ξ**», στὴν τότε κοντά, κατὰ κάποιον τρόπο σὰν διάδοχο τῆς Ἰαδελφότητος « Ἡ Θ ε ο τ ὀ κ ο ς », στὰ Γιάννινα ἰδρυθεῖσα Ἰαδελφότης « **Ὁ Ἄ γ ι ο ς Κ ο σ μ ἄ ς** ». Στὸ γιὰ τὴν δωρεὰ αὐτὴ εὐχαριστήριον ἔγγραφο του και τὸ σχετικὸ **Ψ ῆ φ ι σ μ ἄ** του γράφει, μεταξὺ ἄλλων, τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς Ἰαδελφότητος « **Ἄ γ ι ο ς Κ ο σ μ ἄ ς** » και τὰ ἐξῆς: «...ἀναμνησκόμενον τῆς πολυτίμου και πολλαπλῆς δράσεως τοῦ μεταστάντος ἀειμνήστου Στεφάνου Σαλαμάγκα ἐν τῇ κοινῇ τῶν Ἰωαννίνων εἰς ἠθικοθρησκευτικούς και ἠθικοκοινωνικούς σκοποὺς,

* Διμήτρη Σαλαμάγκα Στέφανος Σαλαμάγκας, 1868 - 1913, Βιογραφικὰ κείμενα, σελ. 7' στὴν ἐκδοσὶ τῶρα Ἰαπαντα, Τόμ. 5ος - Ποικίλα. Ἀπὸ τὶς σελίδες 18 - 19 τοῦ δημοσιεύματος τούτου ἔχουμε πάρει και τὸ κείμενον τοῦ Ἰδρυτικοῦ τῆς Ἰαδελφότητος, ποὺ παρουσιάσαμε ἐδῶ στὰ προηγούμενα. (Ἡπειρωτικὴ Ἐστία», Τεύχ. 423 - 424 - 425, Ἰούλιος - Αὐγούστος - Σεπτέμβριος 1987, σελ. 374).

ἐκδηλωθείσης ποικιλοτρόπως καὶ ἐν φιλανθρωπία καὶ φιλαλληλία, δι' ἔργων καὶ λόγων, καὶ δὴ τῆς ἰδρύσεως παρεμφεροῦς θρησκευτικῆς Ἐδελφότητος « Ἡ Θ ε ο τ ό κ ο ς » καὶ τῆς ἐκδόσεως περισπουδάστου θρησκευτικῆς ἐφημερίδος ὑπὸ τὸν τίτλον « Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ Σ ἄ λ π ι γ ξ », ὧν ὑπῆρξε ὁ ἀκαταπόνητος καὶ θερμουργὸς πρωτοστάτης καὶ ἔχων (ἐννοεῖται τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, Ἰ. Καλ.) τὴν γνώμην ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραμένωσιν λησμονημένοι τοιαῦται εὐεργετικά προσωπικότητες καὶ φυσιογνωμίαι εἰς τὰς μελλούσας γενεάς, ἀποφαίνεται παμπηφεὶ καὶ ἀποφασίζει, 1) . . . . . 2) Νὰ τοποθετηθῶσι τὰ ἀνωτέρω βιβλία εἰς ἰδιαίτεραν Βιβλιοθήκην, μὲ ἐπικεφαλίδα «Βιβλιοθήκη ἀειμνήστου Στεφάνου Σαλαμάγκα, ἱατροῦ, πρωτεργάτου καὶ πρωτοπόρου θρησκευτικῆς κινήσεως ἐν Ἰωαννίνοις, 3 . . . 4. . .

Ἐν Ἰωαννίνοις τῆ 22 Ἀπριλίου 1933

Ὁ Πρόεδρος
Σωτήριος Συρμακέσης*
(Δικηγόρος)

Ὁ Γραμματεὺς
Νικόλαος Λέλος
(Καθηγητὴς Ἐμπορικῆς Σχολῆς))

Νὰ σώζεται ἄραγε τίποτε ἀπὸ τὶς παραπάνω δωρεές, ἀπὸ τὶς σειρὲς ἰδίως τῆς Ἐφημερίδας ἐκείνης « Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ Σ ἄ λ π ι γ ξ », στὶς Βιβλιοθήκας τῶν Ἰδρυμάτων, στὶς ὁποῖες εἶχαν χαριστῆ αἱ σειρὲς αὐτές, ἢ χάθηκαν

* Ὁ ἀειμνήστος σεβαστὸς γείτονάς μου στὰ Γιάννινα κατὰ τὰ παιδικὰ μου χρόνια δικηγόρος Σωτήριος Συρμακέσης εἶχε πρωτοστατήσει, λίγο παλαιότερα, καὶ στὴν δημιουργία μουσικῆς κινήσεως στὴν «μικρὴ μας πόλι» — γιὰ νὰ δανειστοῦμε καὶ χρησιμοποιήσουμε καὶ ἡμεῖς ἐδῶ τὴν γνωστὴ βραδύτερη λογοτεχνικὴ ἔκφρασι γιὰ τὰ Γιάννινα.

Ὁ Μιχ. Κ. Πετρόχειλος — μὴ Γιαννιώτης, «ξένος», ὅπως τὸν θυμοῦμαι καὶ ἐγώ, κατοικοῦντα στὴν ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ Ἀγίας Μαρίνης, δεξιὰ πηγαίνοντας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ζήσας καὶ ἀγαπήσας τὰ Γιάννινα, ὅπως καὶ ἄλλοι... «ὀμόλογοι» του, παιδιὰ συνήθως ἀνωτέρων Δημοσίων Ὑπαλλήλων, ἀπ' τὴν «Παλιὰ Ἑλλάδα», στὰ Γιάννινα: ὁ Γ. Φασόης, ὁ Κ. Σαντορινάιος, ὁ Βύρων Ταμπακόπουλος (συμμαθητὴς μου στὴ Ζωσιμαία), λίγο παλιότερα δὲ ὁ Μπάμπανος (ἀπὸ τὴν Κέρκυρα), οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφές Σταμόπουλοι κ.ἄ. —, λοιπὸν ὁ Μιχ. Πετρόχειλος σὲ θαυμάσιο πυκνὸ ἄρθρο του μὲ τίτλο «Ἀπὸ τὴν μουσικὴ κίνηση στὰ Γιάννινα στὰ 1925» (στὸ προμνημονευθὲν τελευταῖο Τεῦχος τοῦ Δελτίου « Ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ῆ Ἐ τ α ι ρ ε ῖ α » - Φεβρουάριος 1988 -, σελ. 54) γράφει μεταξὺ ἄλλων: «Ἡ πρώτη προσπάθεια γιὰ τὴ μουσικὴ καλλιέργεια τοῦ μέρους χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1908 πού στὸ Ὀρφανοτροφεῖο ἀρρέων ἰδρύθηκε ὀρχήστρα πνευστῶν καὶ κρουστῶν ὀργάνων (...) Ἀργότερα στὰ 1915 εἶχε σχηματίσει μπάντα καὶ ἡ Ζωσιμαία Σχολὴ (αὐτὸ πρῶτη φορά τὸ μαθαίνω, Ἰ. Καλ., καὶ καλὸ θὰ ἦταν νὰ μᾶς πληροφοροῦσε κάποιος πού ξέρει κάτι περισσότερο γιὰ τὴν «μπάντα» ἐκείνη), ἐνῶ στὰ 1917 συνεστήθηκε ἀπὸ τὸ σύλλογο « Ἀ ἱ Μ ο ὄ σ α ἰ » ἡ φιλαρμονικὴ του μὲ ἀρχιμουσικὸν τὸν Ἰωάννη Στεργιάτη καὶ στὰ χρόνια πού ἀναφέρομαι (1923 - 1934, Ἰ. Καλ.) τὸν Νικόλαο Μαργαρίτη — νομίζω, τὸν Μαργαρίτη Νικολάου, Ἰ. Καλ. — (...) Ἐπίκουρος τῆς κινήσεως ἦλθε καὶ ἡ στρατιωτικὴ μπάντα μὲ ὀνομαστὸς ἐπικεφαλῆς μουσικοὺς (Δασκαλάκη, Σωζόπουλο, Καστέλλη) ἀκριβῶς κατὰ τὴ δεκαετία μου (1923 - 34, Ἰ. Καλ.). Τὸ Διοικ. Συμβούλιον τῆς κινήσεως αὐτῆς ἀποτελοῦσαν οἱ: Σπυρίδων Δάκαρης (ἔμπορος ποτῶν, ἐκδηλούμενος δραστήριος καὶ στὰ δημοτικὰ πράγματα τῆς πόλεως, πρῶτος ἐξάδερφος τοῦ πατέρα τοῦ καθηγητοῦ Σωτηρ. Δάκαρη, Ἰ. Καλ.), δικηγόρος Σωτήρης Συρμακέσης καὶ ὁ Μουσικὸς καὶ ὀργανοποιὸς Καλύβας (ὁ ἐπικαλούμενος Τσιάκαλος, Ἰ. Καλ.)...».

όλα από τον πόλεμο του 1940 και πέρα, όποτε είχαν πάθει ζημιές και τὰ κτίρια, ιδίως τὸ τῆς παλαιᾶς Ζωσιμαίας, ἀπὸ τοὺς γερμανικοὺς βομβαρδισμοὺς τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1941; Στὶς περιπέτειες καὶ στὶς καταστροφές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χάθηκαν καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀδερφοῦ μου, ζωγράφου, Κώστα, τὰ ὁποῖα εἶχε φιλοτεχνήσει, μαθητῆς ἀκόμα τοῦ Γυμνασίου στὴν (παλιὰ) Ζωσιμαία. Ἦταν προσωπογραφίες — μεγεθύνσεις, μὲ μολύβι, ἀπὸ φωτογραφίες καὶ ἄλλες μικρὲς εἰκόνες — παλαιῶν Διδασκάλων τῶν Ἰωαννίνων καὶ Καθηγητῶν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς καὶ στόλιζαν τὸ Γυμνασιαρχεῖο καὶ τὸ Γραφεῖο τῶν Καθηγητῶν. Ἐκεῖ τις εἶδε τὸ 1936, κατὰ τὴν ἐπίσκεψί του στὰ Γιάννινα, ὁ τότε ὑποδιευθυντῆς τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν τῶν Ἀθηνῶν Φωκίων Ρῶκ καὶ ζήτησε τὸν καλλιτέχνη, ὁ ὁποῖος φοιτοῦσε πλέον στὴ Β' — καὶ τελευταία — Τάξι τῆς νεοϊδρυμένης τότε (1934 - 1935) Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἰωαννίνων, ὑπὸ τὸν ἀείμνηστο πολὺν Διευθυντὴν Κοκκίνην. Μετὰ τὴν γνωριμία, ὑπέδειξεν ὁ ἀείμνηστος Ρῶκ νὰ σταλῆ ὁ νεαρὸς στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὸ καὶ ἔγινε, μὲ ὑποτροφία τοῦ Κληροδοτήματος Ἀναστασίου Φιλίτου, στὴν ὁποία διαδέχτηκε ὁ Κ. Καλογήρου τὸν Κώστα Μαλάμο. Μὲ ὑποτροφία τοῦ ἴδιου Κληροδοτήματος σπούδαζαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὁ ἀείμνηστος Ἀγγελος Χατζῆς καὶ οἱ Σωτῆριος Δάκαρης καὶ Ἀνδρέας Παπλωματᾶς. Ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς μαθητικῆς περιόδου στὰ Γιάννινα τοῦ Κ. Καλογήρου* σώθηκε μόνον ἡ μεγάλη ἀπεικόνισις τοῦ ὄλου κτιρίου τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ — σ' ὄλο τὸ μῆκος του — κανένας φωτογραφικὸς φακός. Τὸ ἔργο βρίσκεται τώρα στὰ Γραφεῖα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως στὰ Γιάννινα, δημοσιεύεται δὲ κατὰ καιροὺς — σὲ σμίκρυνσι — στὰ Ἡπειρωτικὰ Περιοδικὰ, σὲ ἄρθρα καὶ μελέτες πὸ ἀναφέρονται στὰ Γιάννινα καὶ στὴ Ζωσιμαία. Τελευταία παρουσιάζεται καὶ στὰ νεώτερα βιβλία τοῦ διακεκριμένου Ἡπειρώτου Φιλολόγου, Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ, Ἀποστόλου Παπαθεοδώρου, μὲ τὴν ἴδια «λεξάντα» σὲ ὅλα (τρία εἶναι) «Ἡ γεραρὰ Ζωσιμαία Σχολὴ Ἰωαννίνων ἐνισχύουσα τὸν Αὐτονομιανὸν Ἀγῶνα τῆς Β'. Ἡπεύρου μὲ στελέχη καὶ ἄνδρες Ἱερολοχίτας» (χωρὶς νὰ ἀναφέρεται κάπου — ψίχα — καὶ τὸ ὄνομα τοῦ καλλιτέχνη, ἢ ὑπογραφή τοῦ ὁποῖου φαίνεται καθαρά, κάτω δεξιά, καθὼς καὶ ἡ χρονολογία: 1933 ἦταν 15 χρονῶν τότε ὁ ἀδερφός μου, στὴν προτελευταία γυμνασιακὴ τάξι). Ἀναφέρω ἀμέσως ἐδῶ τὰ τρία αὐτὰ ἔργα τοῦ Α. Παπαθεοδώρου, ὄχι πλέον γιὰ τὸ παραπάνω...οἰκογενειακό μου παράπονο, ἀλλὰ γιὰ τὴν μεγάλη ἀξία τους καὶ τὴν σπουδαιότητά τους, σχετικὰ μάλιστα καὶ μὲ τὰ ζητήματα πὸ ἀπασχολοῦν καὶ ἡμᾶς ἐδῶ στὴν ὅλη αὐτὴ συνάφειά μας (καὶ θὰ μᾶς ἀπα-

* Γιὰ τὸν Κώστα Ὁρ. Καλογήρου καὶ τὸ ἔργο του, ἰδὲς στὸ Δελτίο «Ἡπειρωτικῆ Ἐταιρείας», Ἀθῆναι, Ἔτος Θ', Τεύχ. 66, 1982, σελ. 21 - 23.

Κατὰ πρόσφατη ἐπίσκεψή μου (Ὀκτώβριος 1986) στὰ Γιάννινα (γιὰ νὰ παρακολουθήσω τὴν εἰσήγησι τοῦ γιου μου Ὁρῆστη, Φυσικοῦ, στὸ Β' Πανελλήνιο Συνέδριο Φυσικῆς Στερεᾶς Καταστάσεως, τὸ ὁποῖο γίνονταν τότε στὸ Πανεπιστήμιο ἐκεῖ) καὶ νοσταλγικὴ περιοδεία μου ἐκεῖ (ἕστερα ἀπὸ 6 πάλι, τότε, χρόνια) σὲ «καινὰ» καὶ «παλαιὰ» (σύμφωνα καὶ μὲ τὴν παρὰ βολὴ τοῦ Κυρίου — Εὐαγγ. Μ. Ατθ. 13, 52 —, κατὰ τὴν ὁποία «πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότη, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ»), διεπίστωσα ὅτι τὸ Γραφεῖο τῶν Καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου - Λυκείου Θηλέων (στὸ γιὰ μᾶς παλιὸ κτίριο «Βραζέλη», καινούργιο δὲ βέβαια τώρα μέγαρο) στολίζει μιὰ ἐπίσης ὡραία ἔγχρωμη σειρὰ πορτραῖτων παλιῶν γνωστῶν Δασκάλων τῶν Ἰωαννίνων. Εἶναι σχεδὸν ὅμοια μὲ ἐκείνη τὴν μὲ μαῦρο μολύβι ἰχνογραφημένην σειρὰ τοῦ ἀδερφοῦ μου, πὸ ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχε στὰ Γραφεῖα τῆς παλαιᾶς Ζωσιμαίας.

σχολήσουν και παρακάτω): 'Η συμβολή τῆς — σπουδαζούσης — νεολαίας κατά τὸν αὐτονομιακὸν ἀγῶνα τῆς Βορείου 'Ηπείρου 1914, 'Ιωάννινα 1985 ('Εκδοσι: Συντονιστικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος). 'Ο Αὐτονομιακὸς Ἀγῶνας τῆς Βορείου 'Ηπείρου 1914. Συνοπτικὴ 'Ιστορικὴ Ἐπισκόπηση τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ζητήματος. Ἀθήναι 1985' καὶ τὸ μνημειῶδες, καταπληκτικὸ καὶ ἀνεκτίμητο στὴν ἱστορικὴ, κοινωνικὴ, ἠθικὴ, ἐθνικὴ — γενικώτερη καὶ ἠπειρωτικὴ εἰδικώτερη — σημασίᾳ του: Ἀποστόλου Π. Παπαθεοδώρου «'Αρχεῖο Ἀθαν. Τσεκούρα» τῆς Ἐπιμελητείας Ἰωαννίνων τῆς Αὐτονόμου Ἡπείρου 1914. Ἰδρυμα Βορειοηπειρωτικῶν Ἐρευνῶν Ἀρ. 10, Ἰωάννινα 1985 (σελίδ. 658). Ἀτυχῶς δὲν ἔχω ἰδῆ τὸ λίγο παλαιότερο, μεγάλος ἐπίσης, ἔργο τοῦ ἀκαταπόνητου συγγραφέα: Μνήμη πρωτεργατῶν γιὰ τὴν ἄλωσι τῶν Ἰωαννίνων (ἀφιέρωμα στὰ 70 χρόνια), Ἰωάννινα 1983, γιὰ νὰ τὸ παρέθετα κάπου ἐδῶ στὰ τόσα καὶ τόσα — σπουδαῖα καὶ μὴ — «Σύμμεικτά» μου, στὰ ὅποια βέβαια θάπρεπε νὰ ἔχη καὶ αὐτὸ μιὰ ἐξέχουσα θέσι.

Καλὸ θὰ εἶναι νὰ γίνῃ στὰ Γιάννινα μιὰ ἔρευνα, γιὰ νὰ βρεθοῦν καὶ μελετηθοῦν ὅσα, ἄς ἐλπίσουμε καὶ ἄς εὐχηθοῦμε, σώζονται ἀπὸ τὰ πνευματικὰ προϊόντα τοῦ Στεφάνου Σαλαμάγκα καὶ τοῦ γύρω ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὰ ἴδια ἐνδιαφέροντα τότε ἐκδηλούμενου κύκλου στὰ Γιάννινα, τὸ ἔργο τοῦ ὁποίου συνέχισαν, ὕστερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια αἱ Ὀρθοκευτικὲς Ἀδελφότητες ἐκεῖ: «'Αγίος Κοσμάς» καὶ «Παντάνασσα».

'Ἐτσι ἤμποροῦν πάντοτε νὰ ἐπαναπροβάλλονται στὴν ἐπικαιρότητα τὰ τοῦ «χτῆς» καὶ τοῦ «προχτῆς», μεγάλα καὶ μικρά, στὰ Γιάννινα τῆς γύρω ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσι, καὶ ὕστερα, ἐποχῆς ἐκεῖ καὶ στὴν Ἡπειρο γενικώτερα' νὰ περιγράφονται καὶ νὰ ἀξιολογοῦνται ἀπὸ τὶς «πηγές» συναφῆ πρῶτα ἐγχειρήματα καὶ ἀρχικὰ ἐπιτεύγματα γιὰ τὴν ὁμαλοποίησι τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανικοῦ βίου, στὸν ὁποῖο μὲ τὴν ἀποκτηθεῖσα ἐλευθερία ἐπιβάλλονταν ἔντονα ὄλο καὶ ὑψηλότερα καθήκοντα καὶ γίνονταν συνεχῶς ἐπιτακτικὲς ὄλο καὶ βαρύτερες ὑποχρεώσεις ἀπὸ ὄλους.

Μὲ τὴν ἔρευνα ὄλου ἐκείνου τοῦ περιγράμματος τῆς ἀπελευθέρωσης, ὅπως καὶ μὲ τὴν ἀνάλογη συνειδητοποίησι καὶ ἀξιολόγησι καὶ τοῦ πρώτου μεταπελευθερωτικοῦ χρονικοῦ διαστήματος — ποῦ εἶναι βέβαια τώρα ὅλα αὐτὰ «διδασκτικὸ παρελθόν» — πρέπει νὰ ἐπισημαίνονται — καὶ ἐπισημαίνονται — προκύψαντα τότε «καθήκοντα» καὶ ἐπιβληθέντα «ἐνεργήματα» καὶ ἐπιτελεσθέντα — σὲ ὀρισμένο βαθμὸ — «διακονήματα», ἀλλὰ καὶ παρατηρηθέντα «ἐλλείμματα» καὶ ἀναφανέντα νέα προβλήματα καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν καὶ ὁλοκλήρωσιν διαπιστωθέντα πολλὰ «ὀφελήματα» καὶ συναφῶς γενόμενα «τάματα» καὶ ἀναληφθέντα «χρέη» καὶ — παρ' ὅλα αὐτὰ — πάντοτε πολλὰ ἐναπομείναντα πιεστικά «δέοντα».

Στὴν κατεύθυνσι αὐτῆς τῆς τὰ μέγιστα ἐν προκειμένῳ ἐξυπηρετούσης ἐπιμελεστάτης ἔρευνας κινεῖται καὶ διακρίνεται τὸ ὄλον ἀπαράμιλλο συναφὲς ἔργο τοῦ Πάνου Δημ. Τζιόβα.

Εἶχε γίνῃ ἡ σελιδοποίησις τῆς συνέχειάς μου αὐτῆς, ὅταν μᾶς ἦρθε στὰ χέρια τὸ δικό μας ἐδῶ Περιοδικὸ «'Ηπειρος», ἐτήσια — τώρα — ἐκδοσις τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας Θεσσαλονίκης (ποῦ τυπώνεται νοικοκυρεμένα στὸ

ήπειρωτικό μας έδω Τυπογραφείο « Ἡ Δ ω δ ώ ν η », στο όποιο «βγαίνει» και ή « Ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ή Ἑ σ τ ί α » τῶν Ἰωαννίνων), Τομ. Ι' (10) Ἰανουάριος - Δεκέμβριος 1987.

Τὸ παρουσιάζω — παραρτηματικά —έδῶ, και για τὸ ὄλο καθ' ἑαυτὸ εὐχάριστο γεγονός, πὸ δείχνει ὅτι και στή Θεσσαλονίκη ὑπάρχει ἰκανὸς κύκλος πολυειδῶν πνευματικῶν Ἡπειρωτῶν —«ντόπων», πλέον ἐδῶ, και «ἀντεπιτελλόντων» —, και για δυὸ ἄλλους λόγους: Ὁ γεραρὸς καθηγητῆς Κωνστ. Γκανιάτσας, τὸν ὅποιον ἀναφέραμε και στο προηγούμενὸ μου, «κράτησε τὸ λόγο του» και μᾶς παρουσιάζει τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Παιδεία στὴν Ἡπειρο στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας (στὶς σελίδ. τοῦ νέου Τεύχους 6 - 18· στὶς σελίδες 100 - 108 βρίσκονται και τὰ σχετικὰ μὲ τὴν «μηρικὴ ἐκδήλωση τοῦ Ἀριστοτελείου Παν/μίου Θεσ/νίκης για τὸν κ. Κ. Α. Γκανιάτσα»).

Ἐπειτα, στὶς σελίδ. 19 - 30 δημοσιεύεται ή Ὁμιλία τοῦ Ἐπιτίμου Ἀρχηγοῦ Γ.Ε. ΕΘ.Α., Στρατηγοῦ ἐ.ά. Ἀγαμέμνονα Γκράτζιου, στὴν Ἡπειρωτικὴ Ἑστία Θεσσαλονίκης τὸν Φεβρουάριο 1987 για τὴν ἐπέτειο τῆς Ἀπελευθέρωσης τῶν Ἰωαννίνων: « Π ῶ ς ἔ π ε σ α ν τ ἄ Γ ι ἄ ν ν ι ν α » .

Εἶναι ἕνα κείμενο «τετραγωνισμένο» μὲ τὴν τεχνικὴ του ἀκριβολογία, στερεωμένο μὲ τὸν ἀμερόληπτο στρατιωτικὸ ρεαλισμὸ και διαθερμασμένο μὲ τὴν ἀκριβοδίκαιη ἀξιολόγησι προσώπων και γεγονότων τῆς πανελλήνια ὁμόψυχης ἐπικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, χωρὶς νὰ τοῦ λείπει και ὁ συναισθηματισμὸς και ὁ λυρισμὸς. Ἀπὸ τὸ ὄλο μαθαίνουμε τέλος πάντων ἀκριθέστατα π ῶ ς ἔ π ε σ α ν τ ἄ Γ ι ἄ ν ν ι ν α , και ἀπὸ τὸν Ἐπίλογο διδασκόμαστε φρονηματιστικώτατα, ὅτι «ἔτσι ελευθερώθηκαν τα Γιάννενα και ὀλόκληρη ή Ἡπειρος ἀπὸ τὴ θρυλικὴ γενιά του 1912 - 13 που ντυμένη στο χακὶ 10 χρόνια, ὀδήγησε τις ελληλικές σημαίες νικηφόρες στα πεδία των μαχῶν ἀπ' τὴ Μελούνα ως το Σαγγάριο και ἀνέθρεψε με τὴν ἴδια πατριωτικὴ φλόγα τὴ γενιά του 1940.

Τὴ δική μας γενιά».

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΗ

Πάλι τῆς ἀναβολῆς τὸ παραπέτασμα.
Μὲ τὶς συχνὲς ἐπικονιάσεις
κοντεύει τείχος ἀδιαπέραστο.
Τὸ γνωρίζει καλὰ ἡ ἀπραγῆ ὥρα
καὶ στοιβάζονται ἄχρηστο ὑλικό.
Πότε φράζοντας, πότε ἀνοίγοντας
τὸ δρόμο πὺ ἐσὺ πάντα
μὲ τὴν ἴδια πίστη ἀπὸ τάμα παλιὸ
ὄλοχρονὶς θαδίζεις ξυπόλητος

ΔΕΣΜΙΟΙ

Ἵσα μάτια τόσα καὶ χρώματα.
Ἵννοιες, λύσεις, ἀδιέξοδα.
Πορευτήκαμε μ' ἓνα αἰχμάλωτο φῶς.
Τῶν ἀναζητήσεων δέσμιοι.
Τοῦ ἑαυτοῦ μας δυνάστες.
Φευγαλέων ὄραμάτων ἰδαλγοί,
Κλυδωνιστήκαμε σ' ἀντίθετα ρεύματα.
Ἴκεῖ πὺ σμίγει καὶ ζυγίζεται
ἀξεδιάλυτο κι ἔλκυστικό
τῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς τὸ μυστήριο.

ΑΝΩΝΥΜΑ

Δὲ συμπεριλαμβάνεσαι
οὔτε σὲ τούτη τὴν περγαμινὴ
οὔτε σ' ἐκεῖνον τὸν κώδικα.
Μουσικὴ τεκμηριωμένη
ἐπόνυμη καταγραφὴ.
Ἴεσὺ θὰ μείνεις ἀνώνυμα πολυεδρικά
ὅπου εἶχες τάξει ὁ ἴδιος
— δέηση μυστικὴ — τὸν ἑαυτὸ σου.
Στὴν Μπαλλάντα τῆς Ἰαγάπης.
Στὴ Λειτουργία τῆς Εἰρήνης.
Στὸ Ἰμβωτήριο τῆς Ἰνοιξης.
Στῆς Σιωπῆς τῆ Γαλήνης.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΕΙΜΑΙ ΕΓΩ, ΠΟΥ ΠΟΝΩ...

Στὸν Ἰρέστη

Πῶς μ' ἄφσες ξαφνικὰ στὴ στροφὴ τοῦ δρόμου:
Μαζὶ περπατήσαμε χιλιόμετρα,
ἀπ' τὸ χέρι μὲ κρατοῦσες, ἸΗλιε μου.

Πῶς μ' ἄφησες στὸ σκοτάδι;
Πῶς νὰ βαδίσω τώρα μέσα σ' αὐτὸ τὸ χαλασμό;
Σὲ γυρεύω στὶς παλιές φωτογραφίες,
στὰ ροῦχα, στὰ βιβλία σου,
στὴν ἐρωτικὴ μας ἀλληλογραφία.
Μοῦ ξεφεύγεις. Δὲν μπορῶ νὰ σὲ φτάσω...
"Ὅταν βρέχει φοδᾶμαι μὴ θραχεῖς,
μὴν κρυώσεις ἐκεῖ στὰ βαθιά, πού κοιμᾶσαι, καλέ μου.
"Ἄραγε νὰ προσμένεις τὴ φίλη σου
νὰ ζεστάνεις σὰν πρῶτα
τὰ παγωμένα μου πόδια;
Πρέπει νὰ ἔρθω, ἀγάπη μου.
Εἶμαι ἐγώ, πού πονῶ,
σύντροφέ μου.

ΜΙΛΙΑ ΡΟΖΙΔΗ - ΑΓΓΕΛΙΔΗ

Ἀθήνα, 13.12.87

ΝΑ ΜΗΝ ΠΟΘΗΣ

Δὲν εἶναι θάνατος,
ἢ κίχλη πού σπαρταράει ἀνέλπιστα
σὲ δίχτυ πουλολόγου ἄκαρδου
καὶ ξεψυχάει.

Δὲν εἶναι θάνατος,
περήφανα τὰ ρόμπολα τῆς Πίνδου
ἀπὸ σκληροὺς ἀνίδρωτους λοτόμους
πού κουρσεύονται.

Δὲν εἶναι θάνατος,
πού ἀγκιστρωμένος ὁ Ξιφίδης
παλεύει σὲ Ξιφοπαράγαδο
σύφυκος καὶ ἀσπαίρει.

Δὲν εἶναι θάνατος,
πού ἓνα δοξαρωτὸ φεγγάρι πελιδὸν
πολιορκεῖται ἀπὸ ἀγρίμια σύννεφα
στὰ χὰη καὶ βυθίζεται.

Δὲν εἶναι θάνατος,
καρτερικὰ νὰ ζώνεσαι τὸ λέντιον
κι ἓνας Ἰούδας δυσσεβῆς
νὰ παζαρεύη τὴν τιμὴ σου.

Θάνατος εἶναι,
νὰ μὴν ποθῆς νὰ σκαρφαλῶσης
σ' ἓνα κλαρὶ συκομουριᾶς,
Ζακχαῖος ἐσὺ τελώνης.

Ν. Β. ΤΥΠΑΛΛΟΣ

ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

Ο ΣΗΜΑΔΙΑΚΟΣ

(Χρονικό)

Α' Φονιάς έρασιτέχνης

Μιλᾶμε τώρα γιά μιᾶ ἐποχὴ περασμένη, πολὺ πιὸ φτωχὴ σὲ ὑλικά ἀγαθὰ ἀπὸ τὴ δική μας, πολὺ πιὸ πλούσια ὅμως σὲ αἰσθηματικούς δεσμούς καὶ καθαρὲς ψυχὲς ἀπὸ ὅ,τι ἡ δική μας ἐποχὴ. Καί, ὅπως καὶ νὰ τὸ πάρεις, μπορεῖ νὰ τρέχουμε μὲ ξένα πόδια, νὰ ξαπλώνουμε μὲ ξένες γυναῖκες, νὰ τρώμε ξένες τροφές, νὰ ὀργιάζουμε μὲ ξένες ιδέες, ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν, καθὼς φαίνεται, νὰ ἰδοῦμε μὲ μάτι πιὸ τρυφερὸ τὴς γύρω μας ψυχὲς καὶ νὰ σταθοῦμε ἐνωμένοι ἀπέναντι στοὺς κινδύνους, πού ὅλους μᾶς ἀπειλοῦν. Οἱ δεσμοί, οἱ γνήσιοι καὶ θετικοί, τῆς ομάδας πού ἐνωναν παλιά, ἐξασφαλίζοντάς τους τὴν ἐπιβίωση, τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Νεάντερταλ, ἔλειψαν τώρα καὶ ἔχουν ἀντικατασταθεῖ μὲ χάρτινους νόμους. Καὶ οἱ χάρτινοι νόμοι δημιουργοῦν τοὺς δικούς τους ἀνθρώπους, πού τοὺς βλέπουμε νὰ δροῦν σὲ ὅλες τὴς περιοχὲς τῆς ἀνθρώπινης δράσης, ἀπὸ τὴν ἐξουσία ὡς τὴ χειρωνακτικὴ δουλειά. Στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία ζοῦν χωρὶς νὰ κουράζονται τὴ συνειδησὴ τους, μὲ γνώμονα μοναδικὸ τὸ ἀτομικὸ τους συμφέρον. Τέτοι εἴμαστε τώρα, γιὰ τέτοιους μᾶς ἔχουν κάμει οἱ θεσμοὶ μας καὶ ἡ ἀγορὰ μας: ἐγυπαθεῖς καὶ μονόχωντοι, χωρὶς βέβαια νὰ τὸ δείχνουμε, πάντα ὅμως ὑπάκουοι στὰ κελεύσματα ἐνὸς τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, πού τὸν ἔχουμε καταντήσει πολιτισμὸ τῆς δεκάρας καὶ τύραννός μας.

Σὲ παλαιότερους καιροὺς, ἄς ποῦμε ἐδῶ καὶ ἑκατὸν πενήντα χρόνια, τὰ πράγματα δὲν ἦταν ἔτσι. Ἦταν πολὺ πιὸ πλούσια σὲ γνήσιο αἶσθημα καὶ ζωὴ στὶς μικρὲς καὶ στερημένες κοινότητες τῶν χωριῶν μας. Καὶ πολὺ πιὸ πρόσφατα θυμάμαι, μικρὸ ἀκόμη παιδί, μὲ πόσο ἄδολη συγκάταθση τραβοῦσαν γιὰ νὰ καταταγοῦν στὸ στρατὸ τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου, ὅταν τοὺς κάλεσε τὸ ταμποῦρλο τῆς ἐπιστράτευσης, ἃ παιδιὰ τῆς δικῆς μου μικρῆς κοινότητας, πού ἄφησαν δέκα δικούς τους νεκρούς σὲ μακρινὰ χώματα, ὅταν γύρισαν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Βέβαια, τοὺς περασμένους καιροὺς τοὺς ἐσφιγγε ἡ φτώχεια: φτώχεια σὲ χρῆμα, φτώχεια σὲ μηχανές, φτώχεια σὲ φάρμακα, φτώχεια σὲ ἐφευρέτες, εἶχε ὅμως πλοῦτο σὲ αἶσθημα· αὐτὸ τὸ αἶσθημα πού ἔδινε ἰδιαίτερη ἔνταση στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, εἴτε στὸν οἰκογενειακὸ εἴτε στὸν κοινωνικὸ χῶρο. Τώρα, γιὰ νὰ μᾶς ἀποστομώσουν, οἱ ἐραστὲς τῆς ὡραίας ἐποχῆς μας, μᾶς προβάλλουν, σὰν τονωτικὸ τῆς εὐτυχίας μας, τὴ σχετικὴ σημερινὴ μακροζωία. Μὰ ἡ μακροζωία ἢ σημερινὴ δὲν ἀναφέρεται σὲ ἀνθρώπους πού γεννήθηκαν τὴς τελευταῖες δεκαετίες· ἀναφέρεται σὲ παιδιὰ τῶν δύο πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνα μας, πού δὲν μεγάλωσαν μέσα στὴ στυγνὴ στέρηση, οὔτε ὅμως καὶ στὴ στυγνὴ κόλαση τῶν μεγάλων πόλεων: Αὐτῶν πού ἔχουν ἀπορροφήσει τώρα τὰ τρία τέταρτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Καὶ μέσα στοὺς χώρους τους, τοὺς δηλητηριάζουν – τοὺς πολλοὺς ἐννοεῖται – μὲ ὑποπτες τροφές, τοὺς παρέχουν ἀντὶ γιὰ ὀξυγόνο, διοξειδίου, τοὺς κάνουν καρδιοπαθεῖς στοὺς δρόμους ἀσυνείδητοι ὁδηγοί, καὶ τοὺς στεροῦν τὴν αἴσθησιν τῆς ὁμορφιάς μὲ τὸ ἀνελέπτο γκρίζο, πού μονόχωντὸ σκεπάζει σὰν σάβανο τὴς ὡραίας μας πολιτείας, τὴς πιὸ μεγά-

λες πρώτα, μεγάλες και μικρές σήμερα. Έδω ἄς σταμτήσουμε τὴν γκρίνια καὶ ἄς σταθοῦμε στὴν πραγματικὴ ἀφετηρία τῆς ἀφήγησής μας. Καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ εἴμαστε δίκαιοι.

Χρονικὰ βρισκόμαστε στὴν ἐποχὴ ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει στὰ Ἐπτάνησα τὴν Ἐνωσὴ τους μὲ τὴ μητέρα, καθὼς ἔλεγαν, πατρίδα. Αὐτὴν τὴν Ἐνωσι, ποὺ ὠφέλησε πολιτικὰ τὰ νησιά, πολιτισμικὰ ὅμως τὰ ἐζημίωσε. Ἄρκει νὰ ἀντικρύσει κανεὶς, μέσα στὴν καρδιά τῆς Κέρκυρας, τὰ οἰκτρὰ ἐρείπια τοῦ ἀγγλικοῦ Ἰόνιου Πανεπιστημίου, γιὰ νὰ ζυγίσει τὴ φροντίδα τῆς ἑλληνικῆς Πολιτείας γιὰ τὰ πνευματικὰ κατάλοιπα τῆς ξένης προστασίας. Μετὰ τὴν Ἐνωσι, ἡ μητέρα πατρίδα φρόντισε νὰ μεταφέρει στὸ νησί καὶ τὰ πολιτικὰ της ἤθη, στήνοντας τζάκια πολιτικὰ, ποὺ υἰοθέτησαν βέβαια τὶς δικές της ἐκλογικὲς διαδικασίες. Τραμποῦκοι τῶν κομμάτων ξεφύτρωσαν καὶ στήθηκαν σὲ ὅλα τὰ χωριά. Καὶ θυμάμαι, ὡς παιδί ἀποτυχόντος βενιζελικοῦ δημάρχου, ποιά νύχτα κόλασις περάσαμε τὴν ἡμέρα τῆς ἀποτυχίας, μὲ διπλοαμπαρωμένες πόρτες, μὲ τὶς φοβέρες, τὶς θρῆσιες καὶ τὶς ντουφεκιές στὰ παράθυρα ποὺ μᾶς χάριζε ἡ ἀντίπαλη θεοτοκικὴ παράταξι τοῦ μεγάλου χωριοῦ.

Εἶχε λοιπὸν καὶ ἐκεῖνη ἡ ἐποχὴ τὰ χάλια της, ἀλλιώτικα ὅμως ἀπὸ τὰ δικά μας. Γιατί, ἐνῶ στὰ παλαιότερα χρόνια ἡ κακοδαίμονιά εἶχε ὡς ὀρμητήριο τὰ κληρονομημένα ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασή μας τζάκια — ποὺ κατ' εἰκόνα τους καὶ ὁμοίωσιν στήθηκαν καὶ τὰ ἀνάλογα ἐφτανσιώτικα —, τώρα οἱ αἰτίες της κατοικοεδρεύουν σὲ ἄφθονες ψυχές τοῦ ἀγοραίου μας χώρου, καὶ ἀπειλοῦν ὀλόκληρο σχεδὸν τὸν πληθυσμὸ τοῦ τόπου μας, ἀπειλώνοντας, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ φριχτὸ, τὶς ψυχές τῶν νέων παιδιῶν. Ἡκάθε ἐποχὴ ἔχει βέβαια τὰ τέρατά της καὶ ἐκπροσωπεῖται στὸ χῶρο τῆς ἀνομίας μὲ δικὸς της τύπου καθάρματα, σπάνια, στοὺς παλαιότερους καιροὺς, — τραμποῦκους τῶν κομμάτων, λαθρέμπορος, μαχαιροβγάλτες —, ἄφθονα στὴ δική μας: καλοντυμένα, καθαρὰ, περιποιομένα, συχνὰ μορφωμένα τέκνα τῶν καιρῶν μας, ποὺ ληστεύουν ἀχόρταγα τὰν μέσο πολίτη, ὅσο βρίσκονται ἐδῶ, καὶ ὕστερα καταφεύγουν σὲ ξένα κλίματα γιὰ νὰ χαροῦν τοὺς ἄνομους καρποὺς τῶν κόπων τους. «Διαλέξεις καὶ παίρνεις», καθὼς ἔλεγε ὁ Καραγκιόζης.

Ἐγὼ τώρα, ὡς παλαιὸς ποὺ εἶμαι, ἔχω ἀράξει στοὺς παλαιότερους καιροὺς καὶ φαντάζομαι πολλὰς φορὲς ὅτι οἱ θύμησές τους οἱ παλιές μὲ περιζῶνουν καὶ οὐσιαστικὰ ἀπαρτίζουν τὴ σημερινή του ζωὴ. Πῶς θὰ μπορούσα ποτὲ νὰ ξεχάσω τὸν Φονιά;

Ἄκουσα νὰ τὸν ἀναφέρουν στὸ σπίτι μου, μὲ αὐτὸ τὸ παρατσούκλι, στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ αἰῶνα μας. Ἦταν νοικοκύρης, μ' ἕνα ὄμορφο χτῆμα κοντὰ στὴ θάλασσα, ἐκεῖ ὅπου τώρα ἄφοβα ἐκθέτουν τὰ κάλλη τους οἱ τουρίστριες, αὐτὰ τὰ κάλλη ποὺ σὲ παλαιότερους χρόνους θὰ τὰ ἔτρωγε, ἂν δὲν ἦταν σεμνός, ὁ λύκος. Ὁ Φονιάς, ἂν καὶ εὐκατάστατος, μαγεύτηκε ἀπὸ νέος ἀπὸ τὰ κόμματα, καὶ ἔγινε πρῶτα μπράβος ἐπικίνδυνος μιᾶς κομματικῆς παράταξις, μὲ δυὸ φόνους στὸ παθητικὸ του, ποὺ τοὺς πλήρωνε, μὲ τὴν ἐνίσχυσι βέβαια τῶν ὑψηλὰ ἰσταμένων κομματικῶν του πατρῶνων, μὲ ὀλιγόχρονη φυλάκισι καὶ ὕστερα ὀνομαστός λαθρέμπορος μπροστὰ στὴ μύτη τῆς ἐξουσίας. Ὁ πατέρας μου, ὁ ἀποτυχὼν ὑποψήφιος βενιζελικὸς Δήμαρχος, μᾶς ἔλεγε πῶς τὸν εἶδε μιὰ μέρα στὴν ἀγορὰ τοῦ χωριοῦ νὰ προκαλεῖ τὸν ἀστυνομικὸ σταθμάρχη, περνώντας πολλὰς φορὲς μπροστὰ του μ' ἕναν ντορβά γεμάτο καπνὸ καὶ τσιγαρόχαρτο καὶ φωνάζοντας: «Λαθραῖο!». Καὶ τὸ φτωχὸ ὄργανο τῆς Πολιτείας δὲν τολμοῦσε νὰ σηκωθεῖ ἀπὸ τὴ θέση του, γιατί καὶ τὴ ζωὴ του κινδύνευε μ' ἕνα

μπλέξιμο με τὸν Φονιά, μά, καί τὸ πιὸ σίγουρο, με παρέμβαση τοῦ πολιτικοῦ γραφείου τοῦ Ἀρχοντα τοῦ Νομοῦ, θὰ μπορούσε σὲ λίγες μέρες νὰ μετατεθεῖ στὰ Ἀντικύθηρα.

Μὰ ὅπως περνοῦν τὰ χρόνια γιὰ ὅλον τὸν κόσμο, περνοῦσαν καί γι' αὐτόν. Καί στὰ πενήντα – ἦταν μεγάλη ἡλικία γιὰ κείνη τὴν ἐποχή –, ἀποτραβήχτηκε ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματά του, ἔπαψε δηλαδὴ νὰ εἶναι καὶ λαθρέμπορος καὶ μπράβος. Καί ἔκανε πιά ἥσυχη ζωὴ. Μὰ αὐτὴ ἡ ζωὴ δὲν ἦταν γι' αὐτόν. Αὐτὴ ἡ σκληρότητα ἀπέναντι στὸν γύρω του κόσμο, ποῦ ἦταν τὸ μεδούλι τῆς ὡς τώρα ζωῆς του μέσα στὸν κόσμο τὸν κομματικό, δὲν ἔβρισκε πιά τρόπο νὰ ξεσπάσει καί νὰ ἰκανοποιηθεῖ. Καί ὁ ἄνθρωπος γύριζε κάθε μέρα μέσα σὲ μιὰν ἀγορὰ, ποῦ τὸν ἔβλεπε με μισὸ μάτι, κωνεύοντας τοὺς κακοὺς ὑπαινιγμούς τῶν ἐνστίκτων του τῶν κακῶν. Δύο τρία χρόνια τὸ βάσταξε αὐτὸ ὁ γερο-Φονιάς.

Μὰ κάποια μέρα τοῦ καλοκαιριοῦ, ἀντὶ νὰ πάρει, ὅπως κάθε μέρα, τὸν δρόμο ποῦ τὸν ἔφερνε στὸ παλαιὸ καμίνι τοῦ πατέρα του, στὸ ὄμορφο καὶ ἥσυχο ἀκροθαλάσσι, ὅπου τώρα ἐκθέτουν τὰ κάλλη τους, θρακωμένα ἢ ὄχι, οἱ ξένες τουρίστριες, τράβηξε γιὰ τὸ ποτάμι. Τὸ ποτάμι αὐτὸ περνοῦσε σὲ μισὴ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸ χωριὸ τοῦ ἥρωά μας καὶ στὴν πόλη. Ἐνας κατήφορος ἔφερνε ἐκεῖ, στρωμένος ἀπὸ τὴν παλαιὰ Προστασία, καὶ ἀπὸ κεῖ, ἀνήφορος πιά σὲ ἔφερνε στὴν πρωτεύουσα τοῦ μικροῦ Νομοῦ πόλη. Τὸ γιοφύρι, θεμελιωμένο ἀπὸ τὴ Βενετιὰ, ἄφηνε νὰ περνοῦν ἀνετα κάτου ἀπὸ τὶς δυὸ καλοστημένες καμάρες του, τὸν χειμῶνα, τὰ ὀρμητικὰ νερὰ τῆς βροχῆς, ποῦ τοῦ ἔστελνε τὸ ὀροπέδιο, καὶ τὸ καλοκαίρι, τὴν εἰσβολὴ τῶν βρώμικων νερῶν τῆς ἀκροθαλασσιᾶς, στὴν κατάξερη κοίτη του. Ἐκεῖ στὸ γιοφύρι κατέβαιναν γιὰ νὰ δροσιστοῦν τὶς Κυριακές, στὰ ζεστὰ καλοκαίρια, κάποιοι ἄνθρωποι τοῦ χωριοῦ καὶ κάποιοι ἄνθρωποι τῆς πόλης. Ὁ δικός μας ὅμως κατέβηκε καθημερινῇ. Καί φαίνεται ὅτι τὰ χρόνια καὶ ἡ ἔλλειψη ἀπὸ κάποια ἀπασχόληση, ἀντὶ νὰ νερκώσουν, τόνωσαν μέσα του τὴ ροπή γιὰ τὸ ἐγκλημα, ποῦ τόσο τὴν εἶχαν θρέψει οἱ συνθήκες οἱ κομματικὲς τῆς ἐποχῆς. Καί ποιὸς ξέρει γιατί, κυρίεψε τὸ μυαλὸ τοῦ σκληροῦ λαθρέμπορου ἡ ἔμμονη ἰδέα νὰ σκοτώσει ὅποιον θὰ τοῦ πρωτόλεγε «καλημέρα» ἐπάνω στὸ γεφύρι τοῦ χωριοῦ. Κάποιος δαίμονας θρόνιασε ξαφνικὰ μέσα του. Ἔτσι, λοιπόν, ἔπαιζε τὸ μάτι του ἀπὸ ἀνατολὴ σὲ δύση, μιὰ κοιτώντας τὸν δρόμο ποῦ ἀνέβαινε στὸ χωριὸ καὶ μιὰ τὸν ἄλλο ποῦ τραβοῦσε γιὰ τὴν πόλη, γιὰ νὰ ἰδεῖ ποιὸς ἦταν ἐκεῖνος ποῦ θὰ τὸν ἔπαιρνε ὁ χάρος, ὅταν θὰ πατοῦσε τὴ δημοσιὰ ἐπάνω στὶς καμάρες τοῦ γεφυριοῦ. Καί πρωτόειδε τὸν γέρο Σουρίνα, ποῦ κατέβαινε ἀπὸ τὸ χωριὸ ψηλά, γιὰ νὰ ἰδεῖ, κοντὰ στὸ ποτάμι, τὸ χωράφι του, με τὴν πατάτα καὶ τὰ λαχανικά.

«Αὐτὸς εἶναι», σκέφτηκε ὁ ἥρωάς μας. Καί περίμενε με ὑπομονὴ ἐπάνω στὸ βενετοσάνικο κτίσμα τὸν συχωριανό του, σὰν ἐξίλασθῆριο θῦμα σέ, ποιὸς ξέρει, ποιά τραγωδία εἶχε στήσει τὸ ἄρρωστό του μυαλό. Μὰ ἡ τύχη ἔχει πολλὰ ποδάρια. Ὁ γερο-Σουρίνας κατέβαινε ἀργά, σύμφωνα με τὰ χρόνια του. Καί γιὰ καλὴ του τύχη, ἐκείνη τὴν ὥρα τὴν κρίσιμη, στὴν κορφή τοῦ ἄλλου ἀνήφορου, ἐκείνου ποῦ ἔφερνε στὴν πόλη, φάνηκε τὸ μόνιμπο τοῦ σιδρ Τζῶρτζη τοῦ κόντε, ποῦ κατέβαινε τρέχοντας τὴν κατηφοριά. Καί ὁ ἄρχοντας, κοτσανάτος ἀκόμη, κρατοῦσε τὰ γκέμια καὶ ἔτρεχε γιὰ τὸ ὄμορφο ὑποστατικό του, τὸ σπῆμένο σ' ἓνα τούμπι πλάι στὴν ποταμιὰ. Καί ὁ καλὸς ὁ ἄγγελος ἔσωσε τὸν γέρο χωρικό. Ὁ ἄρχοντας, πρῶτος στὸ γεφύρι, δέχτηκε τὸν χαιρετισμὸ τοῦ ἀνθρώπου μας. «Καλημέρα, σιδρ Τζῶρτζη». «Καλημέρα, Ἀντώνη. Τί γίνεσαι;», ρώτησε καλόβουλος ὁ ἀστὸς, κρατώντας τὰ γκέμια τοῦ ἀλόγου. «Ἐχεις μιὰ φωτιά, σιδρ Τζῶρτζη; Ξεχάσα ἀπάνου τὸ τσακμάκι». «Ναί», ἀπάντησε πρόθυμος ὁ ἄρ-

χοντας. 'Ο Φονιάς πῆγε κοντά μὲ τὸ τσιγάρο στὸ στόμα. Καὶ πρὶν προλάβει ὁ ἄλλος νὰ κουνηθεῖ, σὰ νὰ εἶχε φωλιάσει μέσα του ὁ Σατανάς, τράβηξε τὸ μαχαίρι ἀπ' τὸ ζουνάρι του καὶ τοῦ τὸ ἔμπηξε στὴν καρδιά. Ὑστερα τράβηξε κατὰ τὰ χωράφια, ἀπὸ ὅπου τὸν εἶδαν νὰ σκοτώνει κάποιοι χωριανοί, πού ἔβλεπαν τὸν ἄρχοντα νὰ φτάνει ἀπὸ τὴν πόλη. Τὸν εἶδε καὶ ὁ γέρος, πού ἐκείνη τὴν ὥρα βρισκόταν στὸ γεφύρι κοντά.

Β' Φονιάς ἐπαγγελματίας

Τὸν ἐπίασαν, τὸν φυλάκισαν, τὸν δίκασαν. Καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἦταν βολετὸ νὰ ξεφύγει μὲ μικροζημιές. Δὲν ἦταν πολιτικὸ τὸ ἔγκλημα, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ περιμένει τὴν ὑποστήριξη τοῦ κόμματος. Καὶ ὕστερα, ὁ ἄδικα σκοτωμένος ἄνθρωπος δὲν ἦταν ἓνας ἀπλὸς χωριάτης, πλάσμα ὄχι πολὺ μεγάλης σημασίας γιὰ τὴ συλλογικὴ νοοτροπία τῆς ἐποχῆς. Ἦταν ἓνας ἄρχοντας, ὅταν οἱ σχετικὰ λίγες ἀρχοντικές οἰκογένειες, πού εἶχαν χτῆμα τους ἓνα πολὺ μεγάλο μέρος τοῦ νησιοῦ, ἦταν παράγοντας οἰκονομικὸς πρωταρχικὸς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Καὶ ἔτσι ὁ Φονιάς μας καταδικάστηκε σὲ θάνατο καὶ στάλθηκε στο Παλαμῆδι γιὰ νὰ πεθάνει.

Ἡ ἀγγλικὴ προστασία εἶχε φύγει ἀπὸ τὰ νησιά, παίρνοντας μαζί της μαζί μὲ ἄλλα καὶ τὶς κρεμάλες της. Ἡ νεόζυμη ἑλληνικὴ πολιτεία εἶχε υἱοθετήσει πιὸ πολιτισμένον τρόπο ἐκτέλεσης τῶν κακῶν ἀνθρώπων της. Καὶ ἔτσι ἔστησε στ' Ἀνάπλι, πιστὴ στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, τὴ λαιμπτόμο τοῦ Δόκτορα Γκιγιωτίνου, κοινῶς καρμανιόλα. Καὶ ἀπὸ κεῖ περνοῦσαν, γιὰ ὀριστικὴ τακτοποίηση, πολλοὶ κακοῦργοι γεννημένοι καὶ ἄλλοι θύματα τῶν τότε καιρῶν. Ἀπὸ κεῖ πέρασε ὅλη ἡ οἰκογένεια τῶν Χοντρογιανναίων, πού ὁ μεγάλος ἀδελφὸς ἔριξε, πιστὸς εἰς τὸ «θάρα!» τοῦ Ζαῖμη σ' ἓνα καλαβρυτινὸ συμπόσιο, τὸν πρῶτο πυροβολισμὸ τῆς Ἐπανάστασός μας. Μὰ ὅταν ἐτελείωσε ὁ σκληρὸς ἀγώνας, οἱ ἀρχηγοὶ ἔκριναν σκόπιμον νὰ βλογήσουν τὰ γένια τους, παραμερίζοντας τὸν καταματωμένον μικρὸ λαό. Καὶ γι' αὐτὸ οἱ ἀδικημένοι τὸ ῥιζαν στὴ ληστεία καὶ πολλοὶ κατάληγαν στὸ Παλαμῆδι γιὰ νὰ γνωρίσουν τὴν τρομερὴ διχοτόμηση.

Ἐκεῖ στὸ Παλαμῆδι τοῦ Ἀναπλιοῦ, τὸ χωρὶς ἐλπίδα, ἔφτασε καὶ ὁ Φονιάς, ὁ δικὸς μας χωριανός. Καὶ περίμενε τὴ σειρά του γιὰ μιὰ νοικοκυρεμένη καρατόμηση. Μὰ τὸ «Ὁ Θεὸς ἀγαπάει τὸν κλέφτη, ἀγαπάει καὶ τὸν νοικοκύρη» γύρισε στὴν περίπτωσή μας ἀνάποδα: «Ὁ Θεὸς ἀγαπάει βέβαια τὸν νοικοκύρη, ἀγαπάει ὅμως καὶ τὸν κλέφτη». Ὁ δῆμιος, γέρος πιά, ἐκτελοῦσε σιγὰ τὸ σκληρὸ του καθῆκον καὶ κάποια μέρα σταμάτησε ξαφνικὰ ἡ καρδιά του, ἀφήνοντας τὸ φοβερὸ μπῆξιμα τοῦ δόκτορα Γκιγιωτίνου χωρὶς χειριστή. Καὶ ἀναγκάστηκε ἡ Ἐξουσία νὰ ψάξει γιὰ ἀντικαταστάτη, ἀλλὰ πού νὰ τὸν βρεῖ; Ἀκόμη καὶ ὅσοι σὲ θρασμὸ ψυχῆς εἶχαν σκοτώσει, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν κάποιο σκοτεινὸ πάθος, ἀκόμη καὶ οἱ ἐκ προμελέτης φονιάδες κάποιοι προσωπικοῦ ἐχθροῦ, δὲν δέχονταν νὰ κόβουν κεφάλια ἀνθρώπων, πού αὐτοὺς τοὺς ἴδιους δὲν τοὺς εἶχαν πειράξει ποτέ, καὶ πού τοὺς ἔφερε ἐκεῖ γιὰ ἐκτέλεση ἡ μισητὴ Ἐξουσία. Ρωτήθηκε καὶ ὁ δικὸς μας. Καὶ χωρὶς δισταγμὸ, δέχτηκε τὸ καινούργιο ἐπάγγελμα. Καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀναγκαίαν μαθητεία, βάλθηκε νὰ κόβει κεφάλια, σὰν δημόσιος πιά ὑπάλληλος.

Τὰ χρόνια περνοῦσαν σιγὰ σιγὰ τὸ ἓνα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ ὁ ἥρωάς μας ἐκτελοῦσε εὐσυνείδητα τὸ καθῆκον του, στέλνοντας στὸν ἄλλο κόσμον εἴτε κακοῦργους ἀπὸ κούνια, εἴτε ἄλλους, πού τοὺς δημιούργησαν οἱ τότε καιροὶ καὶ ἡ κοινωνία τους. Ἐκοψε κεφάλια πολλὰ, μὰ ἦλθε καὶ ἡ ὥρα του νὰ γεράσει καὶ νὰ μὴν μπορεῖ ἄνετα νὰ ἐκτελεῖ τὰ βαριά του καθήκοντα. Ἔτσι, δι-

νοντάς του μιὰ σύνταξη, ή Πολιτεία, ύστερα από άρκετά χρόνια εύσυνειδητης δουλειάς, έστειλε στο σπίτι του τόν γέρο υπάλληλό της. Καί γύρισε στο χωριό.

Γ' Φονιάς μοιραίος

Έκει, στο χωριό που τόν γέννησε, ό γερο-δήμιος δέν βρήκε τήν ύποδοχή που περίμενε. Ούτε είχε βέβαια και ό ίδιος συνειδηση, ότι τó επάγγελμα που διάλεξε ήταν επάγγελμα μισποτό. Για τούς άντρες ήταν άκόμη ό Φονιάς' για τίς γυναίκες ήταν άτόφιος Βεελζεβούλης. Βέβαια, αυτές τους τίς γνώμες τίς φύλαγαν για τόν έαυτό τους, όταν τόν πετύχαιναν σε δρόμο ή σε μαγαζί. Αυτός όμως ένιωθε κάποια κρυάδα γύρω του, όταν έβγαينه με τά μακριά του γένια και κυρτωμένο πιά τó γερό κορμί και δέν ένιωθε καλά. Καί, άν και είχε συγυρίσει ώραία τó άδειανό από ψυχές σπίτι του πατέρα του, σκέφτηκε τή μικρή κατοικία που είχε κτίσει ό ίδιος στο παραθαλάσσι, ένα τέταρτο από τó χωριό.

Έκει, ή καλοστεκούμενη οικόγένεια είχε ώραίο περιβόλι και μεγάλο καμίνι, από όπου έφοδιάζε με τουβλα και κεραμίδια τήν περιοχή. Τώρα τó καμίνι έσβησε' και εκεί που άπλωναν τούς γερούς τους κλώνους τεράστιες κορακοζώπτες έληπές, σε χρόνια βέβαια παλαιότερα, στήθηκε τώρα ένα μικρό τουριστικό ξενοδοχείο, όπου γυμνώνουν τά ώραία τους κορμιά πρós ψήσιμο Άγγλίδες και Γαλλίδες τουρίστριες.

Τέτοια πράματα δέν τά 'ξερε ό τόπος τήν εποχή του ήρωά μας. Έκει όμως, πριν ξεκινήσει για τó νέο επάγγελμα στο Παλαμήδι, είχε στήσει, όπως είπαμε, ένα ώραίο σπιτάκι κι έναν όμορφο μικρό κήπο. Αυτά, μόλις πήρε τή σύνταξη και γύρισε στο χωριό, τά κοίταξε άμέσως, και εκεί κατάφυγε, όταν βρήκε δύσκολο τó κλίμα του πατρικού του σπιτιού με τούς συγχωριανούς που τόν έβλεπαν με μισό μάτι. Έμενε μόνιμα στο άκροθαλάσσι, με συντρόφους τó γλυκό θρόίσμα τής έλιās, τή δροσερή πνοή που του 'στελνε ή θάλασσα, και τó τιτίβισμα τó άσωστο τών πουλιών. Καί κόντευε και ό παλαμηδιώτης να κοιτάζει σαν ποιητής τή φύση. Μά ή μοίρα δέν τόν άφησε...

Ψηλά στο χωριό, ζούσε ή κυρα-Λίνα, μιὰ πολú ηλικιωμένη θειά του πατέρα μου, παιδί του δέκατου όγδοου αιώνα. Ήταν μιὰ χαριτωμένη και πεντακάθαρη γριά, όρθόστητη και καλόβουλη, που τήν καλόβλεπαν όλοι στο χωριό. Ήταν καλοστεκούμενη, με ώραία χτήματα στην περιοχή. Και μεταξύ τους ένας κήπος στο άκροθαλάσσι, πλάι στο παλιό καμίνι, και μιὰ μικρή κατοικία για τίς ζέστες του καλοκαιριού.

Μιὰ Κυριακή, λοιπόν, του Άλωνάρη, μετά τήν εκκλησία, πήρε ή γριά γυναίκα τó μπαστούνι και κίνησε για τή θάλασσα, που ήταν κανένα μίλι μακριά. Έφτασε' κι εκεί που πήγαινε να ξεκλειδώσει τή θύρα στο δικό της στέκι, άκούει μιὰ φωνή από τόν παιινό κήπο: «Καλημέρα, θειά!». Και ρίχνοντας πρós τά εκεί τά μάτια, είδε μπροστά στο σπιτάκι τó γειτονικό, ξαπλωμένο, έναν ηλικιωμένο με γένια μακριά, που του 'φταναν ως τó στομάχι. Τήν κοίταζε χαμογελώντας. «Καλημέρα, παιδί μου. Ποιός είσαι;». «Είμαι ό τάδε»...

Αυτό τó όνομα έφτασε για να κοπεί τής γριάς ή πνοή. Κρύος ιδρώτας τήν έκοψε και, χωρίς να κοιτάζει γύρω της, πήρε ξανά, τρέμοντας, του χωριού τó δρόμο. Και φτάνοντας στην πόρτα του σπιτιού της, σωριάστηκε ξερή. «Κρύο και θέρμη» διάγνωσαν οί πατριώτες.

Ή όψη του σατανά κεραύνωσε τήν άθώα και άκακη γυναίκα. Κλίση του Φονιά στον κόσμο μας ήταν να σκοτώνει...

« ΚΑΡΖΙΝΟΜ » *

Αγαπητέ φίλε, επειδή δεν μπορώ νά 'ρθω
σ' επαφή μαζί σου τηλεφωνικώς,
κάθουμαι και σου ανακοινώνω την κατάστα-
σή μου όπως έχει γραπτώς.
Πέρασαν βδομάδες, ίσως μήνες από τότε
που δωθήκαμε τελευταία φορά.
Μάθε λοιπόν, φίλε, με μένα δεν πάει καλά.
Το χέρι μου αρνείται να γράψει την ανίατην
αυτήν αρρώστεια!
Η λέξη «καρκίνος» περνάει νύχτα - μέρα
από το μυαλό,
σκέφτουμε όλη την ώρα το θάνατο·
Έχω ήδη αρχίσει να γράφω ημερολόγιο·
είναι τρομερό.
για πόσον όμως καιρό;
Η θεραπεία συνεχίζεται «ad infinitum» (;)
Προσπαθώ δεόντως την κατάστασην αυτήν
να παραγκωνιστώ,
αλλά βλέπεις δεν είναι στο χέρι μου ν' απο-
χωριστώ.
Τα μαλλιά μου πέφτουν τούφες, ακόμα κι από
τα φρύδια και βλέφαρα.
Με ξυπνούν εφιάλτες, και λέω, ακόμα δεν
πέθανα;
Μια άλλη συνέπεια της χημειοθεραπείας:
Μουδισομένα κρύα μέλη — συμπτώματα μιας
τραγωδίας.
Κρίμα, έχω χάσει την υπόλοιπη ζωή με τα
σαράντα.
Αχ, πόσον τρομάζω όταν σκέφτομαι, ότι αφή-
νω τη ζωή για πάντα!
Το κενό, το κενό, απ' αυτό που έπασχαν α-
κόμα κ' οι παλαιοί,
«horror vacui».
Αν θέλεις, φίλε — ίσως πολύ σύντομα — μπορείς
να μου απαντήσεις ακόμα στον αριθμόν
777889.

ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ

Αννόβερο 1985

* Όπως και στην γραφή του Μεσεβρινού, διατηρούμε κι εδώ, κατ' εξαίρεση, τὸ μονοτονικό.

ΛΑΜΠΡΑΙΝΑ

Τοὺς λίγους πού ἔχαν ἀπομείνει δίχτυαζαν
Γέροι, παιδιά, γυναῖκες, χωρί-
ζονταν ἀπ' τὰ νοικοκυριά.
Στὸ ξέφωτο ἓνα τσοῦρμ.ο

— Μὲ τοὺς ἀντάρτες πῶς πορευόσταν;
Σπάθισε ὁ λόγος τοῦ τρανοῦ μὲ τὰ πολλὰ ἄστρα.
Ἄπνοια. Μετὰ ψελλίδια, τῆς ἀνάγκης,
(πού κατὰ τὸ δοκεῖν του θά ἔπαιρνε κανεῖς).
Κι ἀπάνω ἐκεῖ, ἔδесе τὸ μνατήλι ἀτάραχα
Κι ὀρθώθη ἡ Λάμπραινα, ἀπὸ στόματος ὄλων.
— Μιὰ χαρὰ - λέει - παιδιά μας ἦταν,
ὅπως κι ἐσεῖς. Καὶ σήκωσε τὸν μπόγο της στὸν ὦμο
τραβώντας ἴσια στὴν εὐθύνη τοῦ «παιδιά μας».

ΜΠΙΛΙΩ

Κρέμασε τὸ σακούλι στὴν γκοριτσιὰ — νὰ φαίνεται.
(Μέσα τσίτα πανιὰ κι ἄδειο καπάκι).
Ἄδραξε τὸ δρεπάνι, νὰ ξεχάσει τὸ ἄλλο
κι ἀπ' τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ μὲ τὸν ἥλιο θέριζε.

ΜΠΑΡΜΠΑ - ΝΑΣΙΟΣ

Στοῦ ρόγχου τὰ σκαλιὰ πορφύρας κύκλοι
Κι ἀστράψαν τὰ ἑπτὰ δοκάρια τ' οὐρανοῦ.
Λύθηκαν τὰ καρφιά. Φτέρνες καὶ πόδια
τίναζαν Ἰκαρου φτερά, πέδιλα Ἑρμῆ.
Ἐγὶν' αὐτὸς πού ἦταν. Ἀνέμισε μαντήλι
στοῦ ἀχοῦ τὸ ρίγος καὶ στοὺς
ἐλιγμοὺς τοῦ τραγουδιοῦ.
Σεῖσμα καὶ λύγισμα καὶ σύρριζα ὄλος
Στοῦ Ἰσοῦφ Ἀράπη τὸ μεθύσι πῆδημα στερνό.
Καλὴ χορεία - ἑλληνική, μπαρμπα - Νάσιο.

ΒΙΟΠΑΛΑΙΣΤΗΣ (II)

Μέτρο του τὸ χωριό του γιὰ τὸν κόσμο
θέση του πρώτη ἀπ' τὸ τέλος στοῦ χωριοῦ τὰ πανηγύρια
καὶ πρώτη στ' ἄλλα τὰ χορέματα.
Στὴ ράχη του
— Ποτὲ ράφτη μεζούρα δὲν τὴ μέτρησε —
Ἄπόθεσαν τὸ θάρος τους τὰ ξένα πλούτη.
Καὶ τ' ἄλλα θάρη του δικά, κατὰ-δικὰ του.
Κὺρ Σταῦρο πάνω
Κὺρ Σταῦρο κάτω
Κάτω
Κάτω!

Μοναδική παραγγελιά
(έγιν' απ' άλλους)
Ν' άναπαυτεϊ
ή άσυμμετρία.

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ

Α Φ Ε Σ . . .

Στήν Ήγουμένη Εϋγενία

Τόν Γολγοθά̄ κακοϋργος ανεβαίνει
μέ τής Ζωής τὸ Ξύλο φορτωμένος
ὁ Λόγος τοῦ Ἐλέους. Δικασμένος
ἀπὸ τοὺς λαοτύραννους πεθαίνει.

Παλμὸς ἀγγελικὸς αἰωνοδένει
τὸ «Ἄφες» ἱεροκραυγὴ μὴ ξένος
ξεμείνει τής Ἐδέμ ὁ πλανεμένος
αὐτάδελφος τής γῆς. Δοσιμένη

σὲ θεωρία μυστικὴ νὰ ξέρει
τὴ σωτηρία ἢ Ψυχὴ ποθεῖ. Στὸ πλάι
ἀπ' τὴν ἀνάσα Του μεθᾶ καὶ πάει

ληστής, γιὰ τὸ λαό, τὸ φῶς νὰ φέρει.
Ὁ ζηλωτὴς τοὺς ἄρχοντες ἀρνιέται
μετανοιωμένος, μὰ δειλὸς κρεμᾶται. . .

ΓΥΝΑΙ, ΤΙ ΚΛΑΙΕΙΣ;

Στήν Ήγουμένη Ξένη

Κενὸ μνημεῖο φῶς λευκολουσμένο
καὶ χρυσαγγέλων θεία παρουσία.
«Γύναι, τί κλαῖς;» Δὲν εἶναι ὄπτασία.
Τὸν Κύριό μας θὰ ἴδεις ἀναστημένο

ἀπ' τοὺς νεκροὺς μακριά. Στεφανωμένο
μέ τοῦ Θεοῦ τὴ δόξα τὴν ἀγία
χαρίζει στοὺς θνητοὺς ἀθανασία». Ὁ
νικητὴς τοῦ Ἄδη τρισευλογημένο

τὸ γένος τής ἀρᾶς καὶ τής φθορᾶς ἐνώνει
μέ τὸν Μεγάλο Ἔσχατο σὲ συμμαχία
πανίερης εἰρήνης. Θεωρία

χαρᾶς τὸ δάκρυ τής σιγῆς. Λυτρώνει
ψυχὴ καὶ νοῦ. Γύναι, νὰ κλαῖς. Τώρα
ξανάγινε ἡ Φύση φωτοφόρα! . . .

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΔΗΜ. ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ ΤΟ ΤΟΥ ΣΟΛΟΜΟΝΤΩΣ

(δοκίμιο)

Τὸ Ἑβραϊκὸν Ἄσμα Ἀσμάτων (SCHIR HASCHIRIM - Σὴρ Χασιρίμ) εἶναι τὸ πρῶτον βιβλίον ἀπὸ τὰ πέντε Μεγίλλωθ (MEGILLOTH), τὰ βιβλία δηλ. ποὺ διάβαζαν οἱ Ἰσραηλίτες στὴ διάρκεια μεγάλων ἐορτῶν, κατὰ τὴν θεία λατρεία. Ὁ τίτλος τοῦ Ἑβραϊκοῦ Ἄσματος Ἀσμάτων, ὅπως καὶ οἱ ἐκφράσεις «Ἄσμα τῶν Ἁγίων», «βασιλεὺς βασιλέων», «Ματαιότης ματαιοτήτων» κλπ., σημαίνει στὴν Ἑβραϊκὴ γλῶσσα τὸ κατ' ἐξοχὴν ἄσμα.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἔχει προκαλέσει ἕνα πλῆθος ἀπὸ σχόλια καὶ ἐρμηνείας γιὰ τὴ φιλολογικὴν μορφήν καὶ τὴ σημασίαν. Μερικοὶ ἐρμηνευτὲς ὑποστήριξαν ὅτι τὸ ἔργον ἔχει δραματικὴν μορφήν. Ἄλλοι ὅτι δὲν εἶναι ἑνιαῖον, ἀλλὰ μιὰ συλλογὴ ἐρωτικῶν ποιημάτων (EISSFELDT). Ἄλλοι, ὅτι εἶναι ἄσμα βαβυλωνιακῆς προέλευσης ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸ λειτουργικὸν τῆς λατρείας τοῦ Θαμμούζ (T. J. MEEK), καὶ μερικοὶ ὅτι εἶναι ἔργον ἐπηρεασμένον ἀπὸ τὸ Ἑλληνιστικὸν πνεῦμα. Οἱ ἀπόψεις ὅμως αὐταί, ἔχουν ἐγκαταλειφθεῖ λίγην - πολὺ ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους Παλαιδιαθηκολόγους, καὶ σήμερον οἱ λόγοι γεικνὰ δέχονται, ὅτι τὸ Ἑβραϊκὸν Ἄσμα Ἀσμάτων εἶναι ἕνα ἑνιαῖον λιρικοὶ εἰδωλλιακὸν ποίημα, ἐξόχου ὠραιότητος, χωρὶς ν' ἀπουσιάζει ἀπ' αὐτὸ τὸ δραματικὸν στοιχεῖον, ὅπως ὁ διάλογος καὶ ἡ σχετικὴ δραματικὴ κίνησις. Πράγματι, θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἕνα μπουκέτο λιρικοδραματικῆς τέχνης, — ὅπως τὸ ὄνομασε ὁ F. GODET — ποὺ θυμίζει τὴ λεγόμενὴ βουκολικὴ ποίησις κατὰ τὸν τύπον τῶν ἔργων τοῦ Θεόκριτου.¹

Δημιουργὸς τοῦ ἐξαίσιου αὐτοῦ ἄσματος, σύμφωνα μὲ τὸ κεφ. Α' 1, θεωρεῖται ὁ Σολομών. Ὁ τίτλος βέβαια, «Τὸ Ἑβραϊκὸν τῶν Ἀσμάτων τὸ τοῦ Σολομώντος», θὰ μπορούσε νὰ σημαίνει ὅτι τὸ ἄσμα εἶναι γραμμένον ἀπὸ τὸν Σολομῶντα, ἢ ὅτι εἶναι γραμμένον γι' αὐτόν. Ἡ σύγχρονη κριτικὴ στηριζόμενη κυρίως σὲ λόγους γλωσσικοῦς, δὲν θεωρεῖ ὅτι τὸ ἔργον προέρχεται ἀπ' τὴν πέννα τοῦ Σολομῶντα. Πιστεύει ὅτι γράφηκε ἀργότερα, ἀνάμεσα στὸν πέμπτον καὶ τρίτον π.Χ. αἰῶνα. Ὁρθότερον ὅμως πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἡ ἕψις, ὅτι τὸ ἔργον ἔχει Σολομώντειαν προέλευσιν καὶ ἀργότερα ἔλαβε τὴν τελικὴν ὀριστικὴν μορφήν, γνώμη ποὺ ἀσπάζονται συντηρητικὸι ἐρευνητὲς (D. A. HUBBARD, J. DAVIS, M. E. UNGER, E. J. YOUNG, Π. Μπρατωιώτης κ.ά.²

Τὸ ἔργον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕξι ἐπὶ μέρους ἄσματα (Α' 1,2 - 2,7, Β' 2,8 - 3,5, Γ' 3,6 - 5,1, Δ' 5,2 - 6,3, Ε' 6,4 - 8,7, ΣΤ' 8, Η - 14) καὶ μπορεῖ νὰ διαιρεθῆ σὲ δύο μέρη. Στὸ πρῶτον (Α' 2 - Ε, 1) περιγράφεται ἡ βαθμιαία γένεσις τῆς ἀγάπης, στὸ δεῦτερον (Ε, 2 - Η, 14) ἡ ὠρίμανσις καὶ ἡ τελειώσις τῆς.³

Τὸ ἄσμα παρουσιάζεται μὲ μιὰ σειρὰ συνομιλιῶν. Οἱ χαρακτῆρες ποὺ παίρνουν — κατὰ τὴν ἐπικρατέστερην ἐκδοχὴν — μέρος, εἶναι ἡ Σουλαμίτις, ἕνας ποιμένας (ὁ ἀγαπημένος τῆς), οἱ ἀδελφοὶ τῆς κόρης, οἱ κυρίες καὶ γυναῖκες τῆς αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ ὁ βασιλεὺς Σολομών. Μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι οἱ κύριοι χαρακτῆρες τοῦ ἄσματος εἶναι τρεῖς (ὁ ποιμὴν, ἡ Σουλαμίτις καὶ ὁ Σολομών) καὶ ὄχι δύο (Σολομών - Σουλαμίτις), ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἄσματος ἔχει ὡς ἐξῆς:

Σὲ μιὰ περιοδεία του, ὁ βασιλεὺς συναντᾷ τὴ Σουλαμίτιδα καὶ τὴν παίρνει μαζί του στὰ ἀνάκτορα. Προσπαθεῖ μὲ θαυμασμούς, κολακεῖες καὶ ὑποσχέσεις νὰ κερδίσει τὸν ἔρωτά της καὶ νὰ τὴν πείσει νὰ μείνει μαζί του. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ Σουλαμίτιδα μένει πιστὴ στὸν ποιμένα της καὶ ἐπιστρέφει στὸν τόπο της. Συναντᾷ τὸν ἀγαπημένο της καὶ μὲ θερμὰ λόγια ἀγάπης οἱ δύο ἔραστές ἐνισχύουν τὴ σταθερότητα τοῦ δεσμοῦ τους, ὑμνώνοντας τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἀγνῆς ἀγάπης, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαγοραστεῖ μὲ τίποτα.

Ἀπὸ τὶς ἐρμηνεῖες ποὺ δόθηκαν γιὰ τὴ σημασία τοῦ ἄσματος ἐπικρατέστερες θεωρήθηκαν ἡ φυσικὴ, ἡ ἀλληγορικὴ καὶ ἡ τυπικὴ ἐρμηνεία. Σύμφωνα μὲ τὴ «φυσικὴ ἐρμηνεία», τὸ ἄσμα Ἀσμάτων εἶναι μιὰ ἐρωτικὴ ἱστορία μὲ δραματικὴ μορφὴ ἢ ἕνα ἐρωτικὸ ἄσμα ποὺ ἐξυμνεῖ τὴν ἱερότητα τοῦ ἀγνοῦ ἀνθρώπινου ἔρωτα, τῆς ἀγάπης, ποὺ εἶναι «κραταῖα ὡς ὁ θάνατος». Ἦ ἕνα γαμήλιο τραγούδι ποὺ βλάστησε ἀνάμεσα σ' ἕνα ποιμενικὸ λαό. (H. H. ROWLEY, κ.ά.). Ἡ ἄποψη αὐτὴ ὅμως, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει ἱκανοποιητικὰ γιατί συμπεριλήφθηκε στὸν κανόνα τῆς Π.Δ. ἕνα τέτοιο ποιητικὸ βιβλίον καὶ γιατί οἱ Ἰουδαῖοι τὸ διάβαζαν δημόσια στὴ λειτουργία, στὴ συναγωγὴ καὶ στὴ γιορτὴ τοῦ Πάσχα.

Ἔτσι ὀρθότερη φαίνεται ἡ ἄποψη, ὅτι τὸ ἄσμα ἔχει συμβολικὴ καὶ ἀλληγορικὴ σημασία, ὅπου ὁ Ποιμένας συμβολίζει τὸν Γιαχβὲ καὶ ἡ ἀγαπημένη του Σουλαμίτις τὸν λαὸ Ἰσραήλ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι στὶς σελίδες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐμφανίζεται ἀλληγορικὰ σὰν ἀγαπητικὴ ἢ συζυγικὴ σχέση, ἡ σχέση τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν λαὸ Ἰσραήλ. (Βλ. Ὠσηε β' 18-22, Ἠσαΐας ε' 7, ξβ' 5, Ἰερεμίας γ' 1-10, Ἰεζεκιήλ ιστ' καὶ κγ' πρβλ. καὶ ψαλμ. με'). Ὁ ρεαλισμὸς τοῦ ποιήματος εἶναι σκόπημος καὶ οἱ λεπτομέρειες χωρὶς νὰ ἔχουν κάποια εἰδικὴ σημασία, χρησιμεύουν γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὴν εἰκόνα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰσραήλ. Αὐτὸ συμβαίνει γιατί ἡ ἀνατολίτικη ψυχὴ ἔχει μιὰ φυσικὴ ροπὴ στὶς ἀλληγορικὲς παραστάσεις. Ἡ ἰνδικὴ θρησκευτικὴ φιλολογία λ.κ., εἶναι γεμάτη μὲ τέτοιες ρεαλιστικὲς, ἀλλὰ ἀλληγορικὲς εἰκόνας, ὅπως αὐτὲς τοῦ Θεοῦ Κρίσνα «ποὺ γοητεύει τὶς γυναῖκες» (Ἰνδικὸ ἄσμα Γκίτα - Γκοβίντα).

Κατ' ἐπέκταση ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τοὺς σχολιαστὲς καὶ ἡ «τυπικὴ ἐρμηνεία», σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ ἄσμα εἶναι πράγματι ἕνας ἐρωτικὸς ὕμνος ἀνάμεσα σὲ μιὰ πραγματικὴ ἐρωτικὴ σχέση, ἀλλὰ ἡ σχέση αὐτὴ συμβολίζει τὴ σχέση Ἐκκλησίας καὶ Χριστοῦ. Ὁ ποιμένας συμβολίζει τὸν Οὐράνιον νυμφίον Χριστὸ καὶ ἡ ἀγαπημένη κόρη τὸν πνευματικὸ Ἰσραήλ (Ἐκκλησία), ἡ ὁποία τυπικὰ προσκιάσθηκε στὴν ἀγάπην τοῦ Γιαχβὲ καὶ Ἰσραήλ (πρβλ. Β' Κορ 1α' 2, Ἐφεσ. ε' 28, 29 καὶ Ἀποκ. 1θ' 7, 8).⁴

Μιὰ τέτοια κατανόηση μπορεῖ νὰ καταδείξει ὅτι τὸ ἄσμα δὲν εἶναι ἠδονόφιλον — ὅπως χαρακτηρίστηκε —, οὔτε στοχεύει σὲ ἔντονα αἰσθησιακὰ στοιχεῖα καὶ συνεπῶς δὲν ἀποτελεῖ αἶνιγμα ἢ ἄλυτο πρόβλημα ἢ παρουσία του μέσα στὸν Κανόνα τῆς Π. Διαθήκης. Γιατί, πέρα ἀπ' τὴν ἀλληγορίαν του αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, δίνει ἔμφαση στὴν καθαρότητα καὶ ἀγνότητα ἐνὸς μόνιμου δεσμοῦ δύο ἀγαπωμένων προσώπων, δηλ. στὴν ἀξία τῆς πιστότητας τῶν συντρόφων καὶ τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου.⁵

Ἀνεξάρτητα πάντως ἀπὸ τὶς διαφορὰς ἐρμηνεῖες γιὰ τὴ σημασίαν τοῦ ἔργου, παραμένει ὅτι τὸ ἄσμα Ἀσμάτων εἶναι μεγάλῃ ποιητικῇ δημιουργία. Δὲν ὑπάρχει λογοτέχνης ποὺ νὰ μὴ ζήλεψε τὶς θαυμασιεῖς ποιητικὲς του ἐκφράσεις καὶ τὸν πλουσιώτατον γνήσιον λυρισμὸν του. Ἀνεκάθεν θαυμάστηκε γιὰ τὴ λυρικὴ του ἔνταση, τὴ γεύση του, τὸ ζωνερό παλλόμενον αἶσθημα, τὴν

ευγένεια τῆς ἔκφρασης καὶ τὴ λαμπρότητα καὶ χάρι τῶν ποιητικῶν του εἰκόπων, πού εἶναι παρμένες ἀπὸ τὴ φυτική καὶ ζωϊκὴ ζωὴ κυρίως τῆς Παλαιστίνης. Θαυμάσια εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ «Οὐάσφ», οἱ περιγραφές δηλαδὴ τῆς οωματικῆς καλλονῆς τῶν δύο ἀγαπώμενων προσώπων. Ἴδου μερικοὶ ὠραῖοι στίχοι:

Ο ΑΝΤΡΑΣ

Ὅμορφη πού εἶσαι ἀγαπημένη
 ὁμορφη πού εἶσαι.
 Τὰ μάτια σου εἶναι περιστέρια
 μέσ' ἀπ' τὸ πέπλο σου.
 Ἡ κόμη σου εἶναι κοπάδι γίδια
 πού ροβολοῦν ἀπ' τὸ Γαλαάδ...
 Ὡσάν τὴν κόκκινη κλωστή στὰ χεῖλια σου
 κι εἶναι γλυκεῖα ἢ λαλιά σου'
 σάν τὴ σκελίδα τοῦ ροδιοῦ τὸ μάγουλό σου
 μέσ' ἀπ' τὸ πέπλο σου...
 Ὡσάν τὸν πύργο τοῦ Δαβὶδ ὁ τράχηλός σου...
 Τὰ δυὸ θυζιά σου εἶναι δύο νεβροὶ
 δίδυμοι πῆς ζαρκάδας
 πού βόσκουν μὲς στὰ κρίνα...

Η ΝΥΦΗ

Εἶναι μιὰ θήκη μύρο ὁ ἀγαπημένος μου γιὰ μένα,
 στὸν κόρο μου πού ξαποσταίνει.

.....
 Τὸ κεφάλι του εἶναι λαγαρὸ χρυσάφι
 θάγια οἱ βόστρυχοὶ του
 μαῦροι σάν κοράκι...
 Τὰ μάγουλά του εἶναι θραγιές μυριστικά
 θῆκες ἀρωμάτων'
 τὰ χεῖλια σου εἶναι κρίνα
 καὶ σταλάζουν σμύρνα...
 Ἡ ὄψη του εἶναι σάν τὸ λίβανο,
 διαλεχτὴ σάν τὸ κέδρο'
 τὰ λόγια του εἶναι γλυκασμὸς
 κι ὀλόκληρος εἶναι ἐπιθυμία.

(Μεταγρ. Γ. Σεφέρη)

Ὁλόκληρο τὸ ἔργο πάλλεται ἀπὸ τὴ φλόγα ἐνὸς ἔνθεου ἀκατάλυτου καὶ γνήσιου ἔρωτα. Ἀπ' τὸ δεύτερο μέρος, ὅπου περιγράφεται ἡ τελείωση τῆς ἀγάπης, συγκλονιστικοὶ σὲ δύναμη, ἔνταση καὶ πάθος εἶναι οἱ ἀκόλουθοι στίχοι:

Σφραγίδα ἀπίθωσέ με στὴν καρδιά σου
 καὶ βούλα σου στὸ μπράτσο τὸ δεξί.
 Τί ἀτράνταχτη ἢ Ἀγάπη σάν τὸ θάνατο...
 Ἡ λαύρα τῆς σάν ἀναμμένο κάρβουνο
 Σάν φλόγες τοῦ Γιαχβὲ πού κατακαῖν.

(Μεταφρ. Γιωσέφ Ἐλιγιᾶ)

Τὸ ἔργο παρουσιάζει τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τοῦ παραλληλισμοῦ, πὸ ἀπαντᾶται ἄφθονα στὴν ἐβραϊκὴ ποίηση, καθὼς καὶ τὸν χιασμό, τὴν ὁμοιοφωνία, τὴν ἐπανάληψη καὶ ἄλλα ὠραιότατα καὶ εὐρηματικὰ σχήματα λόγου. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐρωτικὰ ἄσματα τῶν ἀρχαίων Σουμερίων, Βαβυλωνίων καὶ Αἰγυπτίων, πὸ ἀνακαλύφθηκαν σὲ διάφορα ἀρχαῖα κείμενα, παρουσιάζουν ἀρκετὴ ὁμοιότητα σὲ ἐκφράσεις, καταστάσεις, ὑπαινιγμούς, μετὰ τὸ Ἔσμη Ἀσμάτων, ἀλλὰ κατὰ γενικὴ ὁμολογία τὸ Ἔσμη Ἀσμάτων εἶναι πολὺ ἀνώτερο ἀπ' αὐτὰ ἀπὸ κάθε ἄποψη.

Τὸ Ἔσμη Ἀσμάτων ἐπηρέασε πολὺ τοὺς Ἄραβες καὶ τοὺς Πέρσες ποιητές, στοὺς ὁποίους δίδαξε τὴν τεχνικὴ τῆς ἐρωτικῆς ποίησης. Φλέβες του διοχετεύτηκαν στὶς ὡδὲς τοῦ καθαρτηρίου τοῦ Δάντη στὸ ἔργο του «Θεία Κωμῳδία». Ἀκόμα ὁ ἰσπανικὸς μυστικισμὸς τοῦ Μεσοαἰῶνα καὶ τὸ ἐκστασιακὸ παραλήρημα μερικῶν ἠρώων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας (Ἁγία Τερέζα, Σὰν Τζοβάνι ντέλλα Κρότσε κ.ἄ.) φθάνουν στὶς ρίζες του. Τὸ «πνευματικὸ ἄσμα» τοῦ μεγάλου μυστικιστῆ ποιητῆ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Σταυροῦ (SAN JUAN DE LA CRUZ, 1542-1591 μ.Χ.), ἀρχηγοῦ τοῦ τάγματος τῶν Καρμηλιτῶν, φαίνεται νὰ ἔχει ὡς πηγὴ του τὸ «Ἔσμη Ἀσμάτων» — ἂν καὶ στὸ ποίημα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Σταυροῦ δεσπόζει ὁ μυστικισμὸς, ὁ συμβολισμὸς καὶ ὁ πνευματικὸς ἐρωτισμὸς καὶ ἐκφράζει τὸ μυστικὸ πόθο τῆς «νύμφης ψυχῆς πρὸς τὸ νυμφίον Χριστό».⁶

Βυζαντινοὶ Ὑμνωδοί, ὅπως ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς κ.ἄ., τρύγησαν ἀπὸ τὸ ἀειθαλὲς περιβάλλον τοῦ «Ἔσματος» λέξεις, φράσεις, σχήματα λόγου, νοήματα κλπ. Τὸ Ἔσμη Ἀσμάτων εἴλκυσε ἐπίσης τὸ ἐνδιαφέρον ξένων ἐπιφανῶν λογοτεχνῶν (MENDELSSOHN, GOETHE, RENAN κ.ἄ.) καὶ ἀρκετῶν νεοελλήνων, πὸ τὸ ἀπέδωσαν μετὰ δημιουργικὸ τρόπο σὲ σύγχρονη ζωτιανὴ γλῶσσα.⁷ Ὁλοφάνερα ἐπέδρασε στὰ Ἰταλικά Σονέττα τοῦ Σολωμοῦ. Ἐνέπνευσε ἐπίσης μεγάλους μουσουργοὺς στὴ σύνθεση ὀρατορίων.

Ὑστερα ἀπ' ὅλα αὐτά, μπορούμε νὰ ἀντιληφθοῦμε, ὅτι ἴσως δὲν εἶναι ὑπερβολικὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἔσματος ἀπὸ τὸν Ραββῖνο Ἀκίμπα μὲν Γιουσεφ (Ιος αἰῶν. μ.Χ.) πὸ εἶπε: «Ὁλόκληρος ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ σὲ ἀξία μετὰ τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία δόθηκε τὸ βιβλίον αὐτὸ στὸν Ἰσραήλ. Διότι ὅλα τὰ ἀγιόγραφα εἶναι ἅγια, ἀλλὰ τὸ ἄσμα τοῦτο εἶναι Ἁγιότατο». (Μισνὰ Γιαδαῖμ 3,5).

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Ἦδη ὁ χαλκέντερος Ὀριγένης, (Γ' μ.Χ. αἰ.) εἶχε παρατηρήσει ὅτι «Τὸ ἐπιθαλάμιον τοῦτο βιβλίον δραματικῶ τῷ τρόπῳ φαίνεται μοι ὑπὸ τοῦ Σολομώντος συγγραμμένον» (MIGNE P.G. 13, 61) καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τὸ χαρακίρισε ὡς «ἐπιθαλάμιον ὡδὴν δραματικῶς πεπλεγμένην» (MIGNE P.G. 30, 345 ἐπ.).
2. Ὑπὲρ τῆς Σολομῶντιαις προέλευσης τοῦ ἔργου συνηγοροῦν: α) Τὰ κοινὰ σημεῖα πὸ παρατηροῦνται στὸ Ἔσμη, μετὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Σολομώντα. β) Τὸ ὅτι ὁ συγγραφέας ὁμιλεῖ γιὰ διάφορες τοποθεσίες ὅπως Ἱερουσαλήμ, Γαλαὰδ, Κάρμηλος, Ἐσεβὼν, Λίβανος, Σαρὼν, σὰν ν' ἀποτελοῦν τμήματα ἐνὸς βασιλείου, πρὸ τοῦ σκίσματος, ἐνῶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Σολομώντος τὸ βασίλειον διαιρέθηκε καὶ τὰ ὄροθέσια ἄλλαξαν. γ) Ὁ ποιητὴς ἔχει πλατὰ γνώση φυσικῆς ἱστορίας. Στὸς 113 στίχους τοῦ ποιήματός του, κατονομάζει κατὰ τὸν STEINMUELLER δεκαπέντε εἶδη ζώων καὶ εἴκοσι μία ποικιλίες φυτῶν. Ὁ Σολομὼν ἦταν περίφημος γι' αὐτὸ τὸ εἶδος γνώ-

- σεων (Α' Βασ. δ' 33). Πάντως, οι άραμαϊσμοί που παρατηρούνται, οι δύο περσικές λέξεις PARDES (παράδεισος, δ' 13) και EGOZ (Κάρσος, στ' 11) και γενικά οι άσυνήθιστες λέξεις, δέν μπορούν ν' άποτελέσουν άσφαλές κριτήριο για μιá μεταγενέστερη χρονολόγηση του έργου. Βλ. R. DICK WILSON, A SCIENTIFIC INVESTIGATION OF THE OLD TESTAMENT, (1967), σελ. 111 και 123.
3. Α. Π. Χασιούπη, 'Η 'Αγία Γραφή ('Αθήναι 1955) τόμ. Β'.
  4. Περιεκτική παρουσίαση των διαφόρων έρμηνειών του Α. 'Ασμάτων, ό άναγνώστης μπορεί νά βρεί στο έργο του Η. Η. ROWLEY, THE INTERPRETATION OF THE SONG OF SONGS (J.T.S. 38, 1937) σελ. 337 - 363 και R. E. MURPHY, «'Ασμα 'Ασμάτων» λήμμα, στην Μεγάλη 'Αμερικανική έγκυκλοπαιδεία.
  5. E. J. YOUNG, INTRODUCTION TO THE OLD TESTAMENT, 1949, σ. 327. 'Ορθά ό J. G. HEROER θεώρησε τό Α.Α. άγνό και άθώο, που θυμίζει τον παραδεισιο έρωτα των πρωτοπλάστων.
  6. Μετάφρασή του στη Νεοελληνική, έγινε από τον 'Ισπανό 'Ελληνιστή Χοσέ Ρουίθ. Κυκλοφόρησε από τίς εκδόσεις των φίλων ('Αθήνα 1985).
  7. Λογοτεχνικές μεταφράσεις του 'Ασματος στη Νεοελληνική, έγιναν από τους Κ. Φρίγίλο (1912), Γ. Τσουκαλά (1921), Γιωσέφ 'Ελιγιά (1928), Α. Χατζηδάκη (1930), Θάνο Καρμπώνη (1947), Α. Χατζηκώστα (1964), 'Θλέκο Φράγκο, 'Αρη Δικταίο (1977) κ.ά. 'Απ' αυτές σπουδαιότερες είναι του Κ. Φρίλιγγου, Γ. 'Ελιγιά και Γ. Σεφέρη. Δέν πρέπει πάντως νά λησμονήσουμε τή μεγάλη λογοτεχνική άξία τής μετάφρασεως των Ο'.

ΕΙΡΗΝΗ

Είμαι έλεύθερη
χαρούμενη και σωστή.
Σά χαμομήλι δειλή

και ξανθιά.
Σά μαντίλι γεμάτο
πόνο.

ΑΝ ΕΡΘΕΙ

"Αν έρθει βροχή και μπόρα
θά φτιάξουμε ένα
ένδυμα ζεστό και στεγνό.
Θά ταΐζουμε σπουργίτες

και θά κάνουμε όνειρα.
"Αν έρθει βροχή και μπόρα
θά καταλάβουμε
άν ύπάρχει άγάπη μεταξύ μας.

ΗΤΑΝ

Τά δάση ήταν άνεξιχνίαστα.
Τότε στο παρελθόν.
Τά καράβια ήταν δάση.
Οί πειρότοι τρωνε

πολύχρωμα τρόφιμα.
Γελώ ναι σημαίνει
πιστεύω στην άισιοδοξία.
Ναι, πιστεύω στο καλύτερο.

ΟΚΤΑΥ ΑΚΒΑΛ

Μετάφραση ΚΩΣΤΑ Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΥ

ΜΙΛΩ ΓΙΑ ΜΕΝΑ

(διήγημα)

"Ήμασταν καθισμένοι γύρω από ένα ξύλινο τραπέζι. Άντίκρου μου ο Σαϊτ φαϊκ έσερνε κάποιες γραμμές. Έγώ είχα μπροστά μου λευκό χαρτί. Μιά στρατιά από ήρωες διηγημάτων σπαρταρούσαν μέσα μου νά 'θγουν στο φως. Έσού όμως πατούσες απ' όλους βαρύτερα. Κάθε σκέψη μου κι όνειρο ήσουν έσού. Στα στήθη μου ένιωθα την πληρότητα ενός ολοκληρωμένου μυθιστορήματος και μολοντούτο, στο χαρτί, μόνο τ' όνομά σου νά χαράξω μπορούσα κι όπως λάχει νά εικονίσω τά μαλλιά και την όψη σου. Είχα καπνίσει και τó τελευταίο τσιγάρο μου, ένώ ό καπνός απ' τó τσιγάρο τού φίλου μου κυμάτιζε διαρκώς ανάμεσά μας — σάν παραπέτασμα.

"Εκείνος μ' ένα μυτερό μολύβι σκάλιζε κάτι πάνω στα μικρά του χαρτιά. Δέν κάτεχα τί, όμως ήμουνα θέβαιος πώς τó περιεχόμενό του δέ θά 'ταν τίποτε άλλο από άνθρωπους, έρωτες και περιπλανήσεις. Είτε θά έξιτορούσε για τó Γιουσκόκ Καλντιριμ ή τή Γέφυρα τού Γαλατά, είτε θά διηγόταν για τó νησί τής Άντιγόνης και θά ζωντάνευε τά χείλη τών όμορφων γυναικών της και θά 'κανε τις ώραιες τους γάμπες νά περπατήσουν. Ό κάθε άνθρωπος πού θά γνώριζε, θ' αγαπούσε, θά έξηγούσε και θά τόν ζωντάντευε, θά 'ταν ένα κομμάτι τού έαυτού του και τών όνειρων του. Θά καθημερίζονταν για λίγο με τόν πρωταγωνιστή του, θά 'λεγαν δυό κουβέντες στο πόδι, κι ύστερα αυτός θά πέρναγε τή γέφυρα κι άκολουθώντας πίσω από μιá όμορφη κοπέλα θά γύρευε νά παρηγορηθεί στις θιτρίνες τών πολυάνθρωπων λεωφόρων.

"Άντίθετα έγώ, μπροστά στο λευκό μου χαρτί, νά σε προσδιορίσω καλά καλά δέν μπορούσα. Πάσχιζα χωρίς άποτέλεσμα νά θυμηθώ τών ματιών σου τó χρώμα, τού χτενίσματός σου τó είδος, τών χειλιών σου τήν κίνηση. Τά μόνα πού μου 'ρχονταν στο νοú ήταν πώς ζούσες σε μιάν άπόμερη γωνιά, με κοίταζες νά κρατώ, μπροστά από ένα άδειο χαρτί, ένα μολύβι στο χέρι, σ' ένα τραπέζι μ' αντίκρου μου ένα διηγηματογράφο πού αγαπώ και διασκέδαζες με τήν ήλιθια στάση μου. "Ήθελα νά σ' άρπάξω απ' τόν τόπο πού σ' έκρυβε, νά σε καθίσω σ' αυτό τó γραφτό μου, νά σου έξηγήσω, νά σε κάνω νά μιλήσεις, νά γελάσεις, νά κλάψεις. Κι όμως πάρεξ τó ξύλινο τραπέζι, αντίκρου μου τόν Σαϊτ φαϊκ και πιό πέρα τού Κενάν με τó φημισμένο του σφύριγμα, τίποτε άλλο δέν έβλεπα, τίποτε.

Πολύ παλιά, μιá μακρινή μέρα, σ' ένα παρόμοιο τέτοιο τραπέζι, είχαμε πάλι θρεθεί. "Ίδιος και τότε, όπως και τώρα: Σκόρπιες σκέψεις, άκατάστατα μαλλιά, διάθεση άλτσειάς. Μπροστά μου χαρτί, μολύβι και λάμπα πάνω απ' τó κεφάλι μου. Άπέναντί μου έσού. Κάτι έλεγες, κάτι έξηγούσες, κι έγώ θυθίστικα, για μιá στιγμή, στη θέα τών ματιών, τών μαλλιών, τών χειριών σου κι ύστερα σφάλησα τά μάτια μου και σ' άπολάμβανα στήν πραγματικότητα.

"Έτσι και τώρα σε πεθύμησα στη θέση τού φίλου μου πού γράφει. Κι ό φί-

λος μου με τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὰ παιδικὰ μάτια, τ' ἀμίλητα χείλη, ὁ ὄνειρικός, με πρόσωπο ὅλο κατανόηση, χάθηκε καὶ τὴ θέση του πῆρες ἐσύ, με τὰ ὀμιλητικά χείλη, τὰ λαμπερὰ μάτια, τὰ φωτεινὰ σου μαλλιά. Κι ἀρχίσαμε νὰ συνομιλοῦμε, μοῦ ἄπλωνες κιόλας τὸ χέρι σου καὶ πάνω κεῖ τὸ φίλο διηγηματογράφο τὸν ἔπιασε λόξυγγας. Χάθηκες! Πάλι ἐγώ, ὁ Σαῖτ κι ὁ μπόλικος καπνὸς στὸ τραπέζι καὶ γύρω.

Πεθύμψα νὰ σὲ βγάλω ἀπ' τὰ ὄνειρά μου σ' ἓνα διήγημα πέρ' ἀπ' τὸν ἔρωτα. Ἦρθε στὴ φαντασία μου δρόμος κατάσπρατος δέντρα, στὸν ἴσκιο τους ὅμως περπάταγες ἐσύ. Θὰ γράψω, εἶπα, νὰ ζωντανέψω τὶς σκοτεινὲς νύχτες τῆς πόλης μου κι ἀπ' τὰ σκοτάδια τους πρόβαλες ἐσύ. Πάσχισα νὰ μιλήσω γιὰ μένα κι ἡ πρώτη μου λέξη στάθηκε τ' ὄνομά σου. Μέσ' ἀπ' τὰ θέματα πὺ ἀνάδευαν στὰ στήθη μου, ἐσὺ ξεπεταζόσουν, πίσω ἀπὸ κάθε πόρτα πὺ πῆγα ν' ἀνοίξω, ἐσὺ πρόβαλλες. Κυλοῦσε ἀργὸς καὶ μάκραινε ὁ χρόνος κι ἐγὼ μουντζούρωνα πάλι καὶ πάλι χωρὶς τελειωμὸ τὰ χαρτιὰ πὺ ἦταν μπροστά μου. "Ἰδρωνα ἐγὼ καὶ πάλευα με τὸν ἑαυτὸ μου κι ὁ φίλος μου ἤρεμα καὶ ἀναπαυτικά συνέχιζε τὸ γραφτό του. "Ἴσως κι αὐτὸς νὰ 'χε παλέψει με τὶς ἰδέες του, μὰ βρῆκε τρόπο νὰ θάλει τάξη. Τάχα σ' αὐτὸν δὲ ζοῦσε τὸ βλέμμα μιᾶς νέας κοπέλας καὶ δυὸ στάλες μυρουδιᾶς φρέσκων μαλλιών; Μέσα του δὲν ἀνάδευε ἓνας πυκνόφυτος δρόμος τῆς πόλης, κι ἓνα ἐστιατόριο, σ' ἓνα σύσκιο σταθμὸ, με παράθυρα γυάλινα; Στους μακρινούς δρόμους τῶν τράμ, κάτω ἀπὸ τὶς δεντροστοιχίες, ποτέ του δὲν εἶχε κάμει περίπατο, δὲν εἶχε δώσει ζωὴ καὶ περπάτημα, ὀμιλία καὶ γέλιο κι αὐτὸς σὲ μιὰ ὑπαρξη;

Κι ὅμως, τὸ μολύδι του ἤρεμα κι ὁμορφα δούλευε.

Κοπάδια - κοπάδια κατηφόριζαν ἀνθρωποὶ ἓνα στενὸ. Σίγουρα ὅλοι τους, ὅπως ἐγὼ, ὁ Σαῖτ κι ὁ Κενάν, ζούσανε τὴ ζωὴ τους. Κανένας τους δὲ θὰ 'χε σκεφτεῖ νὰ σύρει μιὰ γραμμὴ, νὰ γράψει ἓνα διήγημα. "Ὅλοι τους εἶχαν ἔρθει στὸν κόσμον νὰ ζήσουν, ν' ἀγαπήσουν, ν' ἀγαπηθοῦν. Οἱ νέοι ἔχουν στὸ νοῦ τους τὰ κορίτσια καὶ τὰ κορίτσια τοὺς νέους, ἀγαπιοῦνται, φιλοῦνται. Γελοῦν μεταξὺ τους, πιάνονται χέρι - χέρι, μπαίνουν σὰ τράμ καὶ σὰ πλοία τῆς γραμμῆς, γεμάτοι ἀγάπη. Τίποτε ἄλλο δὲν τοὺς ἀπασχολεῖ. Δὲ νοιάζονται γιὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τὸν ἔρωτα, τὶς πίκρες, τὰ θάσανα. Τοὺς εἶναι ἀρκετὲς οἱ δικές τους ἀγάπες καὶ πίκρες. Μόνον ἐμεῖς, ὁ Σαῖτ, πὺ με τὴν ἄκρη τοῦ μολυβιοῦ του δημιουργεῖ ἓναν κόσμον, ὁ Κενάν πὺ με τὸ γλυκό του τὸ σφύριγμα χάνεται στὰ ὄνειρά του, ἐγὼ πὺ μάταια σὲ θυμοῦμαι κι οἱ ὅμοιοί μας, μοχθοῦμε νὰ ζωντανέψουμε αὐτῶν τῶν ἀνίδεων ἀνθρώπων τὸν κόσμον, μᾶς καίει ἡ ἔγνοια νὰ τοὺς φέρουμε κάτι καινούργιο καὶ πάνω στὰ δικά μας τὰ θάσανα πασχίζουμε νὰ φορτώσουμε ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὴν πίκρα.

Τὴν ὥρα τούτη ἐσύ, με δίπλα σου τοὺς συμφοιτητές σου, σκαρφαλώνεις σ' ἓνα μεγάλο ἀνήφορο με τὴν τσάντα στὸν ὄμο σου κι ἓνα τραγούδι στὴ σκέψη σου ἀπ' τὸ τελευταῖο φιλμ πὺ εἶδες - ποιὸς ξέρει τί ἄλλο ἀκόμη νὰ διαλογίζεσαι. Πὺ νὰ περάσει ἀπ' τὸ μυαλό σου ἓνας νέος συγγραφέας, πὺ γιὰ σένα δὲ μπάρεσε νὰ χαράξει μιὰ λέξη. Πὺ νὰ τὸ φανταστείς, τὰ μέρη πὺ περνᾶς, πόσες φορὲς τὰ ἔχει διαβεῖ, τί μαχαιριὲς σφηνώθηκαν μέσα του κάθε πὺν μιὰ νέα με σένα παρόμοιαζε. Καὶ σὺ, σὰν τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς πὺ πηγαινόρχουνται, ψάχνεις νὰ βρεῖς πάνω στὸν κόσμον ἓναν ἀνθρωπο πὺ νὰ ἀρκεῖται μόνο στὴ δική του ἀγάπη καὶ πίκρα. Αὐτὸ πὺ θὰ 'θελες τὴν ὁμορφὴ τούτη μέρα τοῦ Μαγιοῦ, εἶναι ὁ ὁποιοσδήποτε ἀνθρωπος, καλοχτενισμένος, καλοαδερωμένος πὺ γυρνᾶει στοὺς δρόμους, νὰ γελάει καὶ νὰ κλαίει ἀποκλειστικά

για τὸν ἑαυτό του. Καὶ ὄχι σὰν κι ἐμᾶς ποὺ σὲ μιὰ ὑγρὴ γωνία καθισμένοι σ' ἓνα σκεθρωμένο τραπέζι, λερώνουμε τὰ ἄσπρα χαρτιά μας.

Κεῖνὴ τὴ μέρα ἐγὼ δὲν μπόρεσα ν' ἀρχίσω νὰ γράφω τὸ διήγημα. Ἔμεινα μὲ τὴ δική σου τὴ σκέψη. Ἐπιπλέον κι αὐτὰ δὲν μπάρεσα νὰ τὰ γράψω. Δὲν κατάφερα νὰ δώσω μιλιὰ στὰ μάτια καὶ τὰ μαλλιὰ σου. Δὲν κατάφερα νὰ σὲ θγάλω ἀπὸ μέσα μου, νὰ σοῦ δώσω μιὰ θέση στὴν καρδιά τοῦ χαρτιοῦ. Μόνο στὴν ἄπλα τοῦ καπνοῦ ἑνὸς τοιγάρου, μέσα σ' ἐλάχιστο διάστημα, νόμισα πὼς σκέφτηκα ἓνα σωρὸ πράγματα. Τὸ Σαῖτ φαῖκ νὰ σκαλίζει κάτι ποὺ δὲν κατάλαβα σ' ἀραβικὴ γραφὴ, τὸ φίλο μου τὸν Κενὰν Χαροῦν νὰ σιγοσφυρίζει ἓνα τραγούδι ἀλατούρκα, ποὺ κι αὐτὰ ἐπίσης δὲν μπόρεσα νὰ τὰ γράψω.

Τώρα βρίσκομαι ἄλλου. Μπροστὰ μου οὔτε χαρτί, οὔτε μολύβι, οὔτε ἀντίκρου μου ὁ Σαῖτ μὲ τοῦ καπνοῦ του τὸ κύμα, οὔτε πιὸ πέρα ὁ Κενὰν μὲ τὸ τραγούδι του. Μόνο ἡ φωνὴ σου στ' αὐτιά μου, ποὺ λέει πὼς τίποτε πιά δὲ θὰ μπορέσω νὰ γράψω γιὰ σένα. Κι ὅπου τὰ θάσανα τοῦ κόσμου φορτώθηκε πάνω του ἓνας νέος, περιπλανώμενος ἓνας ἄνθρωπος, ποὺ εἶμαι ἐγώ.

(Ἀπὸ τὴ Συλλογὴ στὰ τουρκικὰ «Ἀνέραστοι ἄνθρωποι»)

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΥΚΑΜΙΣΑ

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ

Ἐθιμάτιστα χθὲς στὶς ὁδοὺς τῆς Νικομήδειας, τὰ λιθόστρωτα τῆς Λαμψάκου, διὰθήκα τις γέφυρες τοῦ Ρύνδακου ποταμοῦ, ἔριξα τὸ βλέμμα μου στὴν Ἄσσο, τὴν Ἄντανδρο καὶ τὴν Ἰτάνη. Κατηφόρισα μέχρι τὴ Μίλιτο, ὅπου δὲν βρῆκα, ἂν καὶ ἀναζήτησα, οὔτε τὸ γιὸ τοῦ Ἐξαμίου Θαλῆ, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸν φωτισμένο ἀρχιτέκτονα Ἄνθემιο ἀνήλθα τὸν ροῦ τοῦ Μαιάνδρου γιὰ νὰ βρεθῶ στὰ Σύναδα καὶ τὴν Ἱεράπολη, ἐπορεύθην μὲσω Εὐχαϊτῶν στὴν Πέργη τῆς Παμφυλίας, καὶ κατέληξα, διασχίζοντας τὴν Ἀνατολή, στὴν Τραπεζοῦντα.

Ἐρημιὰ παντοῦ, νέκτρα.

Ἄγαπῶ τὸν χῶρο, δὲν εἶμαι ὅμως νεκρόφιλος...

Πολύτοκα, ὀθνεῖα καὶ ἀλλότρια γένη, ἀλλοίωσαν τὸ ὕφος καὶ τὴ μορφὴ του.

Ἡ Ἰωνία, συνώνυμο χάρις καὶ κομψότητας, κατάντησε γλυκερὴ καὶ λαγγυμένη.

Ἡ σταυροπηγιακὴ Μονὴ Σουμελᾶ, στὴν ἐνδοχώρα τῆς Τραπεζοῦντας, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, στὰ Μῦρα, ἀντίκρου στὴ Μεγίστη, διαφημίζονται σὰν περιηγητικὰ μόνο ἀξιοθέατα, στὸν ἀνυποψίαστο Δυτικοευρωπαϊὸ ἐπισκέπτη.

Τὰ Σαμόσσατα, ἱστορικὴ πρωτεύουσα τῆς Κομμαγηνῆς, πατρίδα τοῦ Λουκιανοῦ, θὰ κατακλυσθοῦν γιὰ πάντα ἀπὸ τὰ νερά τοῦ Εὐφράτη, στὴν ἀπελπι προσπάθεια τῶν διαχειριστῶν τῆς ἐξουσίας στὴν Ἄγκυρα νὰ δημιουργήσουν σιτοβολῶνα ἐκεῖ ποὺ ο προπάτορές τους δὲν ἄφησαν παρὰ μόνο στάχτη καὶ ἔρείπια ὅταν εἰσέλασαν, πρὶν ἀπὸ ἑννέα αἰῶνες.

Στὶς ἐπιχειρήσεις τους αὐτὲς μόνο ἓνα μπορεῖ νὰ ὑψωθεῖ ἐμπόδιο: ἡ ὀρθὴ καὶ ἐγρήγορη συνείδηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μόνο ἐμεῖς μαρτυροῦμε καὶ ὁμολογοῦμε, ἀκόμη, τὸν ἐθνικὸ καὶ πολιτιστικὸ βίο τῶν ἀδελφῶν καὶ πατέρων ἡμῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ Καρίας μέχρι Χαλδαίας, καὶ ἀπὸ Φιλαδελφείας μέχρι Νεοκαισαρείας.

ΣΤΟΥ ΔΕΙΛΙΝΟΥ ΤΗΝ ΩΡΑ

Τώρα πού τὸ θαμπόφωτο τῆς ζήσης μου τ' ἀστέρι
στέκει κι ἀργοτρεμάμενο γυρεύει κάποια λύση
νὰ συνεχίση νὰ φωτᾶ ἢ στοῦ χαμοῦ τ' ἀγέρι
μὲ μαύρη θλίψη ν' ἀφεθῆ γιὰ πάντα καὶ νὰ σβῆση.

Τώρα πού χιόνια στρώθηκαν στὰ μαῦρα μου μαλλιά
μέσα στῆς λήθης τῆς αἰώνιας τ' ὀλόγλυκο κρασί,
τὰ πονεμένα στήθια μου βαριά τὰ τυραννᾶνε
τὰ λόγια τὰ πικρόχολα κι ἡ ἔχθρα ἡ περισσή.

Τώρα πού χιόνια στρώθηκαν στ ἀμαῦρα μου μαλλιά
καὶ τῆς καρδιάς μου οἱ παλμοὶ ὄλο καὶ λιγοστεύουν
θά 'θελα λίγο νὰ ῥχονταν τὰ χρόνια τὰ παλιά,
τὰ χρόνια τῆς γλυκειᾶς ζωῆς τὸ νοῦ μου νὰ χαϊδεύουν.

Τώρα ἀκόμα θά 'θελα νὰ ῥχότανε σιμά μου
ἢ πιὸ ἀγνή κι ὀλόθερμη τῆς μάνας μου εὐχή,
νὰ γιάτρευε τὸν πόνο μου, νὰ ἔλυνε τὰ δεσμά μου,
κι ἀνάλαφρη νὰ πέταγε στὸ ἄπειρο ἡ ψυχῆ.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΟΡΟΛΗΣ

ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΗ

Ὁ αἰώνας
πού γκρεμίζεται
θάβει τοὺς ὀρίζοντες
στὴ σκόνη.

Ἡ Ἀθήνα
ἀντὶ νὰ πάρει δρόμο
μὲ τὰ πόδια
ὄλο χασμουριέται

στὴ στάση
τοῦ λεωφορείου
πού δὲν ἔρχεται.

Νὰ δοῦμε ὅμως.
Πόσο θ' ἀντέξει ἀκόμα
τὸ μαρμαρένιο τῆς
πλεμόνι.

ΕΞΩΣΕΙΣ

Ἔχεις δίκιο.
Ἐκεῖ πού μ' ἤξερες
δὲν μὲ βρήκες.

Πῶς νὰ μὲ βρεῖς;

Μιὰ ζωὴ τώρα
— χωρὶς νὰ θέλω —
μετακομίζω

ἀπὸ κορμὶ σὲ κορμὶ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΡΑΔΟΥ

Υφηγητή Πανεπιστημίου 'Ιασίου

ΡΕΜΒΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΣΤΑΝΕΣΚΟΥ*

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει στὴν ποιητικὴ ἐνόραση τοῦ Στανέσκου τὸ θέμα τοῦ α - δ η μ ι ο ὄ ρ γ η τ ο υ, κυρίως στὰ 11 Ἑ λ ε γ ε ῖ α (συλλογὴ πὺ σημαδεύει τὴν αἰσθητικὴ καὶ λογοτεχνικὴ ὠριμότητα τοῦ καλλιτέχνη), ὅπου ἡ φαινομενολογικὴ περιγραφή αὐτοῦ τοῦ μυστήριου μιμεῖται τὴ μέθοδο τοῦ Σπινόζα, ἕνα εἶδος more geometrico, θὰ λέγαμε, ὅπως στὸ Ἑ λ ε γ ε ῖ ο π ρ ῶ τ ο, ἀφιερωμένο στὸ Δαίδαλο: «Αὐτὸ εἶναι μέσα - τέλειο / καί, / παρ' ὅλα ποῦναι ἀπεριόριστο, εἶναι βαθὺ / περιορισμένο. / Ἄλλὰ εἶναι ἀόρατο / ». Θέτεται τὸ ἐρώτημα: πρόκειται γιὰ τὴ λέξη, τὸ ποίημα, τὸν ποιητὴ, τὸ σύμπαν, τὴν ἰδέα, τὸ Δημιουργό; Ἡ ἀπνάτηση δὲν ἔχει σημασία. Αὐτὸ τὸ α - δ η μ ι ο ὄ ρ γ η τ ο, μπορεῖ νὰ ἐπισημάνει τὴ διαμάχη μεταξὺ «ρεμβασμοῦ» καὶ «ἔλλειψης χρόνου», ὅπως, στὸ Ἑ λ ε γ ε ῖ ο τ ρ ῖ τ ο.

Ἐπίσης, στὴν αἰσθητικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἀντίληψη τοῦ Στανέσκου, ὅπου ὁ κόσμος εἶναι ἕνα παιχνίδι, διαπιστώνουμε μιὰ ἐξαπόλυση ἀνεξέλεγκτων δυνάμεων σὲ συνεχῆ διεξαγωγή, κίνηση. Ὅποιος διαβάσει προσεκτικὰ τὸν Νικίτα Στανέσκου, ἀναμφίβολα θὰ συναντήσει σὲ ποιήματά του καὶ κάποια γενικὴ ἀπόγνωση, λόγῳ τῆς ὑπαρξῆς καὶ μιᾶς συνείδησης τῆς καταδίκης. Δὲ λείπει ἀπὸ τὸν ποιητικὸν κόσμο τοῦ Στανέσκου καὶ ἡ «ὠμότητα», ἕνας κόσμος «ἄγριος», «κατρακυλώντας ἀπὸ κάπου πρὸς κάπου», δίχως καθορισμένο καθολικὸ αἶτιο, ἕνας κόσμος καταβροχθίζοντας τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή, καταβροχθίζοντας καὶ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του. Ἄς θυμηθοῦμε τῖς Μ ε τ α μ ο ρ φ ῶ σ ε ι ς ἀπὸ τὴν συλλογὴ E r i c a M a g n a, ὅς θυμηθοῦμε τὸ ποίημα Ἡ ἰ δ έ α μ έ τ ὸ σ τ ὶ ο μ α, ὅπου «Ο Α θά καταφάει τὸν Β καὶ τὸν Γ».

Ὅπως παρατηρεῖ ἡ σύγχρονη λογοτεχνικὴ κριτικὴ, ὁ Νικίτα Στανέσκου «εἶναι ἕνας ἀναγεννητής, ὁ ὁποῖο ζδὲν ἐγκατέλειψε ποτὲ τὰ μεγάλα δόγματα - μεταφορές. Ἡ ποίησή του γίνεται τότε γιὰ τὸν ἴδιον ἕνα μπαρόκ τοῦ ἀπόλυτου καὶ τῆς ἀπολυτοποίησης...».¹

Ἄλλωστε, ὁ ποιητὴς πλησιάζει τοὺς πρόδρομους αὐτοῦ μέσῳ τῆς λεπτομεροῦς περιγραφῆς ἢ τῆς ἀπολυτοποίησης καὶ ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτοὺς συμπεριλαμβανοντας τὸ ἄπειρο. Τὰ παραδείγματα εἶναι πολλά:

«Ἀντιπαραβάλλω τὸ Α στὸ 1. / Νέφη πάνω ἀπ' τὰ σημάδια... / Περνᾷ ὁ χρόνος πάνω ἀπὸ τὸ Α. / Ἡ ζώή μου κυλᾷ κάτω ἀπὸ τὸ Α. / Ὁ ἥλιος ὑποκλίνεται μπρὸς στὸ Α / στὸ ἀστέρι τῆς λέξης, — Α» (Ἡ περιγραφή τοῦ Α). Τυπικὸ παράδειγμα γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Ἴον Μπάρομπου.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σ. 121.

1: Μαριάν Πόλα, Ὁ Νικίτα Στανέσκου μετὰ τὴν E r i c a M a g n a, στὸν τόμο Ο Νικίτα Στανέσκου, ἐρμηνευμένος ἀπὸ συνεργάτες στὸ Ἐκδοτικὸ «Ἐμινέσκου», Βουκουρέστι 1983, σελ. 139 - 140 (στὰ ρουμανικά).

Ἄν οἱ ὀπαδοὶ καὶ ἐκπρόσωποι τοῦ μπαρόκ συνηθίζουν νὰ προσδιορίζουν ἀπόλυτα τὸν ἄνθρωπο: «Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα πτώμα» (Hofmann - Swaldau), «Σ' αὐτὰ τὰ κόκκαλα γλύφεται τὸ ἀνθρώπινο σῶμα» (Quevedo), ὁ Στανέσκου θὰ μᾶς πεῖ ἐπίσης ἀξιωματικῶς:

Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἄλλο κάτι παρὰ / μὰ κηλίδα αἵματος / πὸν μιᾶ. / (Α ὕ - τ ο π ο ρ τ ρ α ῖ τ ο , στή συλλογὴ E p i c a M a g n a). Ὁ Στανέσκου εἶναι ὁ πιὸ ἐπιφανὴς ἐκπρόσωπος ἑνὸς διανοητικοῦ μπαρόκ στὴ σύγχρονη ρουμανικὴ ποίηση.

Ὁ Στανέσκου εἶναι ποιητὴς βαθιοῦ στοχασμοῦ καὶ ἀδιάκριτης πρωτοτυπίας. Δὲν εἶναι ἀπλῶς περιγραφεὴς, ἀλλὰ ἐφευρέτης, ἀνευρετής. Καὶ στὴν ἴδια τὴν ἐρωτικὴν του ποίησην ἢ στὰ ἔλεγεια του εἶναι κάτι ἰδιαίτερο. Ἐνας ἰδιότυπος ποιητὴς πὸν ἀνανεώνει μὰ κλασικὴν παράδοσιν. Ἐνας ποιητὴς ἀπόλυτα μοναδικὸς καὶ σ' αὐτὴν τὴν ποίησην. Ὁ ἔρωτας δὲν καταλήγει σὲ νευρώσεις καὶ οὔτε σὲ τραγικὰς ἀπογοητεύσεις. Δὲν μπαίνει θέμα ἀπιστίας ἢ θανάτου καὶ συγχρόνως δὲ δέχεται μὰ αἰσθηματικὴν αἰτιολογίαν τοῦ εὐκατόρθωτου ἢ τοῦ χυδαίου. Τὸ ἀντίθετο, ἀπονέμει μὰ γλυκίαν εὐφορίαν μὲ ἀρετὰς δημιουργοῦ, μὰ στάση τόνωσης, ἐνδυναμώσεως.²

Τὸ Φ ε γ γ α ρ ό φ ω τ ο — ἀνθολογία τῆς ἐρωτικῆς του ποίησης — εἶναι ἐνδεικτικὸ καὶ πειστικόν: «Μετὰ βλεπόμασταν πιὸ συχνά. / Ἐγὼ στεκόμουναι στὴν ἄκρην τῆς ὥρας, / ἐσὺ — στὴν ἄλλην, / σὰ δυὸ χαλκίδες ἀμφορεῖς. / Μόνον οἱ λέξεις στριφογυρνοῦσαν μεταξὺ μας, / μπρὸς καὶ πίσω, / καὶ ὅσο σ' ἀγαποῦσα περισοτέρου τόσο / ἐπαναλάμβαναν, σ' ἓνα στρόβιλον περιπυρρῶ, / τὴ διάρθρωσιν τῆς ὕλης ἐξ ἀρχῆς». (Σ υ ν α ἰ σ θ η μ α τ ῖ κ ῆ ἱ σ τ ο ρ ῖ α). Τὴν ἴδιαν συναισθηματικὴν λάμψιν συναντοῦμε καὶ στὰ ποιήματα Ὁ ποιητὴς καὶ ὁ ἔρωτας, Ἡ ἀΐξιση τῶν νερῶν, γιὰ νὰ ἀναφερθοῦμε μόνον σὲ μερικά. Ἐνῶ στὸ ποίημα Ἐνα τραγοῦδι ἀπὸ τὴ συλλογὴ Τὸ αὐγὸ καὶ ἡ σφαίρα, τὸ πιὸ σαφὲς ἐρωτικὸν ποίημα, διακρίνουμε τίς συσχετίσεις: ἔρωτας - χρόνος, ἔρωτας - κόσμος, ἔρωτας - κρῦθ, σὺν τὴν ἀπραγματοποίητὴν ἰδέαν τῆς ἀπόδρασης ἀπὸ τίς λέξεις στὰ ἀντικείμενα.

Γι' αὐτὸ καὶ πολὺ σωστὰ διαπιστώνει ὁ κριτικὸς Ντανιὲλ Ντιμιτρίου: «Ἐκεῖνος πὸν θέλει νὰ ἐρμηνεύσει τὴν ἐρωτικὴν ποίησην τοῦ Νικίτα Στανέσκου, σὰν ἀντίληψιν τῶν αἰσθημάτων, θὰ βρεθεῖ σ' ἓνα χῶρον ἔρηννας πολὺ πιὸ στενὸ ἀπὸ ἐκεῖνον πὸν θὰ ἐρμηνεύσει τὸν ἔρωτα σὰν πρόφασιν στοχασμῶν γιὰ τὴν ποίησην».

Ἡ μελέτη τῆς ποίησης τοῦ Νικίτα Στανέσκου θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ σὲ ἐνδιαφέρουσας διαπιστώσεις καὶ συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὴ μοῖραν καὶ τὴ θέσιν τῆς μοντέρνας ἐλεγειακῆς ποίησης. Τὰ 11 Ἐ λ ε γ ε ῖ α τοῦ Στανέσκου εἶναι, πραγματικὰ, κάτι ἄλλο. Εἶναι μὰ νέα πείρα, γέματη συγκίνηση στὴ μοντέρνα ρουμανικὴ ποίηση. Καὶ εἶναι αὐτονόητο, πὸς ὁ σημερινὸς ἐλεγειακὸς ποιητὴς ἀνακρούει ἄλλες συγχορδίας πιὸ βαθιὰς βαρύτητας καὶ ἀναζητεῖ κάποια ἄλλη εὐαισθησία, ἄλλους ἐρεθισμοὺς, σὲ σύγκρισιν μὲ τὸν ποιητὴ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἢ τοῦ ρομαντισμοῦ. Ἡ αἰτία τῆς μελαγχολίας τῶν κλασικῶν, γίνεται πρόφασιν γιὰ

2. Βλ. Νικολάε Μπαλάγκ, Νικίτα Στανέσκου: Φεγγαρόφωτο, στὸν τόμον Πόλεμος, Ἐκδοτικὸ «Ρουμανικὸ Βιβλίον», Βουκουρέστι 1978, σελ. 186 - 190 (στὰ ρουμανικά).

3. Ντανιὲλ Ντιμιτρίου, Ὁ νέος Ἀμφίων, στὸν τόμον Ὁ Νικίτα Στανέσκου, ἐρμηνευμένος ἀπὸ τοὺς συνεργάτες στὸ Ἐκδοτικὸ «Ἐμινέσκου», Βουκουρέστι 1983, σελ. 256 (στὰ ρουμανικά).

τους μοντέρνους. «Όπως και στους προδρόμους του, Μπακόβια⁴ και Μπλάγκα,⁵ οί όποιοί τον έπηρεάσαν στή διαμόρφωσή του, τό περιεχόμενο τής θλίψης στό ποιητικό σύμπαν τοῦ Στανέσκου είναι γενική και όχι προσωπική, άτομική φύσεως. «Ό ποιητής είναι ένας από τους λίγους λυρικούς τής νέας γενιάς, για τους όποιους ή ποίηση αποτελεί πραγματική προεμπειρία πρὸς έναν χώρο τοῦ μυστήριου, εύρισκόμενου πέρα απ'ότα ανθρώπινα όρια, αλλά, φυσικά, όχι έξω από τὰ όρια τοῦ ανθρώπινου. . .», όπως τονίζει σ' ένα από τὰ δοκίμιά του ο κριτικός 'Αντὸν Κόσμα.⁶

Ἡ ποίηση τοῦ Στανέσκου είναι πνευματικός βίος, εύσυνειδητη ύπαρξη, ιδιόμορφη, όπου όλα είναι χρωματισμένα ύποκειμενικά με τή μελαγχολική του χάρη.

Τὸ κέντρο βαρύτητας αὐτοῦ τοῦ ποιητικοῦ κόσμου, ὁ μοναδικὸς πόλος πρὸς τὸν ὁποῖον συγκλίνουν ὅλες οἱ δυνάμεις, φαίνεται πὸς εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ παρελθόντος. «Όλα θὰ ἦταν πολὺ ἀπλά, ἂν «κάθε δευτερόλεπτο δὲ θὰ ἀνῆκε στό παρελθόν» — λέει κάπου ὁ ποιητής. Ἡ ἀνθρωπότητα, ὅμως, δὲν ἔχει μόνο παρόν. Τὸ παρόν, ἄλλωστε, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ παρελθόν, ὅχι μόνο ἱστορικά, ἀλλὰ και ὅσον ἀφορᾶ τὸν ἐσωτερικό, αἰσθηματικό βίο τοῦ ἀτόμου, ἀφοῦ δὲν μποροῦσε νὰ ζοῦμε «μόνο τώρα». Αὐτό, δὲ σημαίνει, ὅμως, πὸς ὁ ποιητής ἀρνιέται τὸ μέλλον. Παρ' ὅλα πὸν ἔννοια τοῦ μέλλοντος εἶναι πολὺ πιὸ πλατεῖα στὴν αἰσθητική και φιλοσοφική ἀντίληψη τοῦ Νικίτα Στανέσκου, και, φυσικά, μεταβάλλεται, ὅπως μεταβάλλεται και ὁ ἴδιος ὁ ποιητής σὰ δημιουργός.

Ἡ ποίηση τοῦ Νικίτα Στανέσκου εἶναι ἐλεγειακή στό βαθμὸ πὸν ἡ ἴδια εἶναι ποίηση γνώσης, ποίηση γνώσης τής ἀλήθειας, τής τελευταίας ἀλήθειας, ὅσο πικρὴ και ἂν εἶναι:

«Ἡ ποίηση εἶναι τὸ μάτι πὸν κλαίει. / Αὐτὴ εἶναι ὁ ὄμος πὸν κλαίει / τὸ μάτι τοῦ ὄμου πὸν κλαίει / αὐτὴ εἶναι τὸ χέρι πὸν κλαίει / τὸ μάτι τοῦ χεριοῦ πὸν κλαίει. / Αὐτὴ εἶναι τὸ πέλμα πὸν κλαίει / τὸ μάτι τής πτέρνας πὸν κλαίει. / ὦ, φίλοι, / ἡ ποίηση δὲν εἶναι δάκρυ / αὐτὴ εἶναι τὸ ἴδιο τὸ δάκρυ / τὸ δάκρυ ἑνὸς μὴ ἀνακάλυπτο ματιοῦ / τὸ δάκρυ τοῦ ματιοῦ γεμάτου ὁμορφιά / τὸ δάκρυ τοῦ ματιοῦ πῶπρεπε νᾶναι γεμάτο μόνο εύτυχία. / (Π ο ἰ ἡ σ η ἀπὸ τὴ συλλογή Ο ἰ ν ὀ ν - λ ἔ ξ ε ι ς). Ἡ ποίηση τοῦ Στανέσκου, ὅπως και κάθε μεγάλη ποίηση, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ διερευνᾶ τὸ βάθος τής ὁμορφιάς και τής τελειότητας.

Ὁ Στανέσκου μυθοποιεῖ τὴν ὁμορφιά για νὰ συντηρήσει τὴν αἰσιοδοξία του, τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴ ζωὴ, πρὸς τὴ φύση, πρὸς τὸν ἄνθρωπο.

Ὁ Στανέσκου ἐμπλουτίζει τὴν παγκόσμια ποίηση με τὰ χαρακτηριστικά τής

4. Τ ζ ε ὄ ρ τ ζ ε Μ π α κ ὀ β ι α (G e o r g e Β a c o ν i a) : 1881 - 1957, ψευδώνυμο τοῦ Τζεόρτζε Βασιλίου. Ἐνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους Ρουμάνους λυρικούς στὴ σύγχρονη αἴσθηση. Ποιητής τής ἐρημιάς, τής μελαγχολίας, τής ὑλικῆς φθορᾶς, τής ματαιότητας, με μιά μαύρη εἰρωνεία πὸν βρίσκει τὴν ἐσωτερική χαρὰ ν' ἀντιστέκεται. Ξεκινᾶ σὰ συμβολιστής. Ἀπηχοῦν οἱ τόνοι τοῦ Βεργαῖν και Λαφόργκ.
5. Λ ο υ τ σ ι ἄ ν Μ π λ ἄ γ κ α (L u c i a ν Β l a g a) : 1895 - 1961. Εἶναι ὁ ἡγετικός λυρικός πὸν ξεστρατίζει τὴ ρουμανική ποίηση ἀπὸ τὸν γαλλικό συμβολισμό και τὴ στρέφει πρὸς τὴ γερμανική σκέψη. Στὴν ποίησή του διακρίνουμε ἕνα ξεχώρο σημάδι βαθύτερου ἐντυπωσιασμοῦ, πὸν μεταβάλλεται σὲ λυρική σύλληψη με ἀτμόσφαιρα και ἀλληγορική δύναμη. Χωρὶς ν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοὺς λυρικούς χώρους, ὁ Μπλάγκα φιλοσοφεῖ. Ὁ ἴδιος διετέλεσε και καθηγητής φιλοσοφίας σὲ Πανεπιστήμιο. Δημιούργησε ποιητική σχολή. Τὸ ἔργο του εἶναι γνωστό και στό ἐξωτερικό.
6. Ἐντὸν Κόσμα, Ὁ Νικίτα Στανέσκου και ἡ μοντέρνα περιπέτεια τής ἐλεγειακῆς ποίησης, στὸν τόμο Ὁ Ν. Στανέσκου ἐρμηνευμένος ἀπὸ τοὺς ..., σελ. 250.

ρουμανικής ευαισθησίας: ένα αίσθημα ρουμανικό κατεξοχήν, που συνοπτικά ίσως μπορεί να εκφραστεί με τη λέξη ν τ ό ρ , που σημαίνει αγάπη, λατρεία, πόθος, λαχτάρα (δυστυχώς, δύσκολα να μεταφραστεί), αντίστοιχο, θα λέγαμε, με τη γερμανική λέξη ζ έ ν ζ ο υ χ τ ή με την ιδιωματική σ ο λ ε δ ά δ .

‘Από τον ‘Εμινέσκου’⁷ διδάχτηκε τη μεταμόρφωση του ‘Υπερίωνα, τὸ μῦθο τῆς τραγωδίας τῆς αὐτοθυσίας, τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς ἀδυναμίας τῆς γνώσης, ὁ Μπλάγκα τὸν δίδαξε τὰ ἐπίκαιρα, τὸν ἐπανάφερε στὸν «χῶρο τῆς Μιορίτσας»,⁸ δείχνοντάς του τὸ δρόμο ἧς καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης καὶ τῆς ἐχεμύθειας. ‘Ο Μπάρμπου τὸν εἰσάγει στὸν ἐσώκοσμο, τοῦ ἔδειξε τὸ σημεῖο μαθηματικῆς διασταύρωσης μεταξὺ τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ κοσμικοῦ, ἐνῶ ὁ Μπακόβια τὸν υἰοθέτησε, μιλώντας του γιὰ τὴν ἐπίπλευση τοῦ θανάτου, δείχνοντάς του τὴν «ὄλη νὰ κλαίει». Δὲν ἀμφιβάλλει κανεὶς γιὰ τὶς διάφορες ἐπιρροὲς σχολῶν, ρευμάτων, λογοτεχνῶν, ντόπιες ἢ ξένες, στὸ ποιητικὸ του ἔργο. ‘Αλλά, ἄς δεχτοῦμε καὶ αὐτά, πὸς ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ἔλεγε, τὸ 1983, σὲ μιὰ συνέντευξή του πρὸς τὸ περιοδικὸ τοῦ Βουκουρεστίου «Condemporanul»: «Δὲ μὲ διαμόρφωσαν οἱ ἐπιρροὲς, ἀλλὰ οἱ συνέπειες κάποιας συγκεκριμένης ρήξης, κάποιοι τραύματος. Καὶ ἄς τὸ ποῦμε πρὸς τρυφερά, κάποιας ἀποξένωσης».⁹

Ρεμβασμὸς καὶ μεταμόρφωση

‘Ο Νικίτα Στανέσκου εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρὸ σύνθετους καὶ μεταμορφωτικούς ποιητὲς σήμερα. Ποιητὴς ὀλικός. «Μοναδικὸς καὶ ἀνεπανάληπτος στὸ βαλκανικὸ μας χῶρο»¹⁰ — κατὰ τὴν ἐκτίμηση ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ξένους μελετητές, τοῦ Γιουγκοσλάβου Adam Puslojic. Εἶναι ὁ πανάρχαιος, ὁ μυθικὸς μάστορας Μανώλης.¹¹ ‘Αντί

7. Μιχάι Έμινέσκου (Mihaie Eminescu): 1850 - 1889. ‘Ο μεγαλύτερος ἔθνικὸς ποιητὴς τῆς Ρουμανίας. Πρόκειται γιὰ μιὰ τεράστια μεγαλοφυΐα πληθωρικοῦ οἴστρου, πὸς ἄνοιξε κρουνούς ἐμπνεύσεων καὶ πότισε τὸν ἄυρικό λόγο τῶν Ρουμάνων. Εἶναι ὁ ποιητὴς πὸς ἀνύψωσε τὴ ρουμανικὴ ποίηση στὸ ἀνώτατο ὄριο ἐκφραστικότητος καὶ μουσικότητος καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους ρομαντικούς ποιητὲς. Τὸ ἔργο του πολυφωνικὸ καὶ πολύμορφο. Καθαρίος, διαναγής, πρῶος σὲ ὅλα τὰ τραγούδια του. Μεγαλόπρεπος, αἰσθαντικὰ μουσικός, τρυφερός. ‘Η ἱστορία, τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, ἡ μυθολογία, ἡ φύση, ὁ ἔρωτας, τὸ φολκλόρ, εἶναι τὰ μεγάλα θέματα πὸς τὸν ἀπασχολοῦν. Συγγραφέας τοῦ ‘Υπερίωνα (Δ ο υ τ σ ε ἄ φ α ρ ο υ λ). Στὴ Ρουμανία εἶναι πᾶ μῦθος. Γνωστός στὸ ἐξωτερικὸ. ‘Ο πρῶτος πὸς ἔκανε γνωστὸ στὴν ‘Ελλάδα τὸν Έμινέσκου εἶναι ὁ καθηγητὴς ‘Αντώνης Μυστακίδης. ‘Η ποιήτρια Ρίτα Μπούμη - Παπᾶ τὸν μεταφράζει: Έμινέσκου, Ποιήματα. Έκδ. «Μέλισσα», ‘Αθήνα 1964, σελ. 214.
8. Μιορίτσα (Miortita). Καμάρι τῶν Ρουμάνων ἀπὸ τὸν δημοτικὸ τους θησαυρό. Οἱ παραλλαγές του ἀλογάριστες, πὸς δείχνουν ὅλη τὴν ἀνοιξιὰτικὴ εὐφορία τῆς λαϊκῆς φαντασίας, τὸν πλοῦτο τῆς ευαισθησίας. Τὸ ἔργο εἶναι ἡ ἔθνικὴ μάλαντα τῆς αἰωνιότητος, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ἥθους καὶ τοῦ ἔθνους, τοῦ μύθου καὶ τῆς πραγματικότητος, τῆς ὑπαρξης τοῦ ἴδιου τοῦ ρουμανικοῦ γένους.
9. Συνέντευξη τοῦ Νικίτα Στανέσκου στὸν Ἰὸν Ντραγκανόβιτς, περιοδικὸ «Contemporanul», ἀρ. 14/1984, σελ. 6.
10. ‘Ο Ν. Στανέσκου ἡ ἡ ποιητικὴ τῆς εὐψυχίας, στὸν τόμο ‘Ο Ν. Στανέσκου ἐρμηνευμένος ἀπὸ τοὺς ..., σελ. 293.
11. Πρόκειται γιὰ τὸν ἥρωα ἑνὸς ἄλλου λαϊκοῦ δημιουργήματος, τοῦ τραγουδιοῦ ‘Ο πρῶτομάστορας Μανώλης (Mesterul Manole), ταυτό-

νά χτίζει ένα μοναστήρι, ἔχτισε τὸν ἑαυτόν του μὲ εἰκόνες, μὲ ἤχους, μὲ στοχασμό. Ἡ φιλοσοφικὴ καὶ αἰσθητικὴ ἀντίληψη τοῦ Νικίτα Στανέσκου εἶναι ἐκεῖνη τῆς διαλεκτικῆς. Ὅλα κινοῦνται, μετασχηματίζονται, μεταμορφώνονται. Τίποτα δὲ μένει ἀμετάβλητο:

«Τίποτα δὲ μένει τὸ ἴδιο / παρὰ μόνο μιὰ φορὰ» ἢ «Δὲ φταίω ἐγὼ πὺ γεννιέμαι / σ' ἕναν κόσμον πάντα σ' ἀλλαγῆ». (Ὁ Ἄντρου κλαίγοντας, ἀπὸ τὴ συλλογὴ Κοσμικὰ ἀντικείμενα). Αὐτοὶ οἱ στίχοι ἐκφράζουν πολλὰ γιὰ τὸ αἶσθημα κάποιας ἀνησυχίας πὺ ἐμφανίζεται τελικὰ σ' αὐτὸ τὸ πελώριο θέαμα τοῦ κόσμου, ὅπου ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀτόμου, τοῦ ἀνθρώπου ἐπαληθεύεται προσωρινὰ καὶ ἀβέβαια.

Σ' ἕνα ἄλλο βιβλίον του, στὴ Μεγαλειότητα τοῦ κρούου, συλλαμβάνει τὴν ἀδιάκοπη μεταμόρφωση τῶν πραγμάτων, ὅπου τὸ ἕνα μετατρέπεται σὲ κάτι ἄλλο, εἰσχωρώντας καὶ στὸ χῶρον τοῦ μεταμορφωτικοῦ «ἐγῶ»:

«Θέλω νὰ εἶμαι ἐκεῖνος. / Αὐτὸς θέλει νὰ εἶναι δέντρο. / Τὸ δέντρο θέλει νὰ εἶναι σκυλί, / τὸ σκυλί θέλει νὰ εἶναι πουλί. (. . .) Ὁ κάμπος θέλει νὰ εἶναι ἄλογο, / τὸ ἄλογο θέλει νὰ εἶναι χορτάρι. / Θέλω νὰ εἶμαι χορτάρι». Τὰ παραδείγματα εἶναι πάμπολλα. Ἡ φιλοσοφικὴ καὶ αἰσθητικὴ ἐνόραση τοῦ ποιητῆ ἀπορρίπτει τὸ στατικό, τὴν ἀδράνεια τοῦ σύμπαντος καί, φυσικά, ὑπονοεῖται ἡ ἀνάγκη μιᾶς ἀδιάκοπης ἀνάδειξης τῶν ἀτομικῶν δυνατοτήτων μετασχηματισμοῦ. Καὶ ἀφοῦ ὁ κόσμος τῶν ἀντικειμένων βρίσκεται πιά δεσμευμένος στὴν πελώρια κίνηση τῶν μεταμορφώσεων, ὁ ποιητὴς ποθεῖ νὰ τὸν περικλείσει στὴ δυναμικὴ διαδοχὴ τῶν μορφῶν.

Δὲν εἶναι ἄσχετο καὶ τὸ γεγονός ὅτι, προσπαθώντας νὰ κτίσει ἕνα μῦθο τῆς γένεσης τοῦ ἀτομικοῦ στὸ σύμπαν, ὁ ποιητὴς ἐπινοεῖ τὸν ἑαυτό του ὡς δημιουργὸ¹² — γράφει στὴν περισπούδαστη ἐργασία του, τὴν πρώτη μονογραφία γιὰ τὸν Νικίτα Στανέσκου στὰ Ρουμανικὰ Γράμματα, ὁ κριτικὸς Ἴον Πόπ.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ θέμα τῆς φθορᾶς (τοῦ ὑποβιβασμοῦ) τοῦ μοναδικοῦ, τὸ ὁποῖο ὑπάρχει στὴν ποίηση τοῦ Στανέσκου, ὅταν ἡ διεργασία τῆς μεταμόρφωσης παρακλίνει καὶ τὸ «ἐγῶ» εἶναι διαταραγμένο βαθιά. Ὅταν, δηλαδή, στὴ θέση τῆς κοσμικῆς τάξης ἔχουμε μιὰ χαοτικὴ κίνηση:

«ὦ, σπατάλη! Θλιμμένη διαδοχὴ τοῦ ἀκέραιου!» — ἀναφωνεῖ ὁ ποιητὴς. (Ἄξιος! Ἄξιος! ἀπὸ τὴ συλλογὴ Laus Ptolemaei). Σὲ ἕνα ἄλλο ποίημά του, στὴ συλλογὴ Erica Magna, τὸ φαινόμενο αὐτὸ τῆς νόθευσης, τῆς ἀλλοίωσης, ὁ καλλιτέχνης τὸ ὀνομάζει «συγκέντρωση μέσω τῆς ἀπομάκρυνσης»: τὸ ἀκέραιο δὲν μπορεῖ νὰ προσδιοριστεῖ σὰ μιὰ ἐνότητα ἀλληλέγγυων στοιχείων, ἀλλὰ ἐκφράζεται σὰ μηχανικὸ ἄθροισμα κάποιων πλευρῶν πὺ βρίσκονται σὲ διάσταση.

Ἐπίσης, καὶ τὸ ἄλλο λυρικό μοτίβο — τὸ μάτι, τὸ βλέμμα — δέχεται καὶ αὐτὸ μιὰ παράλληλη ἀλλοίωση:

«Κλείνω τὰ βλέφαρα ὡς τὰ πόδια, / σὰ νᾶμαι ἕνα μάτι. / Βεβαίως, εἶμαι ἕνα μάτι. / Ἀλλὰ στὴν κόγχη ποιανοῦ;» (Ἐπιφάνεια, ἀπὸ τὴ συλλογὴ Κοσμικὰ ἀντικείμενα). Εἶναι φανερό, πὺ ἔχουμε μιὰ μετάθεση τῆς ἀντίληψης: τὸ μάτι, τὸ ὁποῖο κάποτε ἦταν ἱκανὸ νὰ συλλάβει ἕνα σύμπαν ὀλάκαιρο, παρουσιάζεται τώρα σὰν κάτι ἀποξενωμένο ἀπὸ τὸ κέντρο καταγωγῆς, ἀπὸ τὸ ἀρ-

σημο, ἀλλὰ ἀτόφιο, μὲ τὸ δικό μας, τὸ τραγοῦδι τοῦ Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας καὶ μ' ἄλλα, σὲ ἄλλους χώρους.

12. Ἴον Πόπ, Νικίτα Στανέσκου — ὁ χῶρος καὶ τὰ προσωπεῖα τῆς ποίησης, Ἐκδοτικὸ «Ἄλμπατρός», Βουκουρέστι 1980, σελ. 93.

χέτυπο. Ὅπως καὶ στὸ ἄλλο λυρικό μοτίβο τοῦ ἀποξενωμένου «ἐγὼ» διαπερνᾷ τὸ ἴδιο αἶσθημα τῆς ὑποτίμησης τῆς ἀτομικότητας, τὸ χάσιμο τῆς ταυτότητας. Ἔχουμε ὑπόψη, κυρίως, τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς Τὸ αὐτὸ καὶ ἡ σφαιρὰ. Αὐτὴ ἡ φιλοσοφικὴ καὶ αἰσθητικὴ ἀντίληψη θὰ ἐπεκταθεῖ καὶ στὸ βιβλίον Erica Magna, ἀλλὰ μὲ μιὰ νέα δοκιμὴ «συστηματοποίησης» τοῦ ποιητικοῦ σύμπαντος.

Τέλος, τὸ μοτίβο τῆς πείνας τοῦ ὑπάρχον, τῆς ἀπληστίας ἀναπτύσσεται, στὸ θετικό του στάδιο, σὰν ὀργανικὴ ἀφομοίωση τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, σὰν καθορισμὸς στὸ χῶρο τῶν μεταμορφώσεων.

Ἡ ὄλη ἡ αἰσθητικὴ ἀντίληψη τοῦ Νικίτα Στανέσκου φαίνεται πὼς εἶναι ὀργανωμένη στὴ βάση κάποιου συμμετρικοῦ, μαθηματικοῦ συστήματος, πού τοῦ ἐξασφαλίζει μιὰ ἐσωτερικὴ συνάφεια, μιὰ ἔνταση καὶ ἕνα ρυθμὸ, μιὰ ἰδιαίτερη διαλεκτικὴ. Παρακολουθώντας αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ διαλεκτικὴ κίνηση τῆς ποίησης τοῦ Στανέσκου, μποροῦμε νὰ μιλήσουμε — ὅπως παρατηρεῖ ἡ ρουμανικὴ λογοτεχνικὴ κριτικὴ — γιὰ μιὰ «ἀντίληψη σφυγμοῦ», ἕνα εἶδος «συστολῆς καὶ διαστολῆς». Ἀλλὰ, τὸ νὰ κρίνεις καὶ νὰ ἐξημεύσεις αὐτὴν τὴν παραπάνω βαθυστόχαστη ἀντίληψη τοῦ ποιητῆ μόνο ἔχοντας σὰν βάση τὸ λυρικό μοτίβο τῆς καρδιάς, ὅπως κάνουν μερικοί, δὲν ἔπαρκει.

Στὸ βιβλίον Κοσμικὰ ἀντικείμενα, ὁ μηχανισμὸς τῶν μεταμορφώσεων εἶναι διαφανής. Ὁ ποιητὴς πλάθει ἕναν κόσμον ἀθάνατο, τῆς ἀτέλειωτης ἔκφυσης ὅλων τῶν πλασμάτων: «Δὲν ἔχω πού νὰ πεθάνω. / Ὁ θάνατος εἶναι γεμάτος ὑπάρξεις / . . . . . / Ὁνειρεύομαι ἕναν ἔρημο χῶρο / ἀλλὰ ἡ ἔρημιὰ / εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἔρημες ὑπάρξεις». (Ἐλεγεῖο).

Ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου τοῦ Δημιουργοῦ — ἰδέα τοῦ Νίτσε — γίνεται λάιτ-μοτίβο στὴ συλλογὴ Νὸν-λέξεις: «Δὲν ἔχω οὐρανὸ / Ἐφυγε λοιπὸν ὁ Θεός, ὦχ, ἔφυγε / καὶ κρῖμα πού ἔχω ὄσφρηση, κρῖμα». Ἀλλὰ, ὄχι ὅλα τὰ ποιήματα τῆς παραπάνω συλλογῆς εἶναι ποιήματα γνώσης. Πολλὲς φορὲς ὁ ποιητὴς ἐγκαταλείπει, ὅπως καὶ ἄλλοτε, τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδας καὶ εἰσχωρεῖ μὲ ἀγνότητα σὲ γήινες σφαῖρες, σὰν εἰδυλιακὸς καὶ ἐλεγειακὸς πού εἶναι.

Ὁ διηνεκὴς κόσμος μιᾶς ἀμείλικτης μεταμόρφωσης στέκεται ἀπέναντι στὸ ἀπόλυτο, μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ γνήσιου πνεύματος, πού δὲν ὑποτάσσεται στὸ ἐφήμερο. Γι' αὐτό, εἶναι γεμάτη πνευματικότητα καὶ στοχασμὸ ἡ συμβολικὴ παρουσία τοῦ Ἀγγέλου στὴν ποίηση τοῦ Νικίτα Στανέσκου, ἡ ὁποία καθιδρύει μιὰ ἀντιπαράβολη καὶ ἀποδείχνει ἀκριβῶς τὴν ἀβεβαιότητα, τὴν ἀστάθεια τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, ἀλλὰ, κυρίως, τὴ χαοτικὴ τῆς ἀταξία καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ περιορισμένου πνεύματος νὰ προσανατολιστεῖ σ' αὐτήν. Ἄν στὸ Ἐνδέκατο Ἐλεγεῖο παρατηροῦμε κάποια ἠχώ τοῦ Ρίλκε, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξύμνηση μπροστὰ στὸν Ἀγγέλου τοῦ ταπεινοῦ, ἀλλὰ ἀθηνεϊκοῦ κόσμου τῶν πραγμάτων, στὸ Ὀγδοὸ Ἐλεγεῖο ἔχουμε μιὰ κατηγορηματικὴ προειδοποίηση:

«αὐτὸν τὸν Ἀγγέλου / δὲν μπορεῖς νὰ τὸν καταπλήξεις μὲ μεγαλειώδη αἰσθήματα».

Στὴ Μεγαλειότητα τοῦ κρύου ἀκόμα περισσότερο ἐμβαθύνεται τὸ αἶσθημα τῆς ἀστάθειας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Ἐδῶ ὁ Ἀγγέλος παίζει μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, πούναι τόσο περιορισμένες. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα: σ' αὐτὸ τὸ ἄπειρο καὶ πολλαπλὸ σύμπαν, τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα δὲν μπορεῖ νὰ διακρίνει τὸ ἀθηνεϊκὸ ἀπὸ τὸ ἀμφισβήτητος, τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸ ψέμα.

«Εἶναι πέντε δένδρα μπροστὰ σου / ἀλλὰ μόνο ἕνα εἶναι ἀληθινὸ, / ποῖο εἶναι ἀπ' αὐτά; Ποιὸ; // — Εἶναι πέντε καθρέφτες, ἀλλὰ μόνο ἕνας καθρεφτίζει τὴ μόρφή σου. / Ποιὰ εἶναι ἡ μορφὴ σου; Ποιὰ; / . . . . . / Ὁ Ἀγγέλος τῆς βρα-

διας δὲ μ' ἀφήνει μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες / κρύες ἐρωτήσεις του». (Τὸ κ ρ ὸ ο ἦ ἢ δ ε ὕ τ ε ρ η ἔ ξ ο μ ο λ ὸ γ η σ η τοῦ ὄ ν ε ι ρ ε υ ὸ μ ε ν ο υ κ α κ ο ὦ). Μόνο ὁ Ἄγγελος, λοιπόν, εἶναι σὲ θέση νὰ πραγματοποιήσει τὴ θετικὴ μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Στανέσκου ἀρνεῖται τὴ χαοτικὴ ροὴ τῆς κίνησης καὶ ἐγκωμιάζει τὶς κλασικὲς μορφές, τὴ διαύγεια καὶ τὴ γεωμετρικὴ ἀρμονία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ὑπαρξῆς. Ἔτσι, λ.χ., στὸ ποίημα Ἄ ρ τ ε μ η ς, ποίημα ἀνοιχτὸ πρὸς τὴν ἀρχαία κλασικὴ ἀπλότητα τοῦ ἀνθρώπινου, ὁ Στανέσκου στοχάζεται:

«Ὅλα θάπρεπε νάχαν τὴ μορφή τῆς σφαίρας, / ἀλλὰ δὲν ἦταν, δὲν ἦταν ἔτσι». Τὸ χάσιμο μιᾶς τέτοιας γεωμετρικῆς συγκρότησης τῶν ἀντικειμένων ἀποτελεῖ πὰ φθορὰ, ἐξουθένωση, καταστροφή τοῦ «ἐγώ»: «Δίχως σφαῖρα καὶ ρόμβο / ἢ μορφή μου πέφτει σ' ἐρείπια». (Ἀ ὕ τ ο π ο ρ τ ρ α ἴ τ ο σ ἐ τ έ τ α ρ τ η δ ι ά σ τ α σ η , ἀ π ὸ τ ῆ σ υ λ λ ο γ ῆ Κ ο σ μ ι κ ᾶ ἀ ν τ ι κ ε ἶ μ ε ν α).

Ἡ συλλογὴ *Laus Ptolemaei* ἀντιπροσωπεύει στὴν ποιητικὴ ἐνόραση τοῦ Νικίτα Στανέσκου ὀρόσημο, μιὰ πραγματικὴ ἀξιολόγηση τοῦ γεωκεντρισμοῦ, τοῦ μετασχηματισμοῦ του, μὲ συγκεκριμένους σκοποὺς, σὲ ἀνθρωποκεντρισμό. Ὁ Ρουμάνος ποιητὴς ἐπικαλεῖται μιὰ ἑλληνικὴ, ἀττικὴ ἀρχαιότητα, στὸ πρόσωπο τοῦ Πτολεμαίου, καθὼς καὶ τοῦ Εὐκλείδη, ἀνοιχτὴ πρὸς τὴν ἀρμονία τοῦ δεδομένου ὑπαρκτοῦ κόσμου. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπὸ τὸν τόσο ἀσταθῆ κόσμο τῶν μεταμορφώσεων, ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ἤξερε καὶ μπάρεσε νὰ συγκρατήσει τὴ λαμπρότητα τῶν δολοκληρωμένων ὑπάρξεων.

Ἀπὸ ἐδῶ φαίνεται πὸς πηγάζει καὶ κάποια πίκρα, κάποια λύπη τοῦ ἑλληνολάτρη Νικίτα Στανέσκου, ποὺ δὲν εἶναι Ἕλληνας:

«Ὅταν τὸ χόρτο πρασινίζει / ὥστε νὰ φαίνεται πὸς μιᾶ / λυποῦμαι καὶ θλίβομαι / ποὺ δὲν εἶμαι Ἕλληνας. // Ὅταν στολίζονταν τὰ θεϊκὰ μῆλα / γύρω - τριγύρω μὲ σπόρους / κι ὁ ἀγέρας τὰ κάνει πὺδ στρογγυλά, / λυποῦμαι καὶ θλίβομαι / ποὺ δὲν εἶμαι Ἕλληνας». (Κ α ἰ ὄ χ ι β ᾶ ρ β α ρ ο ς , ἀ π ὸ τ ῆ σ υ λ λ ο γ ῆ Σ ἐ γ λ υ κ ὸ κ λ α σ ι κ ὸ σ τ ὺ λ).

Ὁ μαγικὸς χῶρος τῆς Ἑλλάδας, ὁ οὐρανός, ἡ θάλασσα καὶ τὰ βουνά, ἢ πάντα νοπὴ μυθολογία τῆς μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωές τῆς, οἱ ἀνθρώποι τῆς, θέλγουν αὐτὸν τὸν περὶ φανὸ δαμαστή τῶν λέξεων καὶ τὸ ποιητικὸ του ἔργο. Ἀλλὰ πόσοι κλασικοὶ ἢ σύγχρονοι Ρουμάνοι ποιητὲς καὶ συγγραφεῖς δὲν ἔχουν γράψει γιὰ τὴν Ἑλλάδα!

Ἄντι γιὰ Ἐπίλογο

Ἡ ποίηση τοῦ Νικίτα Στανέσκου εἶναι ἔκφραση ἐνὸς ἀνοιχτοῦ πνεύματος σ' ἓνα τόσο γοργὰ - πυρετωδῶς μεταβαλλόμενο κόσμο, μιὰ ζωντανὴ ἐπέμβαση στὴν πραγματικότητα τῆς σημερινῆς Ρουμανίας, στὴν πραγματικότητα τοῦ σημερινοῦ κόσμου ποὺ ζοῦμε. Ἀνθρώπινο καὶ ἀλτροῦστικὸ εἶναι τὸ μήνυμα τοῦ ἔργου του. Στίχοι μεστοὶ ἀπὸ νοήματα καὶ πλημμυρισμένοι ἀπὸ λυρισμὸ καὶ αἴσθημα ἢ τεχνικὴ τους μαεστρία. Ἐλεύθερος δημιουργικὸς στοχαστὴς μὲ φαντασία καὶ ἔμπνευση καὶ ὄχι στεῖρος ἀπολογητὴς καὶ ἀκριτος ἐκτελεστὴς κάποιων ἐντολῶν. Αὐτὸς εἶναι ὁ Στανέσκου. Τὰ ποιήματά του δονοῦνται ἀπὸ τὴν ἐσώτερη ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου, τὶς ἱψηλές ἰδέες, τὶς ἀνησυχίες, τὶς ἐλπίδες, ἀλλὰ καὶ τοὺς φόβους. Λαμπερὰ διδάγματα ταλέντου. Μιὰ τέχνη ὄχι συμβιβασμένη, ὄχι ἀκρωτηριασμένη, ἀλλὰ ἐλεύθερης ἀναζήτησης, μὲ πολὺ πόνου καὶ πολλὴ τρυφερότητα γιὰ τὸν ἀνθρώπου ποὺ μοχθεῖ, δημιουργεῖ, πληγώνεται, ἐλπίζει, ἀλλὰ καὶ διαφεύδεται. Ἡ τέχνη του φτάνει στὸ σκοπὸ τῆς, ἀφοῦ μένει πιστὴ στὸ βαθύτερο νόημά τῆς, ποὺ εἶναι ἡ ἀτελευθέρ-

ρωση κι ὁ ἔξευγενισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλωστε, ἡ μεγάλη τέχνη, ἡ τέχνη μεγάλης πνοῆς, ὑπῆρξε πάντα προσιτὴ στοὺς ἀνθρώπους.

Στὰ πρῶτα τοῦ ποιήματα, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ Νικίτα Στανέσκου καλλιεργεῖ ἓνα αἰσθημα σχετικότητας, πὸν ἀποτελοῦσε μιὰ πολεμικὴ κατὰ τοῦ ἄγονου ποιητικοῦ βερμπαλισμοῦ κάποιας περιόδου. Ἀργότερα, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ἔγινε κατανοητό, πὸς ὁ νονκονφορμισμὸς πὸν διάκρινε τὸν ποιητὴ, προερχόνταν ἀπὸ κάποιον δομικὸ νονκονφορμισμὸ, μὴ ξεχνώντας πὸς ὁ ποιητὴς, ὅπως καὶ κάθε ἀξιόλογος δημιουργός, ἐπανεξετάζει συνεχῶς τὶς ἀλήθειες, οἱ ὁποῖες τείνουν νὰ γίνουν συμβατικὲς καὶ ἄνετες. Ὁ ὀρφισμὸς τοῦ Στανέσκου παίρνει διαχυτικὲς μορφές, ἐνῶ πολλὲς φορὲς ὁ δραματισμὸς του διανοεῖται καὶ γίνεται ἀφηρημένος. Ὁ ποιητικὸς κόσμος τοῦ Ρουμάνου ποιητῆ δὲ γνωρίζει ἀντιφάσεις. Ἡ μεταφυσικὴ του εἶναι ὑπαρξιστικὴ.

Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ τῶν κοσμογονικῶν κειμένων, ὁ Νικίτα Στανέσκου δημιούργησε μιὰ δική του, προσωπικὴ κοσμογονία, τὴν κοσμογονία τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ πρὸς τὴν πατρίδα του. Γι' αὐτὸ καὶ ἀναγνωρίστηκε σὰν ὁ πιὸ μεγάλος σύγχρονος Ρουμάνος ποιητὴς, ὁ πιὸ γνήσιος ἔκφραστής τῆς ρουμανικῆς ιδιοσυγκρασίας, τῆς ρουμανικῆς ταυτότητας. Κάτοχος πολλῶν ἐθνικῶν, καθὼς καὶ διεθνῶν λογοτεχνικῶν βραβείων (Βραβεῖο «Χέρντερ», Βραβεῖο «Τὸ χρυσὸ στεγάνι»...), ὁ Νικίτα Στανέσκου προτάθηκε καὶ δυὸ φορὲς γιὰ τὸ παγκόσμιο «Νόμπελ» τῆς λογοτεχνίας. Ἡ ἀναγνώρισή του, λοιπόν, ἔχει πᾶρει παγκόσμια διάσταση. Ἐκτὸς τὶς γνωστὲς μελέτες Ρουμάνων ἐρευνητῶν (Ἐουτζέν Σιμιόν, Ἐνγκαρ Πάπου, Ἴον Πόπ, Λουτσιάν Ράικου, Μίρτσα Μαρτίν, Κονσταντίν Τσοπράγκα, Νικολάε Μανολέσκου, Ντιανιέλ Ντιμιτρίου, Μαριάν Πόπα, Ὁβίντιου Κροχμαλνιτσέανου, Ἀουρελ Μαρτίν, Ἀντὸν Κόσμα, Πέτρου Ποάντα κ.ἄ.), ἔχουμε καὶ τὶς μελέτες ξένων ἐρευνητῶν: Pierre de Boisdeffre, Artur Lundkvist, Adam Puslojic, Mark Irwin, Roy Mac, Gregor Hastie κ.ἄ.

Ἐπίσης, οἱ μεταφράσεις ἔργων του στὰ ἀγγλικά, γερμανικά, ρωσικά, γαλλικά, σέρβικα, σουηδικά, οὐγγαρέζικα, σπέχικα, ἑβραϊκά (ἀναφερόμαστε μόνο σὲ μερικὲς γλώσσες), καθὼς καὶ στὰ ἑλληνικά, πρόσφατα, ἀποδεικνύουν ἓνα φαινόμενο ἀποδοχῆς καὶ κλασικοποίησης ἐνὸς ἀπ' τοὺς πιὸ διακεκριμένους ποιητὲς τῶν τελευταίων δεκαετιῶν παγκόσμιας ὀλκῆς.

Ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ κορυφαίου Ρουμάνου ποιητῆ, πὸν συνέβηκε τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1983 (τί τραγικὴ σύμπτωση: τὸ 1956, τὸν ἴδιον μῆνα, χανόνταν, στὰ 21 τοῦ χρόνια, ὁ ἄλλος ἔξοχος Ρουμάνος λυρικός, ὁ Νικολάε Λάμπις), ἀκριβῶς τὶς μέρες πὸν διεξάγονταν οἱ ἐργασίαι τοῦ Διεθνoῦς Συμποσίου καὶ Φεστιβάλ «Ποίηση καὶ Εἰρήνη» (ἄλλο τραγικὸ παιχνίδι τῆς μοίρας...), Φεστιβάλ ὀργανωμένο ἀπὸ τὴ ρουμανικὴ κυβέρνησι καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὴν Ἐνωσι Λογοτεχνῶν τῆς Σοσιαλιστικῆς Δημοκρατίας τῆς Ρουμανίας, εἶναι, πράγματι, μιὰ μεγάλη ἀπώλεια.

Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Νικίτα Στανέσκου (Nichita Stanesco), γεμάτο ἀνησυχίας καὶ ἀνθρωπιά, γεμάτο στοχασμούς, ἀπευθυνόμενο κυρίως στὸ συναίσθημα, πολυδιάστατο καὶ πολυεδρικὸ — ἓνα τέτοιον εἶδος καλλιτεχνικῆς δημιουργίας καὶ ὁμορφιάς, ἴσως νᾶναι ἡ μοναδικὴ ἐλπίδα στὴν ἐνότητα τοῦ κόσμου, στὴν πραγμάτωση μιᾶς Δελφικῆς Ἰδέας, σ' αὐτὸν τὸν τόσο πολυτάραχο καὶ ἀσταθὴ αἰῶνα μας.

ΙΤΑΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ENZO BONVENTRE

Η ΚΑΛΥΒΑ

Όνειρεύτηκα μιὰ καλύβα
ὦ νέα, αἰώνια γυναίκα
τῆς Ἀφρικῆς
στεκόσουν μὲς στὴν καλύβα
καὶ μάζευες τὴ φωνὴ τοῦ ἀνέμου.
Αὐτὴ φώναζε λευτεριά.
Ἐλευθερωστε τὸν Μαντέλα.

JAQUELINE DOLO

Η ΑΓΑΠΗ

Τώρα ποὺ ἡ ἱερὴ φωτιὰ
πάει νὰ σβῆσει
κι ἕνας ψυχρὸς ἄνεμος
μοῦ κτυπᾷ τὴν ψυχὴ,
καταλαβαίνω τὶς ἀδυναμίες
τῆς ἀγάπης καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς.

ANTONIO VANNI

Η ΣΕΛΗΝΗ ΣΟΥ, ΣΑΠΦΩ

Καὶ περίμενες τὴ νύχτα
νὰ τὴν ἰδεῖς νὰ γυμνώνεται
ἀπ' τὰ πάλευκα σύννεφα.
Καὶ νὰ βυθίζεται γλυκιὰ
μὲς στὰ νερὰ τῶν ποταμιῶν,
καὶ ν' ἀκραγγίζει τὶς εὐωδιὲς
τῶν ἀνθῶν τοῦ ἀγροῦ.
Κι ἀγαποῦσες νὰ κολυμπᾷς
γιὰ νὰ μπορέσεις νὰ τὴν ἀγγίξεις,
ἀλλὰ κάθε φορὰ ἕνα ἀστέρι
σὲ πρόδιδε καὶ ἔπεφτε
ἀνάμεσα ἀπ' τὰ μπράτσα τῆς παιδούλας
τῆς γλυκιᾶς σου σελήνης.
Καὶ στεφάνια ἀγάπης
τολμοῦσες νὰ ξεφυλλίζεις,
καὶ πάθη νὰ βουλιάζεις
μὲ τὸ κλάμα τῆς θάλασσας.

Μετάφραση ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ

ΣΗΜ.: Εἶναι ἀπ' τὰ τελευταῖα, ποὺ ἔστειλε πρὶν ἀπ' τὸν θάνατό του, ὁ μέγας Λυρικός ποιητὴς μας, ποὺ ἔρριξε γέφυρα ἐπαφῆς καὶ γνωριμίας στὸν μεσογειακὸ κῶρο. Ἡ «Η.Ε.» θὰ παρουσιάσει, σύντομα, γιὰ τὸν ἀείμνηστο Φοῖβο Δέλφη.

ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΡ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗ

ΤΗ ΝΥΧΤΑ

(διήγημα)

Είχε αφήσει αναμμένο το δικό της πορτατίφ. 'Ο άντρας της είχε σβήσει το δικό του. Είχε γυρίσει και προς την άλλη πλευρά του κι είχε κλειστά τα μάτια. Δεν ήξερε αν τον είχε πάρει ο ύπνος. Αυτή είχε ανασπλώσει το μαξιλάρι της στο κρεβάτι κι είχε γείρει ελαφρά. Σκεφτόταν.

Θά 'μεινε σ' αυτή τη στάση ίσαμε ένα τέταρτο. Και καθώς ο άντρας της δεν άκουγόταν, γυρίζει προς το μέρος του:

— Μανώλη... Ε! Μανώλη...

Αυτός δεν έδωσε απάντηση.

Τόν σκούνησε ελαφρά στην πλάτη και του μίλησε ξανά:

— Μανώλη...δεν ακούς!

— "Α!, έκανε εκείνος με κλειστά τα μάτια και τίποτε άλλο.

— Λέω...δεν λές τίποτε, δεν έχει να πείς τίποτε; 'Εμένα δεν με παίρνει ύπνος.

Αυτός γυρίζει λίγο προς το μέρος της και της μουρμουράει μισοκοιμισμένος:

— Τί, τί να λέω, 'Ελένη... ξάπλωσε, θά σε πάρει. Τ' άκουσες...θα σε πάρει.

Και ξαναγυρίζει προς το μέρος του.

Δεν είναι μόνο τα βράδια και τις νύχτες, που νιώθει έτσι δύσκολα. Και το πρωί, όταν αυτός σηκώνεται βιαστικά για να ξυριστεί, κι έξαναγκάζεται κάποιος να του πάει τον καφέ του στην τουαλέτα. Και το μεσημέρι, που μπαίνει στο οπίτι χωρίς να τη φιλήσει χαμογελώντας, χωρίς κάπου-κάπου ούτε «γεια» να λείει. Κάθονται στο τραπέζι σχεδόν άμιλητοι. Αυτός ρίχνει κάπου-κάπου καμιά ματιά στην έφημερίδα του, που έχει άπλώσει στην καρέκλα.

'Αλλά όταν νυχτώνει και κλείνει τα παράθυρα, ανάβοντας τα φώτα, οί δυσκολίες της μεγαλώνουν. Σκέφτεται πώς θά 'ναι ο Μανώλης, σαν ξαπλώσουν στο κρεβάτι, που θά πάρει το «Σταυρόλεξο» άμιλητος και θά κλείσει ύστερα το φώς χωρίς, πολλές φορές, ούτε «καληνύχτα» να πεί. 'Η 'Ελένη, είναι άλήθεια, βάζει το μπρό τους για ύπνο, αυτός όμως δεν μπορεί να κρατηθεί.

Είναι τώρα τρία χρόνια παντρεμένοι. 'Απόχτησαν ένα παιδί, δύο χρονών φέτος. 'Εργάζονται κι οί δυο τους. Αυτή έχει μειωμένο ώρARIO μητέρας. Φεύγει λίγο αργότερα, έρχεται λίγο νωρίτερα. Για τις άλλες ώρες έχουν βρεί μιá γυναίκα. "Ισαμε τώρα της έχουν έμπιστοσύνη. 'Η 'Ελένη όμως άνησυχεί λίγο. Τόσα πράγματα άκούει κάθε μέρα. Θέλει και γι' αυτό να μιλήσουν τα βράδια, να καθουχάσει.

Θυμάται την άρχή της γνυριμίας τους, κι όταν ήταν άρραβωνιασμένοι. Σαν τρελός έκανε ο ένας για τον άλλον. Μιά φορά που είχε άργήσει να τη δει, της έκανε παρατήρηση:

— Δέν μέ σκέφτεσαι, τῆς παραπονέθηκε... "Ἐξι ὥρες νά σέ δῶ, νά σοῦ μιλήσω, ἔστω καί σὸ τηλέφωνο.

Αὐτὴ ἔκανε τὰ δικά της ὄνειρα. Γιά τὸ Μανώλη, γιά τὰ παιδιὰ τους.

Τὰ Σάββατα τῆς πήγαινε πάντα λουλούδια, στὴν ἀρχὴ τουλάχιστον. Τώρα ἔχουν περάσει τρία χρόνια παντρεμένοι. Πάλισαν. "Ἐτσι τῆς λέει ὁ Μανώλης. 'Ἀκόμη, πὼς κουράζονται.

Κι εἶναι ἀλήθεια. Αὐτὴ ἔχει καί τις δουλειές τοῦ σπιτιοῦ. Δέν βγαίνουν διαφορετικά.

Τὸν χειμῶνα ποὺ πέρασε ἡ Ἑλένη εἶχε παρόμοια προβλήματα. Ἄλλὰ δὲν τὴν εἶχαν ἀπασχολήσει τόσο ἔντονα. Ὁ χειμῶνας βαρὺς, μεγάλες καὶ μονότονες οἱ χειμωνιάτικες νύχτες. Τὸ παιδάκι τους ἦταν μικρότερο καὶ εἶχε μεγαλύτερες ἀνάγκες. Ξυπνοῦσε πιὸ συχνὰ τῆ νύχτα, τ' ἄλλαζε καὶ τὸ ταίρι. Ἡ μεγαλύτερη ἀπασχόληση μὲ τὸ παιδί δὲν τῆς ἄφηνε πολὺ χρόνο ἐλεύθερο νά σκεφτεῖ κι ἄλλα, τὰ δικά της. Φυσοῦσε ἢ ἔβρεχε, καὶ μὲ κλειστὰ τὰ παράθυρα, ζοῦσε ἔντονα πὼς τὸ παιδάκι της εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ προστασία. "Ὅσο μπορούσε, προσπαθοῦσε.

Κι αὐτὴ δὲν μπορούσε καλὰ-καλὰ νά τὸ ἐρμηνεύσει...

Ἄλλὰ αὐτὰ τὰ κλειστὰ παράθυρά της, τὸ σφίξιμο τοῦ κρῦου, κρατοῦσε σφιγμένη καὶ τὴν καρδιά της, δὲν τὴν ἀπλωνε, περιοριζόταν.

Εἶχε ἀγοράσει ἓνα μικρὸ εἰκονοστάσι κι ἄναβε τὸ ἠλεκτρικὸ του φωτάκι. Συχνὰ ἔπαιρνε, τις κρύες νύχτες τοῦ χειμῶνα, ἓνα ποτηράκι, ἔβαζε λάδι καὶ τὸ ἔκανε καντηλάκι. Γιά τὸ μωρό της νόμιζε πὼς ἡ φλόγα τοῦ λαδιοῦ ἦταν κάτι ἄλλο... νόμιζε πὼς ἦταν περισσότερο ζωντανή...

Τώρα, μὲ τὸ τέλος τοῦ Μαΐου, ὁ καιρὸς εἶχε ἀλλάξει.

Δέν κάνει κρῦο. Ἄφηνει ὡς ἀργὰ τις μπαλκονόπορτες καὶ καναδυὸ παράθυρα ἀνοικτὰ.

Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ τὰ γύρω σπιτία. Οἱ ἄνθρωποι στὶς πολυκατοικίες μένουν στὰ μπαλκόνια ὡς ἀργὰ. Μιλᾶνε δυνατὰ καὶ γελᾶνε.

Τὴν Κυριακὴ ποὺ μᾶς πέρασε ἀσχολήθηκε περισσότερες ὥρες μὲ τὰ πράγματα τοῦ παιδιοῦ τους. Τις περισσότερες ὥρες μόνη. Ὁ Μανώλης γύρισε ἀργὰ τὸ μεσημέρι, χωρὶς κάτι νά τῆς φέρει, ὅπως τὸν πρῶτο καιρό. Κουνοῦσε μόνο τὴν ἐφημερίδα του καὶ σχεδίαζε γιά τὰ μάτς τῆς Κυριακῆς.

Αὐτὴ δοκίμασε νά δειχτεῖ ἰδιαίτερα τρυφερὴ μαζί του καὶ τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὴ μέση. "Ἐπιασε τὰ χέρια του καὶ τοῦ παραπονέθηκε στοργικὰ καὶ παραπονεμένα:

— Μανώλη...κοίτα με στὰ μάτια...γέλασέ μου...τί σοῦ συμβαίνει;

— Σαλιαρίσματα πάλι...τί νά σοῦ πῶ... Παλιώσαμε, δὲν τὸ κατάλαβες, τρία χρόνια παντρεμένοι, παιδί... Κοριτσάκι εἶσαι;...

— Γι' αὐτὸ σ' ἔχω ἀνάγκη, μίλα μου, κοίτα με στὰ μάτια.

— Καλὰ, καλὰ...σήμερα...ναί σήμερα θά 'μαι καλύτερος.

Τὸ βράδυ πέσανε νωρὶς σχεδὸν γιά ὕπνο. Ξεκούραστοι ἦταν... Κι ἡ Ἑλένη ἔλπιζε στὸν πρῶτο καλὸ του ἑαυτοῦ.

Τοῦ πῆγε νά παίξουν λίγο μὲ τὸ παιδί τους, νά γίνουν περισσότερο τρυφεροί.

Ὁ Μανώλης ἀπωθώντας τὰ χέρια της, ποὺ τοῦ χάιδευαν τὰ μαλλιά καὶ χωρὶς νά τῆς πεῖ δυὸ λέξεις, ξαπλώνει σὸ κρεβάτι τους, τὸ νυφικὸ κρεβάτι.

Ἡ Ἑλένη δὲν θυμᾶται ἂν τὴ φίλησε κιόλας.

Ἔστερα ἀπὸ μερικά λεπτά, ἀποτραβήχτηκε ἀπὸ τὴν Ἑλένη, γέρνει στὸ πλάι καὶ λέει, μιλώντας στὸν ἑαυτό του:

— Αὐτὸς εἶσαι... Μανώλη.

Σὲ λίγο πῆρε καλύτερα τὴν πλαϊνὴ του θέση καὶ σὰν ναρκωμένος δὲν μιλοῦσε. Εἶχε ἀρχίσει νὰ τὸν παίρνει ὁ ὕπνος.

Ἡ Ἑλένη τὰ ἔχε χαμένα... δὲν ἔλεγε τίποτε. Ὁ Μανώλης ἄρχισε σιγὰ - σιγὰ νὰ σιγοροχαλίζει. Εἶχε σβήσει καὶ τὸ πορτατίφ. Ἡ Ἑλένη δοκίμασε κάτι νὰ πεῖ:

— Μανώλη. Εἴ Μανώλη...

— "Α!", ἔκανε αὐτὸς... ὕστερα ἀπὸ ἓνα μεσοδιάστημα σιωπῆς.

— Δὸς μου... ἄπλωσε τὸ χέρι σου.

— Πάλι σορόπια, ρε γυναίκα...

Ἡ Ἑλένη ἄρχισε νὰ τὰ κάνει. Μπλοκαρίστηκε τὸ μυαλό της, δὲν ἤξερε τί νὰ κάνει, τί νὰ πεῖ.

Χωρὶς καλὰ - καλὰ νὸ τὸ καταλάβει, γύρισε πίσω, σκέφτηκε τὰ περασμένα. Περνοῦσαν ἀνάκατα ἀπὸ τὸ μυαλό της ὅλα: τὰ σχέδιά της σὰν κορίτσι, οἱ λαχτάρεις σὰν νιόπαντρη. Ὅταν ἔφτασε στὴν ἀποψινὴ βραδιά, τὰ ἔχασε, δὲν μπορούσε νὰ σκεφτεῖ, πάγωσε. Πέτρωσε, καταλάβαινε πὼς δὲν μπορούσε νὰ ἀντιδράσει, νὰ κάνει κάτι. Ζοῦσε πὼς καταστρεφόταν ὅλη της ἡ ζωὴ.

Μέσα στὸ γενικὸ της μούδιασμα, τὸ πέτρωμά της, τῆς ἦρθε στὸ νοῦ τὸ πέτρωμα τῆς γυναίκας τοῦ Λώτ. Ὅπως κι ἐκεῖνη ἔτσι κι αὐτὴ ἔμεινε ἀκίνητη, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ κουνηθεῖ. Τώρα ποῦ τὸ σκέφτηκε, δὲν μπορούσε νὰ καταλάβει.

Πόσο ἔμεινε ἔτσι δὲν μπορούσε νὰ τὸ ξέρει. Δὲν μπορούσε νὰ ὑπολογίσει τὸ χρόνο. Κάποτε, ἄκουσε ξανά τις φωνὲς ἀπὸ τὰ γύρω μπαλκόνια.

Βγήκε στὴ βεράντα.

Ἐνα ζευγάρι ἀπέναντι χασκογελοῦσε. Κἀτι τῆς ἔλεγε ὁ ἄντρας κι αὐτὴ γελοῦσε... γελοῦσε ἀσταμάτητα. Αὐτὸ τὸ γέλιο τῆς τρυποῦσε τ' αὐτιά. Δὲν μπορούσε νὰ τὸ ἀκούει.

Μπήκε νευριασμένη μέσα καὶ ξαναβγήκε. Ἀκούμπησε στὸ κάγκελο τῆς βεράντας καὶ κοιτοῦσε ναρκωμένη τὸ δρόμο.

Ἦταν ξαστεριά.

Τὸ φεγγάρι φώτιζε καλὰ.

Στὸ πεζοδρόμιο καὶ κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα ἀκούστηκαν θήματα. Σιγανά καὶ διακριτικὰ θὰ μπορούσε νὰ προσθέσει ἡ Ἑλένη, τῆς λέει μιὰ φωνή:

— Ρεμβάζεις, κοπελιά μου; Καλὰ κάνεις!

Αὐτὴ ἔκανε ἓνα θῆμα πρὸς τὰ μέσα. Ὁ ἄγνωστος πρόλαβε νὰ τῆς πεῖ:

— Σ' ἐνόησα, εἶσαι πάντα καλὴ, συμπάθα με!

Δὲν ἤξερε ποῖος ἦταν αὐτὸς ὁ παράξενος. Ἡ φωνὴ του τῆς θύμιζε δυὸ - τρεῖς ἄντρες, ὅμως δὲν ἦταν βέβαιη. Προσπάθησε νὰ ἀποδιώξει τὴ σκέψη της. Δὲν τὸ θεώρησε σωστὸ σ' αὐτὴ τὴν ἀδύναμη στιγμή της νὰ τὸν σκέφτεται. Ὅμως τὶς λέξεις του «κοπελιά μου» καὶ «καλὴ» τὶς θυμήθηκε ξανά. Ἄς μὴν ἦταν ἀπὸ αὐτόν, πόσο θὰ ἔλεγε...

Μπήκε μέσα κι ἔκλεισε τὶς μπαλκονόπορτες.

Πῆγε στὴν κρεβατοκίμαρά τους. Ὁ Μανώλης ροχαλίζει δυνατὰ. Ἐκλείσε

και τὰ τζάμια ἀπὸ μέσα. Δὲν μποροῦσε νὰ ἀκούει τὶς φωνές και τὰ γέλια ἀπὸ τὴν πολυκατοικία. Ἦθελε νὰ ἔξερε μόνο τί τῆς ἔλεγε αὐτηνῆς ὁ ἄντρας κι αὐτὴ γελοῦσε συνέχεια.

Ἔπεσε μπρούμυτα στὸ κρεβάτι, ἀποκαμωμένη, σὰν ἀπολιθωμένη, δίπλα στὸν ἄντρα της. Θυμήθηκε ξανά τὴν οικογένεια τοῦ Λώτ. Αὐτοὶ τουλάχιστον ἤξεραν ποῦ νὰ πάνε γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν καταστροφή, τὸ πέτρωμα, σκέφτηκε.

Ἦ ὦρα περνοῦσε, κι αὐτὴ στὴν ἴδια κατάσταση.

Εἶδε ἀπὸ τὶς χαραμάδες φῶς. Χάρηκε πὼς ξημέρωνε.

Ἦταν ὅμως τὸ μαγιάτικο φεγγάρι. Σταύρωσε τὸ προσκεφάλι της και ἀποκαυλωμένη θυσιζόταν στὸν ὕπνο. Περίμενε νὰ ξημερώσει. Ὅταν γυρνοῦσε τὴ σκέψη της στὰ περασμένα και σκεφτόταν τὰ ἀποφινά, πάγωνε. Σκέφτηκε πὼς δὲν πρέπει νὰ ρίχνει ματιές πίσω. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Λώτ εἶχαν κάποιο συμβουλάτορα γιὰ τὸ ποῦ νὰ πάνε. Κι αὐτὴ σκέφτεται αὐτὰ και περιμένει νὰ ξημερώσει...

Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Τὸ χορτάρι μὲ ἀνατριχίλα ἀκολουθεῖ
ἀπ' τὶς δυὸ πλευρὲς αὐτὴ τὴ μακρινὴ
πορεία μὲ σύντροφο τὸ σκύλο.
Τὸ μονοπάτι χάνεται στὰ φυλλώματα, ξαναφαίνεται
ξαναχάνεται πίσω ἀπ' τὶς καλύβες.
Κάποιος ποῦ ψάχνει γιὰ σαῦρες ἢ γιὰ λουλούδια
μένει πίσω, ξαφνιάζει τ' ἀγκαλιασμένο ζευγάρι
ἐνοχλεῖ τὸν κοιμισμένο στὴν ὄχθη. Σφυρίζουν,
ὁ ἀργοπορημένος τρέχει στὴν ὁμάδα
ἓνας ἄλλος ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ
γλιστράει, μισοφαίνεται στὸ μονοπάτι
ὅταν τὸ πράσινο τοῦ δάσους
γίνεται σκοῦρο. Καὶ ἡ κραυγὴ
τοῦ ἀρχηγοῦ: «Δῶσε νερὸ σ' ἐκεῖνον ποῦ ἔπεσε!».

Εἶναι ἓνα παιχνίδι ποῦ δίνει φτερά στοὺς νεοσσοὺς
σ' ἓνα στρατόπεδο ἀπ' ὄρφανούς, ἀπὸ θύματα
ὅμως και ἀλλαγμένη σὲ παιχνίδι
ἡ ἐμπειρία τοῦ κακοῦ
μὲ κάνει νὰ χαμογελάω.

Καιροὶ ποῦ ταράζουν τοὺς μάρτυρες.
Λάθος πάνω στὸ λάθος
μεγάλωσε, ἔγινε γολγοθὰς μου,
μαρτύριό μου.
Κι ἄλλοι, πολὺ περισσότεροι ἀπ' ὅσους
μποροῦν νὰ πιάσουν αὐτὸ τὸ μυστικὸ

καί νά δεχτοῦν αὐτή τήν τρομερή δοκιμασία,
 ἄλλος πολὺ ἄλλος λίγο εἶχαν λόγο νά κλαῖνε
 πληγωμένοι ἢ σῶοι, ἄντρες σκληροὶ
 στήν καρδιά ἢ τρυφεροὶ πατεράδες
 πού ἔθρεψαν τὰ παιδιά τους καί τ' ἀκολούθησαν μὲ τὴ σκέψη
 γύρω τριγύρω στὸ σκυθρωπὸ βουνό.
 Δόθηκα, ἕκαμα τὸ χρέος μου.
 Πολλὲς φορές καλὰ εἰδοποιήθηκα
 ἀγνάντεψα τὴν ἐτοιμότητα τῶν φρουρῶν,
 πῆρα κουράγιο, μαζεύτηκα κοντὰ στὸν τοῖχο,
 γλίστρησα, μῆκα στοὺς σιτοβολῶνες,
 ἔδωσα ψωμί.

Ἦταν λίγο· λίγο
 γιὰ νά μὴν πεθάνουμε σῶοι, λιγότερο
 γιὰ νά ζήσουμε σὰν ἄντρες καί νά ξεφύγουμε ἀπὸ τὴν ἀπομόνωση.
 Ὅμως ἤμουνα βέβαιος ὅτι τὸ δάσος
 δὲν εἶναι χωρὶς διέξοδο.
 Ὑστερα δὲν ἦταν μόνο δική μου δουλειά.

ΟΜΩΣ ΠΟΥ;

«Δὲν εἶναι πιά ἐδῶ», ψιθυρίζει μιὰ φωνὴ μὲ ἔκπληξη
 «ἢ καρδιά τῆς πόλης σου» καί χάνεται
 στὸ δαιδαλώδες σκοτάδι
 ἂν δὲν ὑπῆρχε κάποιον φῶς
 ὑποτονικὸ μιᾶς ἀνοιξῆς π' ἀρχίζει
 πού φαίνεται πάνω ἀπ' τὶς ψηλὲς σκεπές.

Δὲν ξέρω τί ν' ἀπαντήσω καί παρακολουθῶ
 τὶς μέλισσες αὐτῆς τῆς ζωογόνου παλαιᾶς πηγῆς,
 τεχνίτες πού ἐπιχρυσώνουν ἀγγέλους, ἀρμάρια,
 τοὺς δουλευτὲς μετάλλων καί ἑβένου
 νά κλείνουν ἕνα ἕνα τὰ παλιὰ ἐργαστήρια
 καί νά σκορπίζονται λίγο χαρούμενοι λίγο τρομαγμένοι στὰ γύρω δρομάκια.

«Δὲν εἶναι πιά ἐδῶ, ὅμως πού;», ἀναρωτιέμαι
 ἐνῶ τὸ τυχαῖο καί τ' ἀναγκαῖο
 ξεγελοῦν τὸ μάτι τοῦ νοῦ
 καί σκέφτομαι ἐμένα καί τοὺς συντρόφους μου μὲ διακοπὲς
 νά συζητοῦν μ' ἐκεῖνες τὶς κακόμοιρες ψυχὲς
 γιὰ μιὰ ζωὴ πού λίγο πραγματοποιεῖται, πού ἐξαφανίζεται
 στὴ φασαρία τῶν πολλαπλῶν στοχασμῶν τοὺς ψάχνοντας μιὰ κορυφή.

Ἕνας κάνει παραχωρήσεις, ἄλλος ἀντέχει ἀγκιστρωμένος στὴν πίστη του.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΣΤΕΓΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ & ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ

Στην εποχή τούτη, πού απειλείται ή γέφυρα και οι άφειτρίες για την ιστορική μνήμη και την πνευματική μας οντότητα, πού ή σύγχρονη κοινωνία χάνει την εθνική της φυσιογνωμία και λεπτατείται άπ' τὰ κενά είδωλα και τούς άπίθανους ήρωες τής πλεόρασης, ή ελληνική έπαρχία, παρά την έρήμωση και τόν παραγκωνισμό της, κρατεί άκόμα λίγες επάλξεις. Έτσι, ή αποθησαύριση, τὰ όρατά ίχνη και τó μέτρο τών άξιών, σ' αυτόν τόν χώρο πού κράτησε τó βάρος άπ' τó έπος και την τραγωδία τών πενήντα τελευταίων χρόνων, είναι τó μέγα και τó μοναδικό κεφάλαιο, πού έχουμε για να μη χαθούμε, ανάμεσα στους σύγχρονους λαούς. Και άνακύπτει τó αίτημα για την στήριξη αυτών τών όλίγων άναμμένων έστίων, για κάποια άνάνηψη τής πολιτείας, πού βαυκαλιζεται μονάχα με λέξεις και άδάπανα χειροκροτήματα, όταν ξεοδεύονται έκατομμύρια για έξορμήσεις «νεοβαρβάρων» πού διατυμπανίζουν την περιλάλητη αποσυγκέντρωση. Τó Έπουργείο Πολιτισμού, πού λησιμόνησε έναν Σωκράτη Καραντινό, έναν Δημ. Ροντήρη κι' έναν Λίνο Καρζή, άναγορεύει άστέρας και ήμίθεους στον χώρο τού θεάτρου και τών μουζουκομουσικών, όπου οι άκαπνοι «άντιστασιακοί», εκ τού άσφαλούς, κάνουν βαρύγδουπες δηλώσεις άνίδρωτων λωτοφάγων. Κι έμείς, οι περιλειπόμενοι τών μεγάλων χρόνων τής γενεάς με τόν άκάνθινο στέφανο και την τέφρα, οι έρημίτες τής ελληνικής έπαρχίας με την χαλασμένη ακήτη, άγωνιζόμαστε σάν άκρίτες, στον καιρό τούτο τών μεγάλων μεγεθών, έγκαταλειμμένοι και άβοήθητοι, για να μην φτωχύνει άλλο τó ψυχικό μας τοπίο. Γιατί, γνωρίζουμε πώς, ύστερ' άπό την παγίδευση τών μαζών, πού κάνουν τὰ χρωματιστά φεστιβαλικά πανηγύρια, εκείνο πού θά μείνει, θά είναι μιά φοβερή ίσοπέδωση, πού θά σθήσει άκόμα και τὰ ίχνη τής άληθινής πορείας μας, πού φυλάχτηκε μέχρις έδω. Διότι, ή ελληνική έπαρχία, πού τώρα άλώνεται άπ' τις «πολιτιστικές» καθόδους, όταν δέν έχει ούτε τὰ ένόικια για τὰ πνευματικά της σωματεία, δέν ξεράθηκε, στις ρίζες της, αλλά χάνει την προοπτική και τὰ μέτρα τών ανθρώπινων άξιών, πού διατήρησε τρεις χιλιάδες χρόνια. Και φοβούμαστε, πώς εάν θά ξεφύγουμε άπ' τó βεληνεκές τής δικής μας όρασης, δέν θά δυνηθούμε, στό τέλος, να άγγίσουμε τις ύπαρκτες εκείνες πηγές, άπ' τις όποιες ποτίστηκαν — έστω με τó άρωμα και τή γύρη τής πικρής άλός της γενεάς πού είχε τó προνόμιο να μείνει με τις στάχτες τών προσδοκιών της στην ψυχή — οι ρίζες τής εθνικής μας λογοτεχνίας.

Ξεκινώντας άπ' τις παραπάνω έκκινήσεις, έρχόμαστε να χαιρετίσουμε, ως μιά ύποσχετική ρωγή στην κρατική αντίληψη, τó γεγονός τής πρωτοβουλίας, πού είχε ή Στέγη Καλών Τεχνών και Γραμμάτων τού Έπουργείου Πολιτισμού, να βραβεύσει και να ξεχωρίσει περιοδικά τής ελληνικής έπαρχίας. Και, παρά τις κάποιες άντιρρήσεις τόσοσ ός πρός την μορφή, όσο και ως πρός τó ύψος τής άρωγής αυτής τής διάκρισης, θά πρέπει να τονίσουμε πώς είναι μιά άρχή, μιά πρώτη κατάκτηση, πού πρέπει να πάρει τó κύρος και την άξια ένός θεσμού.

πού να βοηθήσει ουσιαστικά, για να μην αποφιλωθεί ο ζωντανός τούτος κορμός, πού έχει ακόμα τις χλωρές αρτηρίες και τὰ όνειρα του λαού μας ποτισμένα με τόσες ελπίδες, τόσον πόνο και τόση διάψευση. Γι' αυτό, θεωρούμε υποχρέωσή μας να αναγνωρίσουμε, σ' αυτήν την πρωτοβουλία, ένα άνοιγμα και μιὰ υπόσχεση για διεύρυνση και θεομοθέτηση ενός θήματος για την πνευματική ελληνική έπαρχία, πού τιμάει ξεχωριστά την Πρόεδρο και τὰ Μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου Τατιάνα Μιλλιέξ, Άνδρέα Φραγγιά και Γιάννη Άγγέλου. Και να εκφράσουμε την έλπίδα, ότι ή πράξη τούτη, θα πρέπει να κρατηθεί ως άφετηρία για μιὰ συνάντηση τής περιφέρειας, γιατί αποτελεί, αφ' ενός, εθνική υποχρέωση άουζήτητης έπιταγής και, αφ' ετέρου, γιατί συνιστά μιάν άπ' τις μετρημένες κινήσεις, πού έχουν την καθολική δικαίωση. Μάλιστα, μάς δίνεται ή ευκαιρία, να ρίξουμε την ιδέα, για την ίδρυση, στην δικαιοδοσία ευθύνης τής Στέγης Καλών Τεχνών και Γραμμάτων, μιās ειδικής Διεύθυνσης για την ελληνική έπαρχία, ή όποια θα δύνονταν να έχει άμεση έπαφή και να προσφέρει, για την πνευματική ζωή τής περιφέρειας, πιό ουσιαστικές υπηρεσίες και να δώσει τις αναγκαίες εκείνες προσβάσεις, πού θα βοηθούσαν στην δημιουργία προϋποθέσεων άφύπνισης τών άρμοδιών σ' αυτόν τόν τομέα.

Ή θράβευση, πού είταν για πέντε περιοδικά πού βγαίνουν στην ελληνική έπαρχία και πού επέκτάθηκε και σε άλλα πέντε με την μορφή τής διάκρισης, χαιρετίστηκε άπ' όλες τις θέσεις (πλην εκείνων πού κατατράχονται από κακότητα, χολογένεια και σύνδρομο θλιβερης άπόκρυψης πνευματικού ήθους, γιατί, δυστυχώς, υπάρχουν και τέτοια φαινόμενα «πνευματικών» [;]... ίεραποστόλων) και απέτέλεσε πανελλήνιο γεγονός, με την ανάλογη προβολή. Βέβαια, ή διάκριση και ή αξιολόγηση, πού δέν είναι ποτέ δυνατή χωρίς αντιρρήσεις και παράπονα, δέν θα πρέπει να σταθεί άφορμή έδω για λιγώτερο ή περισσότερο χειροκρότημα, γιατί, τó κάθε περιοδικό, έχει την ιστορία, την προσφορά και την πνευματική του όντότητα, πού δέν διαβαθμίζεται άπ' τις τιμητικές βραβεύσεις. Πρό παντός, όμως, έπιβάλλεται να θεωρηθεί, αυτή ή εκδήλωση, ως θράβευση τής ελληνικής πνευματικής έπαρχίας και να κατοχυρωθεί, ως νίκη και κατάκτηση δική της, πέρ' άπ' τις έπώνυμες αναφορές, οι όποιες — έξ άλλου — είναι αναγκαίες, προκειμένου να πάρουν υπόσταση και αντίκρουσμα παρόμοιες πρωτοβουλίες.

Τα περιοδικά πού βραβεύτηκαν με τó έπαθλο τών 200.000 δρχ. τó καθένα (ποσό, σχεδόν συμβολικό, πού δέν μπορεί να θεωρηθεί σοβαρή ένίσχυση για προσπάθειες καθαρά άντιεπιχειρησιακές όπως είναι πάντα τὰ πνευματικά περιοδικά στον τόπο μας) είναι ή «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» τών Ίωαννίνων, τὰ «ΜΕΤΕΩΡΑ» τών Τρικάλων, τó «ΓΙΑΤΙ» τών Σερρών, τó «ΕΚ ΠΑΡΑΔΡΟΜΗΣ» τών Δεχαίνων και τó «ΨΑΡΑ» τών Ψαρών. Έπίσης, ξεχωριστκά, ως «άξιόλογα από άποψης περιεχομένου και εμφάνισης», και τὰ περιοδικά «ΠΟΡΦΥΡΑΣ» Κερκύρας, «ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ» Ζακύνθου, «ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ» Νάξου και «ΕΝΕΔΡΑ» Άλεξανδρούπολης, τὰ όποια ένισχύθηκαν με άγορά τευχών τους άπ' την Στέγη Καλών Τεχνών και Γραμμάτων, άξίας 100.000 για τó καθένα, πού θα διατεθούν σε ιδρύματα και βιβλιοθήκες τής χώρας μας.

Κλείνοντας, θα είχαμε να προσθέσουμε, πώς θα είταν σημαντική υποστήριξη, άν ή άγορά τευχών, όπως ή παραπάνω, καθιερώνονταν ως μέτρο υποστήριξης τών περιοδικών, γενικώτερα, ύστερ' από άυστηρή αξιολόγηση τόσο τής ποιότητας και του ήθους, όσο και τής χρησιμότητας τέτοιων προσπαθειών. Μάλιστα, θα είταν μιὰ πράξη εθνικής άμυνας, για να μη χάσουμε αυτήν την ίδια

τὴν πνευματικὴν μας φυσιογνωμίαν, στὸν αἰῶνα τοῦτον τῆς οἰκουμενικότητος καὶ τοῦ συγκρητισμοῦ τῆς ζωῆς.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Υ. Γ.: Ἡ «Η.Ε.» εὐχαριστεῖ, ἀπὸ τῆ θέσης τούτης, τοὺς συνεργάτες καὶ φίλους τῆς, καθὼς καὶ τὰ ἔντυπα, γιὰ τὰ συγχαρητήρια καὶ τὸν ἔπαινό τους, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς βράβευσης.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΧΟΡΩΔΙΩΝ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Τὸ Ἴδρυμα Κων. Κατσάρη, πού κατόρθωσε νὰ κάμει θεσμό, οὐδ' ἀσυνήθιστο γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δεδομένα ἐπίπεδο, σοβαρὲς μουσικὲς ἐκδηλώσεις στὴν πόλιν μας — γιὰ τίς ὁποῖες ἔχουμε γράψει σὲ προηγούμενα τεύχη — καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἕνα θαυμάσιο κοινὸν γιὰ τὴν στήριξή τους, ὀργάνωσεν ἐφέτος, στίς 18 καὶ 19 Ἰουνίου, τὴν Δεύτερην Χορωδιακὴν Συνάντησιν Ἰωαννίνων, στὸ ὑπαίθριον Θέατρο τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν. Τὸ γεγονός αὐτό, πού εἶναι ἀπ' τίς πρὸ σημαντικὰς κατακτήσεις γιὰ τὰ Γιάννινα, ὅπου τὸ κενό, σ' αὐτὸν τὸν τομέα, εἶναι ἰδιαίτερα αἰσθητό, ἀποτελεῖ πράγματι μιὰ νέα ἀφετηρία, πού θὰ πρέπει νὰ κατοχυρωθῇ καὶ νὰ ἀξιοποιηθῇ, μὲ τὴν εὐθύνην ὄλων τῶν φορέων καὶ τῶν παραγόντων πού μποροῦν νὰ βοηθήσουν. Γιατί, ὅπως ἀναφέρεται, «ἀπώτερος σκοπὸς τοῦ Ἰδρύματος εἶναι ἡ καθιέρωσις τῆς χορωδιακῆς αὐτῆς συνάντησης οὐδ' ἐτήσια βάσιν ἔτσι ὥστε μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου νὰ δημιουργηθῇ ἐδῶ στὴν πόλιν μας ἕνας καλλιτεχνικὸς θεσμὸς διεθνῶν κύρους», θὰ δώσει, μὲ τὴν λειτουργίαν τῶν ὠδείων καὶ τῶν ἑκατοντάδων μαθητῶν τους στὰ Γιάννινα, τίς καλύτερας δυνατὰς προϋποθέσεις γιὰ μιὰν ἀνθισθὴν τῆς μουσικῆς ἀνάπτυξης. Κι αὐτό, στὴν ἐποχὴ τούτῃ μὲ τοὺς ὀλισθηροὺς δρόμους, τίς ἀναθυμιάσεις τῶν ἐνοστικῶν καὶ τὴν ἀναρροθρῆ μουσικὴ σύγχυσι πού παγιδεύει τὴ σύγχρονη νεολαία, ἀποτελεῖ μιὰ προσφορά ὑψηστῆς ἀξίας, πού θὰ πρέπει νὰ τὴν ἐκτιμήσομε μὲ ἰδιαίτην εὐαισθησίαν. Γι' αὐτό, οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ Ἰδρύματος Κ. Κατσάρη, πού προσφέρουν τὴν ἐγγυημένη ποιότητα, τὸν ἀφογο τρόπο ὀργάνωσης καὶ τὸ εὐρωπαϊκὸ ἐπίπεδο σχέσεων καὶ ἀγωγῆς (ἀπ' τὰ καλαισθητὰ προγράμματα ὡς τὴν πληροφόρησιν καὶ τὰ ντεκόρ), τιμοῦν τὰ Ἀγαθοεργὰ Καταστήματα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καί, ἐντελῶς ἰδιαίτερα τοὺς Ἐπιτρόπους τοῦ Ἰδρύματος (ἐδῶ ἐπιβάλλεται νὰ ἀναφέρωμε ξεχωριστὰ τὴν ἀνάλωσιν, γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν, τοῦ Γραμματέα Γ. Τζώρτζη) καὶ βάζουν ὀροθεσίαν γιὰ τὴν παραπέρα πορείαν καὶ ἐξέλιξιν τους, πολὺ πέρ' ἀπ' τὸν κῶρον πού κινοῦνται τώρα.

Κάτω ἀπ' τίς παραπάνω διαπιστώσεις, θὰ πρέπει νὰ ἰδοῦμε τὴν θαυμάσιαν τούτην συνάντησιν χορωδιῶν, πού ἐνέχει, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὄχι μονάχα τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνύψωσιν τῶν ἀνθρώπων τῶν καιρῶν μας, ἀλλὰ κι ἕνα μήνυμα γιὰ μιὰ συνάντησιν μὲ τὸν Θεὸν καὶ τὸν συνάνθρωπον, πού αἰωρεῖται πάνω ἀπ' τίς νεφώσεις τῆς πυρηνικῆς ἀπειλῆς καὶ τῶν ἄδειων εἰδώλων τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Καί, ἀκριβῶς, μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ἤρθαν ἐφέτος στὰ Γιάννινα, χάρις στὸ Ἴδρυμα Κωνσταντίνου Κατσάρη, ἡ Λαρισσαϊκὴ Χορωδία, ἡ Χορωδία Κερκύρας, ἡ Χορωδία Τρίπολης (τὴν πρώτην θραδίαν), ἡ Παιδικὴ Χορωδία «Ἀρμονία» Πρέβεστας, ἡ Παιδικὴ Χορωδία Ἁγίας Τριάδος Θεσσαλονίκης, ἡ Χορωδία «Ὀρφεὺς» Λευκάδας καὶ ἡ Μεικτὴ Χορωδία Λυκείου Ἑλληνίδων Ἰωαννίνων, πού ἔδωσαν, μ' ἕνα εὐρύτερον ἀνθολόγιον ἀπ' τὸ παγκόσμιον ρεπερτόριον, μιὰ σπάνιαν μουσικὴν πανδαισίαν, πού τόσο ἔχει ἀνάγκη ὁ λεηλατημένος σύγχρονος ἄνθρωπος. Ἀξίζει ἡ ἀναγνώρισις καὶ ὁ ἔπαινος οὐδ' ὄλων τοὺς συντελεστές.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΖΩΣΙΜΑΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Στις 25 'Απριλίου, έγιναν τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου κτιρίου τῆς Ζωσιμαίας Δημοσίας Βιβλιοθήκης Ἰωαννίνων, πού εἶναι στήν θέση τῶν παλιῶν Δημοτικῶν Λουτρῶν. Παράλληλα καί, μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, ὁργανώθηκε μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα Ἐκθεση Χειρογράφων καί σπανίων ἐκδόσεων, πού διαθέτει ἡ Βιβλιοθήκη. Τὸ γεγονός αὐτό, συνδυαζόμενο μάλιστα καί μέ τὰ πενήντα χρόνια ἀπ' τὴν ἴδρυση τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης, πού εἶναι τώρα μία ἀπ' τὶς πρῶτες τῆς χώρας μας καί πού, μέχρι πρό τινος, λειτούργησε ὡς ἴδιον Νομικὸν Πρόσωπον Δημοσίου Δικαίου, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν πόλη μας ἕναν πνευματικὸ σταθμὸ. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν διαιώνιση τοῦ ὀνόματος καί τῆς παράδοσης τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν, πού ἐλάμπρυναν τὰ Γιάννινα, στάθηκε ἕνας φωτεινὸς φάρος, μιὰ ἑπαλξη κι ἕνα μέγα κεφάλαιο γιὰ τὴν στήριξη τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων καί τὴν διεκδίκηση τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων.

Ἡ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», πού πρόσφερε πάντα τὴν παρουσία της σὶς πρῶτες γραμμές, ὅταν γίνονταν οἱ ἀγῶνες γιὰ τὴν πρώτη στέγαση τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης καί πού, στήν συνέχεια, παρακολούθησε τὴν ἀνάπτυξή της, συμμετέχει στήν γενικώτερη ἱκανοποίηση, πού προκάλεσε τὸ γεγονός τῆς νέας ἐγκατάστασης ὁργάνωσης τῆς λειτουργίας της.

ΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ

Εἶναι δικαιολογημένη ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Δημήτρη Γιάκου γιὰ τὴ συνταξιοδότηση καί τῶν λογοτεχνῶν ὑπαλλήλων τοῦ Δημοσίου. (Ἠπειρωτικὴ Ἑστία 431/88).

Αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ θεομοθετημένη συνταγματικὰ ἰσονομία. Ἀνάλογη νομοθετικοῦ περιεχομένου πράξη μπορεῖ νὰ ἐκδοθεῖ «πρὸς ἄρση ἀδικιῶν».

Τὶς ἀπόψεις μου γιὰ τὸ ἐπίμαχο θέμα ἀνέλυσα διεξοδικὰ σὲ παλιότερο σχετικὸ σημεῖωμα τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας. Ἐπανερχομαι μὲ μιὰ συγκεκριμένη πρόταση: νὰ συσταθεῖ Σύλλογος Λογοτεχνῶν Δημοσίων Ὑπαλλήλων (ΣΥ.ΛΟ.Δ.Υ.), γιὰ δυναμικὴ ἀναζήτηση νόμιμων λύσεων πλήρους ἐφαρμογῆς τῶν κανόνων δικαίου. Εἶναι κωμικὸ νὰ συνταξιοδοτεῖται σήμερα ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΑ ὁ παχυλὰ συνταξιοδοτούμενος ἀπὸ τοὺς Ὁργάνισμους λογοτέχνης ὑπάλληλος. Σχετικὴ πρωτοβουλία μπορεῖ νὰ ἀναλάβει ὁ κ. Δ. Γιάκος, μὲ ὄσους συναδέλφους ἐργάζονται στήν Ἀθήνα, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι ὅλοι οἱ Συνταξιῶχοι καί ὑπάλληλοι τοῦ Δημοσίου λογοτέχνης τῆς Ἐπαρχίας θὰ συμπαρασταθοῦν οἰκονομικὰ καί ἠθικὰ.

Πάντως ἡ Πολιτεία ἔχει κάποιο δίκιο πού βραδυπορεῖ. Ἡ χώρα μας γέμισε λογοτεχνικοὺς συλλόγους καί λογοτέχνες. Μὲ τὴν ἐκδοση δυὸ - τριῶν φυλλαδίων γίνεται κανεὶς λογοτέχνης μὲ ταυτότητα! Δυστυχῶς γράφουν πολλοί!

Προσωπικὰ δὲν θέλησα νὰ ἐνισχύσω κάθε χριζόμενο «ἐκδότη» μὲ τὴν κυκλοφορία τῶν διηγημάτων ἢ ποιημάτων μου, πού ἔχουν ἀπὸ δεκαετίες δημοσιευθεῖ σὲ ἔγκυρα περιοδικὰ, μόνο καί μόνο γιὰ νὰ γίνω μέλος λογοτεχνικοῦ συλλόγου. Εἶναι ντροπὴ νὰ ἐνδυναμώνουμε, μὲ ἐπίγνωση, τοὺς ἐκμεταλλευτὲς εὐγενοῦς μόχθου ἢ τοὺς μεταπράτες μωροφιλοδοξιών.

Καί ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα: ποῖο κριτήριον θὰ ἰσχύσει γιὰ νὰ γραφεῖ κάποιος μέλος στὸ ὑπὸ σύσταση σωματεῖο; Ἀναντίρρητα μόνο τὸ δημοσιευμένο ἔργο. Ἀλλὰ ὅχι ἀποκλειστικὰ τὸ «αὐτοτελῶς» ἐκδοθέν. Καί τὸ ἔργο πού ἔχει δημοσιευθεῖ σὲ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ θὰ κριθεῖ μὲ τὰ αὐτὰ κριτήρια τῆς αὐτοτελοῦς ἐκδόσεως, ἀπὸ Ἐπιτροπὴ Ὑπαλ-

λήλων, Λογοτεχνῶν, πὸ ἔχουν προσφορά στὴν κριτικὴ καὶ ἀναμφισβήτητὴ ἱκανότητα ἀξιολόγησης.

Μὲ τὴν πληρότητα τῶν στοιχείων ἐπισήμου Συλλόγου θὰ μπορέσει θετικὰ ἡ Πολιτεία νὰ ἀποφανθεῖ. (Ἀριθμὸς Λογοτεχνῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἢ συνταξιούχων ὑπαλλήλων — ἐπιβάρυνση προϋπολογισμοῦ κλπ.).

Εἶναι μάλιστα ἀνάγκη νὰ ἀποφανθεῖ γρήγορα, γιὰ τὸ 1992 κοντοζυγώνει μὲ ξενότροπα βήματα. Καὶ δίχως τὸν δικό μας ρυθμὸ θὰ χαθοῦμε ὀριστικὰ στοὺς λαχανόκηπους τῆς νέας Ἑδέμ. Μονάχα ὁ λόγος μπορεῖ νὰ μᾶς σώσει, γιὰ τὸ αὐτὸν θὰ στηριχθεῖ τὸ ἑλληνικὸ κράτος ἐπιβίωσης, μὲ τὴ διαιώνιση τῶν πνευματικῶν ἀξιών, δηλ. τὸ Κράτος Πολιτισμοῦ (KULTURSTAAT).

Ἐξάλλου, δὲν εἶναι λίγα τὰ ὅσα προσέφεραν καὶ προσφέρουν οἱ ὑπάλληλοι λογοτέχνες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐπαρχιακοῦ χώρου. Ἡ λογοτεχνικὴ ἀποζημίωση θὰ εἶναι μιὰ πρόσθετη ἀμοιβὴ γιὰ τὶς πολιτισμικὰς τὸς ὑπηρεσίες ἴση μὲ τὴν κάλυψη τῶν ἐξόδων ἐνὸς ὀλιγοσέλιδου βιβλίου! Τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καλεῖται νὰ μιμηθεῖ τὰ Ἀθῆνα, πὸ ἐπέστρεψαν στὸν Δημόκριτο τὰ 100 τάλαντα (ποσὸ τεράστιο), τὰ ὅποια εἶχε ξοδέψει γιὰ τὸ ἔργο του «Ὁ Μέγας Διάκοσμος»...

Προείπαμε: ὁ κ. Δημ. Γιάκος καλεῖται νὰ ὑλοποιήσει τὶς παραπάνω ἀπλὲς προτάσεις. Μὲ μιὰ ἀνακοίνωσή του, σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ, ὁ Σύλλογος θὰ γίνῃ πραγματικότητα. Μὲ τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ δραστηριότητα τοῦ συλλογικοῦ μας ὀργάνου θὰ δικαιωθοῦν ὅλες μας οἱ προσδοκίες. Καὶ ὄχι μόνον ἡ ἀναφερόμενη στὴν ἀπόλυτα δικαιολογημένη σύνταξη.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΚΑΛΑΡΡΥΤΩΝ

Οἱ Καλαρρύτες, χωρὶ τὸ νομὸ Ἰωαννίνων, παρουσιάζουν ἐνδιαφέρουσα ἱστορία καὶ μακραίωνη καλλιτεχνικὴ παράδοση. Τὴν ὀνομασία τους ἔδωσαν στὸ χορευτικὸ - φολκλορικὸ του συγκρότημα «Ἐκπολιτιστικὸς Λαογραφικὸς Σύνδεσμος» Ἰωαννίνων, συνδέοντας ἔτσι καὶ ἀναβιώνοντας τὴν παράδοση τοῦ παρελθόντος μὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον.

Πέρυσι, γιὰ πρώτη φορά, μὲ τὴν πρωτοβουλία αὐτοῦ τοῦ Συνδέσμου, πραγματοποιήθηκε στὴν πόλη μας Φολκλορικὸ Φεστιβάλ ὑψηλοῦ καλλιτεχνικοῦ ἐπιπέδου. Φέτος, ὁ Σύνδεσμος προαναγγέλλοντας τὴν πραγματοποίησιν τοῦ Β' Διεθνoῦς Φολκλορικoῦ Φεστιβάλ, μᾶς πληροφόρησε γιὰ τὴν ἔνταξή του στὸ C.I.O.F.F. (Διεθνὲς Συμβούλιο τῶν Ὀργανώσεων Φολκλορικῶν Φεστιβάλ καὶ Παροδοσιακῶν Τεχνῶν) πὸ εἶναι μέλος τοῦ C.I.M. (Διεθνὲς Μουσικὸ Συμβούλιο). Τὸ C.I.M. κατέχει πρωτεύουσα θέση στὸν Εἰδικὸ Ὀργανισμὸ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν γιὰ τὴ μελέτη, ἐπιστῆμη καὶ πολιτισμὸ (U.N.E.S.C.O.) STATUS C.

Οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ Συνδέσμου, συνδεδεμένες α) μὲ τὴ μακραίωνη διεθνή παράδοση τῶν Καλαρρυτιῶν στὸν τομέα τῆς Τέχνης, β) μὲ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ τόπου τους καὶ γ) τὴν προσφορά τους στὴν Ἐπανάσταση τοῦ '21, προσείλκυσαν τὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ νὰ ἐπιχειρήσω νὰ καταγράψω τὴν ὑπάρχουσα βιβλιογραφία γιὰ τὴν περιοχὴ. Ἔτσι, πιστεύω πὼς θὰ διευκολυνθεῖ καὶ ὁ σημερινὸς ἢ αὐριανὸς μελετητῆς, πὸ θὰ ἤθελε ν' ἀσχοληθεῖ ουστηματικότερα ἢ νὰ σχηματίσει πληρέστερη γνώση γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Καλαρρυτιῶν.

Ὅπως ὅποτε θὰ ὑπάρχουν ὀρισμένες ἐλλείψεις. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ θὰ ἤθελα νὰ παρακαλέσω ἂν ἐπισημανθεῖ κάτι τέτοιο, νὰ ἐνημερωθοῦμε γιὰ τὴν παρουσίαση τοῦ μέλλον μᾶς λεπτομερέστερης καὶ πληρέστερης βιβλιογραφικῆς καταγραφῆς.

ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Π., 'Ιστορία 'Αλῆ Πασᾶ, ἐν 'Αθήναις 1899, σσ. 348, 590-591, — Χρονογραφία τῆς 'Ηπείρου, τόμ. Α', σελ. 187, τόμ. Β', σσ. 69-70, ἐν 'Αθήναις 1857.

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, 'Ιστορία τοῦ Νέου 'Ελληνισμοῦ, τόμ. Β', Θεσσαλονίκη 1964, σσ. 215, 292, 311.

ΔΕ ΒΙΑΖΗ ΣΠ., «'Η Χρυσοχοϊκὴ ἐν Ζακύνθῳ», περ. «Πινακοθήκη», τόμ. 4 (1904-1905), τευχ. ΛΘ, σσ. 54-55.

ΒΛΑΧΟΣ Κ., «'Η ἐπανάστασι Συρράκων - Καλαρρυτῶν στὰ 1821», περ. «'Ηπειρωτικὴ 'Εστία», 1971 (ἀφιέρωμα 1821-1971), σσ. 660-668.

ΔΙΟΜΑΤΑΡΗ ΟΥΡ., «Σωτήρης Βούλγαρης, ἕνας ἀπόγονος τῶν Καλαρρυτῶν», περ. «Τὸ Κόσμημα», 'Απρίλιος 1955.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ, τόμ. 15, σ. 518, λῆμμα «Καλαρρυτῶν» ἢ «Καλάρρυτα».

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΗΛΙΟΥ (νεώτερον), 'Εκδ. «'Ηλιος», 'Αθήναι, τόμ. ΙΑ', σ. 190, λῆμμα Καλαριταί.

ΖΩΡΑΣ Π., «Δύο μεγάλοι μάστοροι τοῦ ἀσημιῶ: 'Αθανάσιος Τζημούρης - Γεώργιος Διαμάντη Μπάφας», 'Εκδ. Ε.Ο.Ε.Χ. 1972.

«ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ ἐξ ἀνεκδότου χφ. Α. Ψαλλίδα», περ. «Νέος Κουβαράς», ἔτος Β', 1962, σ. 80.

ΚΑΣΟΜΟΥΛΗΣ Μ., 'Ενθυμήματα Στρατιωτικὰ τῆς ἐπανάστασεως τῶν 'Ελλήνων 1821-1833, τόμ. Α', σσ. 140-141.

ΚΟΝΟΜΟΣ ΝΤ., 'Ηπειρωτες στὴ Ζάκυνθο, ἐκδ. Ε.Η.Μ., 'Ιωάννινα 1964.

ΚΟΥΓΙΤΕΑΣ Π., Πραγματεία τοπογραφικὴ κλπ., ἐν 'Αθήναις, «'Εστία» 1905, σ. 253.

ΚΟΥΣΤΑΛΕΞΗΣ, Διαφέροντα καὶ περιεργὰ τινὰ ἱστορήματα. 'Απομνημονεύματα ἀγωνιστῶν '21, τόμ. Ζ', σσ. 243, 268.

ΚΟΥΤΣΟΝΙΚΑΣ Α., Γενικὴ 'Ιστορία τῆς 'Ελληνικῆς 'Επανάστασεως, ἐν 'Αθήναις 1863, τόμ. Β', σ. 85.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ Κ., «Οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, Μαλακάσι», περ. «'Εβροδομάς», περ. Β', ἔτος Η' 1821, ἀρ. φύλ. 20, 25 καὶ 26.

ἢ

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ Κ., Οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, ἐκδ. «Νέα Μέλισσα», 'Αθήναι 1952.

ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣ. Δ. - ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ, «'Ελληνικὰ Στιχοπλάκια σὲ ἰταλικούς μαστραπάδες», Πρακτικὰ Δ' Συμποσίου Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου, ἐκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 91.

ΚΩΝΣΤΑΣ Κ., «Οἱ 'Ασημιτζῆδες», ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», 'Αθήνα 8.9.1968.

ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ ΙΩ., 'Ηπειρωτικὰ Μελετήματα, τευχ. 5, χρ. 1888, μέρος Β', σσ. 13, 23, 26.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., «Περὶ τῶν ἐκ Καλαρρυτῶν χρυσοχόων καὶ τῆς τέχνης αὐτῶν», περ. «Κλειώ», 1877, ἀρ. 72.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., «Τορνευτικὸν ἀγγεῖον Καλαρρυτιώτικης τέχνης», περ. «Νέας 'Ελληνομνήμων», τόμ. Γ', ἐν 'Αθήναις 1906, σσ. 440-445. — «'Επιγράμματα ἠπειρωτικῶν μαστραπάδων», περ. «Νέος 'Ελληνομνήμων», τόμ. ΙΑ', σ. 495. — Λόγοι καὶ ἄρθρα 1878-1902, 'Αθήνα 1902, σσ. 518-522 ἢ «Συρράκων καὶ Καλαρρυτῶν», περ. «'Εστία», 1881, τόμ. 12ος, ἀρ. 288, σσ. 440-442.

LEAKE W. M., Travers in Nothern Greece, τόμ. Α', κεφ. στ', σσ. 268-297.

ΜΑΜΜΟΠΟΥΛΟΥ Α., 'Αγγ. Χατζημιχάλη καὶ ἡ 'Ηπειρωτικὴ λαϊκὴ τέχνη, Βιβλιοθήκη 'Ηπειρωτικῆς 'Εταιρείας 'Αθηνῶν, ἀρ. 16, ἐν 'Αθήναις 1967, σσ. 40-42.

ΜΕΡΑΚΛΗΣ ΜΙΧ. Γ., Σημειώσεις Λαογραφίας, τευχ. Β', Λαϊκὴ Τέχνη (μέρος Β'), 'Ιωάννινα 1981 (ἐκδ. πολυγραφημένη), σσ. 34-35, 53.

ΜΩΤ'ΣΕΙΔΟΥ ΓΙΑΣΜΙΝΑ ΣΤΤΛ., 'Η άργυροχοία στήν 'Ηπειρο, «Καλαρρότες και Συρράκο (1600 - 1821)», σσ. 19 - 21, 'Αθήνα 1983.

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ, τόμ. Α', σ. 458.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΛΑΡΙΣΑΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, 'Επιστολαί διαφόρων, 'Αθήνα 1964, σ. 472.

Ο ΝΕΟΣ ΚΟΤΒΑΡΑΣ, 'Ετήσιος 'Ηπειρωτικός Χρονογράφος, 1961, σ. 97.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ., Οί συντεχνίες στά Γιάννενα κατά τόν 19ο και τίς άρχές του 20ου αί. (διδ. διατριβή), έκδ. Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων, 'Ιωάννινα 1982. 'Αναφορά για «Καλαρρότες» σσ. 57, 58, 89, 120, 122, 273, 277, 279, 282, 292, 315, 380.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧ., «Περί των έν 'Ηπειρώ χρυσοχόων», έφημ. «'Ελεύθερον Βήμα», 24.12.1928. — «Διαμάντης Μπάφας και ή 'Ηπειρωτική άργυροτεχνία», έφημ. «'Ελεύθερον Βήμα» 25.12.1928.

ΠΕΛΕΚΑΣΗΣ Λ., «Γεώργιος Διαμαντής Μπάφας», περ. Πινακοθήκη, τόμ. 1 (1901).

ROUQUEVILLE, Voyage dans la Grèce, τόμ. I - V, A Paris, 1820 - 1821. Τόμ. I, σ. 273. Τόμ II, σσ. 118, 121, 122, 123, 147, 158, 166, 167, 170, 171, 172, 173, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 192, 206, 207. Τόμ. III σ. 12. Τόμ. V, σ. 457.

ΠΟΤΚΕΒΙΑ, 'Ιστορία της 'Ελληνικής 'Επανάστασεως, έν 'Αθήναις 1890, τόμ. Β', σσ. 75, 298.

ΣΟΥΛΗΣ Α., «Συμβολή στήν ιστορία των Καλαρρυτών και του Συρράκου», περ. «'Ηπειρωτικά Χρονικά», Ζ (1932), σσ. 149 - 156.

ΣΟΥΛΗΣ ΧΡ., Μεγάλη 'Ελληνική 'Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. ΙΓ', σσ. 536 - 538, λήμμα «Καλαρρότες». — «'Επιγραφαί και ένθυμήςεις 'Ηπειρωτικά», περ. «'Ηπειρωτικά Χρονικά», 9 (1934), σ. 113.

ΣΤΑΓΕΙΡΙΤΗΣ ΑΘΑΝ., 'Ηπειρωτικά, έκδ. Βιέννης 1819, σσ. 379 και 415.

ΤΖΟΥΜΑΚΑΣ ΓΡ., «'Η τέχνη των Καλαρρυτών», έφημ. «Τζουμεριώτικα και 'Αρτινά Νέα», 1.5.1953.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠ., 'Ιστορία της 'Ελληνικής 'Επανάστασεως, τόμ. Α', 'Αθήνα 1881, σσ. 215, 274 - 277.

ΦΑΛΤΑΓ'ΙΤΣ Κ., Οί πλανόδιοι 'Ηπειρωται τεχνίται και ή έθνική μας ύπόθεσις, έκδοσις της Πανεπειρωτικής 'Αδελφότητος 'Αθηνών, 1928.

ΦΙΛΗΜΩΝ ΙΩ., Καλαρρόται και Συρράκον. Δοκίμιον 'Ιστορικόν της 'Ελληνικής 'Επανάστασεως, τόμ. Δ', σσ. 148 - 150. — Δοκίμιον 'Ιστορικόν περί της 'Ελληνικής 'Επανάστασεως, τόμ. Δ', 'Αθήναι 1861, σ. 149.

ΦΙΝΔΕΤ' Γ., 'Ιστορία της 'Ελληνικής 'Επανάσταίσεως, τόμ. Α', σσ. 270, 278 - 279.

ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ ΑΓΓΕΛ., «'Ηπειρωτική λαϊκή τέχνη», περ. «'Ηπειρωτικά Χρονικά», τόμ. Ε' (1930), σ. 264. — «'Η 'Ηπειρος (Τέχνες και 'Εμπόριον), περ. «Νέα 'Εστία», τόμ. ΚΘ' (1941), σσ. 14, 17. — «'Ελληνική λαϊκή τέχνη», περ. «Νέα 'Εστία», τόμ. ΝΗ' (1955), τεύχ. 2, σσ. 468 - 512. — «Οί συντεχνίες - Τά ισνάφια». 'Επετηρίς της 'Ανωτάτης Σχολής Βιομηχανικών Σπουδών (1949 - 1950), τεύχ. 2, σσ. 11, 13.

ΧΕΡΤΖΕΒΕΡΟΥ Γ., 'Ιστορία της 'Ελληνικής 'Επανάστασεως, μφ. Π. Καρολίδου, 'Αθήνα 1917, σ. 133.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

(Μνήμη ευγένειας και ἀρετῆς)

Ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ὑπῆρξεν ὁ κορυφαῖος πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἕνα ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα καὶ λαμπρότερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς. Ἦταν ὁ αἰώνιος ἐραστής τοῦ ὄραίου, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ. Μὲ τὸ ἐκπληκτικὰ πολυδιάστατο ἔργο του καὶ μὲ τὴν στάση, τρόπο ζωῆς καὶ συμπεριφορά του τόσο στὴν ἀτομικὴ ὅσο καὶ στὴν πολιτικὴ πράξη, ὁ μέγας αὐτὸς Ἕλληνας, ποὺ ἐδέσποσε ἐπὶ μισὸ αἰῶνα καὶ πλέον στὴν πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, μπορεῖ δικαιωματικὰ νὰ ὀνομαστῆι δάσκαλος τοῦ Γένους.

Πέρασαν ἤδη δύο χρόνια (11.9.86) ἀπὸ τότε ποὺ τὸ μὲν σῶμα του ἀναπαύεται στὴ γῆ, ποὺ ἐγέννησε τὸν φιλοσοφικὸ Λόγο, καὶ ἐλάτρευε τὸ «κάλλος», ἡ δὲ ψυχὴ του ἐπέταξε στὸ χῶρο τῶν ἐκλεκτῶν τῆς Ἱστορίας, τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, στὸ χῶρο τῆς αἰωνιότητος, τῆς ἀθανασίας.

Ἡ Ἱστορία ἔχει, σχετικὰ μὲ τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο, νὰ ἐπιτελέσει πολύμοχο ἔργο. Θὰ ἀντιμετωπίσει μιὰ πολυδιάστατη καὶ ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα καὶ παρουσία. Ἔτσι θὰ πρέπει νὰ τὸν ἀντιμετωπίσει ὡς ἄνθρωπο, ὡς φιλόσοφο-ποιητὴ, καὶ ποιητὴ φιλόσοφο, ὡς πολιτικὸ, ὡς μεταφυσικὸ, ὡς ἀσκητὴ, μὲ τὶς μυστικὰς ἐλλάμψεις, ὡς Ἕλληνα, ὡς Εὐρωπαῖο. Ὡς Χριστιανὸ μὲ τὴν ἀγάπη του «πρὸς τὸν γλυκύτατο Ἰησοῦ» ὅπως ἔγραφε. «Τὸ ἀμάρτημά μου, λέγει, εἶναι ὅτι τὰ ἀγάπησα ὅλα... Μὲ τοὺς κλασσικοὺς ἀγάπησα τὸ φῶς, μὲ τοὺς ρομαντικοὺς τὴ νύχτα. Μὲ τοὺς λογικοὺς ἀγάπησα τὴν ὀρθογώνια σκέψη, μὲ τοὺς μυστικοὺς τὴν ἄδηλη ἀλήθεια». (Αὐτὴ ἡ ἄδηλη, ἡ ἔσχατη ἢ «κρυφοπαίζουσα» ἀλήθεια, ὅπως ἔχω πει, μὲ τὴ συγκλονιστικὴ γοητεία της).

Ἄς ἐπιχειρήσουμε μὲ λίγες φευγαλέες γραμμὲς — πινελιῆς — νὰ δώσουμε μιὰ κάποια εἰκόνα τῆς ὀλοκληρωμένης προσωπικότητος καὶ παρουσίας τοῦ ἀλησμόνητου δασκάλου.

Ὡς ἄνθρωπος. Ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ἦταν λαμπρὸ ὑπόδειγμα ἀνθρώπου ἀληθινοῦ, ὅπου ὁ ἀγῶνας καὶ ἡ ἀγωνία γιὰ τὴν ἐπιζράτηση καὶ ὑπεροχὴ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ στοιχείου, μεθ' ὑπερνίκησης τῆς πιέζουσας βίης, τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν ἦταν ἀδιάκοπος ἀλλὰ καὶ τελεσφόρος. Ἦταν ὡς ἄνθρωπος, ἡ ἔκφραση τῆς ευγένειας, τῆς ἀνεξικακίας, τῆς καλωσύνης, τῆς πραότητος καὶ τῆς ἀγάπης, ἰδιαίτερα πρὸς τοὺς νέους. Πορεία του, ἡ σωστὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου. Πορεία ἀγωνίας, καὶ ἀγῶνας γιὰ τὴν ἀνάταση, γιὰ τὴ «θέωση». Τὴν ὄλη πνευματικότητά του ἐλάμπρυνε ἡ σεμνότητα, ἡ ἐντιμότητα τοῦ λόγου, ἡ ἀσκητικὴ διάθεση καὶ ἡ μοναξιά — πηγὴ δημοουραγίας —, ποὺ ἐπιζήτουσε. Ἦταν ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ἀπὸ τοὺς τελευταίους τῆς ἐποχῆς, τοὺς γενναίους καὶ ἀνένδοτους μαχητὲς τῆς ἐλευθερίας, τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, στὴν θανάσιμη «πάλη μεταξὺ ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἀπανθρωπίας». Λέγει ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος: «Κινδυνεύει ὁ ἄνθρωπος ἀπ' τὰ ἀπάνθρωπα στοιχεῖα ποὺ μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του ἀρχισαν νὰ δροῦν... Ἀφοῦ κινδυνεύει ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει καὶ ἡ Δημοκρατία... Τὸ μεγάλο γεγονός τῆς Δημοκρατίας δὲν εἶναι ἡ ἐλευθερία ὡς θεσμός, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος ὡς ἠθικὴ συνείδηση». (Βλ. ὁ εἰκοστὸς αἰῶνας). «Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι καὶ εἶναι μόνο — καὶ εἶχε δίκαιο σ' αὐτὸ ὁ μέγας Ζαροτούστρας — μιὰ γέφυρα. Μιὰ γέφυρα ποὺ δὲν ὀδηγεῖ στὸν ὑπεράνθρωπο... Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μόνο μιὰ γέφυρα, ἀλλὰ μιὰ γέφυρα ποὺ ὀδηγεῖ πάλι στὸν ἄνθρωπο! Ὁ ἄνθρωπος δὲν καλεῖται νὰ ὑπερικήσει τὸν ἄνθρωπο». (Τὸ τέλος τοῦ Ζαροτούστρα 1956).

Ὡς πολιτικὸς - φιλόσοφος, ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ἔδωσε σ' ὄλη τὴ διάρκεια τῆς πολιτικῆς του δράσης καὶ στίς πρὸ δραματικὰς στιγμὰς, ἕνα μεγάλο μάθημα ὑψηλοῦ πολιτικοῦ ἠθους, πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ προσφορᾶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Μὲ τὶς ὑψηλόφρονες

ἐμπνεύσεις καὶ τὴν ἱστορικὴ διορατικότητά του ἀντιμετώπισε, ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή τῆς καθόδου του στὸν πολιτικὸ στίβο, τὰ μεγάλα πνευματικά, ἠθικά καὶ πολιτικά προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Γνώστης βαθῶς τῆς γενικῆς πολιτικῆς ἱστορίας, τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας, συνέλαβε, ὡς ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα, τὸ αἷτημα τῆς ἐποχῆς: Τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ποῦ σημαίνει δικαιοτέρα κατανομὴ τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐπικράτηση τῆς ἀξιοκρατίας καὶ ἰσοπολιτείας. Καὶ τὸ ἔψωσεν ὡς πρῶτο μέλημα καὶ κύριο σκοπὸ τοῦ ἰδρυθέντος ἀπὸ τὸν ἴδιο Ἑθνικοῦ Ἐνωτικοῦ Κόμματος (1935). Καὶ ἐπὶ πλέον ἐκήρυξε τὴν μετριοπάθεια, τὴν ὑπερνίκηση καὶ ἱστορικὴ καταδίκη τοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς διχόνοιας, πληγῆς ἀθεράπευτης καὶ διαρκοῦς αἰτίας συμφορῶν γιὰ τὸ Ἔθνος. Ἐπίσης ἀγωνίστηκε γιὰ τὴν ἐξαφάνιση τῆς κακῆς πολιτικῆς παράδοσης: τοῦ «ρουσφετιοῦ». Ἦταν δηλ. ὁ ἐμπνευστὴς νέου πολιτικοῦ ἠθους. Πρέπει νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι ἡ «πολιτικὴ» γιὰ τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο, ἀκολουθοῦντα τοὺς ἀξεπέραστους δασκάλους τῆς ἀνθρωπότητας, τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη, ἦταν ἡμιγλὸ πνευματικὸ λειτούργημα. Ἦταν παιδαγωγία κατ' ἀρετὴν (φιλοσοφικὴν). Ἀμετακίνητη ἦταν ἡ στρατεύσῃ του καὶ πίστη του στὴ γνήσια Δημοκρατία. Ποῦ ἀποβλέπει στὴ διάπλαση καὶ διαμόρφωση ἐλεύθερων καὶ ὑπεύθυνων πολιτῶν, μακρῶν τοῦ φανατισμοῦ, ποῦ διαστρέφει καὶ μεταβάλλει τὸν ὑπεύθυνον καὶ συνειδητὸν πολίτη σὲ «μάζα», εἰκόλη λεία τοῦ ἐκάστοτε δημαγωγοῦ. Ἐνῶ ἡ δημιουργία ἐλεύθερων καὶ ὑπεύθυνων πολιτῶν, ὀδηγεῖ στὸν αὐτοσεβασμὸ, στὸ σεβασμὸ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, στὴν πνευματικὴ του ἀνύψωση, στὴν ἀξιοπρέπεια του. Στὸ σεβασμὸ πρὸς τὸ νόμο, τὴν ἠθικὴ τάξη. Λέει ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος στὸ θαυμάσιο δοκίμιό του: Πλάτων καὶ Δίων (Ἀνάπτυο ἐπετηρίδος τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας (1977), παίρνοντας ἱστορικὴ ἀφορμὴ ἀπὸ τὴ δράση τοῦ Τιμολέοντος στὴ Σικελία καὶ τὴν ὁποία χαρακτηρίζει ὡς μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες — καθαρότερες — δόξεις τῆς Δημοκρατίας. «Λένε πολλοὶ ὅτι τὸ χάος δὲν μπορεῖ νὰ τὸ δαμάσει ἡ Δημοκρατία. Ὁ Τιμολέον ἔδειξε ὅτι μπορεῖ. Λένε ἐπίσης πολλοὶ ὅτι τὸ πολίτευμα τῆς ἐλευθερίας, προϋποθέτει πολίτες ὄριμους γιὰ τὴν ἐλευθερία... [Ὁ Τιμολέον οὔτε στιγμή δὲ σκέφθηκε ν' ἀναβάλει τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς δημοκρατίας, γιὰ νὰ ἐκπαιδεύσει προηγουμένως τοὺς Συρακοσίους καὶ νὰ τοὺς κάνει ὄριμους νὰ χειρισθοῦν τὸ δῶρο τῆς ἐλευθερίας. «Ὅπως ἡ ἴδια ἡ ζωὴ δὲν διδάσκεται πρὶν ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἔτσι καὶ ἡ ἐλευθερία δὲν μπορεῖ νὰ διδαχθεῖ χωρὶς τὴν ἐλευθερία. Πῶς εἶναι δυνατό νὰ ὀριμάσει ἓνας λαὸς γιὰ τὴ Δημοκρατία χωρὶς νὰ τὴ γνωρίσει;» Σκέψη τολμηρῆ, γενναία, ποῦ σκανδαλίζει τοὺς «ψευδοδημοκράτες». Καὶ ποῦ ἀποκαλύπτει τὴ γνήσια δημοκρατικὴ ψυχὴ τοῦ πολιτικοῦ-φιλοσόφου. Καὶ συνεχίζει «Ἡ Δημοκρατία ἔχει ἀνάγκη, ἀπὸ ἡγέτες ὄριμους γιὰ τὴν ἐλευθερία, ἡγέτες ἀνιδιοτελεῖς καὶ ὑψηλόφρονες, ὡσὰν τὸν Τιμολέοντα (σελ. 160). Ἄς προσθέσω: ὡσὰν τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο]. Ἐπὶ ἤρξεν ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος Κοινοβουλευτικὸς ἀνὴρ μὲ ἐκπλήσσαντα σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια πρὸς τὴν Βουλὴν, ποῦ τὴν θεωροῦσε «σὰν σπίτι του». Οἱ συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς ἦταν γιὰ τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο μιά ἱερωγία. Πάντοτε δὲ παρῶν. Δεινὸς ρήτωρ — ὅπως καὶ ὁ Γ. Παπανδρέου — μὲ συναρπάζουσα γοητεία, τόσον διὰ τὴν καλλιπέπεια, ὅσον καὶ διὰ τὸ βάθος καὶ τὴν μεστότητα τῶν νοημάτων, ἱστορικὰ πάντοτε ἐπίκαιρων. Ἐδίδαξε ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος καὶ ἐφήρμοσε τὸν ἐλεύθερο διάλογο, τὸν ἔντιμο ἀντίλογο καὶ τὸ «λόγον διδόναι». Πάντοτε δὲ παρῶν στίς πιὸ δύσκολες ὥρες τῆς Ἑλλάδος, μὲ τόλμην, θάρρος καὶ γενναιότητα. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ μεγαλόπνοια, ἡ ὀξυδερκής πολιτικὴ καὶ ἡ ἱστορικὴ διορατικότητά του, διαφαίνεται, πλὴν ἄλλων, καὶ στὰ δύο γνωστὰ ὑπομνήματά του: α) πρὸς τὸν Ι. Μεταξᾶν (Ἰουνίου 1939), β) πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο (Ἰανουάρι. 1966). Ἐδίδαξε: «Συνδυάζω μέσα μου κατὰ τρόπον ἀόλυτον τὴν ἰδέαν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ἰδέαν τῆς δημοκρατίας, μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ λόγου. Ἐδῶ εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἐγεννήθη ἡ δημοκρατία, ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐλευθέρου ὄντος, ἡ Πολιτεία, ὡς διασταύρωση τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου, τοῦ ἐλεύθερου πολίτου καὶ τοῦ νόμου. Ἐὰν ἀρνηθῶμεν τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀλήθειαν ἀπαρνού-

μεθα τὴν Ἑλλάδα». (Ἱστορικά δοκίμια 1975, σελ. 119). Ἴδου λοιπὸν ὁ δάσκαλος τοῦ Γένους, ὁ παιδαγωγὸς τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς. Πάντοτε δὲ ἡ προσφορὰ του ἦταν προσφορὰ θυσίας, σύμφωνα καὶ πρὸς τὴν κορυφαίαν ἀρχὴν του ὅτι ἡ «πολιτικὴ» εἶναι χρέος καὶ θυσία. Οἱ τελευταῖες ὑποθήκες, προῖόν τῶν πλουσίων ἐμπειριῶν καὶ τῆς φιλοσοφικῆς θεώρησης τῆς Ἱστορίας, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπὶ ἡμῶν αἰῶνα ἀδιάκοπη παρουσία στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, ἐν ᾧφει καὶ τῶν ὀδυνηθῶν καὶ ὀλέθριων γὰν τὸπο ἀποτελεσμάτων, ἦταν ἡ γνωστή, σταθερὴ, ἀμετακίνητη καὶ σωτήρια γραμμὴ: ὁμοθυμία, μακρὰν τῆς διχόνοιας, τοῦ διχασμοῦ, ἐν ᾧφει μάλιστα καὶ τῶν σημερινῶν ὀρατῶν κινδύνων.

Ὡς πολιτικὸς φιλόσοφος ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς πολυκύμαντης πολιτικῆς σταδιοδρομίας του, εἶχε κατὰ νοῦν τὸ τοῦ Πλάτωνος «Ἐὰν μὴ... ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλεῖς τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς... οὐκ ἔστι κακῶν παύλα... τοῖς πόλεσι, δοκῶ δὲ οὐδὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει...» (Πολιτεία 473 D, καὶ ἐβδόμη ἐπιστολὴ). Ἡ ἀγωνία δὲ καὶ ὁ ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς ἀδιάκοπος ἀγῶνας του γιὰ τὴν πραγμάτωση καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ σωτήριου αὐτοῦ ἠθικοῦ αἰτήματος ἀπέβλεπε. Καὶ παρὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος ὅπως κατὰ δραματικὸ τρόπο στὴν Ἐβδόμη ἐπιστολὴ περιγράφεται. Ἐπίστευε ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ὅτι τὸ πνεῦμα, ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ μὴ μένει ἔξω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ δράση. Ἄν καὶ ἀνεγνώριζε — σὲ κατὰ καιροὺς διάφορους ὑπαινιγμοὺς τοῦ γράφοντος, ὅτι στὴν ἱστορία παρατηροῦνται περιπτώσεις νοθείας τοῦ πνεύματος ἀπ' τὴν πολιτικὴ δράση καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τους —, ὅτι ἡ δράση (πολιτικὴ) νοθεύει πολλὰς φορὰς τὸ πνεῦμα. Ἀλλὰ ἄς ἀφήσουμε τὸν ἴδιο νὰ ὀμιλήσει:

« Τί θάταν τὸ «πνεῦμα» γενικά, ἂν ἔμενε ἀπ' ἔξω (ἀπὸ τὰ πολιτικά - θρησκευτικά γεγονότα;) Τί θάταν ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἂν ἀποφάσιζε νᾶταν μόνον καὶ μόνον πνευματικός; »

« Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ πολιτικὴ δράση νοθεύει πολλὰς φορὰς τὸ πνεῦμα καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὸ πνεῦμα — ὅσο καὶ ἂν ἐπιχειρεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐπιχειρεῖ, νὰ ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπιχειρεῖ τὰ ἐξωτερικά ἱστορικά γεγονότα — δὲν καταφέρνει ποτέ, χωρὶς μεγάλους συμβιβασμοὺς, νὰ ἀφήσει τὴ σφραγίδα ἐπάνω τους. Καὶ χάθηκε συχνὰ τὸ πνεῦμα μὲς στὴ δράση. Ὅσο γιὰ τὴ δράση, αὐτὴ ἄλλοτε ἔχει ἀδυνατίσει κάτω ἀπ' τὴν ἐπιρροὴ τοῦ πνεύματος, ὅταν εἰσβάλλει τοῦτο μὲ τὸς διαταγμοὺς του στὴν πολιτικὴ ἱστορία, καὶ ἄλλοτε ἔχει ἐξογκωθεί μὲ τὴν παρεμβάση τοῦ πνεύματος, ὅταν τοῦτο ἐκδηλώνεται μὲ τὸς δογματικὸς φανατισμοὺς του. Σπάνια παρεμβαίνει τὸ πνεῦμα στὴν ἱστορία, ὡς πνεῦμα καθαρὸ καὶ ἰσχυρὸ, δηλαδὴ πέρα κι ἀπ' τοὺς ἀνασταλτικὸς διαταγμοὺς κι ἀπὸ τοὺς ἐμπρηστικὸς δογματισμοὺς. Ἡ πραγματικὴ πολιτικὴ ἱστορία τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ἄρχισε ἀκριβῶς μὲ τὸ σπάνιο φαινόμενο, μὲ τὴν ἐπιβλητικὴ — καὶ ταυτόχρονα μετριαστικὴ — παρεμβάση τοῦ πνεύματος (τοῦ πολιτικοῦ καὶ ποιητικοῦ) τοῦ Σόλωνος » (βλ. Ἱστορ. Εὐρωπ. πνεύματος Α', σελ. 441). Αὐτὲς οἱ ἐπιγραμματικὲς καὶ βαθυστόχαστες θέσεις τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου, περικλείουν καὶ προβάλλουν τὴν δραματικὴν πορείαν καὶ τὸ χρέος τοῦ πολιτικοῦ - φιλοσόφου νὰ ἀγωνίζεται ἀκατάπανστα διὰ τὴν ἐπιθυμητὴ καὶ σωτήριαν ἐξισορρόπηση καὶ ἀνεύρεση τοῦ «μέτρου, μακρὰν πάσης ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς» (Ἀριστοτέλης), γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς πολιτείας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Ὁ φιλόσοφος ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ἐμπνέτο ἀπ' τοὺς ἀξεπέραστους δασκάλους, τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη κατὰ κύριο λόγο. Ἐπρόσεξε ὁμως καὶ τοὺς Kant, Jaspers καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὅπως ἐπίσης καὶ τοὺς κοινωνιολόγους ἀδελφοὺς Max καὶ Alfred Weber. Ἀπόρροια τῶν φιλοσοφικῶν του πεποιθήσεων ἦταν ἡ ἐλευθερία περὶ τὸ «φιλοσοφεῖν», πέραν ἀπὸ οἰοδῆποτε φιλοσοφικὸ σύστημα καὶ δογματισμό. Ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ὡς φιλόσοφος, εἶχε τὴν προτίμησίν του πρὸς τὴν πρακτικὴ κατεῦθυνση τῆς φιλοσοφίας (Πρακτικὸς λόγος κατὰ τὸν Kant) ποὺ ἀναφέρεται στὴ συμπεριφορὰ, τὴν ἠθικὴ στάση, τὴν πράξη (ἀτομικὴ - πολιτικὴ), τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία. Ἀπόρροια καὶ ἔκφραση

αυτής της αντίληψώς του ήταν ὁ ἀγώνας του συνεχῆς καὶ ἀτέλειωτος γιὰ τὴν ἐπίτευξη ἑσωτερικῆς ἁρμονίας τοῦ «μέτρου» στὴν ἀτομικὴ καὶ πολιτικὴ πράξη, ὅπως ἐσημείωσα. Κυριαρχοῦν στοιχεῖον τῶν ὁποίων ἦταν τὸ χ ρ έ ο ς . Ἐπέτυχε ἐν πολλοῖς καὶ ὡς δάσκαλος καὶ ὡς πολιτικὸς νὰ ἐμπνεύσει στοὺς νέους — στοὺς μαθητὲς του — τὴν ἀγάπη πρὸς ἕνα διαρκῆ πνευματικὸν ἀγώνα, τὸν ἔρωτα στὸ νὰ ἀγωνίζεσαι γιὰ τὸ ἀγαθόν, γιὰ τὸ κάλλος, γιὰ τὴν ἀρετὴ, γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἐλευθερία, πού σημαίνει ἔλεγχο καὶ χαλιναγώγηση τῶν παθῶν.

[Ὡς πολιτικὸς φιλόσοφος ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος εἶχε πάντοτε ἐν διαρκεί μνήμῃ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη, ὅπως ἐσημείωσα. «...οὗτος ὁ τρόπος ἄριστος τοῦ βίου, καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἀσχοῦντας καὶ ζῆν καὶ θεθῆναι...» (Πλατ. Γοργίας 527 Ε). Καὶ μὲ τὸν λόγον (ρητορικὴν) ἔργον τοῦ πολιτικῆ «...τὸ παρασκευάζειν ὅπως ὡς βέλτισται ἔσονται τῶν πολιτῶν αἱ ψυχαί, καὶ ἀεὶ διαμάχεσθαι λέγοντας τὰ βέλτιστα, εἴτε ἡδίω εἴτε ἀηδέστερα ἔσται τοῖς ἀκούουσιν...» (Πλατ. Γοργίας 503 Α). «...Βούλεται γὰρ (ὁ κατ' ἀλήθειαν πολιτικὸς) τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν καὶ τῶν νόμων ὑπεκόους...» (Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομάχεια 1102α 9 - 14.)

Ὡς φιλόσοφος τῆς ἱστορίας ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος, κατὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ πορεία τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, δίδασκε καὶ δεχόταν τὴν ὑπεροχὴν στὴν ἐλευθερία (Kultur) καὶ περιορισμένη τὴν ἐπίδραση στὴν ἀναγκαιότητα (Zivilisation), δηλ. στὴν ὑπεροχὴ τοῦ πνεύματος.

Ὡς δάσκαλος ἐδίδασκε ἐπίσης σύμφωνα καὶ μὲ τὴν Σωκρατικὴ «μαιευτικὴ» ὅτι τὴν ἀ λ ή θ ε ι α πρέπει νὰ τὴν βρῆσκει ὁ κάθε ἄνθρωπος καὶ ἰδιαίτερα ὁ νέος μόνος του, ὕστερα ἀπὸ ἀδιάκοπο καὶ συνεπῆ πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ μόχθο. Ὁ ἴδιος ἔλεγε «Ἀκόμα καὶ στὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας δὲν πρέπει νὰ παρασύρεσαι, ἀλλὰ πρέπει νὰ βαδίζεις μόνος σου».

Ὡς ποιητῆς. Ποιητῆς - φιλόσοφος. Ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ἦταν ποιητῆς εὐγενῶν δραματισμῶν, ποιητῆς τοῦ χρέους, ὅπως αὐτὸ προκύπτει ἀπ' τῆς τρεῖς ποιητικῆς του συλλογῆς: α) Ἀπλοὶ φθόγγοι (μὲ τὸ ψευδώνυμο Αἴμος Αἰμίλιος 1939), β) Ὁ κύκλος τῶν σονέττων (1945), γ) Πικροδάφνες (1955). Ὁ ποιητικὸς του λόγος μὲ τὴν λυρικὴν εὐαισθησίαν ἐμπνεύσεως, καὶ τοὺς ἤρημους καὶ φιλοσοφημένους στίχους, ἐκφράζει τὴν ἀνησυχία, τὴν ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου, τὸν βαθῆ ἀνθρωπισμὸ του, μὰ ὀλόδροση ἐλπίδα, τῆς προφητικῆς πολλῆς φορῆς ἐμπνεύσεως του. Καὶ ἀποκαλύπτει τὸ μεταφυσικὸ δόθος τοῦ εἶναι του (τοῦ ἀνθρώπου). Τὴν πίστη του στὶς ὑψηλῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀξίες τῆς ζωῆς. Ὅπως ἐπίσης καὶ πολλοὶ στίχοι τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν πνευματικὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα.

Λέει κάπου ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος: «Τώρα πὰ θέλοντας καὶ μὴ ξεπέρασα τὰ ὄρια ἐκεῖνα τῆς ζωῆς, πού κλείνουν μέσα τους ἐπιθυμίες ἐγκόσμιες τέτοιες, πού ἂν καὶ μάταιες, εἶναι ὠραίες...».

«Ὅντε μὲ τὸν Χριστὸ κατάφερα νὰ ἐνωθῶ, οὔτε κι ἐπάνω στὴ γῆ ν' ἀφήσω ἴχνη... Ὡστόσο ἀγάπησα πολὺ τὸν Ἐσταυρωμένο, τὸ γλυκύτατο αἰώνιο ἔαρ». Αὐτὴ, ἡ ἐκ βαθέων ἐξομολόγησι, δείχνει μὰ ἀσκητικὴ διάθεση καὶ τὴν εὐσέβεια μιᾶς ψυχῆς, μιᾶς κατὰ βάθος Χριστιανικῆς ψυχῆς, πού πάλευε καὶ ἐπεδίωκε ἐπίπονα καὶ σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τὴν αὐτοῦπέρβαση, τὴ «θέωση». Καρπὸς τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸν γλυκύτατον Ἰησοῦ εἶναι καὶ οἱ Πέντε Ἀθηναῖκοι διάλογοι (1956), ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ Ἐποχὴ μας (1953), καθὼς καὶ τὸ Γεννήθηκα τὸ 1402 (1957). Ἡ πῶ πάνω ἐξομολόγησι βρῆσκειται στὴ σελ. 724 τοῦ τελευταίου αὐτοῦ διβλίου (Γεννήθηκα τὸ 1402). Ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ πῶ κάτω ἐξομολόγησι, δηλωτικὴ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν Ἑλλάδα:

«Κι ἀγάπησα πολὺ τὴ γῆ τῆς Πατρίδος μου — τὴ γῆ τὴν Ἑλληνικὴ — πού χαρίζει ἀδιάκοπα τὴν ὠραιότερη ἐφήμερη ἀνοιξὴ στὸν κόσμον» (σελ. 724 ἐπίσης). Ἡ ἐλληνολατρεία αὐτὴ τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου, πού ἀσφαλῶς ἀφετηρία ἔχει τὴν ὠραία ἐλληνικὴ φύση, τὸν ἀξεπέραστο ἀρχαῖο φιλοσοφικὸ λόγο, καθὼς καὶ τὴν αἰσθητικὴ τελειότητα

πού εκφράζουν τὰ καλλιτεχνικά ἀριστουργήματα, προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸν Λόγο (πού εἶχε τὴ γαλήνη τῆς αἰωνιότητος) καὶ ἀπὸ τὴν πράξη (ἀτομικὴ καὶ πολιτικὴ του). Ὁ Λόγος τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου, λόγος τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ἦταν λόγος τῆς Ἑλλάδος. Ἡ πράξη, ἕξ ἄλλου, δηλωτικὴ καὶ αὐτὴ ὑψηλοῦ πατριωτισμοῦ, μᾶς ὑπεθυμίζει τὴν ἐθελοντικὴν κατάταξιν καὶ ὑπηρεσίαν εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1940. Ἐκεῖ, μὲ τὰ ἐμπνευσμένα καὶ ὄλο πατριωτικὴν φλόγα ἄρθρα στὴν μικρὴ ἐφημερίδα «Ἀχρίδα», ἐνέπνεε, ἐμψύχωνε καὶ ἐνθουσίαζε ἀκόμη περισσότερο τὸν Ἕλληνα, τὸν πολεμιστὴ, ὁ ὁποῖος μὲ ἐκπλήσσοσα «λεβεντιά», δηλ. μὲ τὴ χαρούμενη πορεία του πρὸς τὴν ὑπέροχτην θυσίαν, πραγματοποιοῦσε τὸ θαῦμα. Γράφει ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος μὲ τὸν ἐμπνεόμενον ἀπὸ θεϊκὰς ἐλλάμψεις λόγο, πού τὸν χαρακτηρίζει ἕνα δραματικὸ μεγαλεῖο, ἀλλὰ καὶ αἰσιόδοξον προοπτικὴν, στίς 6.4.1941: « Ἀκούστε ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνθρωπότητος... Ὁ λόγος τῆς ἐλευθερίας μας εἶναι τὸ αἷμα, πού πάντα ἐχύσαμε καὶ πάντα θὰ χύνουμε γιὰ νάμαστε ἐλεύθεροι... Τὸ Δίχρον μας εἶναι ἡ ἔλλειψη κάθε φθόνου, κάθε κακίας, ἡ ἀπέραντη ἀγάπη πού τρέφουμε γιὰ κάθε ἄνθρωπον... γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη, μ' ἄλλα λόγια ὁ ἔμφυτος, ὁ γλυκύτατος Ἀνθρωπισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς μας... Ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνθρωπότητος. Χτυπάτε ὅσο θέλετε... τὰ χέρια σας εἶναι ἄψυχα - ψεύτικα καὶ θὰ συντριβοῦν. Η ΕΛΛΑΣ ΘΑ ΝΙΚΗΣΗ! Η ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ ΘΑ ΘΡΙΑΜΒΕΤΣΗ!» Ἄς ἐνθυμηθοῦμε ἐπίσης τὴν σωτήριαν πορείαν πρὸς Πελοπόννησον, ὅπου ἄοπλος μὲ ὄπλον τὴν πειθὴν, κατόρθωσε νὰ σταματήσει τὴς περαιτέρω σφαγὰς καὶ καταστροφές. Κι ἀκόμη τὴν παραίτησιν τῆς ὑπ' αὐτὸν κυβερνήσεως τὸ 1945, λόγος τῆς γενωστῆς διαφωνίας ἰδίαν μὲ τὴν Ἀγγλίαν στὸ θέμα τῆς Βορείου Ἡπείρου. Αὐτὲς καὶ ἄλλες περιπτώσεις πού δὲν εἶναι τοῦ παρόντος, ἀποδεικνύουν τὰ προαναφερθέντα, ὅτι δηλ. ἡ πολιτικὴ γιὰ τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλον ἦταν ἕνα ἠθικὸ αἶτημα, ὑψηλὸν λειτουργήμα, μία συνεχὴς προσφορὰ πρὸς τὴν Πατρίδα, πρὸς τὴν Ἑλλάδα πού τόσο ἀγάπησε.

Ὁ ἀξέχαστος δάσκαλός μου (μας) εἶχε τὴν ἀγαθὴν τύχην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν παρόρμησιν νὰ γεντεῖ καὶ νὰ χαρεῖ ὅσον ὀλίγοι, τὰ δημιουργήματα τὰ ὑψηλά καὶ ἄξια, τὰ ἀριστουργήματα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἴσως τὸ πιὸ πολλὰ, ὅσα ἡ διάρκεια τοῦ πεπερασμένου γήινου βίου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδιάκοπη καὶ παράλληλη παρουσία του στὴν πολιτικὴν, ἐπέτρεψαν νὰ ἐντρυφήσῃ, νὰ ἐμβαθύνῃ καὶ νὰ γονιμοποιήσῃ πολλαπλῶς. Ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πνευματικοῦ του μόχθου, ἦταν τὸ πολύτιμον πνευματικόν του ἔργον — πολλαπλῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν εἰς ποσότητα καὶ ποιότητα ὅπως ἐσημείωσα — πού ἀναφέρεται σ' ὅλες τὴς διαστάσεις — λειτουργίαις — τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Κορύφωσις δὲ τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς του καὶ πολύτιμος πνευματικῆς κληρονομίας ἀποτελεῖ τὸ λαμπρὸν, μοναδικὸν καὶ ἀνεπανάληπτον, ἴσως, ἔργον του, ἡ Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος. Ἐργον ζωῆς μὲ Εὐρωπαϊκὴν καὶ πιὸ πέρα ἀκτινοβολίαν καὶ πού ἐπιτρέπει νὰ τὸν θεωρήσομε ὡς πρωτοπόρον Εὐρωπαῖον καὶ ἄπ' τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ πνευματικοῦ οἰκοδομήματος τῶν ὑπὸ διαμόρφωσιν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης. Ἡ προσεκτικὴ μελέτη τῆς Ἱστορίας αὐτῆς, ἐπιτρέπει εἰς τὸν μελετητὴν, μετὰ τὸ πέρας τοῦ μακροῦ καὶ συναρπαστικοῦ πλοῦ, νὰ ἔχει μίαν γενικὴν, καθολικὴν ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, μίαν κατὰ πλάτος καὶ βάθος προσέγγισιν καὶ διείσδυσιν, σ' ὅλες τὴς διαστάσεις - λειτουργίαις του: Στὴν ἐπιστήμην, τὸ ἠθικὸν ἀγώνισμα, τὴν Τέχνην (σ' ὅλες τὴς ἐκδηλώσεις καὶ εἶδιν), στὴν Φιλοσοφίαν, φιλοσοφίαν τῆς Ἱστορίας, τὴν μεταφυσικὴν καὶ μυστικὴν στάσιν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴς ἐσωτερικὰς ἐλλάμψεις, στὴν προσπάθειάν του γιὰ τὴν ἄρρητην, τὴν ἔσχατην ἀλήθειαν γιὰ τὴν «θέωσιν». Ὅτι, δηλαδὴ ὑψηλότερον καὶ βαθύτερον καὶ εὐγενέστερον ἔχει ἐπιτευχθεῖ στὸν ἀγῶνα τὸν σκληρὸν καὶ ἀτέλειστον τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀλήθειαν, τὸ χρέος, τὴν ὁμορφίαν, τὴν νοσταλγίαν τῆς ἀγιότητος. Ἐδῶ μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἄπ' τὴν σκοπιὰ αὐτὴ ἐξερευνώμενη ἡ Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποτελεῖ τὸ μ ε γ α λ ε ἰ ο (Grösse) τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ἄπ' τὴν σκοπιὰ τῆς «πολιτικῆς», ὅπως σήμερον ἀσκεῖται ἄπ' τοὺς πολλοὺς, μᾶλλον τὴν ἀθλιότητα (Elend).

Ἔτσι καὶ ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος μὲ τὸ ἐκπληκτικὸ τοῦ ἔργου (ἄνω ἀπὸ 60 ἔργα) ὑπηρετήσε ἀδιάκοπα τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα σ' ὅλες αὐτοῦ τὶς διαστάσεις - λειτουργίες. Καὶ ταιριάζει ἐδῶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους: «Καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ νοῦν βίος, εἴπερ τοῦτο μάλιστα ἀνθρώπος» (Ἠθικ Νικ. 1178α 7-8).

Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ἀφοῦ εἶχε γευτεῖ καὶ νοιώσει τὴ μεγάλη χαρὰ καὶ αἰσθητικὴ συγκίνηση ἀπ' τὴν ἀνελλιπὴ καὶ ἀδιάκοπη συμβίωση μὲ τὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, δὲν παρέλιπε εὐκαιρία νὰ διακηρύττει τὴν παιδαγωγικὴ σημασίαν τῆς, τῶν αἰσθητικῶν δηλ. ἀξιῶν — παράλληλα καὶ μὲ τὶς ἠθικὰς — γιὰ τὸν αὐτοκαθορισμὸν, τὴν ἠθικὴν δηλ. ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἰδιαίτερη δὲ ἀδυναμία καὶ ἀγάπη ἔδειχνε πρὸς τὴ Μουσικὴν, πού ἦταν γι' αὐτὸν καταφύγιον γαλήνης, εὐδαιμονίας, ἀνανέωσης καὶ γόνιμου στοχασμοῦ. Ἐστοχάζετο ἀκούοντας ἕνα κοντσέρτο π.χ. Μότσαρτ, Μπετόβεν κ.ἄ., ἐπιβεβαιώνοντας ἔτσι ὅτι ἡ μουσικὴ διεγείρει τὰ εὐγενέστερα συναίσθηματα τοῦ ἀνθρώπου — καὶ ἡ τέχνη γενικὰ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς — καὶ ἀποτελεῖ πηγὴ δημιουργικῶν ἐμπνεύσεων. Ὅπως ἐσημείωσα πρὸ πάνω, ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ὑπηρετήσε ἀδιάκοπα τὸ πνεῦμα σ' ὅλες του τὶς λειτουργίες - διαστάσεις, στὴν ἀγωνιώδη καὶ πολύμοχθη κίνηση στὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀλήθειας, στὸ ἠθικῶς πράττειν στὴν τέχνην, στὶς φιλοσοφικὰς καὶ μεταφυσικὰς ἀναζητήσεις, τὶς μυστικὰς ἀνατάσεις. Ὡς ἐκλεκτὸς τῆς Ἱστορίας κατέκτησε μὴ ὑψηλὴ κορυφὴν, πού ἦταν θεῖο δῶρημα. «τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῶν γίνονται διὰ μανίας θεῖα δόσει διδομένη» (Πλατ. Φαῖδρος). Κι ἀπ' τὴν κορυφὴν αὐτὴν ἔλαμπε καὶ λάμπει, ὡς ἕνα ἀπ' τὰ εὐγενέστερα καὶ πλέον ἔξοχα πνεύματα τῆς ἀνθρώπινης Ἱστορίας, ὅπως ἦδη ἐσημείωσα. Ἀλλὰ — ἐπαναλαμβάνω — καὶ ὡς ἀνθρώπος κατὰ τὴν ἀτομικὴν πράξιν καὶ ὡς πολιτικὸς κατὰ τὴν πολιτικὴν πράξιν, ξεχωρίζει μὲ τὸ ὑψηλὸν φρόνημα, τὸ ὑπερέχον ἦθος, τὸν ἀνθρωπισμὸν, στὸ ὑψηλότερον καὶ βαθύτερον νόημά του, τὴν εὐπρέπεια, ἀξιοπρέπεια καὶ καλωσύνη μᾶς χριστιανικῆς ψυχῆς, ἔτσι ὥστε μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἦταν ἀπ' τοὺς τελευταίους ἀνθρώπους, δηλ. ἀξίους ἀνθρώπους πού ἔχουν ἀπομείνει. Ὅστερα ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα αὐτά, μπορῶ νὰ ἐπαναλάβω, ὅ,τι κάπου εἶχα σημειώσει: «Ὅτι εἶναι μεγάλη πνευματικὴ χαρὰ καὶ εὐτυχία ἐκείνου, πού ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου, τὸ πάντοτε νέον, ρωμαλέον, γόνιμον, βαθυστόχαστον καὶ ὁλόδορον.

Αὐτὰ τὰ λίγα λόγια, τὰ ἐλάχιστα, τὰ φευγαλέα, τὰ πολὺ φτωχὰ, στὴν ἱερὴ μνήμην τοῦ ἀξέχαστου δασκάλου μου (μας), πού μοῦ εἶχε χαρίσει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλίαν του 45 σχεδὸν χρόνια.

Ἡ Ἱστορία, πού ἔχει, ὅπως ἐσημείωσα, νὰ ἐπιτελέσει δύσκολον καὶ πολύμοχθον ἔργον στὴν ἐκτίμησιν καὶ ἀξιολόγησιν τῆς μεγάλης προσφορᾶς τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου στὸν πνευματικὸν καὶ πολιτικὸν τομέαν, θὰ κρίνει καὶ τὶς ἄγνωστες γιὰ τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ σωτήριες ἐπιλογὰς καὶ παρεμβάσεις του στὶς κρίσιμες γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὄρες. Καὶ θὰ τὸν δικαιώσει καὶ θὰ ἀπονεμίει τὸν ἔπαινον στὸ εὐγενὲς καὶ ἐκλεκτὸν τέχνην τῆς. Καὶ τοῦτο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τυχὸν παραλείψεις ἢ χειρισμοὺς πολιτικῶν θεμάτων (δευτερευόντων), δεκτικῶν καὶ ἄλλων ἐπιλογῶν, ὅστερα ἀπὸ διαφορετικὴν ἐκ τῶν ὑστέρων ἐκτίμησιν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΡΑΤΣΟΣ

ΠΕΤΡΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

Τέλη Μαρτίου ἔφυγε ἀπὸ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ τοῦ κόσμου ἕνας φίλος, ὄχι ὁμως ἀπὸ τοὺς σὺνηθισμένους, ὁ γιατρὸς Πέτρος Ἀποστολίδης, ἀφοῦ ἔφτασε σὲ βαθειὰ γεράματα. Αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος σὲ ὅλην του τὴν ζωὴν στάθηκε πεισματικὰ πιστὸς στὸ τρισυπόστατον καθήκον, πού μόνος ἔταξε στὸν ἑαυτὸν του. Στάθηκε πατέρας ἀφοσιωμένους καὶ φωτισμένους παιδίου, πού τιμᾶει τώρα τὸν μουσικὸν κόσμον τῆς χώρας μας. Ἐμείνε σὲ ὅλην του τὴν ζωὴν πιστὸς στὴν

κοσμοθεωρία πού τόν έπεισε περισσότερο από τις άλλες, — και οί σημερινές εξελίξεις στον ταλαιπωρημένο κόσμο μας αρχίζουν νά μάς πείθουν ότι δέν έπασε πολύ έξω στις έπιλογές του, — και τέλος σαν γιατρός, όχι μονάχα με καθαρά χριστιανική άφιλοκέρδεια κοίταξε, σαν νέος, τόν άνθρωπο πού έπασχε και ιδιαίτερα τόν φτωχό, μά και με πραγματικό πείσμα, τόσο γνώσια ήταν ή επιστημονική του συνείδηση, παρακολουθούσε ως τά θαθεία γεράματα τήν πρόοδο τής έπιστήμης του. Και εγώ προσωπικά, σέ κάθε ζήτημα υγείας του σπιτιού μου, πάντα ζητούσα τήν γνώμη του ήλικιωμένου φίλου. Και δέν ήμουν ο μόνος πού τό έκανε αυτό. Και αυτό τιμάει ιδιαίτερα τήν μνήμη του, μά και τό ίδιο του τό σπίτι.

Ο γιατρός Πέτρος Άποστολίδης έβλεπε τόν άλλον άνθρωπο, άσχετα ντόπιο ή ξένο, όχι έγκλωβισμένος μέσα σ' ένα πλέγμα ιδεοληψιών, όπως θά τό ήθελε ο τυφλός πατριωτισμός, μά σαν συγκάτοικο μέσα στη γή μας τήν τόσο μικρή, μά και τόσο άμαρτωλή. Γι' αυτό, σαν γιατρός αϊχμάλωτος, μετά τήν μικρασιατική καταστροφή, γνώρισε με καθαρό μάτι και συμπάθησε τόν μικρασιάτη Τούρκο και συμπαθήθηκε άληθινά από αυτόν. Αύτή ή υποχρεωτική παραμονή του φίλου Άποστολίδη σέ ξένα χώματα και σέ ταραγμένους καιρούς, του στάθηκε μά θαυμάσια ευκαιρία για νά συγκεντρώσει τό πολύτιμο υλικό πού έγινε άργότερα ή βάση του συγγραφικού του έργου, πού πρόσθεσε στά τόσα του χαρίσματα και εκείνα του σωστού παρατηρητή τής ανθρώπινης ψυχής, μά και του καλού — όπως φαίνεται στα άπομνημονεύματά του — στυλίστα.

Πιστεύω ότι στέρεη θά παραμείνει ή μνήμη του εξαίρετου αυτού ανθρώπου στις καρδιές όχι μονάχα των φίλων μά και όσων είχαν τήν καλή τύχη σ' αυτόν μας τόν κόσμο νά τόν γνωρίσουν και νά τόν ζήσουν.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Στις 24 Άπριλίου, τό Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ίωαννιτών και οί Φίλοι του Μουσείου Παύλου Βρέλλη, έγκαινίασαν στήν ισόγεια Αίθουσα του Δημαρχείου, μία πρωτότυπη και ενδιαφέρουσα ομάδαική Έκθεση Ζωγραφικής συγχρόνων Έλλήνων δημιουργών, πού έδωσε τήν ευκαιρία για μία ουσιαστικώτερη έπαφή του κοινού με τά έργα τους. Καί, φυσικά, μία τέτοια προσφορά, πού οργανώθηκε με προσοχή, με ευαισθησία και μελετημένη ανάρτηση, κοντά σ' άλλα, πρόσφερε και κάποιες προσβάσεις, για μία ευρύτερη θεώρηση, στον εικαστικό χώρο, τήν όποία έχουμε ανάγκη, πρό παντός, αυτόν τόν καιρό.

ΜΙΑ ΔΙΑΛΕΞΗ ΤΟΥ ΣΤ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Τό Ίδρυμα «Χαριλάου Κ. Κεραμέως» τής Θεσσαλονίκης και ή Έταιρεία Ήπειρωτικών Μελετών όργάνωσαν, τήν 4η Μαΐου στήν Αίθουσα του Πνευματικού Κέντρου τής Ε.Η.Μ. μία θαυμάσια διάλεξη, με όμιλητή τόν Στέφανο Παπαδόπουλο, Καθηγητή τής Ίστορίας των Νεωτέρων Χρόνων τής Φιλοσοφικής Σχολής Ίωαννίνων. Τό θέμα: «Οί άπελευθερωτικοί άγώνες τής Μακεδονίας μετά τήν Έπανάσταση του 1821 και ως τήν άπελευθέρωση τής περιοχής», αναπτύχθηκε με πληρότητα, προσωπική κρίση, διευρυμένη επιστημονική στήριξη και οικονομία λόγου. Έτσι, πρόσφερε, μαζί με τήν πληροφόρηση, τίς άπόψεις ένδς διακεκριμένου ιστορικού και τήν αίσθηση τής συμμετοχής μέσ' από μία ζεστή όμιλία, προσόντα πού ξεχωρίζουν πάντοτε τόν Στέφ. Παπαδόπουλο.

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΑΚΗ ΔΟΞΑ

Ὁ Δήμος Πύργου Ἡλείας, τιμώντας πάντα (οχεδὸν κάθε χρόνο) τὴν μνήμη, τὸ ἔργο καὶ τὴν προσφορὰ στὴν πόλη καὶ στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία τοῦ αἰμίμητου Τάκη Δόξα, διοργάνωσε, στίς 7 καὶ 8 Μαΐου, Διήμερες Ἐκδηλώσεις, γιὰ τ' ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Τάκη Δόξα, ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὴν αἴθουσα τοῦ θαυράσιου Πνευματικοῦ Κέντρου τοῦ Δήμου. Στίς ἐκδηλώσεις αὐτές, ποὺ τιμοῦν ἰδιαίτερα τὸν Δήμαρχο Μιχ. Ξυοτή καὶ τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο τοῦ Πύργου, καλοῦνται καὶ παίρνουν μέρος πνευματικοὶ ἄνθρωποι τόσο ἀπ' τὴν περιφέρεια, ὅσο κι ἀπ' τὴν Ἀθήνα, δίνοντας ἔτσι μιὰ πανελλήνια ἀκτινοβολία. Ἔχουν κι' ἓνα ἀντίκρουσμα σημαντικῶν πνευματικῶν γεγονότων τῆς ἐπαρχίας. Γι' αὐτό, ἡ πρωτοβουλία τούτη τοῦ Δήμου Πύργου, ἀξίζει νὰ γίνῃ παράδειγμα καὶ γιὰ ἄλλες περιοχές, γιὰ νὰ δυνηθοῦμε κάποτε νὰ ἔχουμε, στὴν τρέχουσα καθημερινότητα τῆς ζωῆς, καὶ κάποιοις πνευματικὲς σηματοδοτήσεις. Ὅμιλητές εἶταν ὁ Δημ. Σιατόπουλος καὶ ὁ Ν. Φραγκογιαννόπουλος καὶ ἀπήγγειλαν ὁ ἠθοποιὸς τοῦ Ἐθν. Θεάτρου Γ. Λαμπρόπουλος καὶ ἡ Φ. Κάζογλη.

ΤΙΜΗ ΣΤΟΝ ΔΗΜ. ΛΟΥΚΑΤΟ

Στίς 15 Ἰουνίου, στὴν αἴθουσα τῆς Παλιᾶς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων καὶ οἱ παλαιοὶ φοιτητὲς (ποὺ τώρα πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι καθηγητὲς) τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων, ὀργάνωσαν μιὰ συγκινητικὴ τιμητικὴ ἐκδήλωση γιὰ τὸν γνωστὸ Καθηγητὴ τῆς Λαογραφίας Δημ. Λουκάτο, ποὺ εἶταν ἀπ' τοὺς πρώτους καθηγητὲς, πρὶν ἀπὸ 24 χρόνια, ποὺ ἦρθαν στὰ Γιάννινα. Καί, κατὰ τὴν γιορτὴ τούτη, ποὺ πῆρε τὴν θέρη ἀπ' τὴν ἀγάπη καὶ τὸ πάθος τοῦ Δημ. Λουκάτου γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων στὰ πρώτα βήματά του, τοῦ ἐχειρίσθηκε εἰδικὸς ἀφιερωτικὸς τιμητικὸς τόμος, ποὺ ἐκδόθηκε ἀπ' τὸ Πανεπιστήμιο, δικαιώνοτας ἔτσι τὴν προσφορὰ καὶ τὸν μόχθο τοῦ τιμώμενου, τόσο γιὰ τὴν κατάρτιση καὶ πατρικὴ χειραγώγηση τῶν φοιτητῶν, ὅσο καὶ γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου, ποὺ ἄφησε στὴν Σχολή. Τὴν ἐκδήλωσαν χαιρέτισαν ὁ Πρύτανης Διον. Μεταξᾶς καὶ ὁ διάδοχος στὴν ἔδρα τοῦ Δ. Λουκάτου Καθηγητῆς Μιχ. Μερακλῆς καί, ἀπὸ μέρους τῶν παλιῶν φοιτητῶν του, μίλησαν ὁ Ἐπίκουρος Καθηγητῆς Μηνᾶς Ἀλεξιάδης καὶ ἡ Λέκτορας Μαρία Μάντζου, διαποτίζοντας τὴν ἀτμόσφαιρα μὲ συγκίνηση καὶ τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὸν λαμπρὸ πανεπιστημιακὸ δάσκαλο, ποὺ τὴν ἀνταπέδωσε, γιὰ ὅλο τὸ ἀκροατήριον, ποὺ γέμισε τὴν αἴθουσα. Γιατί, ὁ Δημ. Λουκάτος, ποὺ συνδέθηκε μὲ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἠπείρου, ὅσο λίγοι ἀπ' τοὺς καθηγητὲς, ἀγαπήθηκε ἀπὸ τοὺς Γιαννιώτες καὶ ἄφησε τίς καλύτερες ἐντυπώσεις, ποὺ τὸν δένουν μὲ τὴν πόλη μας.

ΕΚΘΕΣΗ ΦΟΡΗΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

Ἡ 8η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Ἰωαννίνων καὶ ὁ Δήμος Ἰωαννιτῶν, ὀργάνωσαν μιὰ μοναδικὴ Ἐκθεση Φορητῆς Εἰκόνας 15ου - 19ου αἰώνα στὸν ἠπειρωτικὸ κωρὸ (Ἰωάννινα, Ἄρτα, Πρέβεζα, Θεσπρωτία), ποὺ θὰ διαρκέσει ὡς τίς 30 Ἰουλίου, στὴν ἰσόγεια αἴθουσα τοῦ Δημαρχείου. Τὰ ἐγκαίνια, ποὺ πῆραν πανηγυρικὸ χαρακτῆρα, ἔγιναν στίς 16 Ἰουνίου καὶ ἀπετέλεσαν σημαντικὸ γεγονός, δεδομένου ὅτι ἡ ἔκθεση αὐτή, ποὺ προετοιμάστηκε, ἀπὸ μῆνες, μὲ σπάνια ἐπιστημονικὴ εὐαισθησία ἀπὸ συντη-

ρητὲς ἔργων τέχνης καὶ ἀναρτήθηκε μὲ θαυμάσια ἀρχιτεκτονικὴ ἀνάδειξη, παρουσιάζει ἕναν ἀνεκτίμητο θησαυρὸ, τὸν ὁποῖον θὰ πρέπει, ὄχι μονάχα νὰ διαφυλάξουμε, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν τὸν ἔχουμε ἀπρόσιτον ἀπ' τὸ πολὺ κοινό. Καί, ὅπως τόνισε ὁ Δήμαρχος Φίλιππας Φίλιος, στὰ ἐγκαίνια, ἡ ἔκθεση τούτη πού εἶναι μοναδικὴ σὲ πανελλήνια κλίμακα, ἐπιβάλλεται νὰ ἀξιοποιηθεῖ κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο, γιὰ νὰ ἔχουμε καὶ δικαίωση τῶν κόπων καὶ τῶν δαπανῶν, πού ἀπαιτήθηκαν γι' αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμα. Στὰ ἐγκαίνια, ἐπίσης, μίλησαν ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Θεόκλητος καὶ ἡ Προϊσταμένη τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Ἠλείου Φ. Κωνσταντίου, τονίζοντας (ὁ καθένας ἀπὸ τὴν δική του θέση) τόσο τὴν ἀξία, ὅσο καὶ τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν διαφύλαξή της ὡς ἱερὴ κληρονομιά τῆς πατρίδας μας. Μάλιστα, ἡ ἄψογη διάταξη, ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ αἰσθητικὴ διακριτικότητα στὴν ἀναγραφή τῶν στοιχείων καὶ ἡ διευθέτηση τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου μὲ βάση τὶς εἰκόνες, κάνουν τὴν ἔκθεση τούτη ὑποδειγματικὴ, δίνοντάς της καὶ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἱερότητας, πού ἔρχεται ἀπ' τὶς ἐκκλησίες, τὰ μοναστήρια καὶ τὸν χρόνον.

Εἶναι μιὰ ἐκδήλωση, ἀπ' τὶς πρὸ σημαντικὲς πού μποροῦν νὰ γίνουν, πού πλουτίζει εἰδικὰ τὶς προγραμματισμένες, γιὰ ἐφέτος, ἐκδηλώσεις τοῦ Δήμου, γιὰ τὴν ἐπέτειο τῶν 75 χρόνων ἀπ' τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων. Καί, ἐπειδὴ ἔχει γενικώτερο ἐνδιαφέρον καὶ χρησιμότητα πέρα ἀπ' τὸν τόπο καὶ τὸν χρόνον πού ἔγινε, νομίζουμε πὼς θὰ πρέπει νὰ μεταφερθεῖ καὶ σὲ ἄλλες πόλεις.

ΟΙ ΠΟΙΗΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΕΛΦΩΝ

Μὲ μεγάλη ἐπιτυχία πραγματοποιήθηκαν κι ἐφέτος στοὺς Δελφούς οἱ Γ' Πανελλήνιοι Ποιητικοὶ Ἀγῶνες Δελφῶν, ἀπὸ τὴν Πανελλήνια Ἐνωση Λογοτεχνῶν καὶ τὸ Παράρτημά της στοὺς Δελφούς, πού ἀντιπροσωπεύει ὁ ποιητὴς καὶ Λογοτέχνης Θύμιος Ι. Χριστόπουλος.

Σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα, στίς 4 Ἰουνίου τὸ ἀπόγευμα, ὥρα 5.30', μέλη τῆς Π.Ε.Α., διαγωνιζόμενοι ποιητὲς καὶ προσκεκλημένοι, ἐπεσκέφθηκαν τὸ σπήτι τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ καὶ τὸν τάφο τῆς Εὔας, ὅπου τοὺς ξενάγησε ὁ Θύμιος Χριστόπουλος. Στὴν προτομὴ δὲ τοῦ Ἄγγελου καὶ στὸν τάφο τῆς Εὔας, ὁ Πρόεδρος τῆς Π.Ε.Α. Κώστας Μαϊστράλης, ἀπόθεσε, μὲ δυὸ λόγια, ἄσπρα καὶ κόκκινα γαρύφαλα, ὁ δὲ Θύμιος Χριστόπουλος στὸν τάφο τῆς Εὔας ἀπήγγειλε τὸ ἀφιερωμένο στὴν Εὔα ποίημα τοῦ Δροσίνη «Δελφικὸ Στεφάνι».

Τὴν ἴδια μέρα, στίς ἑννιά τὸ βράδυ, ἔγινε ἡ καθιερωμένη δεξίωση πρὸς τιμὴν τῶν ἀφικνουμένων στοὺς Δελφούς ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα διαγωνιζομένων ποιητῶν, στὸ Κέντρο «Συμπόσιον».

Στὴ δεξίωση παρακάθησαν 110 ἄτομα, ἀρχὲς τοῦ τόπου, μέλη τῆς Π.Ε.Α., διαγωνιζόμενοι ποιητὲς καὶ προσκεκλημένοι. Τὸ πρόγραμμα ἦταν πλουσιότατο ἀπὰ μουσικὴ (πιάνο καὶ κιθάρα), χορὸ, ἀπαγγελίες κλπ.

Ἐκτὸς ἀπ' τὸν πιανίστα καὶ κιθαρίστα τοῦ Κέντρου, ἔπαιξε πιάνο καὶ τραγούδησε ἡ ἔξοχη δραματικὴ ὑψίφωνος τῆς Ἑλληνικῆς Λυρικῆς Σκηπῆς Θεοῦλα Μαζίτη, πού ἦταν προσκεκλημένη τοῦ Παραρτήματος τῆς Π.Ε.Α. Δελφῶν καὶ πού καταχειροκροτήθηκε.

Χορευτικὸ συγκρότημα τοῦ Συλλόγου Γυναικῶν Δελφῶν, ὑπὸ τὸν καθηγητὴ γυμναστικῆς καὶ χοροδιδάσκαλο Ἀντώνη Ἰωάννου, χόρευε ἑλληνικοὺς χοροὺς ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἀκολούθησε χορὸς ἀπὸ ὄλους τοὺς παρευρισκομένους καὶ τέλος ἀπαγγέλλθηκαν ὄλα τὰ βραβευμένα ποιήματα στοὺς δύο προηγούμενους Α' καὶ Β' ποιητικούς ἀγῶνες τῶν Δελφῶν. Τὸ γλέντι κράτησε ὡς τὶς πρωινὲς ὥρες.

Τὴν ἐπομένη, Κυριακὴ 5 Ἰουνίου, ἀπὸ ὥρα 10.30' ὡς 13.30', ἔγιναν ἀπ' τοὺς

ΐδιους τούς ποιητὲς οἱ ἀπαγγελίαι τῶν προκριθέντων στὴν Α΄ φάση ποιημάτων τους, παρουσία τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ κοινοῦ, στὴν κατάμεστη αἴθουσα τοῦ ἐνοριακοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου, πού εἶχε διακοσμηθεῖ κατάλληλα.

Προηγήθηκε εἰσήγηση τοῦ Προέδρου τῆς Π.Ε.Α. ποιητῆ Κώστα Μαϊστράλη. Στὴ συνέχεια ἀνέβηκε στὸ βῆμα ὁ ποιητὴς καὶ λογοτέχνης Θύμιος Ι. Χριστόπουλος, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔκαμε μιὰ μικρὴ ἀναφορά στὸν μεγάλο φέτος ἀπόντα ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἐπιτροπή, μέλους τῆς Π.Ε.Α., Φοῖβου Δέλφη, ἀπαγγεῖλε ἀποσπάσματα ἀπὸ ποιήματα τοῦ Δέλφη, καὶ κρατήθηκε ἕνα λεπτό σιγὴ στὴ μνήμη του καὶ στὴ μνήμη τῆς ἐπίσης μέλους τῆς Π.Ε.Α. Ἑλβίρας Δρομάζου.

Μετὰ ὁ Θύμιος Χριστόπουλος καλοῦσε μὲ ἀλφαβητικὴ σειρὰ τούς διαγωνιζόμενους ποιητὲς, πού ἀνέβαιναν στὸ βῆμα γιὰ νὰ ἀπαγγεῖλουν τὰ ποιήματά τους, ἐνῶ δυὸ κοπέλες τῶν Δελφῶν, ντυμένες Μοῦσες (Ἐρατὼ καὶ Καλλιόπη), ὅταν κατέβαιναν οἱ ποιητὲς, ἢ μιὰ προσέφερε κλώνους Ἀπολλώνειας δάφνης καὶ ἡ ἄλλη ἕνα ἀναμνηστικὸ δῶρο ἀπ' τούς Δελφούς.

Συνολικὰ φέτος εἶχαν ὑποβληθεῖ γιὰ τούς ποιητικὸς ἀγῶνες 148 ποιήματα. Ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ προέκρινε (Α΄ φάση) γιὰ τούς ἀγῶνες τὰ 38. Ἀποτέλεσαν δὲ τὴν κριτικὴ ἐπιτροπὴ πρόκρισης, ὁ Πρόεδρος τῆς Π.Ε.Α. Κώστας Μαϊστράλης, ἡ ἀντιπρόεδρος Γούλα Σμυρνιώτη, ἡ Γενικὴ Γραμματέας Ἀγγελικὴ Πανφοροπούλου, ἡ Ταμία Χρυσούλα Βάρρα, τὰ μέλη τοῦ Δ.Σ. Ἐλπα Σηπλιωτοπούλου καὶ Κυριάκος Βαλαβάνης, καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Παραρτήματος Δελφῶν Θύμιος Ι. Χριστόπουλος.

Τὴν ἡμέρα δὲ τῶν ποιητικῶν ἀγῶνων (5/6) πλαιοίωσαν τὴν κριτικὴ ἐπιτροπὴ οἱ ποιητὲς, λογοτέχνες καὶ κριτικοί, ἐπίτιμος Πρόεδρος τῆς Π.Ε.Α. Γιώργος Δέπος, ὁ τέως Πρόεδρος Εὐάγγελος Ρόζος, ὁ Σταμάτης Λέκκας, ὁ Τάκης Νατσούλης καὶ ὁ Γιώργος Παππᾶς.

Ἡ δωδεκαμελὴς αὐτὴ κριτικὴ ἐπιτροπὴ, μετὰ τίς ἀπαγγελίαις, συνῆλθε καὶ ἔβγαλε τὰ ἀποτελέσματα, καὶ τὸ ἀπόγευμα ὥρα 5 δόθηκαν τὰ βραβεῖα.

Τὸ Α΄ βραβεῖο ἀπέσπασε ἡ Ὑβόννη Κερεσσετζῆ γιὰ τὸ ποίημά της «Ἀφιέρωμα» μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο 15.000 δρχ., τὸ Β΄ βραβεῖο μοιράστηκαν τρεῖς ποιητὲς πού ἰσοβάθμισαν μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο 4.000 δρχ. ἕκαστος, ἴητοι ὁ Δημήτρης Καραμβάλης γιὰ τὸ ποίημά του «Γιὰ Σένα», ἡ Μαριάννα Βλάζου γιὰ τὸ ποίημά της «Νέα Πορεία» καὶ ἡ Εὐαγγελία Μισραχῆ γιὰ τὸ ποίημά της «Ἡ Φωνὴ Σου».

Τὸ Γ΄ βραβεῖο ἀπέσπασε ὁ Εὐάγγελος Βογαζιανὸς γιὰ τὸ ποίημά του «Σῶσον, Κύριε», μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο 10.000 δρχ.

Τὸν Α΄ ἔπαινο ἀπέσπασε ὁ Χαρίλαος Νταμιτόπουλος γιὰ τὸ ποίημά του «Ἡ Θυμὴ τῶν Δελφῶν» μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο 7.000 δρχ., τὸν Β΄ ἔπαινο ἀπέσπασε ὁ Γιώργος Πετρόπουλος γιὰ τὸ ποίημά του «Requiem» μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο 5.000 δρχ. καὶ τὸν Γ΄ ἔπαινο μοιράστηκαν δυὸ ποιητὲς πού ἰσοβάθμισαν μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο ἕκαστος 1.500 δρχ., ἴητοι ἡ Πόπη Σφαλαγκάκου γιὰ τὸ ποίημά της «Ἡ Πηγὴ» καὶ ἡ Ἑλένη Κονιαρέλη - Σιακῆ γιὰ τὸ ποίημά της «Παράδοση, Ἑλληνικὴ Μητέρα».

Ἄλλα δὲ τὰ ὑπόλοιπα ποιήματα ἔλαβαν τιμητικὰ διπλώματα μὲ Ἀπολλώνεια Δάφνη.

Τούς ποιητικὸς ἀγῶνες τίμησαν μὲ τὴν παρουσία τους οἱ ἀρχεὲς τοῦ τόπου, πολλὰ μέλη τῆς Π.Ε.Α. καὶ μέλη τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ὀμίλου «Κοινωνικὴ Δράση», δημοσιογράφοι καὶ ἐκδότες ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, ὅπως ὁ Τάκης Βαλέρης, ὁ Γιάννης Σαλβαρλῆς κ.ἄ. Μάλιστα ὁ Γιάννης Σαλβαρλῆς, μὲ τὴν φροντίδα του, ὁμολόγησε πούλμαν ἀπ' τὴν Ἀθήνα μὲ 50 περίπου ἄτομα πού ἔφερε στοὺς ἀγῶνες.

Τὸ συντονισμὸ τοῦ ὅλου προγράμματος τῶν Γ΄ Πανελληνίων Ποιητικῶν Ἀγῶνων Δελφῶν, εἶχε ὁ ποιητὴς καὶ λογοτέχνης Θύμιος Ι. Χριστόπουλος.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

George Theotokas: «LEONIS». Transl. Donald E. Martin (Notos, 1985).

Ἡ νεοελληνική λογοτεχνία, κάρη στίς μεταφράσεις της στίς ξένες γλώσσες, πού γίνονται ὄλο και πιδ συχνά ἀπό τούς νεοελληνιστές τοῦ ἐξωτερικοῦ και ἐκδίδονται ἐκεῖ, γίνεται εὐρύτερα γνωστή τὰ τελευταῖα χρόνια.

Μιδ κομψή και ἱποτή μετάφραση στὰ Ἑγγλιὰ τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Γιώργου Θεοτοκά «Λεωνής», πού ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἄμερικὸ καθηγητὴ κ. Ντόναλντ Ε. Μάρτιν και ἐκδόθηκε στὴ σειρά τῶν ἐκδόσεων «Νότος», ἀναμφισβήτητα συμβάλλει στὴν διάδοση τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Τὸν καλοτυπωμένο τόμο τῆς μετάφρασης προλογίζει μὲ ἕνα σύντομο ἀλλὰ περιεκτικὸ σημείωμα ὁ ἐκδότης, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μιννεσότα, κ. Θεοφάνης Γ. Σταύρου.

Ὁ καθηγητὴς Μάρτιν, πού σπούδασε κλασικὴ φιλολογία σὲ ἀμερικανικὸ πανεπιστήμιο και εἶναι ἄριστος γνώστης τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας, ἦταν ὁ καταλληλότερος νὰ κάνει τὸν Θεοτοκά νὰ μιλήσει μὲ τὸ κείμενό του στὸ ἀγγλόφωνο ἀναγνωστικὸ κοινὸ. Εἶχε τὴν εὐγενικὴ καλοσύνη νὰ μοῦ στείλει τὸ βιβλίο μὲ τὴ μετάφρασή του — ἐνθύμημα τῶν φοιτητικῶν μας χρόνων στὴ Θεσσαλονίκη μὲ δάσκαλο τὸν ἀείμνηστο Λίνο Πολίτη — πού τὸ καλωσόρισα σὰ μιὰν εὐχάριστη ἔκπληξη. Ἐξω συγκρίνει τὰ δύο κείμενα και ἔξω διαπιστώνει ὅτι ἡ μετάφραση τοῦ κ. Μάρτιν εἶναι και πιστὴ και ὠραία. Δὲν παρουσιάζει μόνον ἀκρίβεια στὴν ἔκφραση ἀλλὰ διατηρεῖ και τὸ οὐσιώδες χαρακτηριστικὸ τοῦ λόγου τοῦ Θεοτοκά: τὴν διαύγεια τοῦ ὕφους. Ἐτοι ὁ ξένος ἀναγνώστης δὲν χάνει τίποτε ἀπὸ τίς ἀρετὲς τοῦ λόγου τοῦ προκιομένου πεζογράφου μας και παρακολουθεῖ τὸ ζετύλιγμα τῆς ἀφήγησης στὴν κοσμοπολίτικη ἀτμόσφαιρα τῆς Πόλης μὲ τὴν ἴδια ἀνεση τοῦ ἀναγνώστη τοῦ πρωτότυπου.

Ἡ μεταφραστικὴ αὐτὴ ἀναδημιουργία τοῦ κ. Μάρτιν φέρει τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιμέλειας και τῆς ἀγάπης γιὰ τὸ ἔργο ἀπὸ ἕναν ἀκαδημαϊκὸ δάσκαλο πού, πρὶν παραδώσει τὸ χειρόγραφό του στὸ τυπογραφεῖο, καλοζύγισε και χτένισε κάθε ἔκφραση. Δίκαια, ἐπομένως, ἡ μετάφραση βραβεύτηκε ἀπὸ τὸ Μεταφραστικὸ Κέντρο τοῦ Πανεπιστημίου Κολοῦμπα.

Ὁ κ. Μάρτιν ἐργάζεται τώρα, παράλληλα μὲ τὰ διδακτικὰ του καθήκοντα στὸ Κολλέγιο Ρόκφορντ τοῦ Ἰλλινόις, γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν ὑπόλοιπων ἀμετάφραστων ἔργων τοῦ Θεοτοκά, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία αὐτῆς τῆς προσπάθειάς του. Δὲν ἔχουμε παρά νὰ συγχαροῦμε τὸν μεταφραστὴ και νὰ τοῦ εὐχηθοῦμε καλὴ δύναμη, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς λογοτεχνίας μας.

«ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΙΟΝΙΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ», Κέρκυρα, τόμος Α' 1977, τόμος Β' 1986.

Τὸ «Κέντρον Ἑρεῖνης και Διεθνoῦς Ἑπικοινωνίας, Ἴονιος Ἀκαδημία» ἐξέδωσε και κυκλοφόρησε δύο σημαντικοὺς γιὰ τὰ περιοχόμενα τoυς τόμους, τὸν Α' τὸ 1977 και τὸν Β' σὲ διάστημα μᾶς δεκαετίας, τὸ 1986. Στoὺς δύο αὐτοὺς τόμους δημοσιεύονται ἐργασίες πού ἀναφέρονται στὰ Ἑπτανησιακὰ Γράμματα γενικά. Στὸν Α' τόμο, πού προλογίζεται ἀπὸ τὸν πρόεδρο τοῦ Κέντρου Κ. Ἀρλιώτη, ἐκτίθενται οἱ φάσεις πού πέρασε ὁ θεσμὸς τῆς Ἴονιος Ἀκαδημίας και οἱ στόχοι τoὺς ὁποίους ἔχει θέσει τὸ καταστατικὸ τῆς ἐπιδιδρυσῆς τῆς. Ἀκολουθοῦν οἱ ἐρευνητικὲς ἐργασίες: Χρύσας Α Μαιτζέου, Τὸ νοταριακὸ ἀρχεῖο Κυθήρων· Ν. Γ. Μοσχονά, Φοροδοτικὸς πίνακας τῆς Κεφαλονιάς, τοῦ ἔτους 1678· Μαρίας Καζανάκη, Εἰδήσεις γιὰ τὸν ζωγράφο Θεωμᾶ Μπαθᾶ (1554-1599) ἀπὸ τὸ νοταριακὸ ἀρχεῖο τῆς Κέρκυρας· Α. Χ. Τσίτσα, Γράμματα τῆς Ἰσαβέλλας Θεοτόκη στὸν Παῦλο Φίλη Ἀγούστου Σορδῖνα, Ἡ παπυρέλλα, ἕνα πρωτόγονο

μέσο ναυσιπλοΐας στη δυτική Κέρκυρα· Δημητρίου Λουκάτου, Μνήμες και δραστηριότητες: Γεράσιμος Σαλβάνος (1886 - 1975), Χρίστος Θεοδωράτος (1910 - 1974)· Σπ. Καλογερόπουλου - Στράτη, 'Αριστοτέλης Σίδερης (1889 - 1976)· Γρηγ. Κασσιμάτη, Μιχαήλ Δένδιας (1898 - 1977). Δημοσιεύονται επίσης δύο σημειώματα της Συντάξεως για τους Σ. Μαρινάτο και Κ. Σπυριδάκη και το χρονικό της Γ' 'Ιονίου 'Ακαδημίας. 'Εξέχουσα και έκτενη θέση κατέχει η πολύτιμη για τους έρευνήτες και μελετητές του έπτανησιακού πολιτισμού εργασία του άκάματου Κ. Θ. Δημαρά (ή σχετική με την 'Ιόνιο Βιβλιογραφία (παράρτημα) που κλείνει και τόν τόμο.

'Ο Β' τόμος είναι άφιερωμένος στη μνήμη του νεοελληνιστή Λίνου Πολίτη. 'Η ποικιλία των δημοσιευόμενων έδω εργασιών είναι μεγαλύτερη. 'Ο άκαδημαϊκός Δ. Ζακυθινός σε πυκνό σημείωμά του υπογραμμίζει την συμβολή του Λίνου Πολίτη στα 'Επτανησιακά Γράμματα. 'Ακολουθούν 19 έργασίες που, από την άποψη της πρωτοτυπίας, μπορούν να θεωρηθούν έφάμιλλες των άνακοινώσεων των μέχρι τώρα Πανονίων Συνεδρίων. 'Ο χώρος έδω δέν επιτρέπει παρά να σημειώσω τους τίτλους και τα όνόματα των συντακτών τους: 'Αριστόξενου Δ. Σκαδα, "Άγγελος Σικελιανός: 'Ο τραγικός λόγος" Κ. Χ. Γρόλλιου, Μία «κερκυραϊκή έλεγεία του Τιβούλλου" Χρύσας Α. Μαλτέζου, «'Οσπίτια και όσπιτοχαλάσματα" 'Αντωνίου του 'Επάρχου και 'Αλεξίου του Ραφτούρου" Δ. Δ. Τριανταφυλλοπούλου, Προβλήματα και προοπτικές για ένα σύνταγμα των τοιχογραφημένων ναών της 'Επτανήσου" Δέσποινας 'Ερ. Βλάσση, Συμπληρωματικές πληροφορίες για το τιμάριο των Μεταξά «Μεγανήσι» και την παραχώρησή του στους Χιώτες" Πρωτοπρ. Α. Χ. Τσίτσα, 'Η θεομηνία της 10/21 Νοεμβρίου 1718 στην Κέρκυρα" Λίνου Γ. Μπενάκη, 'Η χειρόγραφη παράδοση των σχολίων στο «Περί ψυχής» του 'Αριστοτέλη των Νικολάου Κούρσουλα και Γερασίμου Βλάχου" 'Αγαμέμνωνος Τσελίκα, Νικολάου Σπαρμιώτη, νομικού Κορυφών, «έγγραφον έλευθερίας»

(1391)· Βασιλικής Μπόμπου - Σταμάτη, 'Από την άλληλογραφία του Γκίλφορντ με τον Κάλβο και το Σολωμό" Γ. Π. Κουρνούτου, Γύρω από μια έπιστολή του Διονυσίου Σολωμού" Γ. Γ. 'Αλιανδράτου, 'Η «'Αυτοβιογραφία» του 'Ανδρέα Λασκαράτου και η νέα της μετάφραση (1983)" Κώστα Λαφνῆ, 'Ο Κονεμένος, ό Λασκαράτος και ό «'Εωσφόρος»" Μ. Φ. Δραγούμη, Πρόσφατες έρευνες στη Ζάκυνθο για την έκκλησιαστική της μουσική" Στέφανου Μπέτη, Χριστόφορου Φιλητά δύο άνέκδοτα κείμενα: Γεράσιμου Χυτήρη, Δημοσιονομικά και στατιστικά του 'Ιονίου Κράτους" Πάνου Καραγιώργου, Οι μεταφραστές της 'Επτανησιακής Σχολῆς" Δημητρίου Σ. Λουκάτου, 'Η 'Οδυσσειακή παράδοση στον λαϊκό πολιτισμό της σύγχρονης 'Ιθάκης" Παναγιώτη Δ. Βοκοτόπουλου, 'Η Κέρκυρα σ' ένα όδοιπορικό του 1470 και η Παναγία ή Δημοσιάνα" Δήμητρας Πικραμένου - Βάρφη, "Άγνωστα 'Επτανησιακά έντυπα από το Μουσείο Μπενάκη.

ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμιά: «ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ», έκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1987.

'Ηδη, με τον τίτλο ή κ. Ναχμιά, δίνει, κατά οχῆμα πρωθύστερο, ένα στίγμα της συλλογῆς διηγημάτων της, «Διά χειρός»: Δέν είναι περιεκτικός ούτε αύστηρά δογματικός· βρίσκεται στα όρια των μεγέθων που συνθέτουν το όλον. 'Η έκφραση παραπέμπει βέβαια σε παραδοσιακές μνήμες, σ' έναν κόσμο όμως που επιβιώνει στα περιθώρια των σημερινών πολιτιστικών - κοινωνικών και χρονικών - ηλικιακών διαμορφώσεων: ή παλιά γενιά που συνυπάρχει, συμπορεύεται άναγκαστικά, άπορεί ή άποδέχεται, θέλει να έπηρεάσει ή άδυνατώντας, αφήνει στους δικούς της («λανθασμένους») δρόμους τη νέα γενιά· τη γενιά που παλεύει να άνδρωθει, που έρχεται άπ' το έξωτερικό, τις εκεί σπουδές, τον τρόπο ζωῆς και σκέψης,

προσπαθεί να παρέμβει και να κατευθύνει τις εξελίξεις.

Ἡ δυαδικότητα πὸν ὑπαινίσσομαι μὲ τὰ παραπάνω, ἐκδηλώνεται συνολικά, τόσο στὴ θεματικὴ ὄσο καὶ στὸ ὕφος, τοὺς χρόνους, τὴ δομὴ: Στὰ δέκα διηγήματα τῆς συλλογῆς, ἀντιστοιχοῦν ἀντικατοπτριζόμενες οἱ «Δέκα φωτογραφίες τῆς στιγμῆς» πὸν ἀποτελοῦν τὸ ἐνδέκατο. Σὲ μιὰ γενικὴ ἀνάγνωση, οἱ «Φωτογραφίες» εἶναι φωτεινὲς ἀναλαμπές καὶ χαρὲς τῆς καθημερινότητας: ἕνας γάμος, ἡ ἀπόκτηση αὐτοκινήτου ὕστερα ἀπὸ χρόνια οικονομίας καὶ θυσιῶν, ὁ μέσος ἐπαγγελματίας πὸν ἀπέκτησε Μερσεντὲς καὶ τώρα διασκεδάζει μὲ τρόπο πὸν μετράει στὰ μάτια τοῦ κόσμου, ξένοιαστες φευγαλέες εἰκόνες τῶν νησιῶν, εὐτυχιολογούμενοι ἐρωτευμένοι στοὺς δρόμους, στὶς ξεχασμένες συνοικίες τὶς ἀπόμερες, τὰ μακρινὰ σὺνορα μὲ τοὺς ἀκρίτες στρατιῶτες φρουρὸς. Ἀντίθετα, τὰ ὑπόλοιπα διηγήματα συνιστοῦν μιὰ πραγματικότητα μᾶλλον πικρὴ: ὁ ἐρχομὸς ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ καὶ τὸ ἄγνωρο τοῦ παλιὰ γνώριμου χώρου, ὁ φόρτος τῆς συλλογῆς καὶ τῆς ἀπουσίας, ὁ ἀπρόβλεπτος θάνατος στὸ βαπόρι πὸν γίνεται καράβι τοῦ Χάροντα, διαλυμένα ζευγάρια, λαθρεμπόριο, ὁ πικρότατος ἄνεμος τῶν φυλακῶν.

Ποῦ λοιπὸν ἡ ἀλήθεια; Στους φωτεινοὺς ἀντικατοπτρισμοὺς τῶν «Φωτογραφιῶν», στὰ «εἶδωλα» πὸν ἡ ἀντανάκλαση τοῦ γύρω κόσμου δημιουργεῖ (μιὰ ἄλλη σύγχρονη τοῦ κόσμου τῆς τεχνολογίας ἐκφραση ἐκείνων τῶν οκτιῶν τοῦ Πλατωνικοῦ Σπηλαίου), ἢ τὶς αἰχμηρές, τὶς οκληρὲς τῶν πραγμάτων οκιάσεις; Μήπως λοιπὸν τὸ βαθύτερο εἶναι μας δὲν ἡρμεῖ παρὰ στὴν πλαγίωση τῆς Εἰκόνας πὸν παραπέμπει βεβαίως στὴν Τέχνη; Στὴν τέχνη καὶ τὴν ποίηση πὸν διορθῶνουν συμπληρώνοντας τὸν κόσμο:

«Αὐτὴ εἶναι ἡ λευτεριά. Ἡ κίνηση τοῦ χεριοῦ, ὅταν σοῦ προσφέρει ἕνα λουλούδι». Λυρικές πνοὲς πὸν ἔρχονται ἀπ' τὶς πλαγιὰς καὶ τοὺς λειψῶνες τῆς ποίησης, ἀναβαθμοὶ χρωμάτων στὸ Τόξο τῆς Ἴριδας πὸν μόνο οἱ ποιητικὲς ματιὲς μποροῦν

νὰ συλλάβουν. Ὁ Βρεττάκος δίνει τὸν παραπλήσιο τόνο: «Εἶναι ἕνα κλωνάρι μυγδαλιᾶς σὲ ποτήρι, στὴν καρδιά μου ἡ ἀγάπη».

Στοιχεῖο πὸν ξεχωρίζει καὶ στέκεται χαρακτηριστικὸ τῆς γραφῆς τῆς κ. Ναχιμία εἶναι ἡ ἀμεσότητα τοῦ λόγου, ἡ ἀφετηρία καὶ ἡ κίνηση τοῦ ὕφους στοὺς διαλογικοὺς χώρους τοῦ παρόντος καὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας πὸν βιώνεται καὶ ἐκφράζεται μὲ τὶς ἐμπειρίες, τοὺς πόνους, τὶς μικροχαρὲς τῆς καθημερινότητας. Στὰ περισσότερα διηγήματα ὁ λόγος εἶναι εὐθύς: ἡ νέα παράσταση - ἀνέβασμα στὸ θέατρο τῆς γραφῆς ἔργων πὸν παίχθηκαν σὲ «παγκόσμια πρώτη καὶ μοναδικὴ ἡπαράσταση» πὸν εἶναι τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ θεματικὴ τῆς συλλογῆς, ὅπως τονίσθηκε πῶς πάντως, εἶναι ἀνάλογη τῆς σημερινῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας, πὸν διαφοροποιεῖται χωρὶς νὰ ἀντιτίθεται στὶς παλιότερες προσπάθειες καὶ πραγματώσεις τῆς ἡθογραφικῆς λογοτεχνίας, καὶ ὅχι μόνον αὐτῆς: ἡ ζωὴ στὸ νησί ὅπως τὴ βιώνει ἡ νησιώτισσα κάτοικος πὸν ποτὲ δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπ' αὐτό, καὶ τὸ ἀδιέξοδο τῆς στενότητας τοῦ χώρου γιὰ τὴ νεαρὴ σπουδάστρια πὸν γύρισε ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ, ὅ,τι μὲ ἄλλους τόνους ἔδωσε ὁ Σεφέρης στὸν «Γυρισμὸ τοῦ Ξενιτεμένου». Τὸ ἐκκλησάκι πὸν σηματοδοτεῖ, μὲ τὶς ἀναλαμπές τοῦ λευκοῦ τὸν βράχο πάνω ἀπ' τὸ κύμα, ὅμως χωρὶς νὰ μαστίζεται ἀπὸ θυέλλας καὶ λαίλαπας, χωρὶς νὰ λικνίζεται ἀπὸ τὸ αἰετάρραχον καὶ πολύρροισδον Παπαδιαμαντικὸν κύμα. Ἐκεῖνος ὁ κόσμος πέρασε ἀνεπιστρεπτά, ὅμως οἱ Παπαδιαμαντικὲς μνημὲς νεύονται στὸ ἔργο τῆς κ. Ναχιμία μὲ τὶς ἀνθιομένες γαζίες στὰ παράθυρα τῶν Ἐαρινῶν ὁραμάτων. «Ποιητικὰ δειλινὰ μῆς μάταιης ἀναμονῆς, ἴσως ὁ στεναγμὸς σὰν ἀπὸ τραγοῦδι ἀνατολίτικο», ὅμως καὶ τὸ ρίγος, τὸ χτυποκάρδι τῆς ἐλπίδας νέων ἐμπειριῶν, ὅταν τὰ ἐξαπτέρυγα τῶν ὄνειρων σταματοῦν στοὺς ὄχτους τῶν χωραφιῶν ν' ἀκούσουν τὶς πέρδικες πὸν σκιρτοῦν μέσα στὰ ὄριμα στάχυα.

Ἡ ποίηση ὑπερβαίνει τὴ δημοσιογρα-

φία. Δὲν τὴν καταργεῖ, τὴν ὑπερβαίνει· καὶ γι' αὐτὸ τὴν προϋποθέτει.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΑΡΤΙΝΗΣ

Δ η μ. Σ α λ α μ ά γ κ α : «ΑΠΑΝ-
ΤΑ — τόμ. 3, ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ».

Κατὰ σύμπτωση καὶ τὰ «Θρησκευτικά» τοῦ Δημ. Σαλαμάγκα, τὰ διαβάσαμε στὴν πόλη πού παραθερίσαμε καὶ φέτος, στὴν πατρίδα μας. Ὁ ὀγκοδέστατος τόμος, περιέχει τρία βιβλία τοῦ συγγραφέα: γιὰ τὸν «Ἅγιο Γεώργιο τὸν Νεομάρτυρα Ἰωαννίνων», γιὰ τὸν «Γνωστὸ καλόγερο Κοσμᾶ» (Κοσμᾶς Αἰτωλὸς) καὶ τὴν «Κυρὰ ἢ Κουσιοβίτσα», ἕνα χρονικὸ τοῦ πανηγυριοῦ καὶ τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοβίτσας. Μέχρι τώρα εἶδαμε τοὺς δυὸ πρώτους τόμους τῶν «Ἀπάντων» τοῦ συγγραφέα, τὰ «Λαογραφικά» καὶ τὰ «Ἱστοριοδιφικά» του. Βιβλία πού καθρεφτίζεται ἡ παμπάλαιη ζωὴ τῶν Γιαννίνων καὶ πού περιζώνουνε τὰ πολιτιστικὰ στοιχεῖα τους σὲ κάθε τομέα τῆς ζωῆς τους μὲ τόσο πάθος καὶ ἀκριβεία, μὲ τέτοια ἐντελέχεια καὶ συναίσθηση εὐθύνης, πού ἀφήνει κατάπληκτο τὸν ἀναγνώστη. Οἱ πολῦτιμες σημειώσεις καὶ ἡ βιβλιογραφία του, δείχνουνε τὴν ἐπίμονη καὶ ἀκαταπρόσητη λαχτάρα του γιὰ ἔρευνα. Ἡ εὐαισθησία, ἡ ποιητικὴ καὶ ἡ νοσταλγικὴ του διάθεση, τότε κάμανε νὰ περισώσει ὅ,τι μπόρεσε ν' ἀναδιφῆσει ἀπὸ τὸν κόσμον πού ὁ καταλύτης χρόνος καταβροχθίζει ἀγάλλ' ἀγάλλια, καὶ νὰ χαρίσει στ' ἀγαπημένα του Γιάννινα τὴν ἀκατάλυτη Μνήμη τοῦ παρελθόντος τους.

Πρὶν μᾶς δώσει τὸ «Συναξάρι» τοῦ νεομάρτυρα, μᾶς παρουσιάζει σὲ μιὰ πλατιὰ Εἰσαγωγή, τὸ περιβάλλον καὶ τὶς συνθηκὲς πού ἔζησε ὁ ἅγιος στὴν πόλη τῶν Γιαννίνων. Προξενοῦν κατάπληξη τὰ μικρὰ κείμενα τῆς Εἰσαγωγῆς μὲ τὴν εὐλάβεια καὶ βαθιὰ πίστη πού μιλοῦν. Ὁ συγγραφέας (πού προέρχεται ἀπ' τὴν σφαῖρα τῆς Στρ. Δικαιοσύνης) εἰν' ἕνας σωστὰ θρησκευόμενος ἄνθρωπος. Γι' αὐτὸ καὶ ἀφηγεῖται μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴ ζωὴ τοῦ ἁγίου ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῆς γέννησός του (1808) ἴσαμε τὴν

ἐποχὴ τοῦ μαρτυρίου του, τὰ θαύματά του καὶ καταχωρίζει ὀλάκαιρη τὴν ἀκολουθία του, πού σύνταξε ὁ ἱερομόναχος Χρῦσανθος Λαϊνᾶς, ἔτσι, πού ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται δέος ἀπ' τὸ μόχθο πού καταβλήθηκε γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ τούτ' ἡ ἐργασία. Ἡ συλλογὴ καὶ ἡ ταξινομήσιση τῶν στοιχείων, μποροῦσε νὰ ἦαι ἔργο ζωῆς γιὰ ἕναν ἄλλον. Ὅσα βοηθήματα καὶ ἂν ὑπῆρξανε χρειάζότανε καὶ ἡ προσωπικὴ ἔρευνα σ' ὅσα ἀρχεῖα καὶ κείμενα βρισκότανε μέχρι τὸ 1952, πού φαίνεται νὰ ἔχει τελειώσει ἡ συγγραφή. Στὸ σύντομο πρόλογό του ὁ συγγραφέας μᾶς κατατοπίζει σχετικὰ μὲ τὴν συγγραφή καὶ τὸν τρόπο πού δούλεψε: «ὅλα τὰ τμήματά της πού δὲν στηρίζονται στὰ γνωστὰ μέχρι σήμερα βιογραφικά τοῦ Ἁγίου (ὅπως π.χ. οἱ ἀναπολήσεις ἀπ' τὴν παιδικὴν του ἡλικία, τὸ περιστατικὸ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ καὶ τῶν σουφαριῶδων, τὰ ἀναφερόμενα γιὰ τὴ γυναίκα του Ἑλένη καὶ τὸ σπιτικὸ της, καὶ ἄλλα ἀκόμα) εἶναι μὰ ἀπὸ μέρους μου προσπάθεια ἀναπαράστασις τῆς ζωῆς τοῦ Νεομάρτυρα καὶ τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια ἴσαμε τὸ μαρτύριο, τὴν ὀλοία ὀμως ἐπλαισίωσα, ἐντελῶς ἀυστηρὰ, μέσα στὰ μέχρι σήμερα γνωστὰ γι' αὐτὸν ἱστορημένα, καθῶς καὶ στὴν παράδοσι». Ἡ προσπάθεια τοῦ Σαλαμάγκα στέφθηκε ἀπὸ ἐπιτυχία, μὰ καὶ ὀλα τοῦτα τὰ ἱστορημένα ἀπὸ ἄλλους στοιχεῖα, ἡ παράδοσι πού ἐξαντλητικὰ τὴν ἐκμτεαλλεῦεται καὶ ἡ προσωπικὴ του προσπάθεια ἀναπαράστασις τῆς ζωῆς τοῦ ἁγίου, εἶναι σφιχτοδεμένα τόσο ἀρμονικὰ, πού δὲν ξεχωρίζουνε ποιά εἶναι τὰ γραφτὰ, ἡ παράδοσι καὶ ἔκειναι τὰ προσωπικά, πού παρεισφροῦει τόσο τεχνικὰ ὀ συγγραφέας. Κεῖνον πού συντέλεσε σ' αὐτὸ, μᾶς τὸ λέει πάλι ὁ ἴδιος: «Τὸ ἔργο τῆς βιογράφησης τοῦ Ἁγίου, τὸ καταπιάστηκα μὲ ἀυστηρὴ πρὸς τὴ μνήμη καὶ τὴν ἀγιωσύνη Του εὐλάβεια. Καὶ πρῶτα πρῶτα, προσπάθησα νὰ Τὸν καταλάβω». Ἐτσι, ἡ βιογράφηση τοῦ νεομάρτυρα γίνθηκε τόσο ζωντανὴ καὶ ἀληθινή, πού θαρρεῖς πὸς ὀ συγγραφέας ἔζησε κοντὰ του. Πολῦτιμο συμπλήρωμα τοῦ ἔργου εἶναι τὸ Παράρτημα καὶ τὰ σημειώματά του.

Ἡ πανελλήνια γνωστή, ἐθνικὴ πιά, φυ-

σιγονομία του «γνωστού Καλογήρου Κοσμά», όπως αναφέρουν οι Προβεντιτόροι της Βενετσιάνικης Δημοκρατίας, δεν μπορούσε να μη συγκινήσει κι απασχολήσει το Δημ. Σαλαμάγκα. Στα «Ήπειρωτ. Χρονικά» του 1940, βρίσκονται καταχωρισμένα λίγα έγγραφα που ανακάλυψε ο Κ. Μέρτζιος στα 'Αρχεία της Βενετίας, σχετικά με τον Άγιο Κοσμά τον 'Απρίλη και Μάη του 1779, χρονιάς του απαγχονισμού του. 'Αποδώ πήρε άφορμή ο συγγραφέας ν' ασχοληθεί με τη σεβάσμια μορφή του. Για τον Άγιο Κοσμά, έχουν γραφτεί χιλιάδες σελίδες, μ' αξιολογότερο, ίσως, το συνθετικό βιβλίο του Φ. Μιχαλόπουλου. 'Η βιβλιογραφία γύρω απ' τη ζωή και τη δράση του θ' απαιτούσαν πολλές σελίδες. Σ' αυτό, βέβαια, στηρίζεται κι η μελέτη του Σαλαμάγκα. Μά, θά μās μιλήσει με το δικό του τρόπο, έτσι που νομίζουμε πως όλο και κάτι καινούργιο διαβάζουμε γύρω από τούτον τον πρόδρομο της λευτεριάς του σκλαβωμένου γένους. Θά μās τότε περιγράψει στις απέλειωτες περιπλανήσεις του, στις σχέσεις του με τη Γαληνότατη Δημοκρατία, που τότε παρακολουθούσε στενά στις κινήσεις και τὰ επαναστατικά μηνύματα, που τή βλάπτανε. Κήρυττε ακόμα την ύπακοή στους Τουρκαλβανούς φεουδάρχες, γιατί μιά ύποταγή στους Βενετσάνους θά σήμαινε τον άφανισμό του γένους. Και τούτοι, που νιώθανε καλά τὰ κηρύγματά του, τού φέρνανε μεγάλα προσκώμματα στο έργο του. Φοβόντανε κείνες τες χιλιάδες που παρακολουθάγανε τες όμιλίες του, γιατί μ' όλο τὸ χριστιανικό κήρυγμά τους, βλέπανε τὴ λαχτάρα τῆς λευτεριάς που φύτρωνε απ' τὸ σπόρο που έσπερνε ὁ Πατρο-Κοσμάς. 'Επειτα θά μās μιλήσει γιὰ τὴ δασκαλικὴ του δράση στὴ Λομπωτινά, γιὰ τὴ σοφία του, που έφτανε νὰ προλέγει πὼς θά γίνονταν πολλὰ παράξενα πράματα στὸ μέλλον: τὰ πλεούμενα τοῦ ἀέρα, τὸ σύρμα μετὸ ὄποιο θά μιλάει ὁ τόπος μετὸν τόπο, τὸ χιλιάμενο καράβι, κ.ά.π. «Μετὸ σακκούλι και τὸ δεκανίκι, μετὸ ράσο τοῦ Καλόγερου, πήρε τὸ στρατὶ, σκορπώντας, τὴν ἀγάπη του, τὴν πίστη του και τὴν ἀλήθεια του στὸ ἐξουθενωμένο Γένος, περιοδεύοντας χρόνους και χρόνους», λέει ὁ Σαλαμάγκας.

Τὸν παρακολουθεῖ βήμα - βήμα και μās δίνει μετὸ ἀνάγλυψη γλαφυρότητα τὴ μορφή του, ὑπογραμμίζοντας τὸ μεγάλο πάθος του: νὰ φτιάχνει παντοῦ σχολεία. Πίστευε πὼς τὰ γράμματα θά φέρνανε τὴ λευτεριά. 'Ο Σαλαμάγκας τότε θεωρεῖ ἕνα μεγάλο ἀναμορφωτὴ τοῦ Γένους (κι εἶναι) κι 'Ισαπόστολος. Τους Τούρκους δὲν τους χτυποῦσε ἄμεσα ὁ Κοσμάς. Τους 'Εβραίους και τους 'Ενετοὺς δὲ χώνευε. Κι αὐτοὶ έντεχνα τὸν ὀδηγήσανε στὸ θάνατο, μετὸν πιὸ πρόχειρη κατηγορία: ξεσήκωνε τους ραγιάδες σ' ἐπανάσταση! 'Η 'Αρχὴ τῆς 'Ορθοδοξίας, μέχρι που γράφτηκε τὸ βιβλίο τοῦ Σαλαμάγκα (1945) δὲν τοῦ εἶχε ἐπίσημα «καθιερώσει» τὴν ἀγιοσύνη, ένῶ τὸν Νεκτάριο τὸν ἀνακήρυξε ἅγιο κι ἄς πρότρεπε στὴν Αἴγινα τὸ λαὸ νὰ πάρει μέρος στ' ἀνάθεμα τοῦ Βενιζέλου. Στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ, ὅμως, ὁ Καλόγερος Κοσμάς στέκεται πλάι στους 'Αγίους του.

Τὸ τρίτο βιβλίο που περιέχεται στα «Θρησκευτικά» τοῦ Σαλαμάγκα εἶναι «'Η Κυρὰ Κουσιοβίτσα». Τὸ χρονικὸ τοῦ πανηγυριοῦ μās δίνει ἀπὸ μιά ἐπίσκεψή του στὸ μοναστήρι τὸ 1937. "Όλα τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα περιέχονται ἐκεῖ, θρόλοι και παραδόσεις γύρω απ' τὴν εἰκόνα, περιγραφή τοῦ τοπίου και τοῦ μοναστηριοῦ. 'Επειτα προχωρεῖ στις «'Ιστορικὲς προσεγγίσεις» του. Στὸ βιβλίο καταχωρίζονται κείμενα πολὺ παλιὰ γύρω απ' τὸ χρονικὸ τῆς εἰκόνας, που θεωρεῖται έργο τοῦ 'Απόστολου Λουκά, και ἡ περιγραφή τῆς εἰκόνας απ' τὸν Παῖσιο Δημάρου. Καταχωρίζεται ἐπίσης ὀλάκαιρη ἡ «Φυλλάδα» που δημοσιεύτηκε τὸ 1794 κι ἀργότερα τὸ 1909 μετὸ μιά περιγραφή πάλι τῆς εἰκόνας και τῶν θαυμάτων της. "Όλα, βέβαια, τὰ πράματα στὴ ζωὴ, έχουν ἀκμὴ και παρακμὴ. 'Ετσι και τὸ Μοναστήρι τῆς Κουσιοβίτσας ἔχασε τὴν παλιὰ του ἀκτινοβολία. 'Ο συγγραφέας θά πεί μετὸ πολλὴ θλίψη: «'Ομως... ἂν φύγαν τ' ἄσπρα και τὰ φλωρικά (σ.σ. τ' ἀφιερώματα), κι ἂν ἔσβυσαν οἱ δόξες τοῦ Μοναστηριοῦ, μένει ἡ ΕΙΚΟΝΑ, και μένει ὁ Θρόλος κι ἡ Παράδοση κι' ἡ 'Ιστορία. Μένουν τὰ θαύματα! Και τότε μόνο θὰ χανόταν και τὸ πιὸ βαρύτερο, ὅταν θὰ χανόταν μαζί με τ' ἄλλα κι' ἡ Πίστη. Αὐτὴ ὅμως

δὲ θὰ χαθεῖ ΠΟΤΕ!». Ἀλλὰ μένει ἀκόμα καὶ τὸ γλαφυρὸ κείμενο τοῦ Σαλαμάγκα, πού θὰ συντηρεῖ, στους ἐπερχόμενους καιροὺς, τὴ Μνήμη.

Πάνου Δ. Τζιόβας: «Ο ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΟΚΑΙΡΟΥ», ποιήματα.

Ὁ ποιητὴς Πάν. Δ. Τζιόβας ἀπ' τὰ Γιάννινα, μᾶς στέλνει σὰ χαιρετισμὸ του μιά μικρὴ, λιγοσέλιδη συλλογὴ μὲ 23 ποιήματα σ' ἐλεύθερο στίχο. Δὲν τότε ξανα-συναντήσαμε ἄλλη φορά, μολονότι τύπωσε καὶ μιά πρώτη, πάλι λιγοσέλιδη συλλογὴ, μὲ τίτλο «Ἀναδρομὴ» καὶ μὲ 17 ποιήματα. Διαβάσαμε μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ προσοχὴ τοὺς στίχους του, ὅπως κάνουμε πάντα γιὰ κείμενα πού ἐπιχειροῦνε τὰ πρῶτα τους βήματα. Ἔχουμε κατηγορηθεῖ πολλές φορές γιὰ φιλονειστὲς — μὰ τί νὰ γίνει; Ποῦ νὰ στηρίξουμε πὰ τις ἐλπίδες μας γιὰ τὸ μέλλον ἔξω ἀπ' τοὺς νέους; Ἔτσι σκύψαμε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον πάνου ἀπ' τοὺς στίχους τοῦ «Ἀστερισμοῦ τοῦ αἰγόκαιρου». Ἡ ποίηση τοῦ Π. Τζιόβα ἀνήκει στὴν περιοχὴ τῆς «καθαρῆς ποίησης». Ἡ ἔντονη λυρική του ἔκφραση δὲν κοινωνικοποιεῖται καὶ δὲν ἔχει κραυγαλέους τόνους. Χαμηλότονη θὰ τραγουδήσει τ' ὄνειρο καὶ τὸ αἶσθημα. Μὲ πολλὴ εὐγένεια κι εὐαισθησία, θὰ κάμει ποίηση ἀκόμα καὶ τὸ φιλοσοφικὸ του στοχασμὸ ἢ τὴν ὑπαρξιακὴ του ἀναζήτηση, μὲ διάθεση λυρική κι εἰκόνες ξαφνικὲς καὶ ζωηρές, μ' ἀρκετὴ πρωτοτυπία. Οἱ μεταφορὲς κι οἱ παρομοιώσεις του πολὺ πετυχημένες: «καὶ τὸ κορμὶ σου ἀνατρίχιασε / σὰν τὸ τριφύλλι στὸν ἀγέρα», θὰ πεῖ κάπου. Ἐν' ἀκόμα ἀπ' τὰ χαρακτηριστικὰ του χαρίσματα εἶναι ἡ ἔλλειπτική του ἔκφραση, πού τὸν ὀδηγεῖ στὴ θραχυλογία καὶ τὴν πύκνωση τῶν νοημάτων του. Δὲν μποροῦμε, βέβαια, νὰ μιλήσουμε γιὰ ἓνα χρησμικὸ ἢ ἀποφθεγματικὸ λόγο, ὥστόσο εἶναι ὀλοφάνερη ἡ προσπάθεια γιὰ ν' ἀπορριφθεῖ κάθε περιττὸ στοιχεῖο ἀπ' τὸ στίχο καὶ νὰ γίνει ἔτσι πρὸ σφιχτοδεμένος καὶ μαστορικὸς. Ἀκόμα θ' ἀνακαλύψουμε

μὴν ἰδιαίτιστα εὐαισθησία, τρυφερότητα κι ἀπλότητα ἔκφρασης καὶ ὕφους, πού ὑπόχονται μιά μελλοντικὴ ἐπιτυχία. Ὁ Π. Τζιόβας, πού δὲν ξέρουμε, βέβαια, τὴν ἡλικία του, ἐμφανίζει ὠριμότητα, σπάνια, μαζὶ μὲ γνώση τῆς τεχνικῆς στὴν ποίηση. Δὲν ἔχουμε ν' ἀναφερθοῦμε παρὰ στὸ ἔξοχο «Τέσσερις κραυγὲς στὴ νύχτα», μὲ τέσσερα σκαλοπάτια του: «Ἀπόπειρα εἰδυλλίου», «Κατήφορος», «Λύτρωση» καὶ «Πορεία εἰρήνης».

Ὁ ποιητὴς ἀντιμετωπίζει θαρραλέα καὶ τὶς ἀνθρώπινες ὀγωνίες: «Τὸ μήνυμα τῆς λευτεριάς μας ἀκνοφέγγει / προχωρώντας ἀνάμεσα ἀπ' τῆς Χιλῆς τὰ σύννεφα / κι ἀπ' τ' ἀκρογιάλια τοῦ Χάλκινου νησιοῦ / φτάνει μακριὰ στὴν ἔρημο τῆς Παλαιστίνης». Τὸ «Προσωπικὸ» καὶ τὴ «Λησμονιὰ» τ' ἀκραγγίζει μιά πολιτικὴ ἰνοῆ καὶ φαίνονται ἐμπνευσμένα ἀπ' τὴ νωπὴ ἀκόμα περιπέτεια τῆς χώρας. Ὁ «Ἐρωτικὸς λόγος» εἶναι λιτὸς κι ἀπέριττος: «Πέρασε τῆς ἄρνησης ἡ μέρα, / κι ἔμεινε αἰώνιο μυστικὸ ὁ πόθος ὁ κρυφός. / Τὴ νύχτα κείνη φάνταζες ἀθάνατη θεὰ / κι ἐγὼ προσκυνητὴ μὲς τὸ ναὸ σου». Ὁ ποιητὴς ἔχει καὶ τὶς στιγμὲς τῆς ἀδυναμίας του. Ἡ μοναξιά τότε ταλανίζει. Τὸ φθινόπωρο τότε γιομίζει θλίψη: «Σὲ λίγο θὰ γυμνωθοῦν τὰ δέντρα / καὶ θὰ ἐρημωθεῖ τὸ γαϊτονιάς τὸ πάρκο, / ἄδεια παγκάκια, κι ἄδειοι δρόμοι / εἰκόνα ἀτόφια τῆς καρδιάς μου». Τὴν εἰκόνα τῆς μοναξιάς, θὰ ξαναβροῦμε στὴ «Λύτρωση», ὅπου «ἔχεασμένοι ταπεινοὶ μᾶς πόλης / ψάχνουμε νὰ βροῦμε μὴν ἀκτίδα / φάρο μέσα στὸ σκοτάδι». Πολλὴ μελαγχολία σκεπάζει, σὰν ἀκλὺ π' ἀνεβαίνει ἀπ' τὴ Λίμνη τῆς πόλης τὴν εὐαίσθητη ψυχὴ του. Ἀπ' τὴ σελ. 20 ὡς τὸ τέλος, βρήκαμε ποιήματα πού μᾶς συγκινήσανε ἰδιαίτερα. Ἡ εἰκονοπλασία του ἔξαιρετική, ὁ λυρισμὸς ἔντονος κι ὁ στοχασμὸς σερνάμενος, ὄχι βουερός, μᾶς θλίβει μὲ τὸν προβληματισμὸ του: «Ὅλα τὰ ἔσθυσε ὁ χρόνος / καὶ μονάχα ἡ θύμηση τραβᾶει / σὲ μέρες χρυσὲς περασμένες / πού δὲ θὰ ξαναρθοῦν». Στὴν «Ὠδὴ στὸ πεπρωμένο» θὰ βροῦμε τοῦτους τοὺς μεσοὺς ἀπὸ στοχασμὸ καὶ προβληματισμὸ στίχους:

«Τοῦ χρόνου τὸ περπάτημα / θάνατος ἀργὸς γιὰ τοὺς θνητοὺς / κιτρινωμένο ἀνάγνωσμα μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς / ὁ κῆπος καὶ τὸ φεῖδι τοῦ κακοῦ». Μὲ διακριτικότητα θὰ δώσει οὐδὲ στίχους τὸ ἐρωτικὸ ρίγος πού τότε διαπέρασε γιὰ μιὰ παιδούλα, τὴν ἀγνότητα τῆς ἐρωτικῆς ἀγάπης. Θὰ κλείσουμε τὸ σημεῖωμά μας ἀντιγράφοντας τοῦτο τὸ ἐκφραστικὸ ποίημα μὲ τὴ φινέτσα καὶ τὸ μῦρο πὸ τὸ διατρέχουσε, τὴν τρυφερότητα, τὴν αἰδημοσύνη τῆς ἀγνότητας καὶ τὴν εὐαισθησία, πὸ τὸ θεωροῦμε ἔν' ἀπ' τὰ πιδ ὁμορφα τραγούδια τῆς μικρῆς συλλογῆς, τὸ «Ἐρωτικόν»: «Παιδούλα σ' ἀντίκρυσσε τὸ μεσημέρι / στὰ πόδια τοῦ χωριοῦ / καὶ ζήτησε νερὸ νὰ πιῶ διαβάτης: / ἀμίλητη μὲ κύταξες κ' ἐοῦ... / Ἦταν ἡ ὥρα πὸν θοῦζαν οἱ μέλισσες / πετώντας σ' ἐρωπάρικο κυνήγι / πάνω στὰ ὄριμα ἄνθη... / Τότε ἔπεσαν τὰ βλέφαρα στὴ γῆ / καὶ τρέμανε τὰ χέρια ταυριασμένα».

Γιάννη Μπενέκου: «ΘΕΑΤΡΙΚΑ» — Ἕνα δράμα καὶ μιὰ κωμωδία.

Ὁ ἱστορικὸς συγγραφέας Γιάν. Μπενέκος ἔχει ἀσχοληθεῖ καὶ μὲ τὸ διήγημα, τὸ εὐθυμογράφημα, τὴν σάτιρα κ.ἄ. εἶδη τοῦ λόγου. Σήμερα θὰν τότε δοῦμε μὲ δυὸ θεατρικὰ του μονόπρακτα, ἕνα σύντομο δραματάκι («Χρηστίνα») καὶ μιὰ κωμωδία («Ὁ βουλευτομανής»). Ὁ θεατρικὸς λόγος «κρίνεται», δηλ. διαπιστώνεται ἡ ὅποια ἀξία του, πάνου στὴ σκηνή. Γιατὶ ἐκεῖ, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἠθοποιοῦ πὸν θὰν τὸν ἐρμηνεύει, θ' ἀχτινοβολήσει καὶ θὰ καταξιωθεί. Ἡ κριτικὴ του σὰν λογοτεχνικὸ κείμενο, μπορεῖ νὰ εἶναι διαφορῆτικὴ ἀπὸ μιὰ θεατρικὴ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία του. Στὴν περίπτωσιν τούτῃ ὁ κριτικὸς μιλάει μὲ πιθανότητες. Τὸ ἀνέβασμα στὴ σκηνή καὶ ἡ ἐρμηνεία του θὰ τὸ δεῖξουν τὴ θεατρικότητα τοῦ λόγου. Βέβαια οἱ ἀρετές του ξεχωρίζουν καὶ μὲ τὸ διάβασμα, γι' αὐτὸ καὶ κρίνεται καὶ σὰν λογοτεχνικὸ κείμενο. Στὸ σύντομο δραματάκι τοῦ Γιάν. Μπενέκου,

τὴ «Χρηστίνα», θὰ διαπιστώσουμε τὸ στρωτὸ καὶ ἀπλὸ γράφημα, προσόντα πὸν εἶν' ἀπαραίτητα καὶ στὸ θεατρικὸ λόγο. Ὁ συγγραφέας τὸ θεωρεῖ «ξεπερασμένο» σὰν ὑπόθεση. Ὡστόσο καὶ στὴν ἐποχὴ μας τέτοια δράματα συμβαίνουν καὶ θὰ συμβαίνουν ὅσο ὑπάρχουν ἄνθρωποι. Ἡ ἐρωτικὴ ἀπελπισία δὲ θὰ λείπει ἀπ' τὴ ζωὴ γιατί πάντα θὰ ὑπάρχουν ἐρωτευμένοι. Κι ὁ ἀρχαῖος τραγικὸς στὸ θαυμάσιο ἔκεινο καὶ ἀξεπέραστο ἀπ' τὸ χρόνον χορικὸ «Ἐρως, ἀνίκατε μάχαν», λέει πὸς: «ὁ δ' ἔχων μέμνηται, δὴλ. ὅποιος εἶν' ἐρωτευμένος τρελαίνεται. Κι ἡ «Χρηστίνα» ἔχει μιὰν ἀξιοπρόσχητη πλοκὴ στὴν ἀπλότητά της. Δὲν εἶναι μόνον ἕνα δράμα τιμῆς. Ὑπάρχουν ἀποθημένα στὴν ψυχὴ τῆς μάνας της ἐξαιτίας τοῦ διασμοῦ της ἀπ' τὸν πατέρα τοῦ βιαστή τῆς κόρης της, πὸν προσπαθοῦσε νὰ κρατάει φυλακισμένα μέσα της, ἐλπίζοντας στὴν ἐπανόρθωσιν καὶ στὴν εὐτυχία τῆς κόρης της.

Ἡ μοῖρα ἐδῶ ὀδηγεῖ τῶν ἀνθρώπων τὰ δῆματα. Τὸ φόνον τοῦ βιαστή τῆς παλιᾶ ἀπ' τὴ μάνα, πὸν ἔμεινε κρυφός, μὰ πὸν ζεῖ μιὰ ζωὴ μὲ τὸ τραγικὸ του μυστικόν, θ' ἀκολουθήσῃ ὁ φόνος τοῦ γιοῦ του, ἀπὸ χέρι ἄσχετο μὲ τίς φοβερῆς καταστάσεις. Γιὰ νὰ ἐπαληθευτεῖ τὸ σοφὸ λαϊκὸν ἀξίωμα: «ἡ ἀμαρτία γεννᾷ θάνατον». Τραγικὴ ἢ μορφὴ τῆς μάνας. Μὰ, καὶ τῆς Χρηστίνας ἐπίσης, καθὼς γίνεται τὸ μονοπάτι ἀπ' ὅπου θὰ περάσει γιὰ δευτέρη φορὰ ἡ Νέμεση καὶ θὰ κλείσει ὁ κύκλος τῶν φόνων. Στὶς περιπτώσεις αὐτῆς τὰ ἐξίλαστήρια θύματα εἶναι, συνήθως, ἀθῶα καὶ ἀνίκατα. Κι ἡ καταστροφὴ μοιάζει μὲ λύτρωσιν. Οἱ ἔνοχοι τιμωροῦνται, μὰ, πὸς θὰ ζήσουν οἱ ὑπόλοιποι; Ἡ μάνα, λογουχάρη, μὲ τὸ διπλὸ φονικὸ καὶ ὁ Θανάσης, τ' ὄργανο; Ἡ λέξι πὸν βάξει ὁ συγγραφέας στὴν προτελευταία ἀράδα — (Σωριάζεται) — δὲ λύνει τὸ πρόβλημα. Θὰ λυνόταν ἂν ἔγραφε: (Σωριάζεται νεκρῆ). Τώρα ἡ εὐθύνη μετατίθεται στὸν ἀναγνώστη. Τὰ δραματικὰ στοιχεῖα στὸ ἔργον εἶναι ἔντονα, τοποθετημένα μὲ γνώσιν, ἡ δρᾶση πυκνὴ, ζωντανή. Ψυχολογικόν, θὰν τὸ λέγαμε τοῦτο τὸ δραματάκι τοῦ Γιάν. Μπενέκου, πὸν θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει μεγαλύτερη ἔκτασιν, δίχως νὰ χάσει

τήν πυκνότητά του. Στη σκηνή θά στεκότανε θαυμάσια με καλούς έρμηνευτές και θά ίκανοποιούσε τὸ θεατή. Γιὰ τοῦτο, ἐπιμένουμε, πὼς δὲν ἔχει δίκιο ὁ συγγραφέας ὅταν λέει πὼς εἶναι «ξεπερασμένο». Ὁ θεατρικός του λόγος εἶν' ἀξιόλογος.

Ἄς περάσουμε ὅμως στὴν κωμωδία του «Ὁ βουλευτομανής». Ὁ τόνος τοῦ ἔργου ἀποξαρχῆς στέκεται στὸ γκροτέσκο χωρὶς νὰ ξεπέφτει στὴν χοντροκοπιά. Γελοῖος, βέβαια, φαίνεται στὰ μάτια μας καθένας, ποὺ κατέχεται ἀπὸ μιὰ μαγία. Κι ὁ Π. Κλαδάς, ἐπίσης, τοῦ Μπενέκου μὲ τὴ μαγία τοῦ νὰ πάρει τὸ χρίσμα βουλευτῆ σ' ἓνα συνδυασμὸ ἐνὸς κόμματος, ἀφοῦ φτάνει στὸ σημεῖο τοῦ παραλογισμοῦ. Γιατὶ θά πει: «Τὸ χρίσμα! Τὸ χρίσμα! Κι ἄς γίνεи μετὰ ὅ,τι γίνεи. Θέλει ἄς βγῶ, θέλει ἄς μὴ βγῶ. Μὰ νὰ γίνω ὑποψήφιος, νὰ κάμω περιοδεῖες, ν' ἀνέβω σὲ μπαλκόνια, νὰ βγάλω λόγους, ἀπὸ κάτω νὰ μὲ χειροκροτοῦν ἢ, ἔστω, νὰ μὲ γιουχαῖζουν, νὰ μὲ μουντζώνουν, νὰ μὲ φτύνουν, νὰ μοῦ πετᾶν λεμονόκουπες!». Ἐδῶ πᾶ εἶν' ἡ ὑπερβολή. Καὶ σ' αὐτὴ στηρίζεται ἡ κωμωδία τοῦ Μπενέκου. «Ὀλ' ἡ δράση τοῦ Κλαδά, Διευθυντῆ ἀσύλου ψυχολπαθῶν, κατόπιν εἶναι μιὰ ὑπερβολή, ποὺ τὸν ἀποδείχνει τὸν πιὸ... ἀξιόλογο τρόφιμο τοῦ ἀσύλου του. Εἶναι τόση ἡ τύφλωσή του ἀπ' τὸ πάθος τῆς πολιτικῆς, ποὺ ἐξευτελίζεται ἀπὸναν ἄλλο βουλευτομανῆ ψυχολπαθῆ τρόφιμό του καὶ διαπομπενύεται σὲ τέτοιο σημεῖο πᾶ, ποὺ ὅταν τὸ χρίσμα τὸ παίρνει ὁ τρόφιμός του Παῦλος ἀπ' τὸν Ἀρχηγό, τρελαίνεται ὀριστικά.

Ἄν οἱ ἔρμηνευτές πάνου στὴ σκηνή δὲν τονίσουν μόνο τὴν πλεονεία τοῦ γελοίου καὶ τὴν ὑπερβολή, πρέπει τὸ γέλιο τῶν θεατῶν νὰ φτάσει μέχρι τὰ δάκρια. Ὁ συγγραφέας θά ὑπογραμμίσει ἀκόμα τὴ δύναμή τῆς δωροδοκίας. Ὁ πιστὸς στὸν Κλαδά γιὰ 23 χρόνια κλητήρας του Σταῦρος, δέχεται, δωροδοκημένος ἀπ' τὸν ψυχολπαθῆ Φλῶρο μὲ 50 λίρες, νὰ παίξει ἓνα σκληρὸ παιχνίδι στ' ἀφεντικό του, ποὺ θὰν τὸν βδηγήσει στὴν τρέλα καὺ πὺ θά εἶναι τὸ λυτρωτικό τέλος τῆς κωμωδίας. Μαζὶ μὲ τὸ κωμικὸ στοιχεῖο στὸ «Βουλευτομανῆ» ὑπάρχει κι ἄφθονη σάτιρα καὶ σὲ πολλὰ σημεία δὲ θά διαφύγει ἀπ' τὸν προσεχτικό ἀ-

ναγνώστη (ἢ θεατή), πὼς ὑποβόσκει καὶ ἀρκετὴ δόση τραγικότητας. Ἐξῆλλον, τὰ ὅρια τοῦ κωμικοῦ μὲ τὸ δραματικὸ στοιχεῖο, πολλὲς φορὲς συγχέονται, ὅπως ἐκεῖνα τῆς μεγαλοφρίας μὲ τῆς τρέλας. Ἐχουμε στὰ χέρια μας ἀκόμα ἓνα βιβλίο τοῦ Γιάν. Μπενέκου μ' εὐθυμογραφήματα κι ἓνα θεατρικὸ μὲ σάτιρα. Βλέπουμε πὼς ὁ φίλος συγγραφέας ἔχει στὸ... αἷμα του τὸ εὐθυμογραφικὸ στοιχεῖο. Νὰ προέρχεται, ἀραγες, ἀπὸ ἀντίδραση, γιὰ τίς πολλὲς, πικρὲς ἐμπειρίες του στὴ ζωῆ, ἢ ἔχει μιὰ φλέβα σατιρικοῦ συγγραφέα ποὺ καλλιέργησε λιγότερο ἀπ' τίς ἄλλες καὶ σ' ὄρες φυγῆς;

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Ἄ ν ν α ς Μ π ο υ ρ α τ ζ ἠ - Θ ὠ -
δ α : «ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΦΛΟΓΑΣ» (ποιή-
ματα)

Μιὰ διαδρομὴ λυρικοῦ φλόγας ἦτανε τὸ ταξίδι ποὺ κάναμε, διαβάζοντας τὰ ποιήματα τῆς Ἄννας Μπουρατζῆ - Θῶδα. Τὸ μυστικὸ κάλεσμα τῆς ποιήτριας μᾶς ἔφερε ὡς τὸ σύμβολο τῆς Ἰθάκης, ὅπου ἡ ψυχὴ της καρτερεῖ τὸν Ὀδυσσεά της - Βλαστάρι λυγμοῦ.

Ἡ ποιητικὴ πορεία τῆς Α. Μπουρ. ἔχει τὴν φορὰ τῆς ἡρακλειτικῆς ἀνακύκλωσης. Ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὴ λυρική σφραγίδα τοῦ πηγμοῦ καὶ τῆς ἔξαρσης, φτάνει σὲ αὐτὸ ποὺ τοῦ λείπει, διὰ μέσου αὐτοῦ ποὺ εἶναι. Ἐκεῖ καὶ τὸ θαῦμα τῆς μέρας, ἐκεῖ καὶ τὸ ὄριο ποὺ ὀδηγεῖ ὁ δρόμος καὶ ποὺ δὲν πρέπει ποτε νὰ ξεχνᾶ κανεῖς. Εἶναι βέβαια ὁ δρόμος τῆς αἰώνιας ἐπιτροφῆς, ὅπου κανεῖς μπορεῖ, ἐπίσης, ν' ἀφουγκράζεται τίς καταγίδες τοῦ χρόνου καὶ τὴν αἰώνια τῶν ὄνειρων βροχή.

Αὐτὴ, λοιπόν, ἡ συλλογὴ τῆς ποιήτριας Α.Μ.Θ., ποὺ τὴν τιτλοφορεῖ: «Διαδρομὴ Φλόγας», ἔχει σ' ὅλα της τὰ ποιήματα τὸ λυρικὸ κυματισμὸ ἐνὸς λόγου θριαμβικοῦ καὶ ἐκστασιακοῦ μαζὶ. Ἡ ποίηση αὐτὴ δοξογραφεῖ ἓνα ἄλλο Σύνταγμα, ὅπου ἡ ψυχὴ μπορεῖ νὰ σεργιανάει στὰ λιβάδια τῶν ἀστρων, ἢ νὰ περπατάει στὶς κορυφογραμ-

μὲς τῶν ὀνείρων, ἐνῶ οἱ αἰσθήσεις νὰ κά-
νουν τὴ κοϊκὴ τους ἐπανάσταση!

Ἡ ποιήτρια — Ἡπειρώτισσα ἀπὸ κατα-
βολῆς καὶ καταγωγῆς δὲν παραμένει σὲ
χώρους ὀνειρικῶν ἐκστασιασμῶν, ἀλλὰ
θυμᾶται· ἐπανερχεται στὰ νιάτα τῆς μνή-
μης της· ἀκούει τὴν ταραχὴ τῶν νερῶν
στὴν κοιλάδα τοῦ Τέρροβου, τὸ κλάμα τῶν
ὀνείρων στὴ ράχη τοῦ Λούρου.

Ὁλη τῆς ἡ ὑπαρξὴ ἀκουμπᾶ στὸ τρα-
γουδί. Ἔτσι μπορεῖ ν' ἀσπάζεται τὸ πά-
τρο φῶς· νὰ γίνεταί θωρία λυγμοῦ στὴν
αὐγὴ τῆς Παμβώτιδας, ἐκπληκτικὴ φλόγα
στὸ μυστήριό τοῦ σύμπαντος. Αἰσθησιακὴ
στὸν ἐρωτισμὸ τῆς, μπορεῖ μὲ σπάνια εὐ-
κολία ν' ἀποστηθίζει τὸ ποίημα τοῦ ἔρω-
τα, νὰ κάνει νὰ πειθαρχοῦν τὰ χελιδόνια
τῆς ἔλξης στὸ προοκλητήριό τῆς καρδιάς.

Ἡ ἐρωτικὴ στιγμὴ τῆς Ἄννας Μ. δὲν
ἔχει τὴ συνηθισμένη ποιητικὴ ἔκφραση.
Τὸ συναίσθημά της παίρνει τὸ λυγμὸ τρα-
γουδιοῦ, τὸ σύθισμα τῶν ἀστεριῶν, τὴ
λάμψη τῆς φωτιᾶς στὴν καταγιγίδα τοῦ πά-
θους. Ὁλη ἡ διαδρομὴ, ὅλη ἡ πορεία τῆς
ποίησής, τῆς λυρικῆς ποίησης τῆς Α.Μ.Θ.,
ἔχε ἰτὴ φλόγα, ποὺ ἀνεμίζει μὲ παλλόμε-
νους ρυθμοὺς στίχς ἀστραπῆς τὸ καρδιο-
χτύπι. Ὁ λυρικὸς τόνος τῆς εἶναι πάντα
ἀδρὸς καὶ ἀγγίζει μὲ κραδαμοὺς τὶς ἐπι-
φάνειες. Δὲν εἰσχωρεῖ στὰ βαθύτερα ὑπο-
στρώματα τοῦ στοχασμοῦ.

Μὲ τὰ ποιήματα τῆς Ἄννας Μ. Θ. μπο-
ρεῖς νὰ ταξιδεύεις μὲ ὄνειρα καὶ που-
λιὰ μαζὶ στὶς ράχες τῶν ἀνέμων, ν' ἀ-
κοῦς κραυγὰς καὶ ματωμένα λόγια, συλ-
λαβὲς ματωμένες στὶς ὄχθες τοῦ πόνου.
Ἡ ποιήτρια ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ δίνει
στὶς λέξεις ἕνα μεταφορικὸ νόημα· μέσα
ἀπ' τὰ δάκρυά της νὰ μπορεῖ ν' ἀγναν-
τεύει τὸ λυγμὸ, νὰ μετᾶ μὲ τὰ μάτια τὸν
ἔρωτα, τὰ φεγγάρια, τοὺς ἴσκιους τῆς ἀμ-
φιβολίας. Ἡ θεματολογία της ποικίλη καὶ
εὐχάριστη καὶ εὐρύχωρη, γιὰ νὰ χωράει
ἕνας τόσο πλούσιος λυρισμὸς, καθὼς ὁ
δικὸς της.

Ὁ λυρικὸς ἐκστασιασμὸς τῆς ποιήτρι-
ας τῆς συλλογῆς «Διαδρομὴ Φλόγας» νι-
κάει τὶς δυναστείες τῆς ὀμίχλης, κατακτᾶ
τὴν Παμβώτιδα τῆς καρδιάς τραγουδών-
τας, μαθαίνει πῶς μπορεῖ νὰ κάνει ἐξό-

ρυξη τῆς γνώσης ἀπ' τὰ ἔγκατα τῶν πι-
γῶν, ἀκολουθώντας τὴ ροὴ ἐρώτων καὶ
μεταμορφώσεων. Οἱ μεταμορφώσεις τῆς
ποιήτριας δὲν ἔχουν τὸ θάμβος καὶ τὴ
οκέψη τοῦ Ὀβίδιου· ἀπλὰ εἶναι βλέμμα-
τα σ' ἕνα λυρικὸ σύμπαν φωτεινὸ, ἐκεῖ
ὅπου ὑπάρχει ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου καὶ ὁ
παιάνας τῶν ἀνθρώπων ἐπευφημιῶν.

Οἱ ποὺ πολλοὶ στίχοι τῆς Ἄννας Θῶδα
δὲν εἶναι παρὰ τοπία ψυχῆς δοσμένα μὲ
λεπτὲς καὶ φορὲς ἀξιοθώμαστε ἀποχρώ-
σεις. Κι αὐτὲς οἱ ἀποχρώσεις εἶναι ποὺ
τὴν κάνουν ἀληθινὴ ποιήτρια, κι ὄχι τὰ
βραβεῖα, ποὺ ἔχει ὡς τώρα πάρει.

Μὲ τὰ τραγουδία αὐτῆς τῆς ποιήτριας
μπορεῖς νὰ ψηλαφήσεις τὰ χέρια τοῦ χρό-
νου καὶ νὰ θυμηθεῖς ξανὰ τὴν ξεχασμένη
σου Ἰθάκη. Νὰ ἐπισκεφτεῖς τὴ χώρα τῆς
ἀγρόπνιας σου, νὰ δεῖς ποὺ ξεκάθαρα τὰ
νησιά τῶν ματιῶν τῆς ἀγάπης. Ἡ Ἄννα
Μ. Θ. σὲ κάνει νὰ τραγουδήσεις μαζὶ της,
καὶ μαζὶ της μπορεῖ νὰ δεῖς τὴν ἀνάδουση
τῆς Ἄνοιξης, τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Εἰ-
ρήνης καὶ ν' ἀκούσεις τὴ βροχὴ... τὴ
βροχὴ π' ἀκούει, ποὺ κλαίει, ποὺ τρα-
γουδάει, μέσα ἀπ' τὴ δυναστεία τῶν λυ-
γμῶν, ἐνὸς κόσμου, ποὺ ξεγελᾷ τὸν ἔ-
ρωτα καὶ κλέβει τὸν ἥλιο.

Σίγουρα ἡ Ἡπειρώτισσα ποιήτρια Ἄν-
να Μπουρατζῆ - Θῶδα κατέχει μὲ ἀξιοζή-
λευτο τρόπο νὰ γράφει λυρικότερους στί-
χους, ποὺ ἀληθινὰ ἐντυπωσιάζουν, μὲ
τὴν πρώτη στιγμὴ, τὸν ἀναγνώστη της.
Ἡ ποιήσῃ της, πλούσια σὲ ἀπαλὸ ἦχο,
ἐρωτικὸ λόγο, σὲ ὀδηγεῖ σὲ τοπία παρά-
ξενα, μαγικά, ἀπόκοσμα, ὅπου μπορεῖς νὰ
βρεῖς τὴ γαλήνη σου ἀκουμπούμενος στὰ
πεζούλια τοῦ χρόνου. Ἀπ' ἐκεῖ θὰ ἔχεις
τὴ χαρὰ νὰ ταχυδρομήσεις τὶς ἀνάσεις σου
πρὸς τὸ αὔριο, νὰ πειρὲς ὅταν διψάσεις
ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς τὸ αἷμα τοῦ χρό-
νου, ν' ἀτενίσσεις τὸν μανταφοφόρο ἥλιο
τοῦ νόστου, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερβεῖ
τὰ ὄριά του, καθὼς εἶπε κάποτε ὁ μεγά-
λος Ἐφέσιος, τὸν ἥλιο ποὺ εἶναι καθη-
μερινὰ νέος... αἰεὶ νέος συνεχῶς.

Ἄλλὰ σ' ἕνα κόσμο σὰν τὸν δικὸ μας
κόσμο, δὲν μᾶς μένει παρὰ μόνο νὰ λέμε
στὴ ζωὴ, ὅπως θέλει, ἡ ποιήτρια, μιὰ δω-
ρική καλημέρα. Καὶ μέσα στὴν αὐστηρὴ

έκπύρωση να υπάρχουνε, όπου ή φωτιά μεταβαλλόμενη αναπαύεται· κι όπου θάλασσες και πουλιά στα έγκυα της φλόγας καταγράφουν τα μυστήρια της ύπαρξης.

Β α σ ί λ η Α. Π η γ ή : «ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ».

Ή προσφυγιά σαν τραγικότητα της επικαιρότητας και απελπισίας ζωής, ιστορίας και μοίρας, έχει χτυπήσει πολλές φορές την Έλλάδα.

Ή αναφορά του συγγραφέα, μās μιλάει για τις μικρές ιστορίες και το δικό τους κλίμα, που ψευτοέφτιαξαν ελληνικά όλοι, όσοι κατέφυγαν στις ανατολικές χώρες σαν ήττημένοι, καταδιωκόμενοι και πρόσφυγες, μετά το τέλος του εμφύλιου το 1949.

Ώστόσο, εδώ δεν έχουμε πολιτικές θέσεις στην έμεταλλεύσιμη, λογοτεχνικά, θεματογραφία.

Και είναι ελάχιστα τα δείγματα αυτής της κάποιας πολιτικής προβληματικής που παρεμβάλλονται και δεν ενοχλούν.

Ώντίθετα, υπάρχει έντονα το υπαρξιακό δεδομένο, που στηρίζει, και γερά μάλιστα, αυτή την παραδοσιακή αφήγηση.

Ώκόμα, και το εύρηματικό τέλος που σφραγίζει σχετικά το κάθε κείμενο, ποτέ δεν φαίνεται κατασχεύασμα τεχνικής, αλλά προβάλλει έντελως έδέσμευτα αυτήν την ίδια τη φοβερή θεώρηση της προσφυγιάς.

«Το πέραςμα» είναι ένα κείμενο γραφής που έλειπε μέχρι σήμερα από τη νεοελληνική γραμματεία. Κι αυτή ή παρατήρησή μας είναι και μια δική μας προσωπική παράλληλα, έπισημανση στο ότι ο συγγραφέας, έφοδιασμένος εκ βαθέων με την καθαρότητα του γνήσιου ταλέντου, παρουσιάζει τελικά κείμενα υπαρξιακής και μόνο ευσαιθσίας, παρά το αίτιο και τ' αιτιατό της αρχικής πολιτικά ίσως εδώ έμπνευσης και άφετηρίας.

Αυτή ακριβώς ή άλλοτρίωση, δηλαδή ή έπιμεταφορά από τη μια προβληματική στην άλλη, προσφέρει ορθόδοξα τη χαρακτηριστική αφήγηση, αλλά και τη μοναδικό-

τητα και υπεύθυνη — γιατί όχι; — πληροφορηση της ιστορικής καταγραφής. Το ύφος της αφήγησης είναι πολλές φορές ψαλμοδία πίκρας και ή πρόσμιξη με το λυρικό δεδομένο είναι και μια σοφή και λογική διάταξη τεχνικής και σπουδής.

Ώκόμα, το «Πέρασμα» είναι το μέγα δηλωτικό της φοβράς, όταν ο χρόνος και το γήρας παρεμβάλλονται αξιοκρατικά, μοιραία και άθλια σ' αυτόν τον θρυμματισμό σωφ' των Έλλήνων που έδωσαν και πήραν στις πλάτες τους το τρομερό φόρτωμα του γνωστού και τόσο συνηθισμένου για το έθνος διχασμού.

Ώγνωστοι, άσημαντοι, πένητες και κρυμμένοι μέσα στο φοβερό Ρέχβιμ του άνώνυμου νεοέλληνα συνθέτη, αυτοί οι τσακισμένοι πατριώτες μας, χάρη στον συγγραφέα έρχονται και μās ζητάνε αυτό που είχαν στερηθεί τόσα χρόνια, αυτό που δεν το γνωρίσαν μέσα στις πληγές της ξενιτιάς και στο θάψιμο στα ξένα νεκροταφεία. Κι αυτό είναι το ελληνικότατο χαμόγελο της δικιάς μας Έστίας και του παραμυθιού. Ώ Β. Πηγής, με το «Πέρασμα», μās δίνει μ' αυτές τις αφηγήσεις π' άγγιξαν την καρδιά της πατρίδας γής, μās δίνει, το ξαναγράφουμε, την ευκαιρία να ψάλουμε λειτουργικά ένα ελιζαβετιότατο «αίωνία ή μνήμη» γι' αυτούς που έμειναν. Γι' αυτούς που γύρισαν σακάτηδες και νέροντες.

Β έ ν α Κ ό τ ι Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ : «ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ»

Η κ. Βένα Κότι - Κυριακοπούλου γεννήθηκε στην Πάτρα και οπούδασε δασκάλα στο Άρσάκειο. Στην κατοχή γνώρισε έναν Ώταλό άξιωματικό, τον άγάπησε και πέρασε μαζί του άργότερα στην Ώθνική Ώντίσταση. Μόλις τελείωσε ο πόλεμος, τον παντρεύτηκε και έγκυατάσθηκε, παντρεμένη, στην Ώταλία.

Ώπό τότε μέχρι σήμερα ή κ. Βένα Κότι - Κυριακοπούλου στέλνει τακτικά κείμενα, που δημοσιεύονται στον «Ώμερήσιο Κή-

ρυκα» τῆς Πάτρας. Μὲ τὶς συνεργασίες αὐτές, μᾶς μεταφέρει πολλὰ κοινωνικοπολιτιστικά θέματα, καθὼς καὶ ὑπεύθυνη ἐνημέρωση γύρω ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ κουλτούρα γενικώτερα.

Καὶ πάντα ἡ ποιότητα τῆς ἐργασίας εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀνθρωπιά καὶ ἑλληνολατρεία.

Μποροῦμε νὰ παῦμε ὅτι, στὸ μέτρο βέβαια, ὅτι ἡ κ. Βένα Κόπι - Κυριακοπούλου εἶναι μιὰ δευτέρη περίπτωση τῆς κ. Ίσιδώρας Καμαρινέα - Ρόζενταλ, ἀπὸ τὸ Μπόχουμ τῆς Δυτικῆς Γερμανίας.

Τελευταία, ἡ ὡραία αὐτὴ Ἑλληνίδα, κυκλοφόρησε ἓνα μικρὸ δακτυλογραφημένο βιβλίον, πού ἐπιγράφεται «Λουλούδια ἀπὸ τὰ ἔρειπα». Ὁ τίτλος βγαίνει ἀπὸ τὸ εὐρηματικὸ τέλος.

Εἰδικώτερα, δὲν ἔχουμε ἐδῶ λογοτεχνικὸ ὄφρος. Εἶναι μιὰ ἀφήγηση ἀπλή, σὲ πρῶτο πρόσωπο. Ὅμως ὑπάρχει ἀμεσότητα, γνήσια διεργασία κι ἓνα ἐξομολογητικὸ καὶ στυφὸ συγκριτικὸ δεδομένο πάνω στὶς πίκρες καὶ τὶς ἀγωνίες τῆς φοβερῆς ἐκείνης ἐποχῆς. Ἀκόμα, στὶς ἴδιες αὐτές σελίδες τοῦ βιβλίου, βρίσκουμε καὶ ἀποκαλυπτικὲς πληροφορίες γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς κατοχῆς, πού ἔζησαν καὶ ἔδρασαν στὴν Πάτρα.

Χωρὶς ἰδιοτέλεια καὶ μακριὰ ἀπὸ τὶς συνηθισμένες σκοπιμότητες, τὴν παρουσία τῆς Ἑλληνίδας ἀπὸ τὸ Ἄδσπι τοῦ Μιλάνου τὴ χαρακτηρίζουμε οὖν μιὰ θετικὴ προσφορά στὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ συγγένεια Ἑλλάδας καὶ Ἰταλίας.

Τάκη Ἀντωνίου: «ΔΟΚΤΩΡ ΒΛΑΧΟΥΣΤΟΥΣ»

Ὁ Τάκης Ἀντωνίου εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους ποιητές, πού ἔχουν δώσει στὴ Νεοελληνικὴ Γραμματεία τὴν ἔντιμη συνείπεια πάνω στὴ φόρμα καὶ στὸν προβληματισμό.

Ἔτσι, στὸ πρῶτο πλάνο ὑπάρχει πάντα ὁ λαϊκὸς στίχος πού, ξεκινώντας ἀπὸ τὶς γνησιότερες διεργασίες, μεταβάλλεται σ' ἕ-

να παλλόμενο ἐπίγραμμα μὲ θεώρηση μνήμης καὶ λαϊκῆς σοφίας.

Στὸ δευτέρω πλάνο, αὐτὸς ὁ ἴδιος στίχος δημιουργεῖ, σὲ μιὰ διαφορετικὴ γλώσσα, τὴ συνέχεια κάποιας καυτῆς ἐπικοινωνίας, ἀνατρέποντας ὅμως ὑπαρξιακὰ τὴ χρονικὴ καὶ ἴσως μαθηματικὴ ἀλληλουχία πάνω καὶ γύρω ἀπὸ τὸ παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον. Καὶ ὅλα αὐτὰ καταγράφονται σὰν μιὰ ταυτότητα «ἐκ βαθέων», σὰν μιὰ ἀπόπειρα ἀπομυθοποίησης τοῦ «ἐνώπιος ἐνωπίω».

Κι αὐτὸς ὁ στίχος σημαίνει γιὰ τὸν Τάκη Ἀντωνίου τὸν δικό του εὐλογημένο ἢ καταραμένο θεατρικὸ ρόλο, ἀλλὰ καὶ πού δὲν ἐκχωρεῖ σὲ κανέναν ἄλλον τὰ δικαιώματα τῆς προσπέλασης, ἀποφεύγοντας ταυτόχρονα καὶ τὴ θαναυσότητα τῆς ἀπομίμησης.

Περίπου αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ γενικώτερη ἀποτίμηση τῆς ἔντιμης παρουσίας τοῦ Τάκη Ἀντωνίου στὰ νεοελληνικὰ γράμματα, μαζὶ μὲ τὴ γνήσια ἐμπνευση, τὸ δονούμενο στίχο καὶ τὸν ἐκρηκτικὸ γιὰ πολλὰ καὶ διάφορα προβληματισμό του.

Ὁ «Δόκτωρ Βλαχούστους» εἶναι τὸ καινούργιο βιβλίον τοῦ Τάκη Ἀντωνίου.

Καὶ σ' αὐτὴν τὴν ποίηση, μαζὶ μὲ τὰ προαναφερόμενα, βρίσκουμε μιὰ μυστικὴ ἐσώτερικὴ θεοσέβεια, πού μέσα στὴ διαδρομὴ τῆς καίριας ἐνομιολογίας, γίνεται ὁ πλάγιος ἦχος μιᾶς λαϊκῆς θυμοσοφίας, ὅταν διαπιστώνει, σαρκάζει καὶ ἀποφαίνεται...

Ἦπάρχει ἀκόμα καὶ τὸ σπάνιο μέταλλο τῆς καθαρῆς καὶ ἄμωμης πικρίας, πού μετροῦει ἐδῶ τὸ πεπερασμένο σ' ἀνθρώπινα μέτρα, ἐνῶ ἡ κατάληξη τοῦ στίχου παραμένει καὶ μιὰ εὐρηματικὴ ἀναζήτηση γιὰ καινούργια μεγέθη μιᾶς προσωπικῆς, διαλεκτικῆς, φαινομενολογίας.

Ἀλλὰ μήπως στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ «Δόκτωρ Βλαχούστους» τοῦ Τάκη Ἀντωνίου εἶναι καὶ μιὰ παρεφθαρόμενη, ἔστο, ἀπαντητικὴ παραλλαγὴ στὸν «Φάουστ»;

— Δὲν μπορῶ νὰ κρύψω τὸ πρόσωπό μου κι ἄς τὸ ἴφθουσε ὁ Θεός. Σ. 89.

— Ἕνα μεγάλο πλαστικὸ γαρούφαλλο ἡ ἱστορία μου. Σ. 98.

— Όλοι τότε μοῦ δείξανε τὴν ἀγάπη τους μὲ μιὰ μεγάλη κηδεῖα. Σ. 99.

— Ἄσωτεύω ἀκόμα τὴν δημοφιλία μου μ' ἓνα μπουκέτο ἔγχρωμες ὄφρες στὰ χέρια. Σ. 59.

Μ. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Π. Β. Πάσχοῦ: «ΟΥΡΑΝΙΟ ΔΕΝΔΡΟ», ποιήματα

...εἶν' ἀδύνατο

νὰ ζήσω μὲ κοιμένη τὴν κλωστή ἐκείνη
ποῦ ἀπὸ δρόμους μυστικούς τρέχει κ' ἐ-
[γώνει

τὶς μέσα μου κραυγὲς μ' ἔν' ἄλλο ἄπειρο.

Κλίμακα νὰ ἐνώνει τοῦ ὄνειρου τὴ κώ-
ρα καὶ τὸν λυπημένο ἄγγελο ταπεινοῦ
ξωκκλησιοῦ μὲ τὰ μυστικά χωρίσματα, τὰ
ὁποῖα αὐλακώνουν τὴν κάθε ψυχὴ, εἶναι
πάντα ὁ ἐμπνευσμένος λόγος τοῦ Π. Β.
Πάσχου. Στίχοι φωτολουσμένοι στὸ ἁγιο-
κέρι τῆς καρδιάς συνθέτουν τὴν ποίηση
τῆς ζωῆς μὲ γεύση ἀγίοφυτη καὶ ἡλιοπο-
τισμένο στοχασμὸ: «Μακάριοι οἱ ἐν Κυ-
ρίφω ἀποθνήσκοντες», γὰ νὰ ἐλπιδοστολί-
σει τὴν πύρινη ἀνάσταση τοῦ Λόγου μὲ
τῆς μουσικῆς τὴν ἐνοίκηση στὶς ἐρημικὲς
ὁδὲς, κάπου ἀνάμεσα στὸ χθὲς καὶ στὴν
αἰωνιότητα:

...Μόνῃ ἐλπίδα μας τοῦτο τὸ δάκρυ

νὰ γίνε κρυστάλλο μέσα στὸ φῶς τοῦ
[θαύματος.

Ἐρημικές; Naί, ἐρημικὲς εἶναι οἱ ὁ-
δὲς τοῦ Π. Β. Βλάχου. Ἔχουν ἐκεῖνο τὸ
ρίγος τῆς αἰωνιότητος, ποῦ παλμοδοτοῦν
μὲ ἀγιότητα τὶς τρεῖς τοῦ Θεοῦ κόρες:
τὴν Ἐρημιά, τὴ Μοναξιά καὶ τὴ Σιωπή.
Εἶναι ἡ μυστικὴ του δύναμη, μὲ τὴν ὁ-
ποία ἐνθουσιαστικὰ κρούει τὴν ἀγίθυρα
τοῦ Οὐρανοῦ.

Ἄλλωστε, σὲ δημόσια ἐξομολόγηση ἀ-
ποκαλύπτει πῶς ποιητὴς τῆς πίστης καὶ
τῆς ἐλπίδας εἶναι ὁποῖος συγγενεῦει
πνευματικὰ μὲ τοὺς μυστικούς καὶ νηπι-
κούς τῆς Ἀνατολῆς: «Σὲ κάθε γνήσια
θρησκευτικὴ ποίηση, ποῦ ἀναβλύζει ἀπὸ
βιώματα καὶ δὲν στηρίζεται σὲ συνθηματο-
λογία ἐξωτερικὴ, βρίσκουμε στοιχεῖα με-

ταφυσικά». Κυρίως τὴν ἀδιάλειπτη ἀνα-
ζητηση τῆς ἀγιότητος μὲ τὴν ὑπαρξὴ πα-
νέτοιμη — στάχυ ὄρθιο σὲ δέηση — νὰ
δεχτεῖ τὰ γαλάζια τῶν ἀγγέλων ὄραμα-
τα: «Ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ αἰφνιδίου θανάτου». Δηλαδὴ ἀπὸ ἀνέτοιμη ὑποδοχὴ φωτοθύ-
ελλας στὴν ἀτραπὸ τῆς σωτηρίας:

Εὐδόκησε, ὦ Κύριε τῆς ζωῆς καὶ τοῦ

[θανάτου μου,

νὰ γίνεις μόνος φύλακας καὶ κλειδοκρά-

[τορας

σ' αὐτὸ τὸ κάστρο ποῦ ἔχτισες ἐντὸς μου

[ἐσὺ ὁ ἴδιος.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἓνας ἄγγελος κυκλο-
φορεῖ στοὺς στίχους τοῦ Π. Β. Πάσχου.
Γι' αὐτὸ τὴν ποίησίν του μᾶς πάει στὸ βα-
θύτερο νόημα τῶν ὄντων μὲ σύμβολα ὁδο-
δείχτες τοῦ οὐσιώδους, καὶ μᾶς κατασταί-
νει συλλειτουργοὺς μᾶς διανθρώπινης
συννομιλίας: «Τὸ κάθε πρόσωπο βαστάζει
τὴν αἰωνιότητα μονάχο» καλύτερα ὡς συ-
νοδοπορεῖ μὲ τὴν πυρπολημένη, ἀπὸ ἐμ-
πνευση θεῖα, ψυχὴ φιλάλληλου δημιουρ-
γοῦ. Πράγματι, ἄγγελοι λαφροπετοῦν μὲ
ρουμπινιά φεγγίσματα στὴ μουσικὴ δέηση,
ποιητὴ καὶ ἀναγνώστη, γὰ νὰ κυφορή-
σει ὕμνος ἀθανασίας ἢ πνοῆς τῆς νύχτας,
μὲ τὸ αὐγινὸ χαμόγελο τοῦ ἡλιου:

Μονάχα ἐσὺ μὲ νιώθεις, Κύριε, καὶ μο-

[νάχα

ἐσὺ μορεῖς νὰ θγάλεις πλοῦτο ἀπ' τὴ

[φτώχεια μου

κι ἀπ' τὴ φθορὰ σου ὕμνο κ' εὐωδία,

σὰ νὰ 'μαι χλόη στὸ κατώφλι τοῦ Πα-

[ραδεῖσου!

Ἡ ἑλληνορθόδοξη πνευματικότητα εἶ-
ναι ὁ πλοῦτος τῆς ποίησης τοῦ Π. Β. Πά-
σχου. Καὶ τὸ ἱερὸ στολίδι τῆς σύγχρονης
γραμματείας μας.

Κων. Χατζοπούλου: «ΟΙ Ε-
ΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ
ΤΗΣ «ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗΣ ΣΥΓΚΛΗ-
ΤΟΥ» ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΚΑΙ Ο ΦΙ-
ΛΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΣ ΗΠΙΤΗΣ» (ἱστο-
ρικὴ μονογραφία)

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1821 δημοσιεύτηκε

σέ πολλές έφημερίδες τών Η.Π.Α. προκήρυξη τής «Μεσσηνιακής Συγκλήτου», πού αποτέλεσε τό ένανσημα έκδήλωσης του άμερικανικού φιλελληνισμού, γνωστού με τόν έπιτυχή χαρακτηρισμό The Greek Fever (Έλληνικός Πυρετός). Στην προκήρυξη, πού υπογράφει ο Άρχιστράτηγος Πέτρος Μανρομχάλης, ή έλληνική έκκληση έρείδεται σέ άρχές άδελφότητας και άρετής για μιá μελλοντική σύναψη συμμαχίας με άμοιβαία διατήρηση ενός βασικού όρου: τής έλευθερίας:

«Αί άρεταί σας, ώ Άμερικανοί, μάς προσεγγίζουν εις έσάς, μολονότι μάς χωρίζουν εθνήτατα θάλασσα. Ήμεις σάς νομίζομεν πλησιεστέρους παρά τά γειτονεύοντα με ήμάς έθνη, και σάς έχομεν φίλους και συμπολίτας και άδελφούς, διότι είσθε δίκαιοι, φιλόανθρωποι και γενναίοι... έπιθυμείτε να μετέχασιν όλοι οί άνθρωποι από τά αυτά αγαθά, και ν' απολαύωσιν όσα δικαιώματα ή φύσις εις όλους έχεισιν έμοίρασεν... Δέν θέλετε μιμηθί βέβαια τήν άξιοκατάκριτον άδιαφορίαν, ή μάλλον πολυχρόνιον άχαριστίαν τινών Εύρωπαίων... Οί δεσμοί τής άδελφότητος και τής εύγνωμοσύνης θέλουν ένώσει διά παντός τούς Έλληνας με τούς Άμερικανούς... με συμμαχίαν θεμελιωμένην εις τήν έλευθερίαν και τήν άρετήν».

Πολλές ειδικές έργασίες έχουν γραφεί για τήν αποάλυψη τής πραγματικής ταυτότητας του συντάκτη τών προκηρύξεων τής «Μεσσηνιακής Συγκλήτου». Ή μονογραφία όμως του Κώστα Χατζόπουλου, καρπός πολύμοχθης έρευνας, πειράται να «κλείσει» τό θέμα με θέσεις θετικές, άπόλυτα στηριγμένες σέ νέα στοιχεία. Έτσι, σμικρύνονται οί άμφιβολίες άν: Α. Οί δύο σημαντικότερες, άναμφισβήτητα, προκηρύξεις, πού τέθηκαν σέ κυκλοφορία τούς πρώτους μήνες μετά τήν κήρυξη τής Έπανάστασης, στο όνομα τής «Μεσσηνιακής Συγκλήτου» τής Καλαμάτας, συντάχτηκαν με βεβαιότητα πολν μακριά από τόν φερόμενο ως τόπο έκδοσής τους και έν άγνοία εκείνων στο όνομα τών όποίων εκδόθηκαν. Συντάχτης τόσο τής «Προειδοποιήσεως εις τας Εύρωπαϊκάς Αύλάς», όσον και τής έκκλησης προς τούς «Άνδρας τής Άμερικανικής

Συμπολιτείας», ύπήρξεν άποδεδειγμένα ο έπιφανής Φιλικός και μέλος του έπιτελείου του Άλ. Τψηλάντη Πέτρος Ήπίτης και Β. Ή ίδρυση, άμέσως μετά τήν κήρυξη τής Έπανάστασης, μιás συλλογικής τοπικής άρχής στην Καλαμάτα με τήν έπωνυμία «Μεσσηνιακή Σύγκλητος» ήταν ιδέα τών ήγετικών κύκλων τής Φιλικής Έταιρείας και, ιδιαίτερα, του συντάκτη τών δύο προκηρύξεων Π. Ήήιτη, πού ήταν ήπειρωτικής καταγωγής.

Δέν είναι μόνον εύμέθοδος ο ίστορικός Κ. Χατζόπουλος. Νοūs πολυμερής, συλλαμβάνει τό ουσιώδες και τό έρμηγνέυει με τό φως τής αλήθειας. Ή σφαιρική μάλιστα θεώρηση μεγαλύνει τό καθαυτό γεγονός, γιατί προσδίδει εύρος στη γενεσιουργό αίτία: «Οί προκηρύξεις αποτελούν μιá έπιπλέον άπόδειξη τής φιλελεύθερης πολιτικής ιδεολογίας τών Φιλικών και, κυρίως, τών μελών του έπιτελείου του Άλ. Ήψηλάντη' άπόδειξη πού είναι δυνατόν, κατά τή γνώμη μου, να συμβάλλει θετικά σέ συνδυασμό, βέβαια, και με άλλα στοιχεία, στον καθαρισμό του άγνωστου ως σήμερα πολιτικού προγράμματος τής Φιλικής Έταιρείας».

Γνώμη πού έλπίζομε να μεταβληθεί σέ πράξη. Άζαράδαντα πιστεύομε πως ο Κώστας Χατζόπουλος θα χρησιμοποιήσει τήν ίστορική του δευδερχεία για έργο ζωής. Όπως είναι ή ένδελεχής έρευνα τής ιδεολογίας τών ήεροφαντών του ξεσηκωμού.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Συλλόγου «Ο Άπόστολος
Παύλος»: «ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙ-
ΑΝΖΗΝΟΥ» (ποιήματα)

Είναι καρά μας πού μπορούμε να μιλήσομε σήμερα για ένα σπουδαίο, πρωτότυπο βιβλίο. Για μιá «Έκλογή» (55 Ποιήματα) από τά «Έπη» του Γρηγορίου Ναζιανζηνού. Μία «Έκλογή» πραγματικά πολύτιμη, καθώς τό ποιητικό έργο του άγίου Γρηγορίου παραμένει σχεδόν άγνωστο, ακόμη και για πνευματικούς ανθρώ-

πους του τύπου μας. Κι αυτή η άγνοια όφείλεται βεβαίως στην άπροσπέλαστη σχεδόν μορφή (γλώσσα και μετρική) των ποιημάτων αυτών, όπως εξίσου και στην έκτασή τους (407 ποιήματα, κάπου 18.000 στίχοι). 'Αλλά, κατά την γνώμη μας, προπαντός γιατί δεν είχε βρεθεί ως τώρα ο άξιος μελετητής και έρμηνευτής, ο όποιος θα είχε την όρεξη και την τόλμη ν' άσχοληθεί με τὰ «'Επη». Και ιδού, ότι ο κ. Ι. Α. Ν. έτόλμησε. Κι επέτυχε πέρα για πέρα στον άθλο του, δηλαδή μία μετάφραση, ή όποια δεν άποτει πρὸς τὸ άρχαιο κείμενο, πού τὸ σεβάστηκε άπολύτως, και ή όποια είναι συγχρόνως και λογοτεχνικότατη. Φυσικά, για μιὰ τέτοια δημιουργική εργασία δεν χρειαζόταν μονάχα ή φιλολογική πανοπλία, ή άρχαιογνωσία του μεταφραστή, αλλά και ή ποιητική αίσθηση ενός χαρισματούχου ποιητή όπως είναι ο Ι. Α. Ν. Νομίζω ότι στη Νεοελληνική Γραμματεία ή μετάφραση αυτή θ' άποτελέσει όρόσημο για κάθε μελλοντική προσέγγιση του ποιητή Γρηγορίου Ναζιανζηνού.

Τὴ μετάφραση (με τὸ άρχαιο κείμενο παραπλεύρως) συνοδεύει ένα κατατοπιστικό εισαγωγικό δοκίμιο, όπου βιογραφείται ο Γρηγόριος και στη συνέχεια αναλύεται τὸ όγκώδες και βαθυνούστατο ποιητικό του έργο. Τὸ όποιο, όπως μάς θυμίζει ο μεταφραστής, δεν ανήκει μὲν στην έκκλησιαστική ύμνογραφία, όμως στο μεγαλύτερο μέρος του «είναι ο προσωπικός πνευματικός άγώνας του ποιητή και ή πορεία πρὸς τὴν σωτηρία».

Μιὰ πολὺ προσεγγμένη μεταφραστική δουλειά από έναν άξιο φιλόλογο. Τὸ βιβλίο, δεμένο και με χρυσοτυπία, είναι και ως εμφάνιση πολὺ προσεγγμένο.

Ν. Β. ΤΥΠΑΛΛΟΣ

Κώστα Ἀσημακόπουλου:
«Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΟΣΜΑΝ ΤΑΚΑ»

'Ηχει σαν έντυπωσιακό αξίωμα ή άποψη:
«'Η εποχή μας είναι μεταβατική». Πρόκει-

ται για λάθος. Κάθε εποχή είναι μεταβατική. Τὸ σωστό είναι, ότι ή εποχή μας είναι έντονα μεταβατική. 'Ο έντονος μεταβατικός χαρακτήρας της λάττισε και απομάκρυνε τὸν άνθρωπο από τις διαχρονικές αξίες με άθεράπευτες επιπτώσεις στην ποιότητα τῆς ζωῆς του. Στη θέση των αξιών τοποθετήθηκαν σκύβαλα. 'Έτσι, πολλά μετεροδέθηκαν και έχουν διαφθαρεί στην ανθρώπινη συνείδηση.

Οί παραπάνω σκέψεις είναι άπόηχος άπ' τὸ διάβασμα τῆς συλλογῆς των διηγημάτων: «'Ο Χορὸς του 'Όσμαν Τάκα» τὸ Κώστα Ἀσημακόπουλου, Ἀθήνα, σελ. 134, 'Εκδόσεις Χατζηγιουλῆ.

'Ο Κώστας Ἀσημακόπουλος είναι δόκιμος λογοτέχνης με δυνατό ταλέντο, ένθικη συνείδηση και πλούσιο έργο. 'Η προσφορά του επάξια βραβεύτηκε άπ' τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Πολλά βιβλία μεταφράστηκαν σε ξένες γλώσσες. 'Έχει τιμηθεί τρεις φορές με Ἀ' Κρατικό βραβείο του Ἰπουργείου Πολιτισμοῦ για τὰ θεατρικά του έργα, και για τὸ σύνολο τῆς προσφορᾶς του από τὴ Γαλλική Ἀκαδημία «Arts Sciences et Lettres».

Σημαντική είναι και ή συμβολή του στην άνοδο τῆς στάθμης του Ἑλληνικοῦ Κινηματογράφου.

«'Ο χορὸς του 'Όσμαν Τάκα» είναι τίτλος ενός διηγήματος, πού αναφέρεται στο όμώνυμο δημοτικό τραγούδι, άπ' όπου πήρε και ή συλλογή τὸ όνομά της. Πρόκειται για δέκα τρία έναργη διηγήματα πού οί ήρωές του «...πέρασαν τὸ βίο τους σε άλλοτινους καιρούς, με άλλα ήθη...». 'Η μέσσα, τὸ φιλότιμο τούς πάνε... Μά πάνω άπ' όλα οδηγεί τούτους τούς Ἑλληνες ή έγνοια του δεσμοῦ, ή φωνή του αίματος και τὸ βαθθ αίσθημα τῆς ευθύνης, πού ξεκινάει από ένστικτώδη επίγνωση πὼς είναι — και στην άπλότητά τους — τῆς Ἰστορίας πρόσωπα». Αὐτὰ ανάμεσα στα άλλα κατατοπιστικά μάς αναφέρει ο συγγραφέας στον πρόλόγό του.

Τὸ σκηνικό των διηγημάτων του Ἀσημακόπουλου είναι στημένο στον έλλαδικό χῶρο τῆς στεριάς και τῆς θάλασσας χωρὶς νὰ λησμονοῦνται οί χαμένες Πατρίδες.

Αιτό, μελετημένο, ίσοροποιημένο, χωρὶς

παραχωρήσεις ή υποχωρήσεις σε περίσσια κούφια λόγια. Προσανατολίζει άριστα τὸν ἀναγνώστη στὸ χῶρο καὶ προσφέρει ἄνεση γιὰ τὴν παρακολούθηση τῶν ἐσωτερικῶν διεργασιῶν τῶν ἥρώων του. Τὸ φαίνεσθαι τὸν ἀφορᾶ παρεμφετικά γιὰ νὰ μὴ μᾶς ἀφῆσει μετέωρους.

Ἔτσι, τὰ πράγματα ἔχουν βοηθητικὸ ρόλο στὰ διηγήματα τοῦ Ἀσημακόπουλου.

Ἡ ἀνθρώπινη λύτρωση γιὰ τὸν συγγραφέα τῶν διηγημάτων «Ὁ χορὸς τοῦ Ὁσμάν Τάκα» ἔγκειται στὸ στήσιμο τῶν ἥρώων του, τῶν ἀνθρώπων τοῦ χθές, πὸν εἶναι δεμένοι στέρεα, ἀμετακίνητα μὲ τὶς ἀξίες τῆς ζωῆς, πὸν διδάχτηκαν ἐμπειρικά ἀπ' τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, στὸ σπῆτι, τὴν κοινω- νία, τοὺς ἄρχοντες. Εἶναι ἄνθρωποι μὲ προσωπικότητα, μὲ κῦρος, μὲ λόγο, μὲ φιλότιμο, μὲ ἀξιοπρέπεια, μὲ ἰδανικά, μὲ γνήσιο πατριωτισμὸ, μὲ μεταφυσικοὺς προσανατολισμοὺς, κοντολογίς ἀξιόλογοι, περὶ- φανοὶ ἄνθρωποι!

Τὸν ψυχισμὸ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων μᾶς προσφέρει ὁ Ἀσημακόπουλος ἀνάγλυφα, μὲ δύναμη, μὲ τέχνη, μὲ ἐνάργεια, μὲ πάθος. Ἡ ζωὴ τους μᾶς συγκινεῖ καὶ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἔρχεται ἡ μέθεξι, ὡς πράξι πνευμα- τική στὸν ἀναγνώστη καὶ ὄχι ἄδεια ἀπὸ ἐν- νοιολογικὸ ἔρμα λέξι. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀνα- γνωστικὸ κέρδος, γιὰ τὸ ἀκονισμένο μυα- λὸ γίνεται ἡ πυξίδα τῶν στοχασμῶν μας στὴ συνέχεια.

Τὰ διηγήματα τῆς συλλογῆς «Ὁ Χορὸς τοῦ Ὁσμάν Τάκα» τοῦ Κώστα Ἀσημακό- πουλου εἶναι στέρεα, κλασσικά, ἐπιβλητι- κά καὶ ὑποβλητικά.

Προϊοθέτουν καθαρὴ ὄραση, ἀντίληψη καὶ συναίσθηση τῆς ἀνθρώπινης μοίρας στὸ φάσμα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι. Δια- θέτουν: ταλέντο, λιτὴ σκηνικὴ ἀμεσότητα, Ἑλληνικά Γράμματα (μὴν ξεχνᾶμε, ὁ Ἀ- σημακόπουλος εἶναι χορτάτος ἀπὸ Ἑλληνι- κά), ψυχογνωσία, πίστη ἀκλόνητη στὶς δια- χρονικὲς ἀξίες, μὲ λίγα λόγια ὑπεύθυνη πνευματικὴ παρουσία.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

★

Ν ί κ ο υ Φ. Π ρ έ κ α: «ΚΑΤΑ- ΧΝΙΕΣ», (ποίηση)

Τὰ ὄπλα τοῦ «ἐκτελεστικοῦ ἀποσπάσμα- τος» σκοπεύουν τὸ αὔριο τοῦ κόσμου! Ἡ ζωὴ μας, σὲ ἀπόσταση βολῆς, περιμένει τὸ «πῦρ»! μὲ δεμένα τὰ μάτια... Αὐτὸ εἶ- ναι τὸ «μότο» του, μὲ τὸ ὁποῖο μᾶς μπά- ζει μέσα στὴν καινούργια του συλλογὴ ὁ ποιητής. Καὶ ὅλα του τὰ ποιήματα γυρί- ζουν γύρω ἀπ' αὐτὸ του τὸ «πιτεῦω».

Ἄν κάθε βιβλίον πρέπει νὰ κρύβει στὰ σπλάχνα του κάποιο μήνυμα ὀρθόδοξο, ὁ Νίκος Πρέκας, στὴ συλλογὴ του αὐτῆ, κρύβει πολλὰ μηνύματα. Ἐξω ἀπὸ κάθε εἶδους λογοτεχνικά ἢ πολιτικά κυκλώμα- τα, παλεύει μὲ τὸν ἔντιμο χαρακτήρα του νὰ ἐπιβίωσει, καὶ σὰν ἄνθρωπος καὶ σὰν ποιητής. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ «Καταχνιές» του εἶναι ἓνα μεγάλο παράπονο γιὰ τὴν ἐπο- χή μας, τὸν ἄνθρωπο, τὸ κατεστημένο. Κάθε του ποίημα εἶναι κι ἓνα τέλειο κρη- σμογράφημα. Τρανὴ κι ἀδιάφραστη ἀπό- δειξη τ' ἀναμφισβήτητο πιά γεγονός, ὅτι ἡ πνευματικὴ ἐργασία του — διαμάντι ἀ- στραφτερὸ καὶ πεντακάθαρο — διαβάζεται ἀπὸ πολὺ κόσμον καὶ κάνει τὸ κάθε του βι- βλίον πολλὰς ἐκδόσεις. Οἱ ἀρρενωποὶ καὶ συμπακνωμένοι τόνοι του, ὅπως μεθοδικὰ τοὺς μαστόρευε, διαποτίζονται ἀπὸ μα- τιά ξάγρυπνη καὶ δυνατὴ ὄσφρηση, ὥστε ν' ἀποφευχτεῖ ἔτσι τελεσίδικα κι ἀνεπί- στροφα — ὁ συλλογισμὸς ἀντίστροφα πα- ράλληλος — τόσο λίγοι σὲ τόσοι πολ- λούς, τόσο μεγάλο κακὸ νὰ κάνουνε. Ὁ- λοι οἱ στίχοι τοῦ βιβλίου του, χωρὶς ὑ- περβολή, ἔχουν ἀσκημένο στοχασμὸ, διά- σταση καὶ πληρότητα, μὲ συνοχὴ ἀξιοζή- λευτη καὶ πλοῦσιες ἀποχρώσεις!

ΤΑΚΗΣ ΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

★

Χ ρ υ σ ἄ ν θ η ς Ζ ι τ σ α ῖ α ς: «ΠΟ- ΛΥΕΔΡΙΚΑ»

Ὁ τίτλος τῆς νέας ποιητικῆς συλλογῆς «Πολυεδρικά» τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαίας, μᾶς δημιουργεῖ κάποιες γενικότερες σχέ-

ψεις και διαπιστώσεις, επεκτείνοντας την έννοια στην όλη δράση και προσφορά της. Πνευματική, κοινωνική, πολιτιστική. Πολύπλευρη ήταν και είναι η δράση κι η αγωνιστική συμμετοχή της σε πολλούς τομείς και προβληματισμούς της εποχής. Αυτά μου έκαναν εντύπωση, όταν πριν από πολλά χρόνια τη γνώρισα. Νέες έμεις τότε, δοσμένες μ' ένθουσιασμό στον αγώνα για την ισοτιμία των δύο φύλων, στην κοινωνική και πολιτική ζωή, τη βρήκαμε συμπαραστάτιδα και συνοδοιπόρο. Να συμμερίζεται πάντα με αγάπη, και τότε και τώρα, τα προβλήματα των νέων ανθρώπων. Το διαπιστώνω και σήμερα, έτσι όπως είχα την τύχη να παρακολουθήσω, σαν φίλη και συνάδελφος, την πορεία και το έργο της.

Στο έργο της υπάρχει πάντα το παρόν, με τον προβληματισμό του. Το κύλισμα του χρόνου, μ' όποια συναισθήματα κι αν της δημιούργησε, τη βοηθάει, θαρρείς, να ιδεί πιο αντικειμενικά την εποχή μας.

«Παραδοχές κι αρνήσεις ανταμάχονται σε κρίσιμες ύψώνονται στιγμές για να στεργιώσουν βάθρα ανέκκλητα πάνω στη θιαστική ροή του χρόνου».

Η εικόνα των ημερών μας προβάλλει ζωντανή με τους στίχους του τελευταίου βιβλίου της. «Όπως στο ποίημα «Στους όραματιστές».

Τά αιχμαλωτίσαμε ή μας αιχμαλώτισαν
έκεϊνα της ζωής τ' άδάμαστα στοιχεία;
Βιαστήκαμε να θριαμβολογήσουμε τη
[νίκη

πέρα απ' των ορίζοντων τη γραμμή...
...Τώρα για την πτώση
της άπροσδιόριστης έκτασης
έχουμε χρόνο και χώρο πολύ
στο γενικό κι άτομικό άρχείο της μνη-
μοσύνης...»

Και το παρόν αυτό δεν υπάρχει μόνο στο ποιητικό αλλά και στο πεζογραφικό έργο της. Όστόσο, είναι πιο χαρακτηριστικό στον ποιητικό λόγο της. Παράλληλα, όμως, ή Χ.Ζ. ζει και υπάρχει με μνήμες κι αναδρομές. Το ιστορικό παρόν και παρελθόν, που προβάλλει τον γενικότερο προβληματισμό, στην ποιητική της ψυχολογία, έχει κάτι το πολυεδρικό. «Τά Φυλακισμένα Μνήματα» και το «Στά Χωριάτικα Σπί-

τια» εδράζουν σε διαφορετικές συγκινήσεις, μιάς και της ίδιας εποχής, ενός και του αυτού χώρου. Στην Κύπρο. Στο ιστορικό της παρόν και στην ήθογραφική της παρουσία. Αυτά ακριβώς τα γνωρίσματα περιέχουν και τα ποιήματα της νέας της συλλογής. Σ' αυτά θα αναφεροθούμε σύντομα, αναζητώντας το γνώρισμα της ποιήσεως της Χ.Ζ. Μπροστά στο παρόν που μας συγκλονίζει όλους, στοχάζεται, μ' ένα μικρό σαρκασμό το μέλλον.

«Και επί γης ειρήνη»

Ίως μωραίνει Κύριος

Τούτη η παραφροσύνη εξήγηση δεν έχει

Αίνιγμα αυτοκαταστροφής

Ποιά θάναη ή λύση;»

...Και με το «Η άλλη Όψη» συμπληρώνει:

«Μάτια τώρα αναζητάς μιάν άτραπό

για να ξεφύγεις από τη γραμμή

που την πετροβολούνε τ' άστρα.

Κανένας άλλος δρόμος δεν σε δέχεται

έδω θα προχωρείς...ώς που να φτάσεις

[στην έσοκατιά...]

με την αλήθεια του ν' αντικρουστείς.

Να το παραδεχτείς.

Άκόμα και σαν ήττα όδυνηρό να το τι-

[μήσεις].

...Έτσι ή αγωνία της εποχής δίνεται με τον όραματισμό της επιστημονικής πραγματικότητας, μαζί με την αγωνία μιάς «αυτοκαταστροφής».

Και μέσα από αυτό το παρόν θα μας μεταφέρει στην Κύπρο, στην Άμμόχωστο, στην Κερύνεια και στο «Καράβι» της. Η Άμμόχωστος προβάλλει με την όμορφιά και την ιστορία της.

«Τόσο γαλάζιο κρύσταλλο λαμπρό

δεν έχει καμιά θάλασσα

και τόσο μαύρο χρώμα του καύμου

δεν έχει καμιά νύχτα.

Διαμάντι της Μεσόγειος

Σκλάβά κυρά μου Άμμόχωστος

Πόλη του Εύαγόρα...»

Σ' αυτό το ποίημα αναφέρεται κι η θρυλική Μαρία Συγκλητική. Το ίδιο ιστορικό στοιχείο βρίσκουμε και στο «Καράβι της Κερύνειας», που βρέθηκε στο βυθό της, ναυαγισμένο από τον 4ον αιώνα π.Χ.

«Αϊώνες σε νανούριζε το κύμα της...

καὶ τώρα πού θ' ἀφήσεις τῆς Ρόδου τὸ κρασί, μαστίχα ἀπὸ τὴ Χιό, μέλι ἀπ' τὴ Λήμνο... κι ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Παλλάδας κλωνάρι τῆς ἑλιάς της, μήνυμα ἱερό...»

Ἔτσι δίνει τὴν ἐκπληξη καὶ τὴ συγκίνηση ὅλων, γι' αὐτὸ τὸ καράβι, πὺν βρέθηκε μ' ὅλο τὸ φορτίο, σχεδὸν ἀνέπαφο. Τώρα τὸ ὁμοίωμά του ταξιδεύει στὶς θάλασσες τοῦ κόσμου, σὰν μήνυμα τῆς σημερινῆς πραγματικότητας. Γιατὶ

«στὸ λιμανάκι ἐκεῖ τὸ ποθητὸ
βουλιάζει ὁ ἥλιος, πνίγεται τὸ φῶς».

Κι ἀπὸ τὴν Κύπρο, πὺν
«Τὸ ματωμένο καλοκαίρι στοίχειωσε...
κι ἀπλώθηκε ἀπὸ τὴ μὰ ὡς τὴν ἄλλη

[ἄκρη τοῦ αἰῶνα

μ' ἓνα μαχαίρι στὴν καρδιά...»
θὰ σταθεῖ σὲ μὰ ἄλλη ἱστορικὴ πραγματικότητα. Στὸν Οὔλαφ Πάλμε.

«Ἡ νύχτα κόπηκε στὰ δυό...
Κίνησαν μυροφόρες ἀπ' τὰ πέρατα.
Οὐκ ἔστιν ὄδω, εἶπε ἡ αὐγὴ
ἔγινε μουσικὴ, δύναμη, φῶς.

Κινεῖται γαλάζιο λάβαρο στὴ δύσκολη πορεία
[τῆς εἰρήνης.»

Στὸ βιβλίο αὐτὸ ξεχωρίζει κι ἡ ἀναπόληση τῆς «Δωδωναίας γῆς», τῆς πατρίδας τῆς, καὶ ξαναζωντανεῖ στὰ ποιήματα «Ἐπάνοδος»:

«Ἡ καρδιά μου σὲ ὦρα μηδὲν
ἔτοιμη νὰ χωρέσει ὅλων τῶν ἱερῶν ἀστερισμῶν
[τὰ μηνύματα...»

Στὸ «Ἡπειρωτικὸ Ἀνάγκουσμα» θὰ προσθέσει:

«Ἄκουσαν κι ἀποκρίθηκαν στὴ μουσικὴ
[λαλιὰ
κι οἱ γνώριμοι κι οἱ μακρνοὶ κι οἱ ἀπολησμονημένοι...
[πολησμονημένοι...»

Γλυκεῖα Σειρήνα ἢ θύμηση κι ἡ ξενητεία
[πικρὴ...»

Ἡ φιλοσοφικὴ διάθεση, μέσα στὴ μεσομένη ἀπ' ὅτὴν πείρα τῶν χρόνων λυρικὴ ποίηση τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαίας, προβάλλει καὶ στὰ «Ἰδιόμελα», πὺν ἐκφράζουν σκέψεις καὶ αἰσθήματα, πὺν προβληματίζουν ὅλους. Μεταφέρω ἐδῶ τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτά.

«Τῶν ἱερῶν ψαλμῶν τὰ μύρα σὺναξα
σ' ἀρχαῖκὸ τῆς πίστεως ἀμφορέα
καὶ ταπεινὰ γονάτια

τὰ πόδια σου νὰ πλύνω εὐλαβικά
τὰ ματωμένα ἀγάπη.

Τόση σπατάλη, φώναξε μ' ὀργὴ
τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ

ζηλόφθονα καὶ ψυχοφθόρα.

Ρίγησεν ἡ καρδιά τῆς γῆς
καὶ τ' οὐρανοῦ τὸ πνεῦμα.

Ὅπως καὶ τότε. Ὅπως καὶ τώρα.

Ὅπως καί σ' ὅλους τοὺς καιρούς.»

Τὸ παρὸν καὶ τὸ ἀνακάλωμα τῆς θύμησης, ἡ ἱστορικὴ μνήμη κι ὁ στοχασμὸς, δίνουν σὲ τοῦτο τὸ βιβλίο τῆς Χ.Ζ. καὶ τὸ Πολυεδρικό, σὰν γνώρισμα τῆς ποιητικῆς παρουσίας τῆς στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ

Μη ν ᾶ Ἄ λ. Ἄ λ ε ξ ι ᾶ δ η: «
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ Η-
ΠΕΙΡΟ» (1970—1985)

Ὅσοι κάνουν λαογραφικὲς συλλογὲς (ἀνάμεσά τους καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, ἀφοῦ οἱ μέχρι τώρα λαογραφικὲς του συλλογὲς ξεπερνοῦν τὶς χίλιες σελίδες), τὶς παραδίνουν, ὅπως λένε, στοὺς εἰδικούς γιὰ μελέτη, ἐπεξεργασία, σύγκριση, ἀξιολόγηση κλπ.

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς εἰδικούς, στὸν ὁποῖο κάθε συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου θὰ ποθοῦσε νὰ φτάσει ἢ ἐργασία του, εἶναι καὶ ὁ πανεπιστημιακὸς δάσκαλος Μηνᾶς Ἄλ. Ἄλεξιάδης (ἐπίκουρος καθηγητῆς τομέα Λαογραφίας Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων).

Ὁ κ. Ἄλεξιάδης ἔχει σκύψει μὲ μεράκι στὴ μελέτη, ουστηματοποίηση καὶ παρουσίαση τοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου πὺν ἔχει δημοσιευθεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅπου βρίσκεται ἀνέκδοτο στὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο καὶ Σπουδαστήριό τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων. Καὶ εἶναι, βέβαια, τὸ ὕλικὸ αὐτὸ, στὸ σύνολό του, ἀπὸ τὸ κῶρο τῆς Ἡπείρου.

Ἀπὸ τὴν παρουσίαση τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χειρογράφων Λαογραφίας Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων» τὸ 1980, ὁ κ. Ἄλεξιάδης ἐμφανίζεται σχεδὸν κάθε χρόνο

στά «'Ηπειρωτικά Χρονικά» με μελέτες για τὸ λαογραφικὸ ὑλικὸ Ἡπείρου. Τελευταία, ἔδωσε στὴ δημοσιότητα τὴ μελέτη «'Η. λαογραφικὴ ἔρευνα στὴν Ἡπειρο» (1970 - 1985). Ἡ ἐργασία του εἶναι «ἐποκόπηση - αἰτήματα - συμπεράσματα», ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος ὡς ὑπότιτλο.

Μιλώντας για τὴ δουλειὰ αὐτὴ τοῦ Μ. Α., δὲν μπορούμε νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ τὰ συμπεράσματα ποὺ παραθέτει ὁ ἴδιος στὸ τέλος.

Ἔτσι, μαθαίνουμε ὅτι στὸ χρονικὸ διάστημα 1970 - 1985 ἐκδόθηκαν 151 βιβλία καὶ δημοσιεύτηκαν 286 ἐργασίες σὲ περιοδικὰ, ποὺ ἀναφέρονται στὴ λαογραφικὴ ἔρευνα καὶ μελέτῃ τῆς Ἡπείρου. Ὅτι οἱ περισσότερες λαογραφικὲς ἐργασίες ἀναφέρονται στὸ νομὸ Ἰωαννίνων (96 βιβλία, 160 ἐργασίες σὲ περιοδικὰ). Ἐδῶ δίνεται καὶ ἡ εἰκόνα για τὸ νομὸ Πρέβε-

ζας, ποὺ για τὸ λαογραφικὸ τῆς θησαυρὸ γράφτηκαν μόνο 3 βιβλία καὶ 9 ἐργασίες σὲ περιοδικὰ! Τὸ στοιχείο αὐτὸ πρέπει νὰ προβληματίσει καὶ τοὺς ἐργάτες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πολιτιστικῆς παράδοσης!

Ἀκόμη, πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὸν κ. Ἀλεξιάδη ὅτι, παρὰ τὸ πλῆθος τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν, οἱ ἐπιστημονικὲς λαογραφικὲς μελέτες εἶναι ὀλιγάριθμες.

Ἐμεῖς οἱ ἀπλοὶ συλλογεῖς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ θὰ συνεχίσουμε νὰ κάνουμε τὸ καθήκον μας. Νὰ καταγράψουμε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ. Περιμένουμε, ὅμως, ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες λαογραφίας νὰ σκύβουν πάνω στὶς λαογραφικὲς μας συλλογὲς ὅπως ὁ Μ. Ἀλεξιάδης.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΘΕΑΤΡΟ «ΚΑΒΑ»

Φράντς Ξαβιέρ Κραίτς: «Η ΦΩΛΙΑ»

Με μιά σκληρὴ διαλεκτικὴ συνοδεύει τὸ ἔργο «'Η Φωλιά» ὁ Φράντς Ξαβιέρ Κραίτς.

Στοὺς «'Αγρότες» εἶχαμε για μέσο προσέγγισης τὴ δευτέρη ἐσωτερικὴ γραφὴ καὶ τὴ συμβολικὴ παρουσία ἑνὸς τεμαχισμένου ἐσταυρωμένου.

Στὴ «Φωλιά» βρίσκουμε ἐντονότερα τὴν μπροχτικὴ τεχνικὴ, τόσο στὸν προσανατολισμὸ τῆς ἀπλῆς καὶ γραμμικῆς ἀνέλιξης ὅσο καὶ στὴν ἴδια τὴν ἀφήγηση.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἕνας ἐπιγραμματικὸς λόγος, ποὺ στά σημεῖα ἔντασης διαφοροποιεῖται σὲ λαϊκὸ γνωμικὸ ταξικῆς ἀναφορᾶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοκριτικῆς: «ὁ καλὸς ἐργάτης - ὁ καλὸς ἀφέντης κλπ.».

Τὸ ἔργο παρουσιάζεται στὴ σκηνὴ με 19 περίπου εἰκόνες.

Στὸ πρῶτο μέρος, βλέπουμε τὴν εὐτυχημένη ἀναμονὴ καὶ τὶς πιθανὲς μικροαστικὲς διατάξεις ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ καὶ στὸ δεύτερο τὴν ἐγκληματικὴ ἐνέργεια τοῦ ἐμπιστου φορτηγατζῆ, πράξη ποὺ θὰ χτυπήσει ἐπικίνδυνα, ἴσως, καὶ τὸ μικρὸ παιδί του.

Ἔτσι, ἔχουμε ἐδῶ αὐτοκριτικὴ καὶ συμπερασματικὲς ἐννοιολογίες για ταξικὲς παραχωρήσεις καὶ ὑποχωρήσεις μπροστὰ στὴν ψεύτικη ἀγάπη τοῦ ἀφεντικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴ θαρραλέα καταγγελία, για τὴν ὁποία ὁ, πολιτικοποιημένος αὐτὴ τὴ φορὰ, συγγραφέας πιστεῖει, ὅτι πρέπει νὰ γίνεται παντοῦ καὶ πάντοτε. Αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος προβληματισμὸς τοῦ ἔργου.

Ἀντίθετα, τὸ εὔρημα «'Ἄνω Ἀδσρία» καὶ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ συγγραφέα, μᾶς ἀπασχόλησαν πολὺ λίγο στὴν ἀρχὴ καὶ ὕστερα ἐξαφανίσθηκαν. Γιατί; Πρῶσθετα, τὰ φυτὰ τοῦ κήπου, τὰ τσαλαπατήματα ποὺ τοὺς κάνει ὁ Κούρτ καὶ ἡ γνώση για τὴν κοινωνικοποιημένη τάξη, νομίζουμε ὅτι δὲν εἶναι στὶς προθέσεις τοῦ Κραίτς.

Μόνον ὁ ντροσεαρισμένος πῆθος εἶναι καὶ ἡ ἐπιδικωκόμενη σκιαγράφηση τοῦ ἐργαζόμε-

νου άπανταχού τής γής και για τον όποιο ό 'Ιονέσκο μās έδωσε και τούς «Ρινόκερους», διευρύνοντας τήν άδέςμιευτη όμως κοινωνικοποίησή τους.

Χωρίς ποίηση είναι ή φωλιά, πιστεύει ό συγγραφέας. Μέ ποίηση όμως είναι ή «Φωλιά» του σκηνοθέτη.

'Ο Γιώργος Ρεμουνδος έδωσε στο έργο, μαζί με τή λιτή σκηνοθετική γραμμή, και μιá παραπληρωματική διάσταση συγγραφής. Τα όμόλογα τής ανθρώπινης ευαισθησίας μιλάγαν με τον ήχο, με τον κατάλληλο φωτισμό, με τήν άπαραίτητη άκίνησία στην έρμηνεία, κυρίως τής στάσης και τής μιμητικής.

Λειτουργήσε ένας ρυθμός πού, ενώ δέν ήταν ίερουργία, έντούτοις προς τά εκεί μās προσαντόλιζε. Και ή διαλεκτική τής θεατρολογίας βρέθηκε μεμιάς μέσα στην περιμετρο τών ψυχισμών. Αυτή είναι ή παρουσία, αλλά και ή συμβολή του σκηνοθέτη.

Οί δύο ήθοιοι του έργου πρόσφεραν πάνω στο έργο μιá θαυμάσια φούγκα και αντίστιξη ταλέντου και άσκησης.

'Ο Διαλεγμένος είναι πάντα ό ξεχωριστός ήθοιοίος μας. 'Η κ. Ντηλάντη κυριόρχησε στα έκφραστικά της μέσα με συνέπεια και ειλικρίνεια, ενώ φάνηκε και έξαιρετικά χαρismaticή με τήν γκάμα του θρηνητικού ήχου γύρω από τό μολυσμένο μικρό παιδί της.

'Αναφέρουμε ακόμα και τήν έπιλεγμένη κατάλληλα μουσική ένένδυση στο έργο.

Συμπερασματικά, ή «Φωλιά» του Κραίτς μās έδειξε θαυμάσια παράσταση και προικισμένους έρμηνευτές.

ΘΕΑΤΡΟ ΑΘΗΝΩΝ: ΘΙΑΣΟΣ ΜΥΡΑΤ - ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ

Τζώρτζ Μπέρναρ Σώ: «ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΗΣ Κας ΓΟΥΟΡΕΝ»

Θά πρέπει να παραδεχθούμε ότι, τόσο ό 'Όσκαρ Ούάλντ όσο και ό Τζώρτζ Μπέρναρ Σώ, κινούνται στις ίδεες και όμοιες παραλλήλους πού σηματοδοτούν διαμαρτυρίες, σαρκωμούς, στηλιτεύσεις κι έλεύθερες άναφορές για τό κοινωνικό και ίως πολιτιστικό καθεστώς, πού ρύθμιζε τον καθ' ήμέρα βίο των 'Αγγλοσαξώνων εκείνης τής εποχής.

'Ο πρώτος συμμετέχει έκ βαθέων σ' αυτές τις διαπιστώσεις και ό δεύτερος άφηγείται έποπτικά και σαρκάζει με τή γνωστή ιδιορρυθμία τής προσωπικής του διαλεκτικής. 'Όστόσο, στον βασικό προβληματισμό του έργου έχουμε:

1. Τήν έντονη διαμαρτυρία τής κόρης για τό άπαράδεχτο έπάγγελμα τής μητέρας, τήν άποράκρυσή της και τή δήλωση για πρακτικότερο τρόπο έντιμης ζωής.
2. Τις ποικίλες δικαιολογίες τής μητέρας για τό ύπ' άπαγόρευση έπικερδέστατο έπάγγελμά της.
3. Τό «πιστεύω» του Σέρ Κρόφτς γύρω από τή χρησιμότητα του μεγάλου κέρδους, άσχετα από τήν προέλευσή του.
4. Τόν ρομαντισμό του Πρέντ.
5. Τό κυνήγι τής προίκας από τον Γκάρντερ.
6. Τό άμαρτωλό παρελθόν του έφημέριου, πού για τό άγγλικό θέατρο παραμένει πάντοτε ίσχυρότατο δεδομένο διεργασίας και ξημπευσης, αλλά και άρνησης για ύψηλότερες φιλοσοφικές θεωρήσεις.

'Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μιá στέρεη σκηνική παράθεση, με συνέπεια ή ένταση του δραματικού στοιχείου να αυξάνεται με μεθοδευμένη και έλεγχόμενη ίσομέρεια.

'Ετσι, στην άρχή ή κόρη άπαιτεί περισσότερες πληροφορίες για τό έπάγγελμα τής μητέρας, ή όποία στο τέλος αναγκάζεται να τήν ένημερώσει με άρκετή διαφάνεια για τήν προέλευση τής περιουσίας της.

Πιο ύστερα, ο Λόρδος δίνει νεώτερα στοιχεία για το ίδιο αυτό θέμα και αποκαλύπτει με κυνισμό την αδελφική εξ αίματος σχέση ανάμεσα στους δυο νέους.

Πρόσθετα, μέσα στην εξέλιξη του έργου, παρεμβάλλονται οι ειλικρινείς παραδοξολογίες για την ήθικη της κ. Γουόρεν και του λόρδου Κρόφτς, καθώς και η σκηνική αντιμετάθεση, από το ένα πρόσωπο στο άλλο, του βασικού προβληματισμού, που παίρνει και μηνυματικό χαρακτήρα εξελισσόμενης κοινωνιολογίας.

Η σκηνοθετική γραμμή του Δ. Μυράτ έδωσε μια άρτια και πειθαρχημένη έρμηνεία, που γίνεται άμεσως αντιληπτή.

Η κ. Β. Ζουμπουλάκη μας επιβάλλεται εκ νέου, ο Ν. Γαλανός φαίνεται ότι ξεχνάει εδώ τα τηλεοπτικά σήριαλ. Ο Μ. Ρευματάς ταιριάζει απόλυτα σχεδόν στο ρόλο του και ο Θάνος Καληώρας σπάει στο μέτρο που πρέπει την τυπική ατμόσφαιρα του έργου.

Φυσικά, ο Δημήτρης Μυράτ διευθύνει και καθοδηγεί πάντα το έργο. Η Κατερίνα Μαραγκού κρατάει το κυριότερο μέρος της παράστασης και μας πείθει γι' αυτό. Όμως, διαφωνούμε για την έντονη και μη ελεγχόμενη φωνητικά πρώτη λέξη και συλλαβή, που διακρίνει σχεδόν κάθε δικό της διάλογο.

Η διαπίστωση είναι δυστυχώς άντακουστική.

Το αδέσμευτο θέατρο κερδίζει άλλη μια επιτυχία με το ανέβασμα του έργου «Το επάγγελμα της Κας Γουόρεν» του Μπέρναρ Σω.

ΘΕΑΤΡΟ ΤΕΧΝΗΣ ΚΟΥΝ

Ραμόν Δέλ - Βάγιε - Ίνκλάν: «ΘΕΪΚΑ ΛΟΓΙΑ»

Περίπου δέκα σύν δέκα σκηνές στο πρώτο και στο δεύτερο μέρος παρουσιάζει η θεατρική σκηνοθετική δουλειά του Γιώργου Λαζάνη στο έργο «Θεϊκά Λόγια» του Ραμόν Δέλ - Βάγιε - Ίνκλάν.

Αναμφισβήτητα ο Γ. Λαζάνης, που αντιπροσωπεύει τον ευρύτερο θεατρικό χώρο μιας προσωπικής Κομέντια ντέλ άρτ (π.χ. θέατρο Άρμενη), επένδυσε και μετέφερε μ' αρκετή επιτυχία τον σπανιόλογο λαϊκό περίγυρο, στο όμοιο και μοιοπαθές γκροτσέζικο περίγραμμα. Όμως, η πολυδιαφημισμένη εύαισθησία της ποιητικής του έργου, ελάχιστα μας παρουσιάστηκε. Ίσως και πιθανότατα να οφείλεται αυτό στο ότι ο σκηνοθέτης άκολουθήσε την σπονδυλωτή παράθεση και ο μεταφραστής κατατροπώνει τον Θεό χάριν άστειότητας, όπως και το ύπογράφει.

Υπάρχει μια φούγκα στο λόγο και στην κίνηση, ή όποια όμως δέν έρχεται ίσορροπημένα στην αντίστιξη. Δηλαδή στη σύνθετη θέαση του παραλόγου. Έτσι, οι έννοιολογίες της θεατρικής παράθεσης, ενώ ξεκινάνε έκρηκτικά, ίσως από το γνωστό και φοβερό ταμπεραμέντο των ψυχισμών της σπανιόλικης εύαισθησίας για τη ζωή, τον έρωτα, τον θάνατο, τελικά διαφοροποιούνται και μεταλλάζουν, χωρίς έσωτερικούς ρυθμούς, σε πολυεδρικές και άπλες ταυτότητες δρώντων λόγου και κίνησης για το παράλογο και από το παράλογο, ενώ η λαϊκή θυμοσοφία παραστέκεται άρνητικά και θετικά σε ό,τι επιβάλλεται να είναι ποίηση και άντιποίηση. Τόσο ο σκηνοθέτης όσο και ο περινούστατος μεταφραστής, χρησιμοποίησαν άστοχα την άντιποίηση, για να έπισημάνουν την ποίηση. Ο πρώτος έκρινε καλό να στηριχθεί πάνω στ' άκουστικά έμφε μιας έξαιρετικής μουσικής προσαρμογής στο τέλος και των είκοσι περίπου σκηνών του έργου. Και ο δεύτερος φαίνεται ότι έπεξεργάζεται το λογοτεχνικό μάλλον ύφος μιας δεδομένης πεζογραφίας, μ' άπο-

τέλεσμα ή παράσταση να προσλάβει με την έναρξη το βαρύτατο στίγμα μιάς άπροσανατόλιστης θεατρικής μύησης.

Ό σκηνοθέτης και ό μεταφραστής δέν είδαν, και στάθηκε αδύνατο ίσως να μετρήσουν λειτουργικά, τίς βαθύτατες έσώτατα διεργασίες του έργου και κατέφυγαν στην εύκολη λύση με τίς φεγγαράδες του Λόρκα, με την άγροικα Κάρμεν και τίς τυποποιημένες συγκρούσεις ιερωμένου και ρεαλιστικής διαμαρτυρίας των ανθρώπινων καταγραφών, θέμα που για τον τόπο μας άντιπροσωπεύει συνοπτικά ό συμπαθέστατος Κολλάτος.

Ποίηση λοιπόν δέν είδαμε στο έργο, παρά τά ύποσχόμενα στο πρόγραμμα. Πρόσθετα, έγινε και κάποια κατάχρηση στη σκηνοθετική εμφάνιση πολύχρωμων ακούρων και ξεθωριασμένων ύφασμάτων άνωθεν της σκηνής. Ή μουσική ίσως και να ήταν ή βασική έκφραση στο έργο. Έδινε έντελώς ελεύθερα τίς προεκτάσεις προς τό παράλογο και στην ποίηση.

Ό μεταφραστής, στο κατατοπιστικό σημείωμα, μάς έδειξε άπόψεις προσωπικής δοκιμιογραφίας. Ό Γ. Λαζάνης έπηρεάστηκε από την παράδοση της ρεαλιστικής θεατρικής γραμμής, που διατηρείται και συνεχίζεται στα τελευταία αυτά χρόνια στο Θ.Τ.

Ό Β. Άνδρονίδης στο παίξιμό του είχε άλλη σχολή. Ή Μ. Λυμπεροπούλου συνεχίζει να φωνάζει ακόμα και στα πιανίσμα. Ή Σούλα Άθανασιάδου είχε συνέπεια και ή Κάτια Γέρου έδωσε άλήθεια στο ρόλο της.

Ή Μάρθα Βούρτση στάθηκε ή καλύτερη.

Μ. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΣΗΜ. «Η.Ε.»: Στο προηγούμενο τεύχος (429 - 431), στις σελίδες 156 - 158, οι κριτικές για τά θέατρα Τέχνης και Μουσούφι, που δημοσιεύθηκαν χωρίς ύπογραφή, άνήκουν στον Μανώλη Πράτσια.

ΔΙΑΦΟΡΑ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΡΙΖΑΡΕΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ή Ριζάρειος Έκκλησιαστική Σχολή προκηρύσσει διαγωνισμό είσαγωγής κατά τό σχολικό έτος 1988 - 1989 στην Α΄ τάξη του τετρατάξιου Έκκλησιαστικού Λυκείου, 35 έσωτερικών μαθητών, ως ύποτρόφων της Ριζαρείου περιουσίας.

Ό διαγωνισμός θα διενεργηθεί στη Σχολή στις 6 και 7 Σεπτεμβρίου. Δέν γίνονται δεκτοί όσοι έχουν ηλικία άνω των 20 ετών.

Δεκτοί γίνονται: α) οι κάτοχοι ένδεικτικού προαγωγής Γ΄ τάξεως Μέσης έπτατάξιου Ίερατικής Σχολής, β) οι πτυχιούχοι Μέσου Έκκλησιαστικού Φροντιστηρίου τριετούς φοιτήσεως, γ) οι κάτοχοι πτυχίου της τέως Μέσης Νυκτερινής Ίερατικής Σχολής Άθηνών, δ) οι κάτοχοι Άπολυτηρίου Έκκλησιαστικού Γυμνασίου και ε) οι κάτοχοι ένδεικτικού Γ΄ τάξεως τέως έξαταξίου Γυμνασίου ή Άπολυτηρίου τριταξίου Γυμνασίου.

Οι αίτήσεις με τά άπαιτούμενα δικαιολογητικά πρέπει να ύποβληθούν μέχρι της 31ης Αύγουστου 1988.

Ή Σχολή παρέχει δωρεάν εις τους ύποτρόφους έκπαιδευση, τροφή, οίκηση, ένδυμασία, ύπόδηση κλπ.

Πληροφορίες παρέχονται κάθε εργάσιμη μέρα στα Γραφεία Διοικήσεως της Σχολής, Βασ. Σοφίας 24, Άθήνα, τηλ. 72.42.063 και 72.12.194.

Άθήνα 16 Μαΐου 1988

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΒΡΑΒΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ προκηρύσσει γιὰ τὸ 1988 τὰ ἑξῆς λογοτεχνικά βραβεῖα:

1. Τὸ ἐτήσιο βραβεῖο Λογοτεχνίας τοῦ Ἰδρύματος «Κατίγκω & Γιώργης Χρ. Λαιμός» μνήμη Κατίγκως Λαιμοῦ, δρχ. 300.000, γιὰ ἐκδοθὲν λογοτεχνικὸ ἔργο (μυθιστόρημα, ποίηση, διήγημα, δοκίμιο, μελέτη) σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ὅλη λογοτεχνικὴ προσφορά τοῦ διαγωνιζομένου.
  2. Ἑλληνορθόδοξων Γραμμάτων τοῦ Συλλόγου «Ἀνάπλασις» στὴ μνήμη Σοφοκλῆ Χατζηδάκι, δρχ. 200.000, γιὰ ἐκδοθὲν λογοτεχνικὸ ἔργο σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ὅλη συγγραφικὴ ἐργασία τοῦ κρινομένου.
  3. Τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, δρχ. 100.000, γιὰ ἀνέκδοτο ἔργο μὲ θέμα τὴν Ἐνορία, τοῦ ὁποῖου ἀναλαμβάνει τὴν ἐκδοσὴν ἢ Ἀποστολικὴ Διακονία.
  4. Μυθιστορήματος, δρχ. 75.000, ἐκδοθὲν ἢ ἀνέκδοτο, ἀθλοθετημένο ἀπὸ τὸν κ. Η. Ν. Πετιμεζᾶ στὴ μνήμη τῶν γονέων του Νικολάου καὶ Ἑλένης καὶ τῆς συζύγου του Φωτεινῆς.
  5. Ποίησης, δρχ. 70.000, γιὰ ἐκδοθεῖσα ἢ ἀνέκδοτη συλλογὴ, ἀθλοθετημένο ἀπὸ τὸν κ. Γ. Φυτίλη στὴ μνήμη τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου.
  6. Μυθιστορήματος ἢ συλλογῆς διηγημάτων ἢ θεατρικοῦ ἔργου, δρχ. 70.000, ἐκδοθέντα ἢ ἀνέκδοτα, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀντίσταση τοῦ λαοῦ μας στὴ Γερμανοϊταλικὴ Κατοχὴ, ἀθλοθετημένο ἀπὸ τὸν κ. Νίκο Τσιρώνη στὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ Γ. Βερίτη.
  7. Δοκίμιου, δρχ. 50.000, ἐκδοθὲν ἢ ἀνέκδοτο, ἀθλοθετημένο ἀπὸ τὴν ἐκδόσειν Κ. Κακουλίδη στὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ Ἀλέξανδρου Κρέστοβιτς.
  8. Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, δρχ. 50.000, γιὰ ἐκδοθεῖσα συλλογὴ διηγημάτων.
  9. Γιάννη Καμπύση, δρχ. 50.000, γιὰ ἀνέκδοτη συλλογὴ διηγημάτων, ἀθλοθετημένο ἀπὸ τὸν κ. Β. Ν. Καμβύση.
  10. Τοῦ Συλλόγου «Οἱ Φίλοι τοῦ Ἁγίου Ὁρους», δρχ. 50.000, γιὰ ἔργο πού προβάλλει τὸ Ἅγιο Ὄρος, ἐκδοθὲν ἢ ἀνέκδοτο.
  11. Γιὰ ἔργο παιδικῆς λογοτεχνίας (πεζὸ ἢ ποιητικὸ), δρχ. 50.000, ἐκδοθὲν ἢ ἀνέκδοτο, ἀθλοθετημένο ἀπὸ τὴν «Χαλυβουργικὴ» Α.Ε.
  12. Εἰδικὸ Βραβεῖο γιὰ ἐκδοθὲν ἔργο μὲ γενικότερο πνευματικὸ ἐνδιαφέρον πού προάγει τὸν ἑλληνορθόδοξο πνευματικὸ πολιτισμὸ.
  13. Τιμητικὸ βραβεῖο γιὰ περιοδικὰ καὶ μεταφράσεις ἔργων πού προβάλλουν τὸν ἑλληνορθόδοξο πνευματικὸ πολιτισμὸ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν χρόνον ἐκδόσεώς των.
- Γενικοὶ ὅροι: α) τὰ ἔργα πρέπει νὰ κινουῦνται μέσα στὸ ἑλληνορθόδοξο πνεῦμα, β) τὰ βιβλία νὰ πρωτοεκδόθησαν τὸ 1987, γ) προθεσμία ὑποβολῆς ἕως 30.9.88 σὲ 3 ἀντίτυπα τὰ ἐκδοθέντα καὶ 2 δακτυλογραφημένα τὰ ἀνέκδοτα, δ) ἀποκλείονται ἔργα πού ἔχουν βραβευθεῖ καὶ ε) τὰ ὑποβαλλόμενα ἀντίτυπα δὲν ἐπιστρέφονται.
- Πληροφορίες καὶ διεύθυνση ἀποστολῆς: Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία Χριστιανικῶν Γραμμάτων, Θάλειας 32 - Χολαργός - 155 61 Ἀθήνα ,τηλ. 65.12.976.

Η ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ κ. ΔΗΜ. ΧΑΛΙΚΙΑ

ΑΘΗΝΑ.— Σε σταθερή αναπτυξιακή πορεία βρίσκεται η ελληνική οικονομία. Αυτό τόνισε ο Διοικητής κ. Δ. Χαλικιάς στην έκθεσή του στην ετήσια συνέλευση των μετόχων της Τράπεζας της Ελλάδος, που πραγματοποιήθηκε προ ημερών. Συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων, ο κ. Χαλικιάς είπε:

« Η ελληνική οικονομία, μετά την εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος στη διετία 1986 - 1987, εισήλθε σε νέα φάση, που χαρακτηρίζεται από άμβλυση των οικονομικών ανισορροπιών. Ουσιαστική ήταν κατά το 1987 η βελτίωση στο ισοζύγιο πληρωμών. Παράλληλα, έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στην αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και στην αποδυνάμωση των πληθωριστικών προσδοκιών, με συνέπεια την αποκατάσταση σταθεροτέρων οικονομικών συνθηκών και τη βελτίωση του κλίματος έμπιστοσύνης.

Το ισοζύγιο πληρωμών, που έχει εξελιχθεί σε σοβαρό περιοριστικό παράγοντα στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής, άρχισε να βελτιώνεται από τα μέσα περίπου του 1986. Η βελτίωση συνεχίστηκε στο 1987, παρά το γεγονός ότι μεταστράφηκαν οι ενδυνάμεις επιδράσεις που άσκησαν όρισμένοι έξωγενείς παράγοντες στο 1986. Παράλληλα, συνεχίστηκε και στο 1987 η επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης των τιμών, που έγινε έντονη από τις αρχές του δεύτερου εξαμήνου του έτους. Οί εξελίξεις αυτές πρέπει να αποδοθούν, σε σημαντικό βαθμό, στην πολιτική σταθεροποίησης που ασκήθηκε στη διετία 1986-- 87.

Ειδικότερα, η επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης του κόστους εργασίας και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, η συγκράτηση σε χαμηλότερα επίπεδα της αύξησης της εγχώριας δαπάνης, ή απελευθέρωση μεγάλων κατη-

γοριών τραπεζικών επιτοκίων, ή επιβράδυνση της συνολικής τραπεζικής πιστωτικής επέκτασης, ή εννοϊκή εξέλιξη της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων και η βελτίωση του επενδυτικού κλίματος συνετέλεσαν στην πρόοδο που σημειώθηκε.

Η εφαρμογή του προγράμματος οικονομικής σταθεροποίησης είχε περιορισμένες άρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα. Το ακαθάριστο έγχωριο προϊόν μειώθηκε μόνο κατά 0,6% το 1987, παρά το χαμηλό επίπεδο της αγροτικής παραγωγής, που οφείλεται στις εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες. Η περιορισμένη πτώση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος πρέπει να αποδοθεί εν μέρει στην ύπαρξη ενός σημαντικού τμήματος της οικονομίας, το εισόδημα του οποίου επηρεάστηκε από την εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος όχι μόνο έμεσα και με σημαντική χρονική ύστερηση, αλλά και πολύ λιγότερο σε σύγκριση με το εισόδημα των μισθωτών. Από τις ενδείξεις που υπάρχουν, η κάμψη του διαθέσιμου πραγματικού εισοδήματος των μισθωτών, που έφεραν και το κύριο βάρος της δημοσιονομικής απορρόφησης, αντισταθμίστηκε εν μέρει από την αύξηση των κερδών και των εισοδημάτων των αυτοτελώς εργαζομένων, γεγονός που συνέβαλε στη διατήρηση της εγχώριας δαπάνης σε σχετικά υψηλό επίπεδο.

Σχετικά με τον πληθωρισμό, παρά την πρόοδο που σημειώθηκε, ήταν μεγάλη η απόκλιση από τον κυβερνητικό στόχο για το 1987. Η αύξηση του δείκτη τιμών καταναλωτή στη διάρκεια του έτους ήταν 15,7% έναντι στόχου 10%. Η υπέρβαση το υστόχου πρέπει να αποδοθεί και σε επιδράσεις έκτακτων, παροδικού χαρακτήρα, παραγόντων. Συγκεκριμένα, ήταν σημαντικές οι επιπτώσεις στον τιμαριθμό από την

είσαγωγή του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας, όχι μόνο λόγω μεταβολής του συστήματος φορολογίας, αλλά και εξαιτίας της αύξησης των φορολογικών συντελεστών, σε σύγκριση με τους συντελεστές των φόρων που υποκατέστησε ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας.

Οι εξελίξεις στο ισοζύγιο πληρωμών ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκές το 1987. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε κατά 27% και περιορίστηκε στα 1296 εκατ. δολάρια. Η βελτίωση εκδηλώθηκε κυρίως στις άδηλες συναλλαγές. Το πλεόνασμα των άδηλων συναλλαγών αυξήθηκε κατά 44,3%, έφθασε τα 5.647 εκατ. δολάρια το '87. Οι εξαγωγές και οι εισαγωγές αυξήθηκαν αντίστοιχα με ρυθμούς 24,4% και 23,1%. Η διεύρυνση του έμπορικου ελλείμματος εξηγείται από το ότι οι εξαγωγές αντιπροσωπεύουν ποσοστό 45% περίπου των εισαγωγών.

Εκτός από τη βελτίωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, η καθαρή εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων αυξήθηκε στο 1987 κατά 81,8% και έφθασε τα 1.525 δολάρια.

Ο καθαρός εξωτερικός δημόσιος δανεισμός αυξήθηκε κατά 278 εκατ. δολάρια, έω τα συναλλαγματικά διαθέσιμα, αφού αφαιρεθούν οι διαφορές από την αναπροσαρμογή της αξίας του χρυσού και τη μεταβολή των συναλλαγματικών ισοτιμιών, αυξήθηκαν κατά 819 εκατ. δολάρια. Έπομένως, η καθαρή συναλλαγματική θέση της χώρας βελτιώθηκε στο 1987 κατά 541 εκατ. δολάρια.

Μετά τις προσπάθειες που έγιναν στα δύο τελευταία χρόνια, επιτεύχθηκε στο 1987 κάτι περισσότερο από τον στόχο που είχε τεθεί για τη σταθεροποίηση του εξωτερικού χρέους. Σχετικά με το δημόσιο και το έγγυημένο από το Δημόσιο εξωτερικό χρέος, παρατηρείται ότι μειώθηκε, ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, από 42% το 1985 σε 39,3% το 1986 και σε 36% το 1987.

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Οι προσπάθειες για τη μείωση των δημοσίων ελλειμμάτων συνεχίστηκαν και το

1987. Τα αποτελέσματα όμως ήταν λιγότερο ικανοποιητικά, σε σύγκριση τόσο με την πρόοδο που σημειώθηκε στο 1986 όσο και με τους στόχους που είχε θέσει η κυβέρνηση. Οι καθαρές δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα σε ταμειακή βάση, ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, περιορίστηκαν στο 13,5% από 14%, κατά το οποίο είχαν μειωθεί κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Κύρια αίτια της περιορισμένης βελτίωσης στο 1987 ήταν η διεύρυνση του ελλείμματος της κεντρικής διοίκησης. Σημειώνεται, ότι οι δανειακές ανάγκες της κεντρικής διοίκησης επηρεάστηκαν στο 1987 και από δυο ειδικούς παράγοντες: α) την καθυστέρηση της πληρωμής από την ΕΟΚ των αγροτικών επιδοτήσεων στο τελευταίο δίμηνο του έτους και β) την άπεργία των ταμειακών υπαλλήλων του Δημοσίου, που οδήγησε σε μετάθεση εισπράξεων φόρων από το 1987 και 1988. Χωρίς την επίδραση των δύο αυτών παραγόντων, οι δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα, σε ταμειακή βάση, θα ήταν χαμηλότερες ίσως κατά μία ποσοστιαία μονάδα του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Για το 1988, σύμφωνα με τις προβλέψεις του κρατικού προϋπολογισμού, εκτιμάται ότι θα σημειωθεί περαιτέρω μείωση των καθαρών δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα, σε ταμειακή βάση, κατά μία περίπου ποσοστιαία μονάδα του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Σχετικά με την προγραμματισμένη μείωση των δανειακών αναγκών, παρατηρείται ότι η πραγματοποίησή της θα απαιτήσει συντονισμένες και συνεχείς προσπάθειες. Ειδικότερα, για τη συγκράτηση των δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού στα προβλεπόμενα όρια, απαιτείται αυστηρότερος έλεγχος, αλλά ενδεχομένως και περικυπη δαπανών.

Η συγκράτηση των δημοσίων δαπανών προσροεί σε δυσχέρειες, αν ληφθεί υπόψη ότι τα μεγάλα έλλειμματα των τελευταίων ετών έχουν αυξήσει την ανελαστικότητα των δαπανών, τόσο του κρατικού προϋπολογισμού όσο και γενικότερα του δημόσιου τομέα. Η δαπάνη για τόκους υπερεπιδπλασιάστηκε μεταξύ των ετών 1982 και

1987, ως ποσοστό των φορολογικών εσόδων.

Οί εξελίξεις αυτές επισημαίνουν, ότι η διατήρηση των δημόσιων ελλειμμάτων επί μία μακρά χρονική περίοδο σε υψηλά επίπεδα και η διόγκωση του δημόσιου χρέους που συνεπάγεται, τείνουν να καταστήσουν το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού αυτότροφοδοτούμενο και επομένως διαρθρωτικό πρόβλημα, εξαιτίας της επιταχυνόμενης άνοδου της δαπάνης για τόκους. 'Ανάλογες διαπιστώσεις ισχύουν και για πολλούς δημόσιους οργανισμούς και πολλές δημόσιες επιχειρήσεις.

Πρόβλημα όμως υπάρχει και στην πλευρά των κρατικών εσόδων. Παρά τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές, η απόδοση της φορολογίας είναι σχετικά χαμηλή, εξαιτίας της έκτεταμένης φοροδιαφυγής, τόσο στην άμεση όσο και στην έμμεση φορολογία, που είναι η βασικότερη ίσως αιτία των μεγάλων ελλειμμάτων του τακτικού προϋπολογισμού. 'Ανάλογο πρόβλημα είναι η άσυνεπεια στην απόδοση των εισφορών στους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης. Με την εισαγωγή του Φόρου Προστιθέμενης 'Αξίας και με τις μειώσεις της φορολογίας εισοδήματος έχει γίνει πρόοδος για την αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος και έχουν τεθεί βάσεις για τη δραστική μείωση της φοροδιαφυγής. 'Εξάλλου, έχουν δημιουργηθεί δυνατότητες και κίνητρα για τη συνεργασία των καταναλωτών κατά της φοροδιαφυγής με την αναγνώριση δικαιώματος έκπτωσης φόρου επί της αξίας αγορών μεγάλου αριθμού καταναλωτικών αγαθών. Παράλληλα, η υποχρέωση έκδοσης θεωρημένων αποδείξεων πώλησης αγαθών και η υποχρεωτική χρησιμοποίηση ταμειακών μηχανών, αναμένεται να επιτρέψουν την άσκηση αποτελεσματικότερου φορολογικού ελέγχου από τις φοροτεχνικές υπηρεσίες.

ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Στη διάρκεια του 1987 έγιναν ουσιαστι-

κά βήματα προς την κατεύθυνση της απελευθέρωσης των τραπεζικών επιτοκίων και της κατάργησης πολλών πιστωτικών περιορισμών και ελέγχων που περιόριζαν την ελευθερία των τραπεζών να επιλέγουν τις χρηματοδοτήσεις τους.

Το αποτέλεσμα σειράς μέτρων, που έλαβε η Τράπεζα της Ελλάδος, ήταν να περιορισθούν τα διοικητικά καθοριζόμενα επιτόκια σε λίγες μόνο κατηγορίες τραπεζικών χορηγήσεων και καταθέσεων, κυρίως στο επιτόκιο των καταθέσεων Ταμειτηρίου, σ'ι ειδικά επιτόκια των χορηγήσεων προς μεταποιητικές επιχειρήσεις μικρού και μεσαίου μεγέθους και στα επιτόκια όρισμένων προγραμμάτων κοινωνικής κατοικίας.

'Η Τράπεζα της Ελλάδος προτίθεται να προχωρήσει βαθμιαία στην πλήρη κατάργηση του συστήματος δεσμεύσεων - αποδεσμεύσεων επί των τραπεζικών χορηγήσεων, ώστε να εξασφαλισθεί τελικά διάρθρωση επιτοκίων των τραπεζικών χορηγήσεων που να ανταποκρίνεται αποκλειστικά σε τραπεζικά κριτήρια.

'Επισημαίνεται ότι, κάτω από τις νέες συνθήκες που δημιουργούνται με την απελευθέρωση των επιτοκίων και του πιστωτικού συστήματος, οι τράπεζες έχουν εδύτατα περιθώρια να επεκταθούν σε νέες, περισσότερο άποδοτικές χρηματοδοτικές εργασίες και να επιτύχουν άποδοτικότερη λειτουργία. 'Ακόμη, η ελληνική τραπεζική αγορά παρέχει δυνατότητες και προοπτικές ικανοποιητικών κερδών στα πιστωτικά ιδρύματα που προσαρμόζονται ταχύτερα στις νέες ανταγωνιστικές συνθήκες και αξιοποιούν τις νέες δυνατότητες που δημιουργούνται. 'Η Τράπεζα της Ελλάδος, συνεπώς με τη θέση της, ότι η ενίσχυση των δυνάμεων του ανταγωνισμού είναι προϋπόθεση για τον έκσυγχρονισμό του τραπεζικού συστήματος και την αποτελεσματική λειτουργία των χρηματοδοτικών αγορών, άσκει και θα εξακολουθήσει να άσκει οδδέτερη πολιτική έναντι όλων των κατηγοριών πιστωτικών ιδρυμάτων. »

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ κ. ΣΤΕΛΙΟΥ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ 8ης ΙΟΥΝΙΟΥ 1988

Ἡ ἰσχυρή θέση τῆς Ἑθνικῆς Τράπεζας, πού ἀντανακλάται σήμερα στὰ τεράστια μεγέθη τοῦ ἰσολογισμοῦ της, τὰ ὁποῖα στὸ τέλος τοῦ 1987 ξεπέρασαν τὰ τρία τρισεκατομμύρια δραχμές, δημιουργεῖ προοπτικές, πού θὰ ἐξελιχθοῦν ἐκ τῶν πραγμάτων σὲ πολὺ εὐόαινες, ὅταν οἱ τιμές γιὰ ὅλα τὰ πῶ πάνω μεγέθη θὰ καθορίζονται σὲ λίγο ἐλεύθερα ἀπὸ τὶς δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς. Στὸ ἐνδιάμεσο, ὅμως, διάστημα χρειάζεται ἰδιαίτερη φροντίδα, ὥστε τὰ μέτρα πολιτικῆς, πού λαμβάνονται ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους φορεῖς, νὰ μὴν ἀνακόπουν — λόγω τῶν ἀνελαστικοτήτων πού ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν στὶς πιστωτικὲς ἀγορᾶς — τὴ δυναμικὴ πορεία τῆς Τράπεζας. »

Αὐτὸ τόνισε ὁ Διοικητὴς τῆς Ἑθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος κ. Στέλιος Παναγόπουλος, στὴν ἐκθεσὴ του πρὸς τοὺς μέτοχους τῆς Τράπεζας κατὰ τὴ γενικὴ συνέλευση.

« Σήμερα — ὑπογράμμισε ὁ κ. Παναγόπουλος — καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἐπιτοκίων γιὰ ὀρισμένες κατηγορίες χορηγήσεων καὶ καταθέσεων τῶν Τραπεζῶν, ἔχει σχηματιστεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι οἱ Τράπεζες ἔχουν πλέον τὴ δυνατότητα νὰ καθορίζουν οἱ ἴδιες τὴν ἀποδοτικότητά τους. Ἡ ἄποψη, ὅμως, αὐτὴ δὲν εἶναι σωστὴ. Οἱ ἀνελαστικότητες πού ἐξακολουθοῦν νὰ χαρακτηρίζουν τὶς πιστωτικὲς ἀγορᾶς, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ὑψηλὲς δανειακὲς ἀνάγκες τοῦ δημόσιου τομέα, καθιστοῦν ἀναγκαίᾳ τὴ διατήρηση μεγάλου ἀριθμοῦ ἀπὸ τοὺς κανόνες, πού ρυθμίζουν τὴν ἀνακατανομὴ τῶν πιστωτικῶν πόρων. Οἱ κανόνες αὐτοὶ ἀποδυναμώνουν σὲ σημαντικὴ ἔκταση τὶς δυνατότητες τῶν ἐμπορικῶν τραπεζῶν γιὰ τὴν ἀσκηση δικῆς τους πολιτικῆς καὶ ἔχουν ὡς συνέπεια νὰ ἐξαρτᾶται ἀκόμη σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ ἀποδοτικότητά τους ἀπὸ διοικητικὲς ἀποφάσεις. Συγκεκριμένα, καὶ μετὰ τὰ πρόσφατα μέτρα ἀπελευθέρωσης ὀρισμένων κατηγοριῶν ἐπιτοκίων, ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν δεσμεύ-

σεις γιὰ ὑποχρεωτικὲς τοποθετήσεις τῶν τραπεζῶν (σὲ ἔντοκα γραμμάτια, σὲ δάνεια πρὸς δημόσιες ἐπιχειρήσεις καὶ οργανισμοὺς καὶ πρὸς τὴ βιοτεχνία, καθὼς καὶ σὲ καταθέσεις στὴν Κεντρικὴ Τράπεζα), πού ἀπορροφοῦν τὸ 66% τῶν συνολικῶν τους καταθέσεων. Θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ ἀκόμη ὑπόψη ὅτι, γιὰ ἀνάλογο ποσοστὸ καταθέσεων, τὸ ἐπιτόκιο καθορίζεται ἐπίσης ἐξωγενῶς, ἀφοῦ τόσο γιὰ τὶς καταθέσεις ταμειτηρίου — πού ἀποτελοῦν τὸ 60% τῶν συνολικῶν καταθέσεων σὲ δραχμές στὶς ἐμπορικὲς τράπεζες — ὅσο καὶ γιὰ τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῶν καταθέσεων σὲ συνάλλαγμα, τὰ ἐπιτόκια διαμορφώνονται μὲ διοικητικὲς ἀποφάσεις.

Ἄποιαδήποτε μεταβολή, συνεπῶς, — συνέχισε ὁ Διοικητὴς τῆς Ἑθνικῆς Τράπεζας — στὴν ἀπόδοση καὶ τὸ κόστος ὅλων αὐτῶν τῶν κατηγοριῶν τοποθετήσεων καὶ καταθέσεων, πού καθορίζονται ἐξωγενῶς, ὑποχρεώνει τὶς τράπεζες σὲ ἀντίστοιχες μεταβολὲς καὶ τῶν ἐπιτοκίων πού ἔχουν ἀπελευθερωθεῖ. Ὅμως, οἱ ἐπιβαλλόμενες μεταβολὲς εἶναι μεγάλες καὶ ἀσυνήθεις γιὰ τοὺς κανόνες λειτουργίας τῶν ἐλεύθερων ἀγορῶν, πολὺ δὲ περισσότερο τῶν ἐλληνικῶν, ὅπου οἱ κατηγορίες καταθέσεων καὶ χορηγήσεων μὲ ἐλεύθερα ἐπιτόκια ἀποτελοῦν ἀκόμη μικρὸ ποσοστὸ τοῦ συνόλου τῶν τοποθετήσεων καὶ ὑποχρεώσεων τῶν τραπεζῶν. Ἡ κατάσταση αὐτὴ τείνει νὰ διαμορφώσει, καὶ σὲ ἕνα βαθμὸ ἔχει δημιουργήσει ἀνορθόδοξες καὶ ἀντιοικονομικὲς δομὲς στὰ ἐπιτόκια χορηγήσεων καὶ καταθέσεων. Γιὰ παράδειγμα, μιὰ αὐτόνομη μείωση τῶν ἐπιτοκίων τῶν ἔντοκων γραμματίων, γιὰ λόγους καθαρὰ δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, εἶναι δυνατό νὰ ὀδηγήσει σὲ ἐντελῶς ἀντίθετη κατεύθυνση τὰ ἐπιτόκια τῶν χορηγήσεων πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ τομέα ἢ καὶ νὰ περιορίσει σημαντικὰ τὴ διαφορά, πού πρέπει νὰ ὑπάρχει μετὰ τῶν ἐπιτοκίων προθεσμιακῶν καταθέσεων καὶ καταθέσεων ταμειτηρίου » πρόσθεσε ὁ κ.

Παναγόπουλος και επισήμανε ακόλουθως τὰ ἐξῆς:

« Πέρα ὅμως ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ ὁ συνεχιζόμενος διοικητικὸς καθορισμὸς τῆς ἀπόδοσης καὶ τοῦ κόστους τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τῶν στοιχείων τοῦ ἰσολογισμοῦ τῶν τραπεζῶν, ἡ κατάστασις εἶναι ἀκόμη χειρότερη γι' αὐτὲς ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι γιὰ ἓνα ἀξιόλογο τμήμα τῶν τοποθετήσεών τους, τῶν ὁποίων τὰ ἐπιτόκια ἐξακολουθοῦν νὰ καθορίζονται διοικητικά, ὀρίζονται ἐπιτόκια σημαντικὰ χαμηλότερα ἀπὸ τὸ κόστος τῶν κεφαλαίων τους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προκαλοῦνται ζημιές. Στὶς κατηγορίες αὐτὲς ἐμπίπτουν κυρίως οἱ δεσμεύσεις γιὰ τὰ βιοτεχνικὰ δάνεια καὶ οἱ ὑποχρεωτικὲς καταθέσεις τῶν τραπεζῶν στὴν Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ πρὸ πάνω ἐπισημάνσεις εἶναι πράγματι σοβαρές, ἐπειδὴ τὸ τραπεζικὸ σύστημα χρειάζεται, τὰ προσεχῆ τουλάχιστον χρόνια, νὰ παρουσιάσει ὄχι μόνο σταθερή, ἀλλὰ καὶ αὐξανόμενη ἀποδοτικότητα. Τὰ αὐξημένα περιθώρια κέρδους ἀπὸ τὴ λειτουργία τῶν τραπεζῶν εἶναι ἀπαραίτητα, προκειμένου νὰ καλυφθοῦν οἱ πρόσθετες δαπάνες γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμό τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος, τὴ βελτίωση τοῦ μηχανολογικοῦ του ἐξοπλισμοῦ, καθὼς καὶ τὴν ἐκπαίδευσις τοῦ προσωπικοῦ, προϋποθέσεις ἀπόλυτα ἀναγκαῖες, ὥστε νὰ ἀντιμετωπι-

στοῦν οἱ νέες συνθήκες ἀνταγωνισμοῦ, ποὺ θὰ προκύβουν μὲ τὴν ἐνοποίηση τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀγορᾶς τὸ 1992.

Οἱ ἐπισημάνσεις αὐτὲς ἔχουν ἰδιαίτερη βαρύτητα γιὰ τὴν Ἑθνικὴ Τράπεζα γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο » τόνισε ὁ κ Παναγόπουλος:

« Ὅπως εἶναι γνωστό, σ' ὅλη τὴ μεταπολεμικὴ περίοδο, ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα στήριξε χρηματοδοτικὰ τὸ σύνολο σχεδὸν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλους κλάδους ποὺ κρίνονταν ἀπὸ τὴν ἐκαστοτε οικονομικὴ πολιτικὴ ὅτι εἶχαν ἀναπτυξιακὴ προτεραιότητα. Ἡ πολιτικὴ αὐτή, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν πολιτικὴ χαμηλῶν πραγματικῶν ἐπιτοκίων δανεισμοῦ ποὺ ἀκολουθήθηκε γιὰ πολλὰς δεκατίες, ὀδήγησε σὲ ὑπερδανεισμὸ πολλὰς μεγάλες, ἀλλὰ καὶ μικρὰς ἐπιχειρήσεις. Ὅταν, μετὰ τὶς γνωστὲς πετρελαϊκὲς κρίσεις, ἐπακολούθησαν ἡ διεθνὴς ὑφεσις καὶ ἡ ἀνοδος τῶν ὀνομαστικῶν ἐπιτοκίων καὶ ἐμφανίστηκε ἡ κρίση ρευστότητας στὶς ἐπιχειρήσεις, ἦταν ἐπιβεβαιωμένο ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα νὰ φέρει τὸ μεγαλύτερο βάρος τῆς ἀναγκαίας χρηματοοικονομικῆς ἐξυγίανσης τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἀπώλεια ἐσόδων τῆς Τράπεζας ἀπὸ τὸ μὴ λογισμὸ τόκων σὲ ὀφειλῆς ὑπερχρεωμένων ἐπιχειρήσεων, ἀνέρχεται σὲ δεκάδες δισεκατομμύρια δραχμῆς τὸ χρόνο. »

ΝΕΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΑΓΟΡΩΝ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1990

Προσφώνηση του Διοικητή της Ε.Τ.Β.Α. κ. ΜΙΧ. Γ. ΣΑΛΛΑ στη Γενική Συνέλευση της Τράπεζας στις 3 Ιουνίου 1988

Το 1987 ήταν έτος προόδου για την ελληνική οικονομία.

Και στους τρεις τομείς που επικεντρώθηκε το πρόγραμμα σταθεροποίησης που τέθηκε σε εφαρμογή από τον Οκτώβριο του 1985, πραγματοποιήθηκε βελτίωση και το 1987.

Το έλλειμμα στο ισοζύγιο εξωτερικών πληρωμών περιορίστηκε σε 1.296 εκατ. δολάρια, έναντι ελλείμματος 1.772 εκατ. δολαρίων το 1986 και 3.275 εκατ. δολαρίων το 1985.

Το έλλειμμα του εφύστερου δημόσιου τομέα μειώθηκε σε ποσοστό 13,5% του ΑΕΠ, έναντι 14% το 1986 και 17,9% το 1985.

Παράλληλα, θα επιδιωχθεί συστηματικά οδος στην αποκλιμάκωση του πληθωρισμού που μειώθηκε σε 15,7% έναντι 16,9% το 1986 και 25% το 1985 και στην αποδυνάμωση των πληθωριστικών προσδοκιών, με συνέπεια την αποκατάσταση σταθερότερων οικονομικών συνθηκών και τη βελτίωση του κλίματος εμπιστοσύνης για την οικονομία της χώρας.

Πρέπει να υπογραμμισθεί το γεγονός ότι οι βελτιώσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν χωρίς σημαντικές άρνητικές επιπτώσεις στο εισόδημα και χωρίς καμιά άρνητική εξέλιξη στην απασχόληση.

Τα αποτελέσματα της πολιτικής που εφαρμόστηκε αντικατοπτρίζει η βελτίωση που επιτεύχθηκε στην ανταγωνιστικότητα της παραγωγής, ή άνοδος που σημείωσαν οι ιδιωτικές επενδύσεις το 1987 και τα βελτιωμένα επιχειρηματικά κέρδη.

Το 1988 αναμένεται επέκταση των ιδιωτικών επενδύσεων, αύξηση της παραγωγής, παραπέρα αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και ενίσχυση του κλίματος εμπιστοσύνης στο μέλλον της οικονομίας.

ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ

Στο πλαίσιο που κινήθηκε η οικονομία

το 1987, η δραστηριότητα της ΕΤΒΑ εξελίχθηκε άνοδικά. Οι εξελίξεις των βασικών μεγεθών της διαχείρισής μας συνοψίζονται στα εξής:

Οι νέες εγκρίσεις για δάνεια, έγγραψεις και συμμετοχές σε επιχειρήσεις το 1987 έφτασαν το ποσό των 125.372 εκατ. δρχ. έναντι 51.339 εκατ. δρχ. στο 1986. Συγκριτικά προς τον προηγούμενο χρόνο αυξήθηκαν κατά 144%.

Οι έκταμιεύσεις μας και οι χορηγηθείσες έγγραψεις το 1987 ανήλθαν συνολικά σε 62.547 εκατ. δρχ. έναντι 38.927 εκατ. δρχ. το 1986, αυξήθηκαν δηλαδή κατά 61%.

Τέλος, οι εισπράξεις μας από δάνεια, πωλήσεις μετοχών του χαρτοφυλακίου μας συμμετοχών και από πώληση περιουσιακών στοιχείων, ανήλθαν σε 31.346 εκατ. δρχ. έναντι 21.410 εκατ. δρχ. τον άμεσως προηγούμενο χρόνο, δηλαδή αυξήθηκαν κατά 46%.

Σημειώνεται εδώ, ότι η βελτίωση της οικονομικής θέσης και της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων μέσα στο 1987, επέτρεψε την ικανοποιητική εξυπηρέτηση των υποχρεώσεών τους και την ενίσχυση των εξασφαλίσεων του χαρτοφυλακίου μας.

Η άντληση πόρων από το έσοτεοικό με το πρόγραμμα των τραπεζικών όμολόγων, περιορίστηκε σε 22.549 εκατ. δρχ., έναντι 49.328 εκατ. δρχ. το 1986. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι, από τον Απρίλιο ως το Νοέμβριο του 1987, ίσχυσε διαφοροποίηση προς τα κάτω του επιτοκίου των όμολόγων μας έναντι των όμολόγων και των εντόκων γραμματίων του Δημοσίου. Συνέπεια της μεταβολής αυτής ήταν η επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης του ύπολοιπου των όμολόγων μας σε κυκλοφορία, συγκριτικά με το προηγούμενο έτος και η μείωση των διαθέσιμων μας μέσα στο 1987 από 63.440 εκατ. δρχ. σε

30.308 εκατ. δρχ. Ήδη, από το Δεκέμβριο του 1987 άρχισε σταδιακά άποκατάσταση όμαλου άνοδικού ρυθμού του προγράμματος μας.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Στόν άλλο παραδοσιακό τομέα της άναπτυξιακής μας δραστηριότητας, σημειώνουμε την πρόοδο που πραγματοποιήθηκε στην προώθηση του έργου της ΑΛΟΤΜΙΝΑΣ, της μονάδας μεταλλουργίας χρυσού της ΜΕΤΒΑ, καθώς επίσης και στην ύποστηρίξη προγραμμάτων προηγμένης τεχνολογίας, έξοικονόμησης ενέργειας και προστασίας του περιβάλλοντος, συνολικού ύψους 4 δισ. δρχ. με άντληση ένισχύσεων από τόν προϋπολογισμό της Εύρωπαϊκής Κοινότητας που φθάνουν ως τά 50%.

Επίσης συνεχίστηκε και έπεκτάθηκε τό έργο της Τράπεζας σέ τομείς βασικής ύποδομής που παίζουν άποφασιστικό ρόλο στην περιφερειακή βιομηχανική άνάπτυξη και σέ συνεργασία με την Τοπική Αύτοδιοίκηση, που διευκολύνουν την ιδιωτική έπιχειρηματικότητα. Συγκεκριμένα, ή Τράπεζα συνέχισε και τή χρονιά που πέρασε τό έργο της, ύλοποιώντας τό πρόγραμμα της στίς Βιομηχανικές Περιοχές τής χώρας, ή πολιτική τών όποίων άποβλέπει στή βιομηχανική άποκέντρωση, την περιφερειακή άνάπτυξη, την προστασία περιβάλλοντος και τή βελτίωση τής άνταγωνιστικότητας τών έπιχειρήσεων που έγκαθίστανται σ' αυτές. Έτσι σήμερα είναι θεσμοθετημένη ή δυνατότητα δημιουργίας βιομηχανικών περιοχών σέ όλους τούς νομούς τής χώρας, όπου βρίσκονται σέ διάφορα στάδια όργάνωσης 41 βιομηχανικές περιοχές, από τες όποιες 19 λειτουργούν και 10 έχουν όριοθετηθεί.

Τά οικονομικά άποτελέσματα του 1987 ήταν θετικά, αλλά, όπως και τά προηγούμενα χρόνια, άνεπαρκή συγκριτικά πρós τό ύψος τών ίδιων κεφαλαίων τής Τράπεζας, που άνέρχονταν σέ 44,5 δισ. δρχ. στό τέλος του χρόνου.

Είναι άναγκαίο νά διευκρινισθεί έδω, ότι τά οικονομικά άποτελέσματα από τή δανειοδοτική δραστηριότητα τής Τράπεζας

και τες έπιχειρηματικές έπενδύσεις της, έπηρεάζονται από τήν άποτελεσματικότητα όρισμένων μεγάλων άναπτυξιακών έργων ή έπιχειρήσεων στρατηγικής σημασίας, όπως ή ΜΑΒΕ, τά Ναυπηγεία, ή Άμυντική Βιομηχανία κλπ., που ή Τράπεζα διαχειρίζεται στην ουσία για λογαριασμό του Έλληνικού Δημοσίου.

Στήν άναγκαία άποσαφήνιση άποβλέπει προτάσή μας — που έγκρίθηκε ήδη κατ' αρχήν από τήν Κυβέρνηση — για τό διαχωρισμό τής λειτουργίας μας σάν άνταγωνιστικής Τράπεζας έπενδύσεων μέσα στό τραπεζικό σύστημα, από τό ρόλο της σάν διαχειρίστριας ειδικών προγραμμάτων ή έργων του προγράμματος Δημοσίων Έπενδύσεων.

Ός γνωστό, ή ΕΤΒΑ και ό προκάτοχος της Όργανισμός Χρηματοδότησης Οικονομικής Άνάπτυξης, καθώς και ή πριν άπ' αυτόν Κεντρική Έπιτροπή Δανείων, ίδρύθηκαν μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με κύρια άποστολή τήν προσφορά μακροπρόθεσμων κεφαλαίων, που μέσα σέ συνθήκες έλλειψης πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας, που για μεγάλη περίοδο έπεζοτήσαν, ήταν άνεπαρκής ή και άνύπαρκη.

Σταδιακά όμως, και ιδιαίτερα τά τελευταία χρόνια, ή κατάσταση άλλαξε και σήμερα οι άνάγκες σέ μακροπρόθεσμα δάνεια μπορούν νά καλυφθούν άνετα από πολλούς φορείς. Άλλά και ή προοπτική μεταβάλλεται καθώς διαμορφώνεται νέο πλαίσιο στή βάση τής άπελευθέρωσης και ένοποίησης τών χρηματαγορών και τών κεφαλαιαγορών του ευρύτερου χώρου τής Εύρωπαϊκής Κοινότητας, ως τό τέλος του 1992.

Ήδη, ή άπελευθέρωση του έλληνικού τραπεζικού συστήματος προχωρεί με έπιταχυνόμενο ρυθμό και γίνεται έπιτακτική από τά πράγματα ή προσαρμογή του ρόλου και τών λειτουργιών τής ΕΤΒΑ μέσα στέ νέο πλαίσιο που δημιουργείται.

Μέ άφετηρία τή σημερινή θέση τής Ε. Τ.Β.Α. στην έλληνική οικονομία (μερίδιο 25% στό σύνολο τών μακροπρόθεσμων δανείων πρós τή Βιομηχανία, τή Ναυτιλία και τόν Τουρισμό, συγκέντρωση με τά όμολογα ΕΤΒΑ άποταμείσεων ύψους 180

δισ. δρχ. περίπου ή ποσοστό 6% του συνόλου των άποταμειυτικων καταθέσεων και μακροπροθεσιμων δανείων από τὸ έξωτερικό, ίσοδύναμου 500 έκ.ατ. δολλαρίων) σχεδιάστηκε και προωθείται ὁ ἀνακαθορισμός του ρόλου τῆς Τράπεζας σάν σύγχρονης Τράπεζας ἐπενδύσεων.

ΝΕΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Δύο είναι οί βασικοί ἄξονες πολιτικῆς πού συνθέτουν τὸ νέο αὐτὸ ρόλο.

α) Διαχωρίζεται ή λειτουργία τῆς Ε.Τ.Β.Α. σάν σύγχρονης ἀνταγωνιστικῆς Τράπεζας, ἀπὸ τὴν προσφορά ὑπηρεσιων διαχείρισης (management) ειδικων προγραμμάτων ή έργων του Προγράμματος Δημοσίων Ἐπενδύσεων.

β) Διευρύνεται τὸ φάσμα ὑπηρεσιων πού προσφέρει ή ΕΤΒΑ με τὴ λειτουργία ὑπηρεσιων ή θυγατρικων ὀργανισμων. Με τὴ διεύρυνση αὐτὴ στίς κατά παράδοση ὑπηρεσίες πού προσφέρει ή Τράπεζα, ὅπως τὰ δάνεια, οί ἐγγυήσεις και οί συμμετοχές σέ ἐπιχειρήσεις, οί εύκολιες ἐγκατάστασης στίς βιομηχανικές περιοχές και ή ἐξυπηρέτηση των ἀποταμειυτικων με τὴν προσφορά των ὁμολόγων μας και τὶς μετοχές τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας Ἐπενδύσεων Χαρτοφυλακίου, προστίθεται σταδιακά, ή παροχή και ἄλλων ὑπηρεσιων, ὅπως του Χρηματοοικονομικοῦ Συμβούλου, ή ἀναδοχή (underwriting) μετοχικων και ὁμολογιακων ἐκδόσεων, ή προώθηση συγχωνεύσεων και ἐξαγορων ἐπιχειρήσεων, ή χρηματοδότηση και ἐξυπηρέτηση των ἐξαγωγικων ἐπιχειρήσεων για τὶς ἐξαγωγικές και εισαγωγικές τῆς ἐργασίες, ὑπηρεσίες factoring, forfaiting.

Ἐπίσης ή κάλυψη νομισματικων κινδύνων, ή χρηματοδότηση ἀντισταθμιστικων συμφωνιων μέσω τῆς ὑπὸ ἴδρυνση Τράπεζας Ἐξωτερικοῦ Ἐμπορίου, οί χρηματοδοτικές μισθώσεις (leasing) και ή χρηματοδότηση ἐπενδύσεων ὑψηλῆς τεχνολογίας και καινοτομίας (venture capital).

Ἡ ἀποτελεσματικὴ προώθηση τῆς κατασκευῆς των μεγάλων ἀναπτυξιακων έργων τῆς ΑΛΟΤΜΙΝΑΣ, τῆς ΜΕΤΒΑ και τῆς

ΝΑΒΙΠΕ, ή ταχύτερη ἀνακύκλωση του Χαρτοφυλακίου μας συμμετοχων και ή βελτίωση του ρυθμοῦ ρευστοποίησης των δανείων μας, συνιστοῦν κύριους στόχους μας.

Παράλληλα, ἐπιτεύχθηκε σημαντικὴ πρόδιεύρυνση τῆς συμβολῆς μας στήν πληροφόρηση και τὴν προσέλευση ἐπενδυτων ἀπὸ τὸ ἐσωτερικό και τὸ ἐξωτερικό και ή καλύτερη, ποιοτικά και ποσοτικά, συμβολή μας στήν περιφερειακή ἀνάπτυξη και τὴν ἐφαρμογή των ΜΟΠ, καθώς και στήν ἀντίληψη πόρων και ἐνισχύσεων ἀπὸ τὶς Εὐρωπαϊκές Κοινότητες.

Θεωρεῖται βέβαιο, ὅτι οί δύο ξεχωριστές λειτουργίες τῆς ΕΤΒΑ σάν Τράπεζας ἐπενδύσεων, πού θὰ προσφέρει εὐρὺ φάσμα τραπεζικων ὑπηρεσιων ἀφενὸς και σάν διαχειρίστριας ειδικων προγραμμάτων ή έργων του προγράμματος δημοσίων ἐπενδύσεων ἀφετέρου, ὅπως τὸ πρόγραμμα για τὶς βιομηχανικές περιοχές, τὰ μεγάλα ἀναπτυξιακά ἔργα (ΑΛΟΤΜΙΝΑ, ΜΕΤΒΑ κλπ.), τὶς ἐπιχειρήσεις στρατηγικῆς σημασίας του δημοσίου τομέα (Ναυπηγεία, Πολεμικὴ Βιομηχανία), μποροῦν νὰ προωθήσουν παράλληλα και ἀπόσκοπτα και νὰ ἔχουν ἕνα καλύτερο συνολικό ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Βασικός στόχος μας είναι ή προσφορά ἀπὸ τὴν ΕΤΒΑ περισσότερον και καλύτερων ὑπηρεσιων, με χαμηλότερο κόστος, στίς ἐπιχειρήσεις του δημοσίου και του ιδιωτικοῦ τομέα πού ἐξυπηρετεῖ.

Κεντρικὴ θέση στὸ σχεδιασμό μας κατέχει ή μέριμνα για τὴν ἀπαραίτητη ὀργανωτικὴ ὑποστήριξη του προγράμματος αὐτου και τὴν καλύτερη ἀξιοποίηση των ἀνθρώπινων και ὑλικων πόρων πού διαθέτουμε.

Στὸ νέο ἀνταγωνιστικό πλαίσιο στὸ ὁποῖο καλεῖται ή Τράπεζά μας νὰ διατηρήσει και νὰ ἀναπτύξει τὴ συμβολή τῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας, οί δυνατότητες και οί εύκαιρίες είναι βέβαιο ὅτι θὰ προσφερθοῦν. Σημασία ἔχει νὰ τὶς ἀξιοποιήσουμε ἔγκαιρα. Οί συνεργάτες μου και ἐγὼ ὑποσχόμεστε να προσπαθήσουμε με ὄλες μας τὶς δυνάμεις.

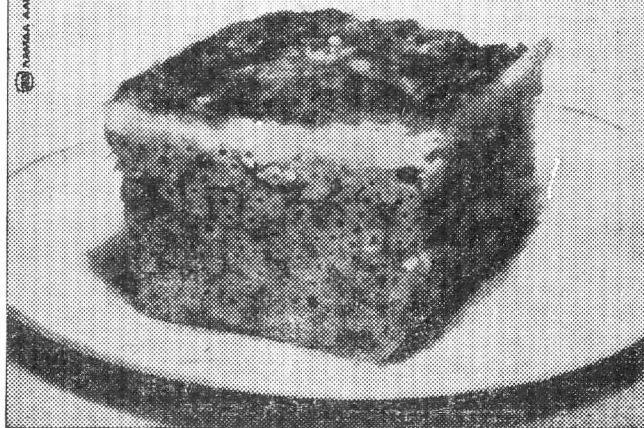
Για σπέσιαλ παστίσιο *
Μακαρόνια Νο 1
Μακαρόνια Νο 2
Πεννάκι

MISKO

ΦΤΙΑΞΤΕ ΤΟ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΑΡΒΑΝΙ

ΚΑΛΟ ΠΑΣΧΑ

ΔΑΔΩΝΙΔΕ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΜΜΕΝΤΑΛ

ΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΟΓΡΑΒΙΕΓΡΑ

ΦΕΤΑ

ΦΟΝΤΙΝΑ

ΝΟΠΟΙ ΤΥΡΟΙ